

velimir visković bira za vas

mario vargas llosa

pripovjedačpriča

Dobitnik Nobelove nagrade
za književnost 2010.

PROFIL

**Mario Vargas
Llosa**

**Pripovjeda
pri a**

El hablador 1987.

PROLOG

SREDINOM 1958. godine prvi sam put otputovao u peruansku prašumu. Tamo, u jednoj kolibi na jezeru Yarina, u Pucallpi, slušao sam dvoje američkih lingvista, braćunima Sneil, kako pričaju o pripovjedačima iz Machiguengama. Otada, slika tih primitivnih pripovjedača koji obilaze šume prenose i priče od sela do sela, održavaju i na životu zajednicu koja bi se bez pupčane vrpce tih priča, zbog udaljenosti i loših veza, rascjepkala i raspršila, opsjedala me iz dana u dan prisilivši me da izmislim priču o njima. Učinio sam to mnogo godina poslije, nakon što sam pročitao mnogobrojna svjedočanstva folklorista, etnologa i dominikanskih misionara i nakon što sam posjetio, u području visokog i srednjeg Urubamba, sela samih Machiguenga. *Pripovjedača* je, naravno, roman, odnosno priča u kojoj preteže mašta nad pamćenjem. Ali sve reference na mitologiju, navade i običaje te zajednice, tako tragično zlostavljane tijekom cijele njihove povijesti, temelji se na naizgled objektivnim izvorima.

MARIO VARGAS LLOSA
Madrid, 8. listopada 2007.

*Luisu Llosi Ureti, u njegovoj tišini,
i Kenkitsatatsirira Machiguengama*

I.

DOŠAO SAM U FIRENCU ne bih li zaboravio na neko vrijeme Peru i Peruance, a dogodilo se da mi je nesretna zemlja izišla u susret tog jutra na najneo ekivaniji na in. Posjetio sam rekonstruiranu Danteovu kuću, crkvu Svetog Martina od Vescova i ulicu gdje legenda kaže da je prvi put vidio Beatrice, kad me u prolazu Santa Margherita jedan izlog nagnao da zastanem: lukovi, strijele, izrezbareno veslo, vrh s geometrijskim crtežima i manekenska lutka odjevena u indijansku košulju od divljeg pamuka. Ali zapravo su mi tri ili četiri fotografije vratile, odjednom, miris peruanske šume. Široke rijeke, visoka drveća, krhki kanui, slabašne kolibe na balvanima i rasadišta s muškarcima i ženama, polunagim i oslikanim šarama, zurili su u mene sa sjajnih snimki.

Naravno, ušao sam. S osjećajem neobično golicanja, i s predosjećajem da ću uiniti glupost, izlažući se riziku da zbog kakve trivijalne znatiželje upropastim tako dobro isplaniran projekt, koji je do sada tekao besprijekorno - čitanja Dantea i Machiavellija i proučavanja renesansnog slikarstva tijekom nekoliko mjeseci, u potpunosti samo i - i da se izložim jednom od onih diskretnih krvoprolića koja, s vremenom na vrijeme, preokrenu moj život naglavačke. Ali, naravno, ušao sam.

- Galerija je bila minijatura. Tek jedna soba spuštene stropa, u koju su, da bi se mogle izložiti sve fotografije, dodali dva panoa, također pretrpana slikama s obje strane. Neka mršava djevojka, s naočalima, koja je sjedila iza nekog stola, pogleda me. Da li bi se mogla pogledati izložba *I nativi della foresta amazzonica*?

- *Certo. Avanti, avanti.*

Nije bilo predmeta u unutrašnjosti galerije, samo fotografije, barem njih pedesetak, veina njih prilično velikih dimenzija. Ispod njih nije bilo nikakvih tumačenja, ali netko je, možda baš Gabriele Malfatti, napisao na dva papira objašnjenje da su fotografije snimljene tijekom dvotjednog putovanja po amazonskom području okruga Cuzco i Madre de Dios, na peruanskom istoku. Umjetnik je odlučio opisati, „bez demagogije i esteticizma”, svakodnevni život jednog plemena koje je, još do prije nekoliko godina, živjelo gotovo bez dodira s civilizacijom, rastrkano u jedinice od jedne do dvije obitelji. Tek u naše doba počinju se okupljati na tim mjestima koja je izložba dokumentirala, ali mnoga su još uvijek ostala u šumama. Naziv plemena bio je potpuno kasteljaniziran: Machiguenge.

Fotografije su prilično dobro prikazivale Malfattijevu namjeru. Moglo se vidjeti Machiguenge kako bacaju harpun s obale, ili kako se poluskriiveni u grmlju pripremaju baciti luk na *ronsoco* ili *huangana*; na nekim su fotografijama skupljali juku na majušnim rasadištima razbacanima oko njihovih blistavih sela - možda prvih u njihovoj dugoj povijesti - ili su plijevali šumu metama i prepletali palmine lišće da bi natkrilili svoje nastambe. Jedna je skupina žena plela hasure i košare: druga je pripremala krune umeću i upadljivo perje papagaja i *guacamaya* u drveno prstenje. Na nekim su fotografijama minuciozno ukrašavali lica i tijela s tinkturom od arnike ili su ložili vatru, sušili kožu, fermentirali juku za pripremu *masata* u posudama u obliku kanua. Na fotografijama se lijepo moglo vidjeti koliko su si ušni bili usred toga golemog neba, vode i vegetacije koji su ih okruživali, njihov krhki i skroman život, njihovu izoliranost, arhaičnost, nježnost. Bila je to istina: bez demagogije i esteticizma.

Ovo što ću reći nije naknadno izmišljeno niti je lažno sjećanje. Siguran sam da sam prelazio s jedne na drugu fotografiju s osjećajem koji se u određenom trenutku pretvorio u tjeskobu. Što ti je? Što bi mogao prepoznati na tim slikama što bi opravdalo takvu tjeskobu?

Već sam na prvim fotografijama prepoznao istine na kojima se uzdižu mjesta Nueva Luz i Nuevo Mundo - nije prošlo ni tri godine otkako sam bio tamo - i čak, ugledavši panoramu ovog drugoga, odjednom se prisjetih osjećaja katastrofe s kojim sam proživio akrobatsko slijetanje koje smo doživjeli tamo, tog jutra, u Cessni Instituta za jezik, izbjegavajući djecu Machiguenga. Također, uinilo mi se da prepoznajem neka lica muškaraca i žena s kojima sam, uz pomoć G. Schneila, razgovarao. A u to više nije bilo sumnje kad sam na drugoj jednoj fotografiji ugledao, istog takvoga napuhnutog trbuha i istih živahnih oči kakve sam uvao u sjećanje, dječaka ustiju i nosa izjedene gornje usne u *uta*. Pokazivao je u kameru, s istom nevinošću i prirodnošću u kojoj je pokazivao i nama, taj otvor zubiju, nepca i krajnika zbog

kojih je izgledao poput tajanstvene zvijeri.

Fotografija koju sam otkrio da u ugledati od časa kad sam ušao u galeriju, pojavila se među posljednjima. Na prvi pogled moglo se zamijetiti kako je ta zajednica muškaraca i žena koji su sjedili u krugu, na amazonski način - nalik orijentalnom sjedenju: prekrivenih, horizontalno savijenih nogu, leđa u uspravnom položaju - i okupanih nestajućom svjetlošću u sumraku koji se pretvarao u noć, bila hipnotički koncentrirana. Njihova nepokretnost bila je apsolutna. Sva lica okretala su se, poput polumjera kakve kružnice, prema središnjoj točki, muškoj silueti koja je, stojeći u srcu skupa Machiguenga, magnetski okrenuta prema njoj, govorila, gestikulirala rukama. Osjetih hladnoću po leđima. Pomislih: „Kako je uspio taj Malfatti da mu dopuste, kako je uspio da...?” Spustih se, približih lice tik uz fotografiju. Gledao sam je, mirisao, unoseći se u nju otkriva i maštom, sve dok ne primijetih da djevojka iz galerije ustaje od svoga stola i prilazi mi, uznemirena.

Pokušavajući se umiriti, upitah jesu li fotografije na prodaju. Ne, misli da nisu na prodaju. Vlasništvo su Izdavačke kuće Rizzoli. Objaviti će knjigu s tim fotografijama, čini se. Zamolih je da me poveže s fotografom. Nije mogao, nažalost:

- *Il signore Gabriele Malfatti è morto.*

Preminuo je. Od neke groznice. Od nekoga virusa koji je zaradio u tim šumama, forse. Jadnik! Bio je modni fotograf, radio je za *Vogue*, za *Homo*, za takve časopise fotografirajući i manekenke, namještaj, nakit, odjeću. Proveo je život snivajući i da će uiniti nešto drukčije, osobnije, poput tog putovanja u Amazonu. A kad je naposljetku to mogao uiniti i kad su mu trebali objaviti knjigu s njegovim radom, umro je! A sad, *le dispiaceva*, ali vrijeme je za *pranzo* i mora zatvoriti.

Zahvalih joj. Prije no što sam izišao da se još jednom suočim s ulicama Firence i hordama turista, bacih još jedan pogled na fotografiju. Da. Nema sumnje. Pripovjeda priča.

II.

SAÚL ZURATAS imao je tamnoljubi asti madež, boje octa, koji mu je prekrivao cijelu desnu stranu lica, i riri u kuštravu kosu poput struna iz metle. Madež nije poštivao uho ni usne ni nos na koje se tako brzo širio poput kakve venozne otekline. Bio je to najružniji mladić na svijetu, a tako brzo i najsimpatičniji i dobar čovjek. Nisam upoznao nikoga tko bi na početku ostavljao dojam tako otvorene osobe poput njega, bez ikakve himbe, velikodušne i izazivajuće instinktivne, nikoga tko bi pokazao takvu jednostavnost i plemenitost koje su bile konstanta u njegovu ponašanju. Upoznao sam ga kad smo polagali prijemne ispite na sveučilištu i bili smo prilično dobri prijatelji - u onoj mjeri u kojoj se može biti prijatelj arhanđelu - osobito na prve dvije godine, koje smo zajedno proveli na Filozofskom fakultetu. Kad sam ga upoznao upozorio me, umirući od smijeha, pokazujući mi na madež:

- Zovu me Mascarita, prijatelju. Ne možeš pogoditi zašto.

Tim smo ga nadimkom i mi oslovljavali, u San Marcosu.

Rodio se u Talari i bio je prijatelj sa svima. Riječi i izrazi iz uličnog žargona izvirali su iz svake rečenice koju bi izgovorio, šaleći se čak i u svojim privatnim razgovorima. Njegov je problem, govorio bi, u tome što je njegov otac previše zaradio na trgovini tamo u selu, toliko da je jednoga dana odlučio preseliti se u Limu. A otkad su došli u glavni grad, stari se okrenuo judaizmu. Nije bio jako pobožan tamo u piurskoj luci, koliko se Saúl mogao prisjetiti. Ponekad bi ga vidio kako čita Bibliju, to da, ali nikada nije pokušao uvjeriti Mascaritu da pripada drugoj rasi i drugoj religiji od onih kojima je pripadala seoska mladež. Ovdje u Limi, međutim, bilo je drukčije. Kakve li nevolje! Dječaci su bolesti pod stare dane. Ili, bolje rečeno, Abrahamova i Mojsijeva religija. Nevjerojatno! Mi smo sretnici i kao katolici. Katolici vjера prava je šala, pola sata na misi svake nedjelje i prilikom svakog prvog petka u mjesecu, što bi za nas došlo. On, naprotiv, morao je svake subote boraviti u sinagogi, sate i sate, suzdržavajući se da ne zijeva i hini i kako ga zanimaju rabinove propovijedi - koje uopće nije razumio - da ne bi razočarao svojega oca koji je, uostalom, bio star i dobrodušan. Da mu je Mascarita rekao kako veoma dugo ne vjeruje u Boga te da mu, ukratko, to što

pripada izabranom narodu ne zna i ništa, jadni don Salomón bi posve klonuo.

Upoznao sam don Salomóna nedugo nakon mog povratka sa Saúloom, jedne nedjelje. On me pozvao na ru ak. Ku a se nalazila u Breñi, iza Colegio La Salle, u jednoj mirnoj popre noj ulici koja je izlazila iz avenije Arica. Bio je to taman stan, prepun starog namještaja i s jednim brbljavim papagajem kafkijanskog imena i prezimena, koji je cijelo vrijeme ponavljao Saúlov nadimak: „Mascarita! Mascarita!“. Otac i sin živjeli su sami, s jednom služavkom koja je došla s njima iz Talare i, osim što im je kuhala, pomagala je don Salamonu u trgovini ku nim potrepštinama koju je otvorio u Limi. „Ova od metalne mrežice sa šestokrakom zvijezdom, prijatelju, zove se Zvijezda prema Davidovoj zvijezdi, razumiješ li?“

Dojmili su me se ljubav i pažnja koju je Mascarita pokazivao prema svojem ocu, pogrbljenom starcu, neobrijanom, koji je vukao stopala, deformirana izbo enim jagodicama prstiju u velikim cipelama koje su sli ile rimskim koturnama. Govorio je španjolski s jakim ruskim ili poljskim naglaskom bez obzira što, re e mi, ve više od dvadeset godina živi u Peruu. Izgledao je lukavo i simpatično: „ , kad sam bio mladi , želio sam biti cirkuski akrobat na trapezu, ali život se pobrinuo da postanem trgov i , vidite Vi kakvog li samo razo aranja.“ Je li Saúl njegov jedini sin? Jest, to mu je sin jedinac.

A Mascaritina majka? Umrla je dvije godine nakon što se obitelj preselila u Limu. ovje e, kakva nesre a, ako je suditi prema toj fotografiji tvoja je mama tada bila jako mlada, zar ne Saúl? Jest, bila je. Naravno, s jedne strane jasno daje Mascarita bio žalostan zbog njezine smrti. Ali, s druge, za njih je možda bilo bolje da napusti ovaj svijet. Jer njegova je jadona majka strašno patila u Limi. Dao mi je znak da se približim utišavši glas (nepotrebna mjera opreza, jer smo ostavili don Salamona u dubokom snu u jednoj stolici za njihanje u blagovaonici, a mi smo razgovarali u sobi):

- Moja je mama bila kreolka iz Talare s kojom se stari oženio nedugo nakon što je došao kao izbjeglica. ini se da su živjeli kao nevjen ani par, sve dok se ja nisam rodio. Tek su se tada vjen ali. Možeš li zamisliti što zna i za jednog Židova oženiti krš anku, ono što zovemo *gojom*? Ne, ne možeš to ni zamisliti.

Tamo u Talari to uop e nije bilo bitno, jer su obje mjesne židovske obitelji bile poluasimilirane u lokalno društvo. Ali, nakon što se preselila u Limu, Saúlova majka naišla je na brojne probleme. Jako joj je nedostajala njezina zemlja, od vru ine i vedroga neba, sunca koje je sjalo cijele godine, sve do njezinih ro aka i prijatelja. S druge strane, židovska zajednica u Limi nikada je nije prihvatila, bez obzira što je ona, da bi ugodila don Salomónu, prošla obredno kupanje u *mikvi* i prošla rabinovu poduku kako bi ispunila sve rituale za konverziju. Zapravo - i Saúl mi nestašno namigne - zajednica je nije prihva ala ne toliko što je *goj*, koliko zato što je kreolka iz Talare, jednostavna žena bez obrazovanja, koja jedva zna itati. Jer Židovi u Limi postali su gra ani, prijatelju.

Govorio mi je to bez imalo prijekora ili dramati nosti, mirno prihva aju i nešto što se, kako se ini, nije moglo dogoditi druk ije. „ i moja majka slagali smo se kao prst i nokat. Ni ona se nije željela dosa ivati u sinagogi pa bismo se, a da don Salamon to ne primijeti, kako bi nam te religiozne subote prošle što brže, igrali krišom - - . Na daljinu. Ona bi sjela u prvi red na galeriji, a ja dolje, s muškarcima. Istovremeno bismo gestikulirali i ponekad bi nas obuzeli napadi smijeha, koji bi plašili pobožne.“ Odnio ju je galopiraju i rak, u nekoliko tjedana. A od njezine smrti don Salomónu se svijet srušio.

- Taj starac kojega si vidio ovdje kako spava siestu bio je prije dvije godine zdrav ovjek, pun energije i ljubavi prema životu. Smrt moje majke ga je dotukla.

Saúl se upisao na San Marcos, da studira pravo, da bi ugodio don Salomónu. Zbog njega, po eo mu je pomagati u La Estrelli, koja je zadavala velike glavobolje njegovu ocu i zahtijevala od njega ve e napore od onih koji su primjereni njegovim godinama. Ali don Salomón je bio odlu an. Saúl nikada ne e raditi s mušterijama. Saúl ne e biti trgovac poput njega.

- Ali zašto, tata? Bojiš li se da u ti s ovim licem otjerati kupce? - govorio bi mi glasno smiju i se. Istina je da sada, kad bi mogao zaraditi koji dinar, don Salomón želi da obitelj postane važna. Ve vidi kako se prezime Zuratas spominje u diplomaciji ili u parlamentu. K vragu!

U initi slavnim obiteljsko prezime, bave i se liberalnim zanimanjem, bilo je nešto što ni Saúla nije pretjerano oduševljavalo. Što ga je zanimalo u životu? Zacijelo to još uvijek nije znao. Otkrivao je to tih mjeseci i godina koji su bili mjeseci i godine našega prijateljstva, pedesetih godina, u tom Peruu koji je prolazio - dok smo Mascarita, ja, naša generacija, postajali odrasli ljudi - od lažnog mira diktature generala Odrija prema nesigurnostima i novostima demokratskog režima, koji se ponovno rodio 1956. godine, dok smo Saúl i ja bili na tre o j godini.

U to doba, nema nikakve sumnje, ve je bio otkrio što ga zanima u životu. Ne na munjevit na in, niti sa sigurnoš u koja dolazi s godinama, ali u svakom slu aju nevjerojatni mehanizam ve je bio u pogonu, tjeraju i ga as u jednom as u drugom smjeru, iscrtavaju i taj labirint u koji e Mascarita u i da iz njega više nikada ne izi e. Godine 1956. studirao je etnologiju, istodobno kad i pravo, i bio je nekoliko puta u prašumi. Je li ve tada osje ao tu op injenost kojom su ga za arali ljudi iz šume i netaknuta priroda, primitivne majušne kulture, raspršene po gorovitim brežuljcima planinskog ruba i amazonske nizine? Je li u njemu ve tada goijela ta solidarna vatra proplamtjela nejasno iz dubine njegove osobnosti za te naše sunarodnjake koji su od pradavnih vremena živjeli tamo, koje se progonilo i s kojima se suosje alo, me u širokim i sporim rijekama, s uro eni kim krpama i tetovažama, koji su obožavali duhove drve a, zmiju, oblak i munju? Da, ve je po elo sve to. A ja sam to shvatio nakon onog incidenta na bilijaru, koji se dogodio dvije ili tri godine nakon što smo se upoznali.

Išli bismo ponekad izme u dvaju sveu ilišnih predavanja odigrati partiju bilijara u jednu trošnu salu, koja je bila i kantina, u etvrti Azangaro. Hodaju i po ulici sa Saúlom, otkrili biste koliko je nelagodan morao biti njegov život, zbog neuljudnosti i zlobeljudi. Okretali bi se ili bi se zaustavljali pred njim da ga bolje pogledaju, i razroga ili bi o i ne prikrivaju i u enje ili odvratnost koje im je izazivalo njegovo lice, a nerijetko su mu, posebno djeca, i dobacivali gluposti. inilo da to njega ne smeta; na bezobrazluka bi uvijek reagirao nekom šaljivom primjedbom. Incident, kad smo ušli u dvoranu za bilijar, nije izazvao on, nego ja, koji nemam nikakvih sli nosti s arhan elom.

Pijanac je pio za šankom. im nas je vidio krenuo nam je u susret, teturaju i, i zaustavio se pred Saúlom, s rukama na bokovima:

- Kurva, kakvo udovište! Iz kojeg si zoološkog vrta pobjegao, uješ li?

- Iz kojega, prijatelju? Pa iz jedinoga koji postoji u Barranku - uzvрати mu Mascarita. - Požuriš li, na i eš otvoren moj kavez.

I pokuša pro i. Ali pijanac ispruži ruke prema njemu zaustavivši ga pokretom ruke, poput djece kad lažu majci.

- Ti ne eš u i, udovište - odjednom se naljuti. - S tim licem, ne bi smio izi i na ulicu, plašiš ljude.

- Ali to je jedino lice koje imam, što ho eš - nasmija mu se Saúl. - Pusti nas da pre emo i nemoj gnjaviti.

Ja, tada, izgubih strpljenje. Zgrabih pijanca za rever i htjedoh ga tu i. Bilo je pokušaja tu njave, komešanja, naguravanja, i Mascarita i ja morali smo oti i ne odigravši partiju.

Sljede i dan primih od njega poklon, s nekoliko redaka. Bila je to bijela koš ica u obliku romba, izrezbarena s nekoliko geometrijskih likova boje ciglice koja je vukla prema oker boji. Likovi su predstavljali dva paralelna labirinta, sastavljena od pruga razli iih veli ina, koje su bile raspore ene na identitnim razmacima, one manje kao da se skrivaju iza velikih. U njegovu pisamcetu, vedrome i zagonetnome, pisalo je ovako nešto:

Prijatelju:

Neka ti ova magi na koš ica smiri duh pa da prestaneš tu i jadne pijance. Kost je tapirova i crtež nije nikakva besmislica kakvom se ini, primitivni crtež, nego simboli an natpis. Izdiktirao ga je Morenanchiite, gospodar gromova, jednom tigru, a ovaj jednome vra u, mojem prijatelju iz prašume u Alto Pichu. Pomisliš li da su ovi simboli rije ni virovi ili dvije u kolut uvijene boe koje drijemaju siestu, možda si i u pravu. Ali, predstavljaju prije svega poredak koji vlada svijetom. Onaj kojega svlada bijes iskrivi ove linije i one uvrnute ne mogu pridržavati Zemlju. Ne želiš valjda da se život tvojom krivnjom raspadne i da se vratimo prvobitnom kaosu iz kojega su nas izvadili, nakratko, Tasurinchi, bog dobra, i Kientibakori,

bog zla, zar ne, prijatelju? Zato se nemoj više ljutiti, a ponajmanje zbog mene. U svakom sluaju, hvala.

ao,

Saúl.

Zamolih ga da mi još kaže koju priču o gromu, tigru, iskrivljenim linijama, Tasurinchiju i Kientibakoriju, i zadržah se itavog popodneva u njegovoj kući u Breni, zabavljen, slušajući ga kako priča o vjerovanjima i običajima jednog plemena raspršenog po šumama Cuzca i Madre de Dios.

Ležao sam na njegovu krevetu, a on je sjedio na škrinji, sa svojim papagajem na ramenu. Životinja mu je grickala obojene vlasi i esto bi ga prekidala svojim zapovjedni kim kreštanjem: „Mascarita!” „Tiho, Gregor Samsa”, umirivao bi ga.

Crteži na njihovu priboru i košuljama, tetovaže na licima i tijelima, nisu hir ni dekoracija, prijatelju. To je šifrirano pismo, koje sadrži tajno ime osoba i svete formule ne bi li se predmeti zaštitili od propadanja i uroka koji bi, preko njih, mogli stići i do njihovih vlasnika. Crteže je izdiktiralo jedno bradato i bujno božanstvo, Morenanchiste, gospodar groma, koji je s vrha brijega, usred oluje, priopćio poruku tigru. Ovaj ju je prenio vrač ili šamanu tijekom „vrtoglavice” od *ayahuaske*, onih halucinogenih stabljika čiji pripravci su se pili tijekom svih uročeničkih ceremonija. Taj vrač iz Alto Picha - „mudar, zapravo, vještac, kažem arobjak da me razumiješ” - poduči ga je filozofiji koja je omogućila plemenu da preživi do danas. Najvažniji za njih bijaše mir. Nikada se ne utopiti u vodu niti u poplavi. Trebalo je suzdržati svaki strastveni ispad, jer postoji zlokobna podudarnost između duha i duhova prirode pa žestoka promjena u svijetu uvijek izaziva katastrofu u prirodi.

- Ne ije pretvaranje može dovesti do poplave rijeke, a ubojstvo, do toga da munja spali selo. Možda je za sudar ekspresnog vlaka na aveniji Arequipa, jutros, kriv tvoj ju erašnji udarac pijanca. Ne grize li te savjest?

Ostadoh iznenađen njegovim znanjem o plemenu. A još više kad primijetih simpatiju koja je obilato nadilazila to znanje. Govorio je o tim Indijancima, o njihovim običajima i mitovima, o njihovu krajoliku i bogovima, s pobožnim poštovanjem s kojim sam ja pričao o Sartreu, Malrauxu i Faulkneru, mojim omiljenim piscima te godine. Čak ni o njegovu obožavanom Kafki nisam ga čuo da govori s toliko osjećaja.

Već sam tada trebao posumnjati da Saúl nikada neće biti odvjetnik, kao i to da je njegovo zanimanje za Indijance Amazonije nešto više od „etnološkog” interesa. Ne profesionalni interes, tehnički, nego mnogo intimniji, iako nimalo jednostavan za odrediti. Nešto više emotivno nego racionalno, sigurno, i ljubavi prije negoli intelektualna znatiželja, ili negoli taj pustolovni apetit koji se, čini se, ugnijezdio u pozivu tolikih njegovih kolega s Odsjeka za etnologiju. Saúlovo ponašanje prema njegovoj novoj karijeri, njegova posvećenost svijetu Amazonije, bili su esto motiv nagađanja me u nama, njegovim prijateljima i kolegama, u dvorištu Filozofskog fakulteta na San Marcosu.

Je li doznao don Salomón da Saúl studira etnologiju ili je vjerovao kako se posvetio studiju prava? Istina, iako je Mascarita još uvijek bio upisan na Pravni fakultet, potpuno je zanemarivao nastavu. S iznimkom Kafke, a osobito *Preobrazbe*, koju je nebrojeno puta iznova čitao i gotovo u potpunosti zapamtio, sve njegove lektire bile su sada antropološke. Sjećam se njegove preneraženosti time koliko je malo napisano o plemenima, njegovih prosvjeda zbog teškoća na koje je nailazio u konzultiranju te zbog bibliografije raspršene u separatima i časopisima koji nisu uvijek stizali na San Marcos ili u Nacionalnu knjižnicu.

Sve je započelo, ispričao mi je jednom prigodom, putovanjem u Quillabambu tijekom nacionalnog praznika. Otišao je tamo na poziv jednog brata da njegove majke, ujaka ratara, koji je u ove zemlje emigrirao iz Piure, a trgovao je drvom. Uvijek je otišao u šumu u potrazi za drvetom mahagonija ili sandalovine, a indijanske drvosječe i seljaci radili su za njega. Mascarita se sprijateljio s tim uročenicima - od kojih je većina već bila prihvatila zapadnjački stil života - koji su ga povelili sa sobom na njihove ekspedicije i smjestili ga u svoje tabore uzduž cijele prostrane regije koju je oplahivala Alto Ilrubamba, Alto Madre de Dios i njihove pritoke. Cijele noći mi je pripovijedao, oduševljeno, što je njemu značilo prelazak na splavi

preko rije nog prolaza Mainique, gdje je Ilrumbamba, stisnuta izme u dvaju gorskih lanaca Kordiljera, postajala labirint brzaca i virova.

- Strah nekih radnika je toliki da ih moraju privezati za splavi, kao što rade s kravama, kako bi se spustili niz rije ni prolaz. Ne možeš ni zamisliti što to zna i, prijatelju!

Neki španjolski misionar, iz Dominikanske misije u Quillabambi, pokazao mu je tajanstvene petroglife rasute po tome području, hranio se majmunima, kornja ama i strašno se napio pi a od juke.

- Domoroci u regiji vjeruju da je u rije nom prolazu Mainique zapo eo svijet. I kunem ti se da se na tome mjestu osjeti sveti dah, nešto neodre eno od ega se naježiš. Ne možeš ni zamisliti što je to, prijatelju! Nevjerojatno!

Iskustvo je imalo posljedice koje nitko nije mogao predvidjeti. ak ni on sam, siguran sam.

Vratio se u Quillabambu za Boži i proveo tamo cijelo ljeto. Vratio se za praznike u srpnju i sljede eg prosinca. Svaki put kad bi u San Marcosu bio štrajk, ak i tek nekoliko dana, otisnuo bi se prema šumi u bilo emu: u autobusu, vlaku, kombiju, omnibusu. Vra ao bi se s tih putovanja ushi en i razgovorljiv, o iju blistavih od divljenja prema blagu koje je otkrio. Sve ga je tamo zanimalo i pretjerano oduševljavalo. Primjerice, to što je upoznao legendarnog Fidela Pereiru. Sin jednog bijelca iz Cuzca i jedne Machiguenge bio je mješavina feudalnog gospodara i domoroda kog poglavice. U posljednjoj tre ini 19. stolje a neki ovjek iz Cuzca, iz dobre obitelji, bježe i od pravde otišao je u prašumu, gdje su ga Machiguenge prihvatili. Oženio se jednom ženom iz plemena. Njegov sin, Fidel, živio je izme u dviju kultura, ponašaju i se kao bijelac me u bijelcima i Machiguenga me u Machiguengama. Imao je nekoliko zakonitih žena, mnoštvo priležnica, k eri i sinova koje je slao na plantaže kave i indijanske farme izme u Quillabambe i rije nog prijelaza Mainique, na kojima je prisiljavao ljudi iz plemena da gotovo besplatno rade. Ali Mascarita je, usprkos tome, osje ao svojevrsnu naklonost prema njemu:

- Iskorištava ih, naravno. Ali barem ih ne prezire. Poznaje temeljito njihovu kulturu i ponosi se njome. A kad ih drugi žele uništiti, hrani ih.

U anegdotama koje mi je pri ao, Saúlovo oduševljenje pridavalo je i najtrivijalnijoj epizodi - plijevljenju šume ili pecanju ribe - juna ke razmjere. Ali bio je to prije svega svijet Indijanaca, s njihovim elementarnim i skromnim na inom života, njihovim animizmom i magijom, ono što se inilo da gaje op injavalo. Sada znam da su Indijanci, iji je jezik po eo u iti uz pomo indijanskih u enika iz Dominikanske misije u Quillabambi - jedanput mi je otpjevao neku tužnu i nerazumljivu pjesmu u kojoj je bilo puno ponavljanja, uz pratnju ritma tikve napunjene sjemenkama - bili Machiguenge. Sada znam da je te plakate s crtežima, prikazuju i opasnosti od pecanja dinamitom, koje sam vidio na hrpi u njegovoj ku i u Breni, napravio da bi ih razdijelio bijelcima i mješancima iz Alto Urubambe - sinovima, unucima, ne acima, bastardima i posincima Fidela Pereire - s namjerom da zaštiti vrste što su prehranjivale te iste Indijance koje e, etvrt stolje a kasnije, fotografirati sada preminuli Gabriele Malfatti.

Gledaju i s vremenskim odmakom, znaju i što mu se poslije dogodilo - esto sam razmišljao o tome - mogu re i da je Saúl doživio konverziju. U kulturalnom pogledu, i možda tako er, u religioznom. To je jedino konkretno iskustvo koje sam uspio primijetiti izbliza, a što se inilo da podaruje smisao, materijalizira, ono što su nam redovnici u školi koju sam poha ao željeli poru iti na satovima katekizma izrazima kao što su „primiti milost”, „biti obdaren miloš u”, „upasti u zamku milosti”. Od prvog kontakta s Amazonom, Mascarita je bio uhva en u duhovnu stupicu koja je od njega napravila druk iju osobu. Ne samo zato jer ga je prestalo zanimati pravo i upisao se na etnologiju i zbog novog smjera njegovih lektira u kojima, osim Gregora Samse, nije preživio ni jedan književni lik, nego što se otada po eo zanimati i po ele su ga proganjati dvije teme koje e sljede ih godina postati njegova jedina tema razgovora: stanje amazonskih šuma u kojima su boravili.

- Postao si opsjednut, Mascarita. Više se s tobom ne može ni o emu drugome razgovarati.

- K vragu, u pravu si, prijatelju, nisi uspio od mene do i do rije i. Pri aj mi, ako želiš, o

Tolstoju, klasnim sukobima ili o viteškim romanima.

- Nisi li malo pretjerao, Saúl?

- Nisam, prijatelju, prije bi se moglo re i da mnogo toga nisam ni spomenuo. Kunem ti se. Ono što rade u Amazoni pravi je zlo in. Nema opravdanja, kako god okreneš. Vjeruj mi, ovje e, nemoj se smijati. Stavi se na njihovo mjesto, makar na jedan tren. Kamo još mogu oti i? Tjeraju ih s njihove zemlje ve stolje ima, gone ih sve više u unutrašnjost, u kontinent. Nevjerojatno je da usprkos tolikim nevoljama još nisu nestali. I dalje su tamo, opiru se. Ne zaslužuju li da im se skine šešir? Evo, opet ja po starom. Prebacio se na pri u Sartreu. - Ono što me ljuti jest to što nikoga nije ni najmanje strah onoga što se doga a.

Zašto je njemu toliko stalo? U svakom slu aju, ne zbog politiki razloga. Mascariti se politika inila najnezanimljivijom stvari na svijetu. Kad smo razgovarali o politici primijetio bih da se on trudi držati te teme samo kako bi meni ugodio, jer sam ja, u to doba, gajio revolucionarno oduševljenje i usredoto io se na itanje i razgovore o društvenim proizvodnim odnosima. Saúla su te teme zamarale jednako onoliko koliko i rabinove propovijedi. A možda ne bi bilo to no ni re i da su ga te teme zanimale zbog nekog op ega eti kog razloga, zbog toga što bi položaj Indijanaca u prašumi odražavao društvene nepravde u našoj zemlji, jer Saúl nije reagirao na isti na in na druge o ite nepravde, možda ih ak nije ni primje ivao. Primjerice, na položaj Indijanaca u Andama - kojih je bilo nekoliko milijuna umjesto nekoliko tisu a u Amazoni - ili na to kako su ih pla ali i kako su postupali Indijanci iz srednje i visoke klase prema svojim slugama.

Ne, radilo se samo o tome posebnom o itovanju neodgovornosti, neozbiljnosti i ljudske okrutnosti, koje su se obrušile na ljude i drve e, životinje i prašumske rijeke, koje su iz meni (a možda i njemu) nekog nerazumljivog razloga, promijenile Saúla Zuratasa, istisnuvši mu iz glave svaki drugi nemir i pretvaraju i ga u ovjeka fiksnih ideja. Do te krajnosti da bih se, da nije bio tako dobra osoba, tako velikodušan i uslužan, vjerojatno prestao družiti s njim. Jer zapravo je postao monoton.

Ponekad, kako bih vidio koliko je daleko spreman i i u razvijanju svojih argumenata, ja bih ga provocirao. Što predlaže, naposljetku? Treba li se ostatak Perua, da ne bi mijenjali na in života i vjerovanja plemena od kojih još mnoga žive kao u komenoa doba, odre i iskorištavanja Amazonije? Treba li se šesnaest milijuna Peruanaca odre i prirodnih resursa tri etvrtine svojega teritorija da bi šezdeset ili osamdeset tisu a amazonskih Indijanaca mirno nastavilo odapinjati strijele jedni na druge, skidaju i si glave i obožavaju i udava? Trebamo li ignorirati poljoprivredne, sto ne i trgova ke mogu nosti te regije da bi etnolozi svijeta uživali prou avaju i uživo *potlach*, srodni ke veze, rituale puberteta, braka, smrti, koje su ti ljudski kurioziteti obavljati, gotovo bez evolucije, još otprije stotinu godina? Ne, Mascarita, zemlja se mora razvijati. Nije li rekao da e radi napretka te i krv? Bez obzira koliko to tužno bilo, treba to prihvatiti. Nemamo alternativu. Ukoliko cijena razvoja i industrijalizacije za šesnaest milijuna Peruanaca zna i da bi si tih nekoliko tisu a uro enika trebalo odrezati kosu, skinuti tetovaže i preobratiti se u mješance - ili da upotrijebim najomraženiju rije etnologa: da se akulturiraju - tu nema izbora.

Mascarita se ne bi naljutio na mene, jer on se nikada ne bi ljutio ni zbog ega i ni na koga, a ne bi zauzimao niti nadmo an, ili stav opraštam-ti-je-ne-znaš-što-govoriš. Ali ja bih osjetio, kad bih ga tako izazivao, da je bio povrije en kao da sam nešto loše rekao o don Salamonu Zuratasa. Prikrivao bi to savršeno, to svakako. Dostigao je ve , možda, ideal Machiguenga da nikada ne osje a bijes kako paralelne linije koje pridržavaju svijet ne bi popustile. Nije prihva ao, ina e, raspravljanje o ovome niti o bilo kojem drugom predmetu onako op enito, u ideološkim terminima. Osje ao je uro eni otpor prema bilo kojem obliku apstraktnog izjašnjavanja. Problemi bi se uvijek postavljali pred njega na konkretan na in: ono što je vidio svojim o ima i posljedice koje je svatko s imalo mozga u glavi mogao predvidjeti u nekoj budu nosti.

- Ribolov s eksplozivom, primjerice. Pretpostavlja se da je zabranjen. Ali pogledaj sad, prijatelju. Ne postoje rijeka niti tjesnac u itavoj prašumi gdje gorštaci i *viracochas* - tako zovu nas bijelce - ne bi uštedjeli vrijeme pecaju i na veliko, s dinamitom. Uzalud troše vrijeme! Možeš li zamisliti što to zna i? Vre ice dinamita uništavaju danju i no u jata riba.

Vrste nestaju, prijatelju.

Raspravljali smo za jednim stolom bara Palermo u Colmeni, ispijaju i pivo. Vani je sjalo sunce, užurbani ljudi, trošni automobili agresivnih sirena, a mi smo sjedili u zadimljenom prostoru, okruženi smradom pržene masti i urina koji su dopirali iz kafi a u središtu Lime.

- A ribolov s otrovom, Mascarita? Nisu li ga možda izmislili Indijanci koji žive u plemenima? I oni uništavaju Amazoniju.

Rekoh mu to ne bih li ga izazvao da istrese tešku artiljeriju po meni. I osuo je paljbu, naravno. Bilo je to prijetvorno, himbeno. Pecali su služe i se mamcima, ali u tjesnacima ili rije nim rukavcima i u lokvama koje ostaju na otocima kad se voda povu e. I samo u nekim razdobljima u godini. Nikada u periodima mriještenja, koje su jako dobro poznavali. U tim bi periodima pecali s mrežama, harpunima i smicalicama, ili s golim rukama, ne bi to mogao povjerovati svojim o ima, prijatelju. Naprotiv, kreolci su koristili mamce tijekom cijele godine, bilo gdje. Otrovana voda tisu e i tisu e puta, desetlje ima. Primje ujem li to? Ne samo što su uništavali ikru u vrijeme mriještenja, nego su tako er su izazivali trulež korijena drve a i bilja na obalama.

Da li ih idealizira? Siguran sam da je tako. A, tako er, možda i bez namjere, preuveli avao je katastrofe kako bi osnažio svoje argumente. Ali o ito je da je Mascarita suosje ao s otrovanim jajašcima srdela i somova, i s ribama uništenima eksplozivom ribara iz Loreta, Madre de Dios, San Martina ili Amazone, ni manje ni više nego kao da je žrtva njegov brbljavi papagaj. A isto je bilo, naravno, kad bi govorio o masovnoj sje i stabala koju je naru ila drvna industrija - „Moj ujak Hipolito jedan je od njih, iako to nerado priznajem, koji su uništavali najdragocjenija stabla.” Opširno mi je pri ao o tome kako su *viracochasi* i gorštaci koji su sišli s Anda osvajali šumu, iste i je paljenjem koje bi karboniziralo goleme površine zemlje, a nakon jedne ili dviju žetvi, zbog nedostatka biljnog humusa i erozije koju su izazvale poplave, zemlja bi postala neplodna. A da i ne govorimo, prijatelju, o uništavanju životinja, freneti noj pohlepi za kožama, koja je, primjerice, jaguare, guštere, pume, zmije i tuce drugih životinja, pretvorila u ugrožene biološke rijetkosti. Bio je to duga ak govor, kojega se sje am jako dobro zbog ne ega što je iskrslo ve pri kraju razgovora, kad smo ispili nekoliko pivskih boca i najeli se kruha sa varcima (koje je on obožavao). Nakon drve a i riba u svojim govorima uvijek bi se vra ao središnjem motivu svojih strahova: plemenima. I ona e, nastavi li se tako, izumrijeti.

- Ozbiljno ti se ini da poligamija, animizam, odsijecanje glava i vra anje s pripravcima od duhana, predstavljaju razvijeniji, superiorni oblik kulture, Mascarita?

Neki selja i je posipao piljevinu po ispljuvcima i drugoj prljavštini na podu s crvenkastim plo icama u baru Palermo, a neki Kinez je za njim meo. Saúl me nastavio još neko vrijeme gledati, bez komentara. Naposljetku, odmahnu glavom.

- Ne razumijem. Nikada to nisam rekao ni povjerovao, brate - postade odjednom jako ozbiljan. - Nerazvijeniji, možda, ukoliko se mjeri prema mentalitetu djece, položaju žene, monogamiji ili poligamiji, prema obrtu i industriji. Nemoj misliti da ih idealiziram. Nikako.

Zašuti, kao da mu je nešto drugo privuklo pozornost, možda ona rasprava za susjednim stolom koja je as postajala usijanija, a as se stišavala cijelo to vrijeme otkad smo sjedili tamo. Ali nije se radilo o tome. Omela su ga njegova vlastita sje anja. I pomislih kako se odjednom rastužio.

- Postoji me u ljudima koji hodaju i onih iz drugih plemena, stvari koje bi te jako iznenadile, prijatelju. Ne pori em to. Primjerice, da Aguarunu i Huameisi iz Alto Marañoña uklanjaju himen svojih k eri rukama i jedu ga za vrijeme njihove prve menstruacije, da u mnogim plemenima postoji ropstvo te da u drugim zajednicama puštaju stare da umru na prvi znak slabosti, pod izgovorom da su njihove duše pozvali i da je njihova sudbina ispunjena. Ali najgore od svega, možda najteže za prihvatiti s naše to ke gledišta, bilo je to što bi se, s nešto crnog humora, moglo zvati perfekcionizmom plemena iz obitelji Arawak. Perfekcionizmom, Saúl? Da, ne im što bi mi se, na prvi pogled, u inilo, kao što se i njemu u inilo, tako okrutnim, prijatelju. Da djecu koja se ra aju s fizi kim nedostacima, šepavi, kljasti, slijepi, s manje ili više prstiju nego što je normalno, ili s rasje enom usnom, ubiju njihove vlastite majke bacaju i ih u rijeku ili žive ih sahranjuju i. Koga ne bi iznenadili ti

obi aji, naravno.

Dugo me pomno ispitivao, u tišini, zamišljen, kao da se ne može to no sjetiti onoga što mi želi re i. Iznenada, dotakne svoj golemi madež.

- Ja ne bih prošao ispit, prijatelju. Mene bi likvidirali - prošapta. - Kažu da su Spartanci isto tako postupali, zar ne? Da su nakaze, Gregore Samse, bacali s planine Taigeto, zar ne?

Nasmija se, ja se nasmijah, ali obojica smo znali da se ne šali i da nema razloga za smijeh. Objasnio mi je da su, za udo, ti ljudi koji su tako okrutno postupali s defektnom novoro en adi, zapravo, jako tolerantni s onima koji bi, kao djeca ili kao odrasli ljudi, postali žrtvama kakve nesre e ili bolesti koja bi ih fizi ki iscrpila. Saúl, barem, nije primijetio neprijateljsko ponašanje prema invalidima ili prema plemenskim lu acima. Njegova ruka uvijek bi tražila ljubi astu krljušt jedne strane njegova lica.

- Ali to je ono što oni jesu i moramo ih poštivati. Takav na in života pomogao im je da žive stotine godina, u skladu sa šumama. Iako ne razumijemo njihova vjerovanja i neki od njihovih obi aja nas bole, nemamo ih pravo uništiti.

Mislim daje tog jutra, u baru Palermo, jedini put dao naslutiti, ne u šali nego zaozbiljno, ak i dramati no, na injenicu da mu je, bez obzira što je to toliko elegantno nastojao prikriti, vjerojatno tragedija u njegovu životu, guba bila veliki teret pretvaraju i ga u hodaju i motiv poruge i odvratnosti, i što je zacijelo utjecala na sve njegove me uljudske odnose, posebice one sa ženama. (Prema njima se ponašao s velikim ogradama, primijetio sam, na sveu ilištu, da ih izbjegava te da zapo inje razgovor s ponekom od naših kolegica tek kad bi mu se ona obratila.) Uklonio je naposljetku ruku s lica, s izrazom nezadovoljstva, kao da se kaje što si je dotaknuo madež, i zapo e novu propovijed:

- Daju li nam pravo automobili, topovi, avioni i Coca-Cola da ih ubijamo zato jer oni nemaju ništa od toga? Ili ti vjeruješ u projekt „civiliziranja peruanskih Indijanaca iz prašume”, prijatelju? Kako? Tjeraju i ih u vojsku? Prisiljavaju i ih da rade na plantažama, kao robovi kreolaca poput Fidela Pereire? Primoravaju i ih da promijene jezik, vjeru, obi aje, kao što to žele misionari? Što se time dobiva? To što ih mogu bolje iskoristavati, to je sve. Pretvoriti ih u zombije, u ljudske karikature kakvi su poluakulturirani Indijanci s ulica Lime.

Selja i koji je posipao piljevinu po Palermu nosio je cipele - s onom i dvije krpe od suncobranskog platna - kakve izra uju putuju i trgovci, i pri vrš ivao bi svoje zakrpane hla e komadom špage. Bilo je to dijete s licem starca, zalizane kose, crnih noktiju i s crvenkastom krastom na nosu. Zombi? Karikatura? Da li bi za njega bilo bolje da je ostao u svome selu u Andama i nastavio nositi *chullo*, indijanske sandale i pon o, i da nikada nije nau io španjolski? Nisam znao, još uvijek sumnjam. Ali Mascarita je znao. Govorio bi bez žestine, bez bijesa, smireno. Dugo vremena mi je objašnjavao drugu stranu tih okrutnosti („koje predstavljaju”, govorio je, „cijenu koju pla aju da bi preživjeli”), što mu se inilo o aravaju im u tim kulturama. Bilo je to nešto što je, bez obzira na razlike koje su me u njima postojale, svima bilo zajedni ko: dobro razmijevanje svijeta u kojem su živjeli uronjeni, to znanje ro eno iz drevne prakse koja im je dopustila, preko elaboriranog sustava rituala, zabrana, strahova, rutina što su ponavljane i prenošene s roditelja na djecu, sa uvati tu naizgled tako raskošnu prirodu, a zapravo tako krhku i prolaznu, o kojoj su ovisili da bi preživjeli. Preživjeli su jer su se njihove navade i obi aji krotko prilagodili ritmovima i potrebama prirodnog svijeta ne narušavaju i ga niti uništavaju i, tek u onome najnužnijem da ih taj svijet ne bi uništio. Posve suprotno od onoga što smo inili mi civilizirani, koji smo protra ili te elemente bez kojih bismo ocvali poput cvije a bez vode.

Ja sam ga slušao i pretvarao sam se da me zanimaju njegove rije i. Ali, zapravo sam mislio na njegov madež. Zašto je posegnuo za njim, odjednom, dok mi je objašnjavao što osje a prema domorocima iz Amazonije? Leži li u tome klju Mascaritine konverzije? Predstavljaju li Shipili, Huambisi, Aguarune, Yague, Shapre, Campe, Mashkori u peruanskom društvu nešto što on može shvatiti bolje od ikoga drugoga: pitoreskni užas, iznimku s kojom drugi suosje aju ili joj se rugaju, ali ne ukazuju i poštovanje i dignitet koji zaslužuju samo oni koji se prilago uju u svom fizi kom izgledu, obi ajima i vjerovanjima, „normalnom životu”. I Mascarita i ti Indijanci bili su anomalija za ostatak Peruanaca; njegov madež izazivao je u njima, u nama, osje aj sli an onome koji smo u biti odobrali za ta bi a koja su živjela, tamo

daleko, polunaga, jedu i uši i govore i na nerazumljivim dijalektima. Je li to bio korijen Mascaritine ljubavi na prvi pogled za prašumske Indijance? Je li se nesvjesno poistovječio s tim marginalnim bi ima zahvaljujući i svom madežu, koji ga je pretvarao i u marginalca svaki put kad bi zakoračio na ulicu?

Predložih mu to tumačenje ne bih li ga oraspoložio, i doista, prasnu u smijeh.

- Jesi li položio ispit iz psihologije kod doktora Guerrite? - zadirkirao me. - Ja bih te srušio.

I stalno se smijem i, ispričam mi da mu je don Salomón Zuratas, lukaviji od mene, predložio judaističko pitanje predmeta.

- Da ja poistovjeću ujem Indijance iz Amazonije sa židovskim narodom, uvijek marginaliziranim i uvijek progonjenim zbog svoje vjere i različitih običaja od ostalog dijela društva. Što misliš? To je plemenitije tumačenje od tvoga, koje bi se moglo nazvati Frankensteinovim sindromom. Svatko je lud na svoj način, prijatelju.

Uzvratih mu da se oba tumačenja ne isključuju. On završi sanjareći i, zabavljen.

- Da, odjednom si u pravu. Odjednom, biti polužidov i polunakaza u ino me osjetljivijim za sudbinu urođenika od nekoga tako zastrašujuće normalnoga poput tebe.

- Jadni urođenci! Koristiš ih kao maramicu za plakanje. I ti se njima koristiš, zar ne?

- Dobro, završimo s time jer imam predavanje - pozdravi se, ustade, bez sjene lošeg raspoloženja prethodnog trenutka. - Ali sjeti me da ti sljedeći put ispravim to o „jadnim urođenicima“. Ispričam ti neke stvari od kojih ne možeš znati što da misliš, prijatelju. Primjerice, što su s njima radili u doba groznice kaučukovca. Ako su to izdržali, ne treba ih zvati jadnima. Superljudima, prije. Vidjet ćeš, vidjet ćeš.

ini se da je razgovarao o svojoj „temi“ s don Salomónom. Star i je izgleda naposljetku prihvatio da će, umjesto u sudnici, Saúl osvjetlati obraz prezimenu Zuratas u sveu ilišnim dvoranama i u području antropološkog istraživanja. Je li to ono što je odlučio postati u životu? Sveu ilišni profesor? Znanstvenik? Da ima uvjete za to bio sam jednog poslijepodneva kako govori jedan od njegovih profesora, doktor José Matos Mar, koji je tada upravljao Odsjekom za etnologiju na San Marcosu.

- Taj mladi, Zuratas, prva je klasa. Proveo je tri mjeseca praznika u Urubambi na terenskom istraživanju kod Machuguenga i donio izvrstan materijal.

Govorio je to Raúlú Porrasu Berrenechei, povjesničaru s kojim sam radio u poslijepodneva i koji je osjećao sveti užas prema etnologiji i antropologiji, okrivljavajući ih da su uvijek zamijenile alat kao protagonistom kulture i da su upropastile kastiljsku prozu (na kojoj je on, usput budi rečeno, pisao fantastično).

- Pa dobro, na ino od ovoga mladi povjesničaru, a ne kolekcionaru kamen i a, doktore Matos. Budite altruist, pošaljite mi ga na Odsjek povijesti.

Istraživanje koje je Saúl proveo, u ljeto 1956. godine, me u Machiguengama postalo je kasnije u proširenoj verziji, njegovom diplomskom radnjom. Obranio ju je kad smo bili na petoj godini fakulteta, a ja se jako dobro sjećam izraza ponosa, intimne radosti don Salomóna. Sve ano odjeven, u uštrkanom plastronu ispod sakoa, pratio je sve anost iz prvog reda sve ane dvorane i sjajile su mu se oči dok je Saúl čitao svoje zaključke, odgovaraju i na pitanja žirija - na čijem je čelu bio Matos Mar. Položio je ispit i uručili su mu odgovarajuću akademsku titulu.

Don Salamon nas je pozvao, Saúla i mene, na ručak u Raimondi, u središtu Lime, da proslavimo događaj. Ali on nije kušao ni zalogaj, možda da ne prekrši protivno svojoj volji židovski režim prehrane. (Jedna od Saúlovih šala kad bi naručio varke ili školjke glasila je: „, osim toga, to što činim grijeh ovim obrokom, pričinjava mi posebno zadovoljstvo, a ti, prijatelju, nikada ne možeš znati o čemu je riječ“). Don Salomón nije mogao prikriti zadovoljstvo zbog diplome svojega sina. U pola ručaka, obračunajući mi se svojim intelektualiziranim srednjoeuropskim naglaskom, zamoli me, silovito:

- Uvjerite svoga prijatelja da prihvati stipendiju - a kad je vidio moje iznenađeno lice, objasni mi - Ne želi ići u Europu da me ne bi ostavio samoga, kao da ja nisam dovoljno velik da se mogu brinuti o sebi. Rekao sam mu da će me, ako se zainati, prisiliti da umrem kako bi na miru mogao otići u Firencu na specijalizaciju.

T sam doznao da mu je Matos Mar osigurao stipendiju za doktorat na Sveu ilištu u Bordeauxu. Mascarita ju je odbio, jer nije želio ostaviti samoga svojeg oca. Je li to bio razlog zašto nije otišao u Bordeaux? Tada sam tako vjerovao; sada sam siguran da je lagao. Sada znam da je, ak ako nikome ne bi priznao i uvaju i to u sebi kao najve u tajnu, ta konverzija klju ala u njegovoj unutrašnjosti sve dok nije poprimila zna ajke misti ne otmice, možda traganja za martirologijem. Uop e ne sumnjam, sada, da je tu diplomu iz etnologije dobio, nakon što se potrudio napisati diplomski rad znaju i da nikada ne e biti etnolog, samo da bi udovoljio svome ocu. Ja koji sam se tih dana iscrpljivao prikupljaju i dokumente ne bih li dobio stipendiju koja bi mi omogu ila da do em u Europu, pokušao sam ga nekoliko puta uvjeriti da ne propusti takvu priliku. „Takva prilika ti se više ne e ukazati, Mascarita. Europa! Francuska! Nemoj to propustiti, ovje e!” Bio je odlu an: ne može i i, on je bio jedina osoba na svijetu koja je imala don Salomóna i ne bi ga napustio na dvije ili tri godine, znaju i koliko je vremešan.

Naravno da sam mu povjerovao. Onaj tko u to nije do kraja povjerovao bio je onaj tko mu je pribavio stipendiju i tko je polagao u njega velike akademske nade, njegov u itelj Matos Mar. Pojavio se jednoga popodneva, kao što je to obi no inio, u ku i Porrasa Barrenechee da razmijeni misli i popije aj s keksima, kad mu je ožaloš en priop io:

- Pripremite se, doktore Porras. Stipendiju za Bordeaux može iskoristiti ove godine Odsjek za povijest. Naš je kandidat odbio. Što Vam se ini?

- Koliko ja znam, to je prvi put u povijesti San Marcosa da netko odbije stipendiju za Francusku - re e Porras. - Što je bilo tom mladi u?

Ja, koji sam popisivao mitove o El Doradu i o Sedam Gradova u Ciboli u kronikama o okri u i o osvajanjima, u istoj prostoriji u kojoj su razgovarali, umiješao sam se u razgovor kako bih objavio daje razlog odbijanja don Salomón, kojega Saúl nije želio ostaviti samoga.

- To je razlog koji Zuratas navodi, upravo to, i da je barem to an - potvrdi Matos Mar, poprativši to skepti nom gestom. - Ali bojim se da se tu još nešto skriva. Saúla su po ele opsjedati sumnje u istraživa ki rad i terenska istraživanja. Eti ke sumnje.

Porras Barrenechea izbacila podbradak i namjesti lukavi pogled kakav bi uvijek namjestio kad se spremao re i kakvu zlobnu primjedbu.

- Pa dobro, ako je Zuratas primijetio da je etnologija pseudoznanost koju su izmislili Amerikanci kako bi uništili humanisti ke znanosti, inteligentniji je nego što se može o ekivati.

Ali Matos Mar se ne nasmiješi.

- Govorim Vam zaozbiljno, doktore Porras. Šteta je, jer mladi ima sjajne preduvjete. Inteligentan je, perceptivan, dobar istraživa , s velikom radnom sposobnoš u. Uvrtio si je u glavu, zamislite samo, da je posao koji radimo nemoralan.

- Nemoralan? Naposljetku, tko bi znao što Vi radite me u dobrim Indijancima pod pretpostavkom da provjeravate njihove obi aje - nasmija se Porras. - Ja, naravno, ne bih stavio ruku u vatru za vrlinu etnologa.

- Navodno ih ugrožavamo, oskrvnjujemo njihovu kulturu - nastavi Matos Mar, ne obra aju i pozornost. - Da smo s našim kazetofonima i kemijskim olovkama poput crva koji u u u vo ku i pokvare je.

Ispriao je kako se prije nekoliko dana, vodila diskusija u Odsjeku za etnologiju. Saúl Zuratas sve je zbunio objavivši da su posljedice etnološkog rada sli ne djelatnosti uzgajiva a kau uka, drvosje ama, unova iteljima vojske i ostalih mješanaca i bijelaca koji desetkuju plemena.

- Rekao je da smo nastavili posao na onom mjestu na kojem su ga ostavili misionari u kolonijama - pridoda. - Kako smo mi, pri om o znanosti, poput njih pri om o evangelizaciji, stavili to ku na i na istrebljenje Indijanaca.

- Oživljuje li fanati ni pokret za autohtonu indijansku kulturu iz tridesetih godina na dvorištima San Marcosa? - uzdahnu Porras. - Ne bi me iznenadilo, jer se pojavljuje povremeno, poput gripe. Ve vidim kako Zuratas piše pamflete protiv Pizarra, španjolskog osvajanja i inkvizicijskih zlodjela. Ne želim ga u Odsjeku za povijest! Neka prihvati tu stipendiju, preuzme francusko državlanstvo i ostvari karijeru propagiraju i Crnu legendu.

Nisam pridavao preveliku pozornost onome što sam čuo tog popodneva da govori Matos Mar, me u prašnjavim policama prepunim knjiga i figurica Quijotea i Sancha Panze, u mirafloreskoj kući i Porrasa Barrenechea, u ulici Colina. A ne vjerujem ni da sam to spomenuo Saúlu. Ali sada, ovdje, u Firenzi, dok se prisjećam i zapisujem bilješke, ta epizoda poprima retroaktivno veliko značenje. Ta simpatija, solidarnost, obojnost ili što bilo, zadobilo je tada vrhunac, promijenivši svoju narav. Dovodilo se u pitanje etnologe, za koje se najmanje moglo reći i da, sa svom svojom kratkovidnošću, ne nastoje shvatiti svijet Indijanaca iz šume. Za što se zalaže Mascarita? Nešto toliko nestvarno, kao primjerice da priznaju i neotuđivo pravo na njihovu zemlju ostatak Perua proglasi karantenu na prašumu? Zar nikada više nitko ne bi smio i tamo da bi se izbjegla kontaminacija tih kultura s degenerirajućim kužnim isparavanjima naše kulture? Je li do te krajnosti dopro amazonski Saúlov purizam?

Istina je da se nismo često viđali u posljednjih mjeseci koje smo proveli na sveu ilištu. Ja sam također bio jako zauzet, pišući svoj diplomski rad. On je napustio pravo. Sretao bih ga, tek s vremena na vrijeme, onih rijetkih trenutaka kad bi se pojavio na Odsjeku za književnost, koji se tada nalazio blizu Odsjeka za etnologiju. Popili bismo kavu ili bismo popušili cigaretu, brbljali i ispod žužkastih palmi zgrade u sveu ilišnom parku. Kad smo se bolje upoznali, usmjerivši se prema različitim obvezama i projektima, naše je prijateljstvo, prilično blisko tih prvih godina, postupno preraslo u sporadični i površan odnos. Ja bih ga upitao kako mu ide, jer se on uvijek vraćao ili samo što se nije vratio u prašumu, a ja bih povezivao to, uključujući i onu primjedbu Matosa Mara doktoru Porrasi, s njegovim sveu ilišnim poslom, Saúlovom uznapređovalom specijalizacijom za amazonske kulture. Ali istina je da, izuzme li se taj posljednji razgovor - našeg rastanka i gorljivoga verbalnog napada na Lingvistički institut i suradnike Schneil - mislim da tih posljednjih mjeseci nismo više vodili beskrajne dijaloge, iskrenih ispovijesti, sa srcem u ruci, kakve smo vodili toliko puta izmeću u 1953. i 1956. godine.

Da smo nastavili s razgovorima, bi li mi se iskreno povjerio, natuknuvši mi koji je njegov sljedeći korak? Vjerojatno ne. Ta vrsta odluke, kakvu donose sveti i luđaci, ne obznanjuje se. Oblikuje se malo-pomalo, u prijevajima duha, u sjeni vlastita razuma i daleko od neizravnih pogleda, skrivajući je prosudbi drugih - koji je nikada ne bi prikrali - sve dok se ne krene u realizaciju. Zamišljam kako se tijekom tog procesa - osmišljavanja projekta i njegove provedbe u djelo - svetac, prosvijećeni ili luđak, izolira, ograđuje zidom u samom i u koju drugi nisu u stanju prodrijeti. Ja, opet, nisam uopće posumnjao da bi Mascarita mogao proživljavati tih posljednjih mjeseci našeg života na San Marcosu - već smo obojica bili muškarci - sličinu unutarnju revoluciju. Da je postao povučenija osoba od ostatka smrtnika ili, barem, da je postao rezerviraniji kad je za sobom ostavio adolescenciju, to sam primijetio. Ali pripisao to isključivo njegovu licu, koje je stavljalno izmeću u njega i svijeta tu nevjerojatnu ružnost, otežavajući i odnose s drugim osobama. Je li i dalje bio to ležerno, simpatično, dobrodušno biće prijašnjih godina? Postao je ozbiljniji i lakonskiji, ne tako otvoren kao prije, čini mi se. Iako se u tome baš ne pouzdajem u svoje pamćenje. Možda je i dalje bio isti nasmiješeni i brbljavi Mascarita kojeg sam upoznao 1953. godine i moja ga mašta mijenja da bi se bolje uklopio s onim drugim, iz godina koje su do i, toga kojega još nisam upoznao i kojega - s obzirom da sam popustio prokletom iskušenju da pišem o njemu - moram izmisliti.

Pamćenje me ne vara, me utim, siguran sam, u pogledu njegove odjeće i fizičkog izgleda. Ta obojana kosa, s kovitlacem na vrhu lubanje, buntovna prema češlju, uvijek je vijorila, gibajući i se, plešući i na tom dvojni licu, koje je na svojoj zdravoj strani bilo blijede i pjegave puti. Imao je slične takve oči i zube. Bio je visok, mršav i siguran sam da ga, osim dana kad je diplomirao, nikada nisam vidio s kravatom. Hodao je uvijek u jeftinim sportskim košuljama, od grube pamučne tkanine, na koje bi zimi navukao pullover, svejedno kakve boje, i isprane, zgužvane traperice. Preko njegovih glomaznih cipela vjerojatno nikada nije prešla čeljust. Ne vjerujem da je imao ljude kojima se povjeravao, niti da bi sklapao bliska prijateljstva s bilo kime. Vjerojatno su njegovi drugi prijatelji bili slični onima koji su nas povezali, jako srdačni, ali prilično površni. Poznanika je imao mnogo, na sveu ilištu i nesumnjivo u svojoj četvrti, ali zakleo bih se da nitko nije doznao od njega samoga što mu pada na pamet, niti što namjerava uiniti. Ukoliko je to bilo pažljivo planirano, nije se

dogodilo postupno, neprimjetno, zbog okolnosti prije njegova odabira. To je nešto o čemu sam dosta razmišljao ovih godina i što, naravno, nikada ne mogu doznati.

III.

POSLIJE, ljudi na Zemlji počinju hodati, ravno prema suncu koje je zalazilo. Prije toga su i oni bili mirni. Sunce, njihovo nebesko oko, stajalo je na jednom mjestu. Budno, uvijek otvoreno, gledaju i nas, zagrijavalo je svijet. Njegovu svjetlost, iako jako snažnu, Tasurinchi je mogao podnijeti. Nije bilo štete, nije bilo vjetra, nije bilo kiše. Žene su rađale istu djecu. Ako je Tasurinchi želio jesti, uronio bi ruku u rijeku i izvadio bi tarpana koji se ponašao kao, ili bi, odapinjajući i nasumce strijelju, tumačio po šumi iznenada nabasavši na pogodnu pavinu, prepelicu ili pticu Pyroderus. Nikada nije ponestalo hrane. Nije bilo rata. Rijeke su bile prepune riba i šume životinja. Mashcosi nisu postojali. Ljudi na zemlji bili su snažni, mudri, smireni i ujedinjeni. Bili su mirni i nisu gajili bijes. Tako je bilo prije.

Oni koji bi odlazili, vraćali bi se, zaposjedaju i duh onih najboljih. Tako, nitko nije umirao. „Sada je na meni red da odem”, govorio bi Tasurinchi. Silazio bi na obalu rijeke i napravio bi si krevet od suhog lišća i granja i krov od ungarabija. Podigao bi okolo drvenu ogradu od oštrog trske da dabar u svojoj haranju obalom ne proždere njegov lež. Otišao bi na put, po inak, otišao bi i, malo kasnije, vraćao bi se, smjestivši se kod onoga koji je najviše ulovio, najbolje se borio ili najdosljednije poštivao običaje. Ljudi na Zemlji živjeli su zajedno. Mirni. Smrt nije bila smrt. Znao je odlazak i povratak. Umjesto da ih oslabi, osnažila bi ih, umnažaju i u onih koji su ostali mudrost i snagu onih koji su otišli. „Jesmo i bit ćemo”, govorio je Tasurinchi. „Nikada se da ne ćemo umrijeti. Oni koji odlaze, vratili su se. Ovdje su. Oni su mi.”

Zašto su onda, ako su tako isti, krenuli na put ljudi na Zemlji? Jer je jednoga dana sunce pošlo zalaziti. Da ne bi još više palo, da mu pomognu da se podigne. To je ono što kaže Tasurinchi.

To je barem ono što sam ja doznao.

Je li tada već završila borba Sunca s Kashirijem, Mjesecom? Možda. Pošlo je žmirkati, kretati se, njegova se svjetlost ugasila i jedva ga se vidjelo. Ljudi su pošli trljati tijelo, drhteći. To je bila hladnoća. Tako je započelo poslije, čini se. Tada, u polutama, nenavikli, preplašeni, ljudi su padali u iste svoje zamke, jeli bi meso od jelena, vjeruju i daju tapir i nisu prepoznavali kako da se vrate kući i s plantaže juke. Gdje se nalazim?, otkajali su, naslijepo tumačaju i, posrću u nju, gdje li se samo nalaze moji bližnji? Što se događa u svijetu? Pošlo je puhati vjetar. Zavijaju i, gestikuliraju i, nosio je vrhove palmi i upao bi iz korijena lupune. Kiša se obrušavala izazivajući i poplave. Vidjela su se stada utopljenih huangana kako plutaju bujicom. Rijeke su mijenjale smjer, splavovi su se smrskavali o rjeke ne nasipe, bare su postajale rijeke. Duše izgubiše smirenost. To više nije bio odlazak. Bila je to smrt. Treba nešto učiniti, govorili bi. A gledaju i nadesno i nalijevo, što nam preostaje?, što ćemo napraviti? govorili bi. „Moramo krenuti odavde”, naredi Tasurinchi. Nalazili su se usred tmine, okruženi štetom. Nisu više imali juke, voda je smrdjela. Oni koji su odlazili, više se ne vraćali, prestrašeni katastrofama, izgubljeni između u svijeta oblaka i našega svijeta. Ispod tla kojim su kročili, čuli bi kako teče gusta Kamabirija, rijeka mrtvih. Kao da im se približava, kao da ih zove. Trebali bi otići? „Da”, reče Serpigari, osjeću i vrtoglavicu, zagrcnuvši se od duhanskog dima. „Treba ići, treba ići. I prisjetite se, onoga dana kad prestanete hodati, nestate zauvijek. A sunce će zauvijek zaći.”

Tako je započelo. Pokret, akcija. Hodanje pod kišom ili bez nje, po zemlji ili po vodi, penjanje i se na planinu ili spuštaju i se niz klanac. U tako gustim šumama, bila je noć iako je još uvijek bio dan i ravnice su se doimale jezerima jer nije bilo guštara, poput ljudske glave koju je vraćao kao Kamagarini ostavio bez ijedne vlasi. „Sunce još nije zašlo”, poticao bi ih Tasurinchi. „Posreće i diže se. Oprez, tone u san. Probudimo ga, pomozimo mu.” Doživjeli smo da nas desetkuju i doživjeli smo da nas poubijaju, ali nastavljamo hodati. Da li bi bile dovoljne sve iskre na nebu da izbrojimo Mjesec koji su prošli? Ne. Živimo. Krećemo se.

Da bi živjeli hodaju i, oni bi prije trebali postati lagani i riješiti se onoga što imaju. Oni. Nastamba, životinja, usjeva, obilja koje ih okružuje. Plažica gdje su odlazili okretati kornja e slanoga mesa; šumu u kojoj sve vrvi od ptica pjevica. Ostaviše samo najnužnije i krenuše hodati. Je li kazna hod kroz šumu? Nalikovalo je to više slavlju, poput odlaska na pecanje ili u lov tijekom suhog razdoblja. Sa uvali su svoje strijele i lukove, rogove s otrovom, svoje pisaljke s tinkturom od arnike, noževe, bubnjeve, košulje koje su nosili na sebi, vre e i komade platna za nošenje djece. Novoro eni su se ra alli u hodu, starci bi umirali hodaju i. Kad bi se pojavilo svjetlo, ve bi se kretale sjene ritmom njihovih tijela, ve bi oni, svi do jednoga, hodali, hodali, muškarci s pripremljenim oružjem, žene nose i drvene pladnjeve i košare, o i sviju uperene u sunce. Još uvijek nisu izgubili smjer. Upornost nas je o uvala istim. Sunce nije zašlo, nikako da za e. Odlazi i vra a se, poput duša koje slijede sudbinu. Zagrijava svijet. Ni ljudi na Zemlji nisu pali. Evo nas ovdje. Ja u sredini, Vi okolo mene. Ja govorim, Vi me slušate. Živimo, hodamo. To je sre a, ini se.

Ali oni, prije, morali su se žrtvovati za ovaj svijet. Preživjeti katastrofe, nevolje i neda e koje bi uništile bilo koji drugi narod.

Ovaj put, ljudi koji hodaju zastali su da se odmore. Po no i je urliknuo tigar i gospodar gromova riknuo je promuklim glasom. Pojavili su se loši predznaci. Leptiri bi ulazili u nastambe i žene su ih morale ukloniti s drvenih pla njeva s jelom istresaju i prostirke. Jesu li uli hukanje sove i *chicue*. Što e se dogoditi?, govorili su, preplašeni. Po no i, rijeka je toliko narasla da su se u zoru našli okruženi nabujalom bujicom u kojoj su se valjali kolci, grmovi, šipražje i leševi koji su se raspadali udaraju i u obalu. Na brzinu su narezali drvo, improviziraju i splavi i kanue prije no što e poplave progutati oto i u koji se zemlja pretvorila. Morali su se otisnuti u blatnjave vode i prionuti veslanju. Veslali su, veslali, i dok su jedni odguravali motkama, drugi su vikali, pokazuju i s desne strane odrone rije nih nasipa, s lijeve strane uš a vrtloga, i tu i tamo pra akanje koja eka lukavo, mirno, pod vodom, na trenutak kad e prevrnuti kanu da bi progutala vesla e. Unutar šume, gospodar demona, Kientibakori, poludio od sre e, ispijao je *masato*, plešu i, me u mnoštvom *kamagarinisa*. Mnogi su se utopili u poplavi kad bi kakvo potopljeno, nevidljivo deblo rascijepilo splav oduzimaju i živote obiteljima.

Ovi se ne bi vra ali. Njihova podbuhla tijela, izgrižena ugrizima piranja, nasukala bi se ponekad na neku plažu, ili bi se zakva ili za korijenje nekog stabla na obali. Ne treba se zavaravati s prirodom. Oni koji tako odlaze, odlaze. Jesu li to tada znali Seripigari? Tko zna je li ve pristigla mudrost. Jedanput kad ptice i zvijeri pojedu ljušturu, duša, ini se, ne nalazi put povratka. Ostaje izgubljena u nekom svijetu, postaje vraži ak Kamagarini i spušta se onima još niže ili postaje mali bog Saankarite i penje se na gornje svjetove. Zbog toga oni, prije, nisu vjerovali rijeci, bari, pa ak ni plitkom jarku. Gajili su neprijateljstvo prema njima. Zato bi prelazili preko rijeke samo onda kad bi svi putovi bili zatvoreni. Možda zato što nisu željeli umrijeti, možda. Vode su izdajni ke, kažu. Oti i na vodi zna i vjerojatno smrt.

To je barem ono što sam ja doznao.

Dno rijeke kod Velikog rije nog prolaza prepuno je naših leševa. Možda ih ima užasno mnogo. Tamo su im udahnuili život i tamo e se vratiti umrijeti. Tamo se vjerojatno nalaze, dolje, slušaju i pla vode koja zapinje o kamenje i razbija se o oštre stijene. Zato ne e biti kornja a nakon Prolaza, po gorovitoj zemlji. Dobro su pliva ice, a opet nijedna vjerojatno nije mogla plivati po tim vodama. One koje su pokušale, sigurno su se utopile. Sada su zacijelo i one na dnu, slušaju i kako gornji svijet drhti. Tamo smo po eli i tamo emo završiti mi Machiguenge, kako se ini. U Velikom prolazu.

Drugi su se ostali tu i. Postoje brojni na ini tu njave. Ovaj put, ljudi koji hodaju na inili su stanku ne bi li prikupili snagu. Bili su toliko umorni da su jedva uspijevali govoriti. Ostali su na jednom dijelu šume koji se inio sigurnim. O istili su ga i izgradili su ku e, ispleli krovove. Zastali su na uzvisini, vjerovali su da se vode koje im je poslao Kientbakori da ih potopi, ne e popeti do tamo ili da e ih, ukoliko nado u, vidjeti na vrijeme da bi mogli pobje i. Nakon što su oplijevili i spalili šumu, zasadili su juku i zasadili kukuruz, bananu. Bilo je divljeg pamuka da se ispletu indijanske košulje i stabljika duhana iji je miris držao na udaljenosti zmije. *Huacamaji* bi dolazili gugutati na ramena ljudi. Mladun ad tigra sisala bi

na grudima žena. Majke bi odlazile u dubinu šume i rade bi, kupale bi se i vraćale s djecom koja bi micala rukama i nogama, platu i, zadovoljna na sunčevoj toplini. Nije bilo Mashcosa. Kashiri, mjesec, još uvijek nije izazivao nevolje; već je bio na Zemlji, pokazuju i ljudima kako da uzgajaju juku. Možda je ostavio zlo sjeme. Ne znaju. Sve je izgledalo dobro.

Tada je jedne noći i neki vampir ugrizao Tasurinchija dok je spavao. Zario mu je dva nokta u lice pa, iako ga je on udarao šakama, nije ga se uspio riješiti. Morao ga je raskomadati, trgaju i njegove mekane kosti, ljepljive poput ekskrementa. „... je upozorenje”, reče Tasurinchi. Što je sadržaj obavijesti? Nitko to nije razumio. Izgubilo se ili nije započelo znanje. Nisu otišli. Ostali su tamo, bojažljivi, u iščekivanju. Prije no što su narasla polja juke i kukuruza, prije no što su dozrile banane, stigli su Mashcosi. Nisu ih čuli kako dolaze, nisu čuli glazbu bubnjeva od majmunove kože. Odjednom, zasuše ih strijele, koplja, kamenje. Odjednom, golemi plamenovi zapališe njihove kuće. Prije nego što su se znali obraniti, neprijatelji su već posjekli mnoge glave, već su oteli mnoge žene. I odnijeli su sve košare soli koje su oni napunili na Brežuljku. Oni koji su tako odlazili, jesu li se vraćali ili bi umirali? Tko zna. Možda su umirali. Njihov je duh možda odlazio iskaliti više bijesa i snage na njihovim kradljivcima. Ili možda još uvijek napušteni tumaraju šumom.

Tko zna koliko se njih nije vratilo. Pogođeni strijelama, kamenovani, shrvani bolestima zbog otrova u kopljima i vrtoglavicama. Svaki put kad bi Mashosi napadali i kad bi vidio kako je sve manje ljudi, Tasurinchi bi pokazao na nebo: „Sunce pada”, govorio bi. „Nešto smo loše napravili. Pokvarili smo se možda, ostavši toliko vremena na istom mjestu. Treba poštivati običaj. Treba se ponovno vratiti nevinosti. Nastavimo hodati.” A mudrost se vraćala, srećom, kad su oni trebali nestati. Tada, zaboravljali bi na svoje usjeve, na svoje kuće, na sve ono što se nije moglo skupiti u vrećama. Stavljali bi na sebe ogrlice, krune, spaljivali bi ostalo i udaraju i u bubnjeve, pjevaju i, plešu i, krenuli bi hodati. Još jednom, još jednom. Tada, sunce bi se zaustavilo u svojem poniranju izmeću svjetova na nebu. Ubrzo su osjetili da se budi, da se ljuti. „Živi smo”, govorili su. I oni bi nastavili hodati.

Tada su stigli na Brežuljak onaj put, ljudi koji hodaju. Tamo ih je čekao. Na velikoj visini, ist, dok bi se sveudilj penjali prema Menkoripatsi, bijeli svijet oblaka. Pet rijeka je teklo plešu i među slanim kamenjem. Okruživali su Brežuljak neki šumarci od žute slame, s golubi ima i prepelicama, sa zaigranim mišima ima i mravima medenog okusa. Stijene su bile od soli, tlo je bilo od soli, korito rijeka također je bilo od soli. Ljudi na Zemlji punili su košare, vreće, mreže, mirni, znaju i da sol neće nikada nestati. Bili su zadovoljni, čini se. Odlazili bi, vraćali bi se, i sol se umnožavala. Uvijek je bilo soli za one koji bi se popeli da je potraže. Mnogi su se penjali. Ashaninki, Amueshi, Piri, Yaminahui. Penjali su se Mashki. Svi su poznavali Brežuljak. Mi bismo stigli i neprijatelji bi se nalazili tamo. Ne bismo se tukli. Nije bilo ratova ni lova, nego poštovanje, govorili bi. To je, barem, ono što sam ja doznao. Možda je i to no. Jednako kao i s *collpama*, isto kao i na pojilištima. Možda se na tim skrivenim mjestima u šumi, gdje je zemlja slana i kamo je odlaze piti, životinje ne tuku? Tko je vidio da u jednoj *collpi* - sajino napadne majaza ili da ronsoco ugrize shimbilla? Ništa ne čine. Tamo se nađu i tamo ostanu, svatko na svojem mjestu, jedu i mirno sol sa zemlje ili vodu, dok se ne zasite. Nije li možda isto tako dobro otkriti *collpu* ili pojište? Kako je jednostavno tada uloviti životinje. Tamo su, bezbrižne, neoprezne, jedu i sol. Ne osječaju kamen, ne bježe kad prozviđi strijela. Lako padaju. Brežuljak je njihova *collpa* ljudi, bilo je veliko pojište. Možda je imalo svoju magiju. Ashaninka govore da je sveto, da unutar kamenja, razgovaraju duhovi. Možda i jest tako, možda i razgovaraju. Oni bi stigli s košarama i vrećama i nitko ih ne bi lovio. Samo bi se gledali. Bilo je soli i poštovanja za svakoga.

Poslije, više se nije moglo popeti na Brežuljak. Kasnije, oni ostadoše bez soli. Naknadno, onoga koji bi se popeo, lovili bi. Svezanog, odveli u logore. Bilo je to zarezivanje u koru drveća da bi se ispuštila tekućina. Naprijed, dovraga! Poslije se zemlja ispuni viracochama koji su tražili i lovili ljude. Odvodili bi ih i oni bi vadili tekućinu iz drveta i natovarili bi kaučukom. Idemo dalje, dovraga! Logori su bili gori od tame i kiša, čini se, gori od štete i Mashcosa. Imali smo golemu sreću. Zar ne hodamo? Bili su lukavi viracochas, pričaju. Znali su da će se ljudi popeti sa svojim košarama da pokupe sol s Brežuljka. Do ekivali su ih sa zamkama i pucnjevima puške. Odnijeli bi onoga tko bi pao. Ashaninka, Pira, Amahuaca,

Yaminahua, Mashka. Nitko nije uživao posebnu milost. Onaj tko bi pao, ako je imao ruke da vadi teku inu iz drveta, prste da otvori rane, istu e i ponizi drugoga, ramena za nošenje tereta i noge da tr i s kuglama kau ukovca u logor. Poneki bi pobjegli, možda. Njih tek nekolicina, pri aju. Nije bilo lako. Nije trebalo tr ati nego letjeti. Umire, dovraga! Onoga tko bi bježao, oborio bi pucanj puške. Mrtvi Machiguenga, k vragu! „Beskorisno je bježati iz logora”, govorio je Tasurinchi. „Viracochi imaju svoju magiju. Nešto se doga a s nama. Nešto smo napravili. Njih duhovi štite, a nas napuštaju. Krivi smo zbog ne ega. Bolje je ubosti se na trn od chambire, ili popiti sok od cuma. Takvim odlaskom, s trnom ili otrovom, svojom vlastitom voljom, postoji nada za povratak. Onaj tko ode gonjen hicem iz puške, ne vra a se, ostane plutati u rijeci Kamabiriji, mrtvac me u mrtvacima, zauvijek. ino se da e ljudi nestati. Ali zar nemamo sre u? Još uvijek smo ovdje. Još uvijek hodamo. Uvijek sretni. Otada više nisu ponovno prikupljali sol s Brežuljka. Uvijek e stajati tamo, dižu i se u visine, iste duše, gledaju i sunce u lice.

To je barem ono što sam ja doznao.

Tasurinchi, onaj koji živi kod rukavca potoka, onaj koji je prije živio u jezeru gdje, kad se voda povu e za sušnog razdoblja, ostanu tolike poluisušene kaljuže, hoda. Oti oh i vidjeh ga. Puhnuh u rog izdaleka, da mu najavim da ga dolazim posjetiti, a kad sam bio bliže objavih mu to krikovima: „Došao sam! Došao sam!”. Moj je papagaj ponovio: „Došao sam! Došao sam! Nije mi izišao u susret i pomislih kako je možda otišao živjeti negdje drugdje, te da je moje hodanje dovde beskorisno. Ne. Njegova ku a je i dalje tamo, pokraj poto nog rukavca. Le ima se okrenuh ku i, iš ekuju i da me primi. Morao sam mnogo ekati. On je bio dolje, u rijeci, vade i jedno deblo da si napravi kanu.

Dok sam ga ekao, promatrao sam njegovu ženu. Tamo, blizu, sjede i pokraj tkala kog stana, tkala je pamu ne niti s usitnjenim korijenjem bati a. Nije ustala, niti me pogledala. Nastavila je raditi kao da mene nema ili kao da sam nevidljiv. Imala je na sebi više ogrlica nego prošli put. „Nosiš tolike ogrlice da ti se ne približe vraži ci kamagarini, ili da ne može na tebe baciti aroliju vra Machikanari?”, upitah je. Ali ona mi ne uzvratila i nastavi tkati niti kao da me i ne uje. Imala je i puno ukrasa na rukama, na nožnim lancima i na ramenima i na prednjoj strani košulje. Kruna njezine glave bila je duga od perja Hu m , tukana, papagaja, purana i ptice kanari.

Naposljedku se pojavi Tasurinchi. „Stigao sam”, rekoh mu. „Jesi li to ti?” „Evo me”, uzvratila mi, zadovoljan što me vidi, a moj papagaj ponovi: „Ovdje sam, ovdje sam”. Tada njegova žena ustade i odmota dvije prostirke da bismo sjeli. Donese lonac svježe ispe enih juka, koje istrese na listove banane, i posudu s masatom. I ona je izgledala zadovoljna što me vidi. Razgovarali smo do idu eg mjeseca, bez prekida.

Žena je trudna i ovaj put sine se roditi pravovremeno i ne e oti i. Rekao je to jedan mali bog Seripigariju tijekom plime. I priop io mu je da, ukoliko ovaj put dijete umre prije ro enja, kao i u prethodnim okolnostima, kriva e za to biti žena, a ne Kamagarini. Tijekom te plime Seripigari je provjerio mnogo toga. Prije toga, djeca su bila mrtvoro ena jer je ona popila pripravke da umru nero ena. „ li to istina?”, upitah njegovu ženu. A ona mi uzvratila: „Ne sje am se. Možda je tako bilo. Tko to zna”. „Da, istina je”, potvrdila mi Tasurinchi. Rekao sam joj da u je ubiti ukoliko se ovaj put rodi mrtvo dijete. „Ako do e na svijet mrtvoro eno, stavit e mi oko vrata otrovani obru i ostavit e me kraj rijeke, da me pojedu ronsocosi”, potvrdila žena. Smijala se, nije bila preplašena, inilo se prije da nam se ruga.

Upitah Tasurinchi zašto toliko želi da njegova žena rodi dijete. Dijete ga ne brine, ona je njegov nemir. „Nije li udno da su joj sva djeca mrtvoro ena?”, primijeti. Ponovno je upita, preda mnom: „Ro ena su mrtva jer si popila pripravak?” Ona mu ponovi ono što mi je rekla: „Ne sje am se”. „Ponekad mislim da i nije žena nego demon, sopai , povjeri mi se Tasurinchi. Nisu samo djeca ta zbog kojih je kleveta da ima druk iju dušu. Tu su i ove narukvice, ogrlice, krune i ukrasi koje stavlja na sebe. I doista, nikada nisam vidio nikoga tko bi nosio toliko stvari na tijelu i na košulji. Tko zna kako može hodati pod tolikom težinom. „Pogledaj što sada nosi na sebi”, re e mi Tasurinchi. Pokretom dade do znanja da se približi i po ne pokazivati: zvon i i od sjemenki, nizovi ogrlica od prepeli inih kostiju, ronsocovi zubi, majmunske kosti, o njaci majaza, kukuljica crva i mnoge druge stvari kojih se ne sje am.

„Kaže kako je te ogrlice štite od zlog vra a, Machikanarija”, ispri a mi Tasurinchi. „Ali, ponekad, gledaju i je, ini se kao da je ona Machikanari i kao da priprema arobni napitak za nekoga. Ona, smiju i se, re e kako ne vjeruje da je vještica ni demon, nego obi na žena, poput drugih.

Tasurinchi ne bi imao ništa protiv ostati sam, ukoliko ubije svoju ženu. „Bolje i to, nego nastaviti živjeti s nekim tko može ukrasti sve komadi e moje duše”, objasni mi. Ali misli da se to ne e dogoditi, s obzirom da, kako je provjerio Seripigari tijekom plime, ovoga e se puta sin roditi u hodu. „Možda je tako”, uo sam ga kako govori svojoj ženi, grohotom se smiju i, ne podižu i pogleda s pamu nih niti. Dobro su oboje. Hodaju. Tasurinchi mi dade ovu mrežicu korijenja. „Da upecaš nešto”, re e mi. Dade mi tako er juku i kukuruz. „Nije te strah putovati sam?”, upita me. „Mi Machiguenge uvijek prelazimo šumu u društvu s nekim, zbog onoga što bismo mogli sresti na putu.” „I ja putujem u društvu”, uzvratih. „Nisi li možda vidio moga papagaja?” „Papagaju, papagaju”, ponovi papagaj.

Sve to ispri ah Tasurinchiju, onome koji je prije živio kod rijeke Mitaya i sada živi u šumi kod rijeke Yavero. Zamišljen, meditativan, primijeti: „Ne razumijem. Boji li se da je njegova žena sopai jer ra a mrtvu djecu? I to su vjerojatno demoni, jer ne samo što ra a mrtvu djecu, nego ponekad i žabe i guštere. Tko je rekao da je žena zla vještica kad nosi mnogo ogrlica? Nisam uo za to. Machikanari je vještac jer služi šapta u demona, Kientibakoriju, i jer mu kamagarinisi, njegovi vragovi, pomažu pripremiti arobne pripravke, kao što i Seripigariju, dobrom vješcu, pomažu mali Bogovi koje je stvorio Tasurinchi, da popravi štetu, poništi uroke i otkrije istinu. Ali i Machikanari kao i Seripigari stavljaju na sebe ogrlice, koliko mi je poznato.”

Žene prasnuše u smijeh, slušaju i ga. Ne može biti istina da ra aju mrtvu djecu jer tamo u Yaverovoj ku i sve vrvi od djece. „Mnogo je ustiju”, žalio se Tasurinchi. Prije, u rijeci Mitaya, uvijek bi se lovila riba u mrežu, iako zemlja nije dobra za juku. Ali gdje je sada nestao, popravljaju i jedan od kanala koji utje u u Yavero, nema riba. Mra no je to mjesto, prepuno žaba i pasanaca. Vlažna zemlja u kojoj biljke gnjiju.

Oduvijek sam znao da se pasan evo meso ne smije jesti, jer pasan e va je majka ne ista, proizvodi štetu i tijelo onoga tko ga jede prekrije se mrljama. Ali, ovdje, oni jedu to meso. Žene bi ogulile pasanca i zatim bi ispekle njegovo meso, narezano na komadi e. Tasurinchi mi stavi komadi u usta svojim prstima. S naporom ga progutah, zbog straha. ini se da mi se ništa nije dogodilo. Da nije tako, možda i ne bih ovdje hodao.

„Zašto si došao tako daleko, Tasurinchi?”, zapitah ga. „Trebalo mi je dosta da te prona em. Osim toga, u ovom podru ju, u blizini, žive Mashkosi.” „Zar si bio kod mene u Mitayi i nisi susreo viracochi?”, iznenadio se. „Nalaze se posvuda. Osobito na suprotnoj strani mjesta gdje ja živim.”

Stranci su po eli prelaziti rijeku, uzvodno i nizvodno, prije mnogih mjeseci. Bilo je punaruna, koji su sišli s planine, i mnogi viracochi. Nisu bili u prolazu. Ostali su. Sagradili su ku e, posjekli drve e. Love životinje puškom iji hici odjekuju šumom. S njima bi stizali i neki ljudi koji hodaju. Od onih koji žive uzvodno, s druge strane Velikog rije nog prijelaza, onih koji su ve prestali biti ljudi i pomalo tako er nalikuju viracochima po na inu odijevanja i govorenja. Došli su im pomo i, tamo, u Mitavu. Došli su u posjet Tasurinchiju. Željeli su ga uvjeriti da do e raditi s njima kr e i šumu i toware i kamenje za put koji grade, odmah pokraj rijeke. „Ništa ti ne e napraviti”, poticali bi ga govore i mu. „Dovedi sa sobom i žene da ti pripreme jelo. Pogledaj nas: jesu li nam možda nešto napravili? Sada to nije kao kad se vadila teku ina iz drve a. Tada, ti su viracochi bili vragovi, željeli su nas iscijediti poput drve a, željeli su ukrasti naše duše. Sada je druk ije. S ovima radiš onoliko vremena koliko želiš. Daju ti jelo, daju ti noževe, daju ti ma ete, daju ti harpune za pecanje. Ako ostaneš, možeš dobiti pušku.”

Oni koji su bili ljudi, inili su se zadovoljnima, možda. „Mi smo sretnici”, govorili su. „Pogledaj nas, dodirni nas. Zar i ti to ne želiš biti? Nau i. Postupi kao i mi.” Tasurinchi se dao nagovoriti. „Dobro”, re e im, „oti i u vidjeti”. I prešavši rijeku Mitaya, isprati ih do logora viracochi. A kad je stigao tamo, otkri da je pao u zamku. Našao se okružen vragovima. Kako si primijetio, Tasurinchi? Jer mu je viracochi koji mu je objašnjavao, na teško razumljiv

na in, što želi da ovaj u ini, odjednom, pokazao svu prljavštinu svoje duše. A kako, Tasurinchi? Što se dakle dogodilo? Pitao ga je: „Rukuješ li dobro ma etom?“... i odjednom zašuti, izobli ena, namrštena lica. Jako otvori usta i „ap iha, ap iha, ap iha“. Tri puta zaredom, ini se. O i mu zasuziše, zacrvenješe se poput svije a. Tasurinchi se nikada prije nije toliko uplašio. „Vidim jednog Kamagarinija“, pomisli. „ je njegovo lice, to je njegova buka. Ve danas u umrijeti“. Razmišljaju i „to je vrag, vrag“, osjeti kako mu se koža prekrila mjehuri ima, kao da je izišao iz vode. Kostu mu zaškripaše od hladno e i ugleda se iznutra, kao za vrijeme plime. Morao je uložiti golem napor, kaže, da se pokrene. Noge ga nisu slušale od tolikog drhtanja. Naposljetku je uspio. Viracoeha je ponovno govorio, ne znaju i da se izdao. Mlaz sline curio mu je iz nosnica. Govorio je kao da se ništa nije dogodilo, govorio je kao što ja sada govorim. Za udio se, zacijelo, vidjevši Tasurinchija kako bježi ostavljaju i stvari nedore enima. Oni koji su bili ljudi i koji su bili tamo pokušali su ga sprije iti. „Ne plaši se, ništa ti se ne e dogoditi“, varali bi ga. „ je samo kihanje. Njih ne ubija. Imaju svoj lijek.“ Tasurinchi se pope na svoj kanu pretvaraju i se: „ dobro, moram se vratiti, vratit u se, ekajte me“. Još uvijek su ga iznena ivali njihovi zubi, ini se. „ su vragovi“, mislio je. „Danas u umrijeti, možda“.

Tek što se našao na drugoj obali, okupio je žene i djecu. „Stigla je nevolja, okruženi smo kamagarinisima“, objavi. „Moramo oti i daleko. Krenimo, možda još nije kasno, možda još uvijek možemo hodati.“ Tako su napravili i sada žive u tom rukavcu, u šumi kod rijeke Yavero. Viracoeha ne e sti i dovde, prema njemu. A ni Mashkosi, ak se ni oni ne bi naviknuli na mjesto poput ovoga. „Samo mi, ljudi koji hodamo, možemo živjeti na mjestima poput ovoga“, govorio bi ponosan. Bio je zadovoljan da me vidi. „Uplašio sam se da me nikada ne eš do i posjetiti dovde“, govorio bi. Žene, dok su jedna drugoj istile uši u kosi, ponavljale su: „Sre a da smo pobjegle, što bi bilo s našim dušama da nismo“. I one su izgledale zadovoljne što me vide. Jeli smo, pili i razgovarali mnogih mjeseci. Nisu željeli da odem. „Kako eš oti i?“ govorio bi Tasurinchi, „još uvijek nisi završio s pri om. Govori, govori, ostalo ti je još puno za ispri ati mi“. Da je do njega, ja bih još uvijek bio u Yaveru, pri aju i.

Njegova ku a još nije dovršena. Ali ve je o istio teren i narezao drvo i liš e i pripremio svežnjeve slame za strop. Morao ih je donijeti odozdo jer tamo gdje je on nema palmi ni slame. Jedan mladi koji se želi oženiti jednom od njegovih k eri živi tamo blizu, i pomaže Tasurinchiju da prona e zemlju na najvišem podru ju, da bi zasadio juku. Sve vrvi škorpionjama i oni ih tjeraju dime i otvore njihovih skloništa. Tako er ima mnogo šišmiša no u, ve su ugrizli jednog dje aka koji se udaljio od vatre. Kaže kako ovdašnji šišmiši izlaze u potragu za hranom ak i kad pada kiša, nešto što se nigdje drugdje ne vidi. To je zemlja na kojoj životinje imaju druk ije obi aje, ta zemlja Yavero. „Još uvijek je upoznajem“, re e mi Tasurinchi. „Život postaje težak kad se ovjek preseli“, pridodah. „Tako je“, uzvрати. „Sva sre a da znamo hodati. Sva sre a da smo proveli toliko vremena hodaju i. Sva sre a da smo oduvijek mijenjali svoje stanište. Sto bi bilo s nama da pripadamo onima koji se ne kre u! Nestali bismo tko zna gdje. To se dogodilo mnogima, tijekom kljaštrenja drve a. Nema rije i da iskažemo koliko smo sretni.“

Kad ponovno posjetiš Tasurinchija, podsjeti ga da je vrag taj koji kiše, a ne žena koja ra a mrtvu djecu ili koja si stavlja brojne ogrlice od chakire“, nasmija se Tasurinchi, nasmijavaju i žene. I ispri a mi ovu pri u koju u Vam sada ispri povijedati. Dogodilo se to prije mnogih mjeseca, kad su se prvi Bijeli Oci po eli pojavljivati s ove strane Velikoga rije nog prolaza. Oni su ve živjeli od drugoga, tamo gore. Imali su svoje ku e u Koribeniju i Chirumbiji, ali su stigli dovde, nizvodno. Prvi koji je prešao Veliki rije ni prolaz otišao je do rijeke Timpia znaju i da tamo postoje ljudi koji hodaju. Nau io je govoriti. Govorio je, ini se. Shva alo se što želi re i. Postavljao je brojna pitanja. Tamo je ostao. Pomogli su mu da o isti teren, da podigne ku u, da zasadi plantažu. Odlazio bi i vra ao se. Donosio bi hranu, mamce, ma ete. Ljudi koji hodaju dobro su se nosili s njim. Izgledali su zadovoljni. Sunce je bilo na svojem mjestu, mirno. Ali, vrativši se s jednog od svojih putovanja, Bijeli Otac je ve bio promijenio dušu, iako je njegovo lice ostalo isto. Postao je kamagarini i izazivao je nevolje. Ali nitko to nije shva ao i zato nitko nije krenuo hodati. Izgubili su mudrost, možda. To je, barem, ono što

sam ja doznao.

Bijeli Otac ležao je na svojoj prostirci i vidjeli su ga kako pravi grimase. „Ap iha! Ap iha!” Kad se približiše da ga upitaju: „Što ti je? Zašto tako kriviš lice? Kakvi su to zvukovi?“, uzvraća o bi: „Nije ništa, veće pro i”. Nevolja se uvukla u duše svijuju. Djece, žena, staraca. A kažu i u huacamaye, paujile, planinske svinje, prepelice, sve životinje koje su posjedovali. I oni: „Ap iha! Ap iha!”. Smijali su se, u početku. Mislili su da je to neka vesela plima. Udarali bi se o grudi i naguravali bi se, zaigrano. I krivili bi svoja lica: „Ap iha!” Curila im je slina iz nosova, iz usta. Pljuvali bi i smijali se. Ali više nisu mogli krenuti hodati. Prošlo je vrijeme. Njihove duše, razbijene u komadiće, veće su počele izlaziti iz njihovih tijela, iz vrha njihovih glava. Preostalo im je samo rezignirano iščekivanje onoga što će se dogoditi.

Osjećali su kao da su im unutar tijela zapalili vatre. Gorjeli su, plamte i. Kupali bi se u rijeci, ali voda, umjesto da im ugasi vatru, samo ju je još više raspirivala. Poslije, osjećali bi užasnu hladnoću, kao da je po njima cijelu noć pljuštalo. Iako je sunce bilo tamo, gledaju i svojim žutim okom, oni su drhtali, ošamućeni, preplašeni, ne vide i što su gledali, ne raspoznaju i poznato. Bjesnjeli su, pogađajući i da im je nanesena šteta, poput iveri u noktu. Nisu razumjeli upozorenje, nisu krenuli hodati na prvo kihanje Bijeloga Oca. Uginule su čak i uši, čini se. Mravi, skarabeji i pauci koji su tuda prolazili također su uginuli, kažu. Nikada nitko nije ponovno živio na tom mjestu kod rijeke Timpía. Iako se više i ne zna koja je to rijeka, jer ju je šuma ponovno posve prekrila. Nije mudro tuda proći, bolje ju je zaobići, izbjeći. Prepoznatljiva je po bijelom dimu koji zaudara i prodornim zvižducima. A što ako se duše onih koji tako odlaze, vrate? Tko zna. Možda će se vratiti. Ili neće, možda, ostati plutati u Kamibiriji, u susret vodi mrtvih.

Ja sam dobro. Hodam. Sada sam dobro. Bio sam loše prije izvjesnog vremena i mislio sam kako je kucnuo čas da podignem svoje sklonište od grana pokraj rijeke. Išao sam u smjeru kuće Tasurinchija, slijepca, onoga koji živi u smjeru Cashiriarija. Odjednom, iza mene sve, dok sam hodao. Shvatioh to tek kad ugledah svoje umrljane noge. Kakva je to nevolja? Što je to ušlo u moje tijelo? Nastavih hodati, ali još je dugo trebalo da bi se stiglo do Cashiriarija. Kad sjedoh da se odmorim, obuze me groznica. Razmotrih što bih mogao uiniti, zvjeraju i naokolo. Naposljetku, otkrih stablo floripondija i otrgnuh mu sve lišće koje sam uspio otrgnuti. Napravih pripravak i poprskah si tijelo. Zagrijah ponovno vodu u posudi i stavih u nju kamen zagrijan do usijanja koji mi je dao Seripigari. Udahnuh paru dok me ne obuze san. Provedoh tako mnoge mjesece, tko zna koliko dugo, ležeći na prostirci, bez snage za hodanje, čak i bez snage za sjedenje. Milili su mravi po mojemu tijelu i ja ih ne bih uklanjao; kad bi se neki jako približio mojim ustima, progutao bih ga, i to je bio sav moj objed. Međutim snovima, za uo bih papagaja kako me zove: „Tasurinchi! Tasurinchi!”. Pola u javi, pola u snu, i uvijek umirući od hladnoće. Osjećao sam možda golemu tugu.

U to, pojavili se neki ljudi. Vidjeh njihova lica iznad mene, kako se saginju da me osmotre. Jedan me pomaknu nogom, a ja mu ne uspjeh uzvratiti. Nisu to bili ljudi koji hodaju. Na sreću, nisu bili ni Mashkosi. Ashaninka, prije, mislim, jer sam mogao razumjeti nešto od onoga što su govorili. Promatrali su me, postavljaju i mi pitanja na koja ja nisam imao snage uzvratiti, iako bih ih čuo, izdaleka. Učinilo mi se da raspravljaju da li bih ja mogao biti kamagarini. A pri tome su i što treba uiniti kad uvijek sretne vruga u šumi. Raspravljali su. Jedan je od njih rekao da bi im nanijelo štetu to što su vidjeli nekoga poput mene na putu i da bi najpametnije bilo da me ubiju. Nisu se mogli dogovoriti. Dugo su razgovarali i meditirali. Naposljetku, odlučioh iše lijepo postupati prema meni, na moju sreću. Ostaviše mi juke i kako vidješe da nemam snage da ih sam pojedem, jedan od njih mi stavi komadić u usta. Nije bio otrov. Bila je juka. Zamotaše druge u jedan list od banane i staviše mi ga u dlan. Možda sam sve to sanjao. Ne znam. Ali, poslije, kad sam se bolje osjećao i kad mi se povratila snaga, juka se ponovno tu našla. Pojedoh je, a jeo je i papagaj. Mogao sam nastaviti putovanje. Išao sam polagano, svaki se čas zaustavljajući i da se odmorim.

Kad stigoh do Tasurinchija, slijepca, koji je živio u rijeci Cashiriari, ispričaoh mu što mi se dogodilo. Obavi me dimom i pripremi pripravak od duhana. „Tebi se zapravo dogodilo da ti se duša podijelila u mnoge duše”, objasni mi. „Bolest je ušla u tvoje tijelo, jer ti ju je poslao neki machikanari ili zato jer si mu se sasvim slušajno našao na putu. Tvoje tijelo je tek

košulja duše. Njegov omot, poput kukuljice crva. Kad je bolest već ušla u tvoje tijelo, duša se pokušala obraniti. Prestala je biti jedna i pretvorila se u mnoge, ne bi li prevarila bolest. Ova je ukrala one koje je mogla. Jednu, dvije, njih nekoliko. Vjerojatno nije odnijela mnogo njih jer bi otišao zauvijek. Dobro je da su te podvrgnuli kupki s vodom od tahea i da si udisao njezinu paru. Ali trebao si uiniti nešto još lukavije. Istrljati si s tinkturom od arnota vrh glave, sve dok se jako ne zacrvni. Tada, bolest ne bi mogla izi i iz tvoga tijela s teretom duša. To je mjesto odakle izlazi, to su njezina vrata. Arnot je zaustavlja. Kad se osjeti zato enom, unutra, gubi snagu i umire. Tijelo funkcionira jednako kao i ku e. Zar vragovi koji u u u ku e ne krađu duše bježe i kroz njihov najviši dio, kroz vrh stropa? Zašto toliko brižno pletemo to drvo, na plafonu? Da vrag ne bi mogao pobjeći, odnose i duše onih koji spavaju. Isto je i s tijelom. Osjetio si se slabim zbog duša koje si izgubio. Ali one su ti se ponovno vratile i zato si ovdje. Vjerojatno su pobjegle i Kientibakoriju, iskorištavaju i nepažnju njegovih kamagarinisa. Možda će se vratiti da te potraže, zar ti nisi njihov dom?, i prona i e te tamo, na istom mjestu, kako izdišeš, na umoru. Ušli su u tvoje tijelo i ponovno si se rodio. Sada, unutar tebe, sve su se duše ponovno okupile. Sada su ponovno jedna jedina duša. ”

To je, barem, ono što sam ja doznao.

Tasurinchi, slijepac, onaj koji živi u Cashiriariju, osjeća se dobro. Iako većinu vremena ne vidi ništa, može oistiti svoju plantažu. Hoda. Kaže da tijekom vrtoglavice vidi više stvari nego onda kad nije bio slijep. Možda je sreća ono što mu se dogodilo. Tako vjeruje. Pripitomljuje stvari na taj način da mu sljepilo nanese što manje štete, njemu i njegovima. Njegov mladi i sin, onaj koji je puzao posljednji put kad sam ga vidio, otišao je. Ugrizla ga je zmija za nogu. Kad su primijetili, Tasurinchi je pripremio pripravak i unio je sve što je mogao da ga spasi, ali već je bilo prošlo puno vremena. Promijenio je boju, pocrnio je poput huita i otišao je.

Ali njegovi su se roditelji imali sreću da ga još jednom vide.

Dogodilo se ovako.

Otišli su kod Seripigarija i rekli su mu da im je jako žalost što je dječak otišao. Zamoliše ga: „Provjeri što je bilo s njim, u kojem se svijetu nalazi”, rekoše mu. „I zamoli ga da se vrati da nas posjeti barem još jedanput.” Seripigari ovako uini. Njegova duša, u vrtoglavici, voena jednim saankariteom, oputovala je do rijeke istih duhova, Meshiareni. Tamo prona e dje aka. Saankarite su ga okupali, bio je narastao, imao je ku u i uskoro će se i oženiti. Pričaju i mi kako su tužni ostali njegovi roditelji, seripigari ga uvjeri da se vrati u tu zemlju da ih još jednom posjeti. Obećao je to i to je obećanje izvršio.

Tasurinchi, slijepac, priča kako se u ku i Cashiriarija iznenada pojavio neki mladi, odjeven u novu košulju. Svi su ga prepoznali, iako više nije bio dječak nego mladi. Tasurinchi, slijepac, znao je da je bio on po mirisu koji je ostavljao za sobom. Sjede me u njih i kuša zalogaj juke i koju kapljicu masata. Priča o im je o svojem putovanju, otkad njegova duša pobježe iz njegova tijela s tjemena. Bilo je mračno, ali on je mogao prepoznati ulazak u spilju gdje se silazi do rijeke mrtvih duša. Bacio se u Kanabiriju i plutao je po žitkoj vodi ne tonući. Nije trebao micati rukama ni nogama. Struja, srebrnkasta poput pauzine, nosila ga je polagano. Okolo njega, druge su duše također putovale po Kamabiriji, širokoj rijeci na njenim obalama, možda, postoje strmije stijene od onih na Velikome rijeci prolazu. Naposljetku, stiže do mjesta gdje se vode razilaze, vuku i se po provaliji vodopada i virova kamo se spuštaju u Gamaironi, da pate. Ista riječ na struju odvajala je jedne od drugih. Osjeća i olakšanje, sin Tasurinchija, slijepca, osjeti kako ga vode odvajaju od ponora; sretan, znao je da će nastaviti putovati po Kamabiriji, s onima koji će se popeti, rijekom Meshiareni, do gornjeg svijeta, svijeta sunca, Inkite. Da bi do tamo stigao, još je dugo putovao. Morao je proći kroz završetak te zemlje, Ostiake, u koju se ulijevaju sve rijeke. To je blatnjavo područje, prepuno udovišta; Kashiri, mjesec, spušta se ponekad da tamo zbija svoje nepodopštine.

Pričaju ekali su da se nebo oisti od oblaka i da se zvijezde jasno odraze u vodi. Tada, Tasurinchijev sin mogao popeti sa svojim prijateljima suputnicima po Meshiareni, koja je na injena od zvjezdanih stuba, do Inkite. Saankariti ga do ekaše uz veselje. Pojeo je neku

vo ku slatkog okusa od koje je narastao, i pokazaše mu ku u gdje e živjeti. Sada, po povratku, pripremili su mu ženu. Bio je zadovoljan, ini se, u gornjem svijetu. Nije se sje ao ugriza zmije.

„Ništa ti ne nedostaje s ove zemlje?“, upitaše ga njegovi ro aci. Da, ponešto. Sre a koju je osje ao kad mu je majka davala da siše s njezinih grudi. I tada, ispri a mu slijepac iz Cashiriarija, traže i za to dopuštenje, mladi pristupi majci, otvori svoju košulju, i s mnogo osje ajnosti, napoji se na njezinim grudima, kao kad je bio novoro en e. Je li imala mlijeka? Tko zna. Ali on je bio sretan, možda. Oprosti se od njih, zadovoljan.

Otišle su i dvije najmla e sestre Tasurinchijeve žene. Jednu od njih uhvatiše nekolicina punaruna koji su se pojavili oko Cashiriarija i primoraše je da im kuha i iskorištavaju i je kao ženu, mnogih mjeseci. Bilo je to razdoblje kad je morala biti ista, s podrezanom kosom, natašte, ne razgovaraju i ni s kime i bez dodira s mužem. Kaže Tasurinchi daje on nije ukorio zbog onoga što joj se dogodilo. Ali ona je jadikovala nad svojom sudbinom. „Ne zaslužujem da više itko sa mnom razgovara“, govorila bi. „Ne znam ni zaslužujem li život.“ U predve erje, otišla bi polagano do obale, napravila bi ležaj od gran ica i zabola bi si trn od palme. „Bila je toliko tužna da sam ja sumnjao da e to u initi“, rekao mi je Tasurinchi, slijepac. Umotaše je u dvije košulje da je ne napadnu lešinari, i umjesto da je puste u kanuu posred rijeke ili da je zakopaju, objesili su je za vrh drveta. Na jako mudar na in, ne bi li njezine kosti grijale sun eve zrake ujutro i popodne. Tasurinchi mi pokaže gdje i ja se iznenadih. „Kako visoko! Kako si mogao do i do tamo?“ „Možda ne vidim, ali da bih se popeo na drvo nisu neophodne o i nego noge i ruke, a moje su još uvijek jake“, uzvrat mi.

Druga sestra žene Tasurinchija, slijepca iz Cashiriarija, survala se niz jedan klanac, vra aju i se s plantaže juke. Tasurinchi ju je poslao da provjeri stupice koje stavlja oko plantaže i u koje, kaže, uvijek padaju ze evi. Prolazilo je jutro i ona se nije vra ala. Izišli su je tražiti i prona oše je na dnu provalije. Otkotrljala se, možda poskliznula, ili je došlo do odrona ispod njezinih stopala. Ali mene je iznenadila. Nije to bio duboki ponor. Bilo tko bi mogao presko iti ili otkotrljati se do dna, bez pogibelji. Tasurinchi, slijepac iz Cashiriarija, kaže: „Uvijek smo mislili da e ta djevojka oti i bez objašnjenja“. Provodila je život pjevuše i pjesme koje nitko nije uo. Imala je udne ispade, pri ala je s nepoznatim mjestima i, kako se ini, životinje su joj pri ale tajne kad nije bilo nikoga blizu da ih uje. To su znakovi da e osoba brzo oti i, prema Tasurinchiju. „Sad kad su otišle ove dvije, ima hrane koju možemo raspodijeliti, baš imamo sre e“, šalio bi se.

Podu io je svoje najmanje sinove kako da love. Uvježbavao ih cijeli dan, zbog onoga što bi mu se moglo dogoditi. Zamolio ih je da mi pokažu što su sve nau ili. Doista, ve barataju lukom i nožem, ak i oni koji po inju hodati. Vješti su u izradi stupica i u ribolovu. „Kako možeš vidjeti, ne e im nedostajati hrana“, re e mi Tasurinchi. Svi a mi se njegova dobra volja ovjek je to kojega ništa ne može rastužiti. Bio sam nekoliko dana s njim, prave i mu društvo u postavljanju mamaca, u izradi stupica, i pomagah mu da o isti plantažu. Radio je pogrbljen, upaju i travu, kao da vidi o ima. Otišli smo i do jedne bare na kojoj ima sungara, ali ništa nismo upecali. Nije se umarao slušaju i me. Primoravao me da ponavljam iste pri e: „Tako, kad odeš, vratit u se da mi ispri aš ono isto što mi sada pri aš“, re e mi.

„Kako bi jadan morao biti život onih koji nemaju, poput nas, ljude s kojima bi razgovarali“, razmišljao bi. Zahvaljuju i onome što pri aš, kao da se ono što se doga alo može dogoditi mnogo puta. Jednu od k eri koja je zaspala dok sam ja govorio, naglo je probudio: „Slušaj, nemoj zaboraviti te pri e, dijete“, govorio bi. „Upoznaj zlo u Kientibakorija. Nau i kakve su nam sve nevolje prouzro ili i kakve nam još uvijek mogu nanijeti njegovi kamagarini.“

Sada znamo mnogo toga o Kientibakoriju što oni, prije, nisu znali. Znamo da ima mnogo crijeva, poput ovje uljka inkira. Znamo da mrzi nas Machiguenge. Pokušao nas je mnogo puta uništiti. Znamo da je on stvorio sve zlo koje postoji, od Mashkosa do bolesti. Oštrih stijena, tamnih oblaka, kiše, blata, duge, on je sve stvorio. I uši, buhe, piques, zmije i otrovnice, štakore i žabe. Stvorio je muhe, komarce, moskitose, šišmiše i vampire, mrave i jastrebove. Stvorio je biljke od kojih se koža upali i biljke koje su nejestive; i crvenu zemlju, koja služi za izradu posu a, ali ne i za sadnju juke. To sam nau io na rijeci Shirankoreni, iz

mita Seripigarija. Onoga koji možda najviše zna o stvarima i bi ima koje je stvorio Kientibakori. Taj je put bio najbliži tome da nas uništi. Nije više vladalo vrijeme obilja. A nije bilo ni va enja teku ine iz drve a. Prije ovoga kljaštrenja i nakon onoga, ini se. Došao je jedan kamagarini preodjeven u ovjeka i rekao je ljudima koji hodaju: „Nije Sunce ono koje doista treba pomo . Nego Kashiri, Mjesec, koji je Sun ev otac". Pružio im je svoja objašnjenja, s rije ima koje su ih potaknule na razmišljanje. Zar Sunce, onako jako, ne bi rasplakalo one koji bi ga se usudili netremice gledati, bez treptanja? Kakvu bi onda pomo trebalo. To da pada i podiže se obi na je smicalica. Kashiri, naprotiv, sa svojom nježnom, dobrodušnom svjetloš u, oduvijek se borila protiv tame, u teškim uvjetima. Da nema tamo Mjeseca, po no i, koji uva nebo, tamo bi zavladała potpuna, gusta tmina: ovjek bi se survao u provaliju, nagazio bi na zmiju, i ne bi mogao prona i svoj kanu niti izi i da uzgaja juku ili da ide u lov. Živio bi kao zato enik na jednom te istom mjestu i Mashkosi bi ga mogli opkoliti, ga ati strijelama, odrubiti mu glavu i ukrasti mu dušu. Da Sunce potpuno za e, nastala bi no , možda. Ali dok postoji Mjesec, no nikada ne bi bila no , tek napola tama, i život bi se nastavio, možda. Ne bi li trebali ljudi pomo i Kashiriju? Nije li to njihova obveza? Da tako postupe, mjese ina bi snažnije blistala, a no ne bi bila tako mra na, ve polumrak po kojem se može hodati.

Onaj tko im je to govorio doimao se kao ovjek, ali bio je kamagarini. Jedan od onih koje je stvorio Kientibakori da bi hodali po ovome svijetu siju i nevolje. Oni, prije, nisu ga prepoznavali. Iako je došao usred velikog nevremena, kao što dolaze uvijek vragovi u sela. Oni, prije, nisu ga razumjeli, možda. Ako se pojavi netko kad urli e gospodar gromova, i kad pada kiša u mlazovima, nije ovjek, nego kamagarini. Sada znamo. Oni to još uvijek nisu nau ili. Prepustiše se da ih uvjere. I promijenivši svoje obi aje, po eše no u initi ono što su prije inili danju, a danju ono što su radili no u. Misle i da e tako, Kashiri, Mjesec, ja e sjati.

Tek što bi pomolilo svoje sun evo oko na nebu, sklanjali bi se pod krov, govore i jedni drugima: Vrijeme je za odmor", „vrijeme je da se zapali vatra", „vrijeme je da sjednemo i poslušamo onoga koji govori". Tako su inili: odmarali bi se sa Suncem ili bi se okupljali da uju pripovjeda a pri a dok se ne bi po elo smrkavati. Tada bi, protežu i se, govorili: „Kucnuo je as za život". No u bi putovali, no u bi lovili, no u bi podizali svoje nastambe i no u bi plijevali šumu i istili bi travu i korov iz polja juke. Navikavali su se polako na novi stil života. Toliko, da više ne bi podnosili biti na otvorenome za dnevne svjetlosti. Sun eva toplina bi im žarila kožu i vatra njegova oka bi ih zaslijepila. Trljaju i se, govorili bi: „Ne vidimo, kako je užarena ova svjetlost, mrzimo je". Naprotiv, po no i, njihove bi se o i navikle na tamu i vidjeli bi pod njom poput Vas i mene danju. Govorili bi: „Istina je, Kashiri, Mjesec nam zahvaljuje na pomo i koju joj ukazujemo". Po eli su se dozivati, ne više ljudi sa Zemlje, i ne ljudi koji hodaju, niti ljudi koji govore. Nego ljudi iz mraka.

Sve je bilo dobro, možda. Izgledali su zadovoljno, možda. Život je pretjecao bez ispada. Osje ali su se smireno. Oni koji bi otišli, vra ali su se, i bez obzira kako im loše bilo, hrane im nikada nije nedostajalo. „Bili smo mudri postupaju i onako kako smo postupili", govorili bi. Bili su u krivu, ini se. Izgubili su mudrost. Svi su postajali kamagarinisi, ali nisu to osje ali. Sve dok im se nisu po ele doga ati izvjesne stvari. Tasurinchiju su se jednoga dana pojavile krljušti i rep na mjestu gdje je imao noge. Izgledao je poput kakve goleme carachau. Upravo tako, poput te ribe koja živi u vodi i na Zemlji, te ribe koja pliva i hoda. Teško se vuku i povukao se do bare, brundaju i mrzovoljno kako ne može podnijeti život na Zemlji, jer mu nedostaje voda. Tasurinchiju, kad se probudio, nekoliko mjeseci poslije, izrasla su krila na mjestu ruku. Malo je posko io i vidješe kako se uzdiže i nestaje iznad drve a, lepršaju i poput kolibri a. Tasurinchiju je izrasla surla i njegova djeca, ne prepoznaju i ga, poviknuše osorno: „Evo, sajina, pojedimo ga". Kad im pokuša objasniti tko je, urliknu i zari e. Morao je žurno pobje i. Nespretno je kaskao na svoje etiri noge kojima se jedva služio, progonjen od gladnih ljudi koji su na njega bacali strijele i kamenje, „uhvatimo ga, ulovimo ga", govorili su.

Ova zemlja ostajala je bez ljudi. Neki su postajali ptice, drugi ribe, neki opet kornja e, drugi pauci, i odlazili bi živjeti život vragova kamagarinis. „Što nam se doga a, kakve su ovo

nesre e", pitali su se, zbunjeni, preživjeli. Bili su uplašeni i slijepi, nisu primjeivali. Još jednom, izgubljena je mudrost. „Nestat emo", žalili su se. Tužni, možda. Tada, usred tolike zbrke, Mashkosi navališe i napraviše golem pokolj. Odrubiše glave mnogima od njih i odvedoše njihove žene. činilo se da katastrofama nema kraja. Tada, u svome o aju, jednome od njih pade na pamet: „Idemo posjetiti Tasurinchija”.

Bio jedan ve postariji Seripigari, koji je živio sam, kod rijeke Timpía, iza jednog vodopada. Saslušao ih je bez riječi. Oti e s njima do mjesta gdje su živjeli. Svojim krmeljaviim o ima pogleda bijedu i nered koji su vladali svijetom. Postio je nekoliko mjeseci, nijem, povu en u sebe, meditiraju i. Napravi pripreme za vrtoglavicu. Usitni zeleni duhan u preši, iscijedi liš e na cjedilu, ispusti vodu i stavi posudu da provrije dok se pripravak nije zgusnuo i provrio. Izmrvi korijen ayahuaske, iscijedi njegov sme i sok, stavi da provrije i ostavi da se ohladi. Ugasiše vatru, obložiše ku u bananinim liš em da bi tama bila potpuna. Seripigari jednog po jednog obavije dimom i zapjeva, a oni mu uzvraćaše pjesmom. Zatim popi njihove pripreme i dalje pjevaju i. Oni su željno iš ekivali. On je i dalje mahao stru kom liš a i pjevao. Nisu razumjeli što im je govorio. Naposljetku, kad je ve postao duh, ugledaše njegovu sjenu kako se penje uz kolac u središtu kolibe i kako nestaje na stropu, na istom mjestu na kojem vrug odnosi duše. Ubrzo se vrati. Tijelo mu je bilo isto, ali više nije bio on nego saankarite. Bijesno ih izgrdi. Podsjeti ih na ono što su bili, što su u inili, tolike žrtve otkad su po eli hodati. Kako su se dali prevariti lukavstvima njihovoga vje nog neprijatelja? Kako su mogli izdati Sunce za Kashiri, Mjesec? Promijenivši svoj na in života narušili su poredak svijeta, zbunjuju i duše od kojih su otišli. U mraku u kojem su se kretali, duše ih nisu prepoznavale, nisu znale griješe li. Zato su se doga ale nesre e, možda. Duhovi od kojih bi odlazili i vra ali se, zbunjeni promjenama, ponovno bi odlazili. Lutali bi po šumi, siro i i, jecaju i u vjetar. U napuštena tijela, koje su duše ostavile, kamagarini bi ulazio unutra da ih pokvari; zato bi im naraslo perje, krljušt, gubice, pandže, bodlje. Ali još uvijek su imali vremena. Rasap i ne isto a donijeli su im vruga, koji je živio me u njima odjeven kao ovjek. Izi oše u potragu za njim, odlu ni da ga ubiju. Ali kamagarini je ve pobjegao u dubinu šume. Oni tada shvatiše. Posramljeni, vratiše se poslu koji su i prije inili, dok su svijet, život bili ono što su bili i što su trebali biti. Žalosni, pokajani, krenuše hodati. Ne treba li svatko initi što ga je dopalo? Nije li njih dopalo da hodaju, pomažu i Suncu da izi e? Svoju su obvezu ispunili, možda. Da li mi ispunjavamo svoju? Hodamo li? Živimo li?

Izme u najrazli itijih vrsta kamagarinisa koje je stvorio Kientibakori, najgori od svih vragova bio je kasibarenini, ini se. Sitan poput dje aka, pojavi se u svojoj košulji boje zemlje na nekom mjestu, to je stoga jer se tamo nalazi neki bolesnik. Želi se do epati njegove duše kako bi ga natjerao da ini okrutnosti. Zato bolesnike ne treba ostavljati niti na trenutak same. Dovoljna je mala nepažnja da bi kasibarenini u inio po svome. Tasurinchi kaže da se to njemu dogodilo. Ovaj koji se vratio, ovaj koji sada živi u rijeci Camisea. Tasurinchi. Prema njemu, Kasibarenini je kriv za ono što mu se dogodilo tamo u Shivankoreniju, gdje ljudi još uvijek bjesne kad se toga prisjete. Oti oh ga posjetiti, na plažicu u Camisei gdje si je napravio ku u. Preplašio se kad me ugledao. Uze svoju pušku. „Zar me dolaziš ubiti?”, upita. „Oprez, pazi što imam u rukama.” Nije bio bijesan nego tužan. „Dolazim ti u posjet”, primirih ga. „I da razgovaram s tobom, ako me želiš uti. Ako bi radije da odem, oti i u.” „Kako ne bih poželio da razgovaraš sa mnom”, uzvraća mi, postavljaju i svoje prostirke. „Do i, do i. Pojedi svu moju hranu, odnesi sve juke koje imam. Sve je tvoje.” Gorko se požalio što mu ne dopuštaju da se vrati u Shivankorenija. Približi se i njegovi stari prijatelji izlaze mu u susret sa strijelama i kamenjem, vi u i mu: „Vrag, prokleti vrag”.

Osim toga, zamolili su zbog vra a, machikanarija da mu nanese zlo. Tasurinchi ga iznenadi sakrivši se u njegovu ku u, po no i, ne bi li ukrao jedan pramen njegove kose, ili neku njegovu stvar, i tako bacio na njega bolest i usmratio ga da umre užasnom smr u. Mogao je ubiti machikanarija, ali samo ga je natjerao da tr i, ispalivši hitac u zrak. To dokazuje, prema njemu, da je njegova duša ponovno ista. „Nije pravedno da me toliko mrže”, re e. Ispri ao mi je da je otišao tamo gdje je Tasurinchi, uzvodno, nose i sa sobom, hranu i poklone. Ponudivši se da mu otvori novu plantažu u šumi, zamoli ga da mu dade za ženu bilo koju od k eri. Tasurinchi ga uvrijedi: „Gnjido, bitango, lažljiv e, kako se usu uješ do i ovdje,

ubit u te na licu mjesta”. I pokušao ga je izbosti ma etom.

Požali se, pla u i, na svoju sudbinu. Re e kako nije istina da je on vrag kashibarenini prerušen u ovjeka. Bio je to neko vrijeme, možda, prije. Ali, sada, isti je kao i bilo koji Mechiguenga iz Shivankorenija koji mu ne dopušta da se približi. Njegova nesre a je zapo ela onaj put kad je bio bolestan. Bio je toliko mršav i slab da se nije mogao podignuti sa svoje prostirke. Nije mogao ni pri ati, otvarao je usta i glas mu ne bi izlazio. „Postajem riba”, ini se da je mislio. Ali vidio bi i razumio ono što se oko njega zbiva, u drugim nastambama Shivankorenija. Jako se uplaši kad primijeti kako su svi, u ku i, skinuli narukvice i ukrase s ru nih zglobova, ruku i nogu. uo bi ih kako govore: „Ubrzo e umrijeti. Ali, prije nego što ode, njegov e si duh izvaditi vene i s njima, kad budemo spavali, svezat e one dijelove naših tijela po kojima nosimo ukrase”. On ih je želio primiriti, re i im da to nikada ne e s njima u initi i kako nije to no da umire. Ali glas mu nije izlazio. I u to, spazi ga, pod kišom. Tumarao je po selu hine i naiv inu. Bio je to dje ak u košulji boje zemlje i inilo se da je zabavljen igranjem sa sjemenkama floripondija i oponašaju i dlanom lepršanje kolibri a. Tasurinchiju nije palo na pamet da bi mogao biti vrag. Zato se i nije uznemirio kad su njegovi ro aci otišli na pecanje na baru. Tada, kad gaje ugledao samoga, kasibarenini se pretvorio u mrava i ušao je u tijelo Tasurinchija kroz rupicu nosa na koju se udiše miris dima. Smjesta se osjeti izlije enim od bolesti od koje je patio, na licu mjesta povratiše mu se snage i on se udeblja. Ali osjeti tako er i neodoljivu želju da u ini ono što je u inio. I ne ekaju i ni trenu, tr e i, urlu u i, udaraju i se o grudi poput majmuna, po e paliti nastambe Shivankorenija. Re e kako nije on, nego vrag, onaj koji je palio slamu i koji bi raspršivao svije e s jednog na drugi kraj, urlu u i i ritaju i se, sretan. Tasurinchi se sje a graje papagaja i zagušljivosti koju je osje ao, me u oblacima dima, dok je naprijed, natrag, zdesna i slijeva, sve plamtjelo. Da nisu pristigli ostali, danas, Shivankoreni ne bi postojao. Re e da se tek što je vidio ljude kako dolaze, pokajao zbog onoga što je u inio. Morao je pobje i, jako preplašen, govore i samome sebi: „Što se doga a sa mnom?”. Željeli su ga ubiti, progonili su ga vi u i: „Vrag, vrag”.

Ali prema Tasurinchiju, to je stara pri a. Vraga koji je potpalio Shivankoreni ubio je Seripigari iz Koribenija: isisao mu je krv kroz pazuh i zatim ga je progutao. Tasurinchi je to vidio: izgledao je poput bijele koš ice. Kaže da je, otada, on opet poput njega ili poput bilo koga od Vas. „Zašto misliš da me ne puštaju da živim u Shivankoreniju?”, upita me. „Jer nemaju povjerenja u tebe”, objasnih mu. „Svi se sje aju onoga dana kad si se izlije io samo da bi spalio njihove ku e. I, osim toga, znaju da si živio tamo, s druge strane Velikoga rije nog prolaza, me u viracochama.” Jer Tasurinchi nije bio odjeven u indijansku nego u obi nu košulju i hla e. „Tamo, me u njima, osje ao se poput siro eta”, re e mi. „Snivao je da e se vratiti u Shivankoreni. I sada, kad sam ovdje, zbog svojih se ro aka tako er osje am kao siro e. Ho u li uvijek živjeti u takvoj samo i, bez obitelji? Jedino što želim je žena koja bi ispekla juku i s kojom bih imao djecu.”

Bio sam s njim tri mjeseca. On je plah i rastresen ovjek koji ponekad razgovara sam sa sobom. Netko tko je živio s vragom kasibarenini unutar tijela, ne može ponovno postati onaj tko je bio, možda. „ što si ti došao da me posjetiš po etak je promjene, možda”, re e mi. „Misliš li da e mi ubrzo ljudi koji hodaju dopustiti da hodam s njima?” „Tko zna”, uzvratih mu. „Nema ništa tužnijega od osje aja da si postao netko tko više nije ovjek”, re e mi, na rastanku. Kad sam odlazio rijekom Camisea, zamijetih ga u daljini. Popeo se na jedan proplanak i pratio me pogledom. Ja sam se sje ao njegova mrkog, bespomo nog lica, ali ga više nisam vidio.

To je, barem, ono što sam doznao.

IV.

UPOZNAO SAM amazonsku prašumu sredinom 1958. godine, zahvaljuju i mojoj prijateljici Rositi Corpancho. Njezine dužnosti na Sveu ilištu San Marcos bile su neizvjesne; njezina mo , neizmjerena. Kretala se me u profesorima, a da nije bila jedna od njih, i svi bi radili ono što bi ih Rosita zamolila; zahvaljuju i njezinoj umješnosti, krmeljiva vrata

administracije su se otvarala i papiri su se rješavali.

- Ima jedno mjesto u ekspediciji za Alto Maranon, koju organizira Jezi ni institut za jednoga meksi kog antropologa - re e mi, jednog dana kad sam je sreo u dvorištu Filozofskog fakulteta. - Želiš li i i?

Ja sam naposljetku uspio dobiti žu enu stipendiju za Europu i morao sam krenuti u Španjolsku sljede eg mjeseca. Ali, ne razmišljaju i ni trenu, prihvatih.

Rosita je iz Loreta i, obrati li se pozornost, još uvijek se u njezinu govoru može zamijetiti trag pjevnog naglaska na kojem govore Peruanci na istoku zemlje. Bila je - i još uvijek to jest, nesumnjivo - zaštitnica i promotorica Ljetne jezi ne škole, institucije koja je, u etrdeset godina svoga postojanja u Peruu, bila predmetom snažnih kontroverzi. Shva am da sada, dok pišem ove retke, sprema svoju prtljagu da napusti zemlju. Ne zato što bi ga izbacili (skoro se to dogodilo za vrijeme diktature generala Velasca); želimo li doista re i istinu, zato jer prevladava mišljenje da je ispunjena misija koja ga je dovela u Yarinacochu, njegovu djelatnu bazu, uz obalu Ucayabija, nekih deset kilometara od Pucallpe, a otuda ga proširivši prakti no po svim zakucima i zabitima Amazonije.

U emu se sastoji misija Instituta? Prema njegovim neprijateljima, produljena je ruka sjevernoameri kog imperijalizma, koja, pod izgovorom znanstvenih istraživanja, djeluje kao inteligencija obavlja i djelatnost neokolonijalne akulturacije me u amazonskim Indijancima. Te optužbe dolaze prije svega od ljevice. Ali njegovi protivnici su i neki sektori Katoli ke crkve - poglavito, misionari u prašumi - koji ga optužuju kako i nisu ništa drugo do falanga protestantskih evangelizatora preodjevenih u lingviste. Me u antropolozima ima onih koji mu predbacuju kako uništava domoroda ke kulture, pokušava ih okcidentalizirati i priklju iti tržišnoj ekonomiji. Neki konzervativci kritiziraju prisustvo Instituta u Peruu zbog nacionalisti kih i hispaniziraju ih motiva. Ovima posljednjima pripadao je moj u itelj i tadašnji šef, povjesni ar Porras Barrenechea, koji me je, kad je doznao da u se priklju iti toj ekspediciji, posavjetovao: „Budite na oprezu, ovi Gringos i e Vas pokušati kupiti”. Za njega, bilo je neprihvatljivo da bi, zbog krivnje Instituta, Indijanci u prašumi nau ili govoriti prije engleski nego španjolski.

Njegovi prijatelji, poput Rosite Corpancho, branili su Institut pragmatimi argumentima. Rad lingvista - prou avanje jezika i dijalekata u Amazoniji, formiranje vokabulara i gramatika razli itih plemena - u vrš ivao je državne interese i, osim toga, barem u teoriji, nadziralo ih je Ministarstvo obrazovanja, koje je trebalo odobriti njihove projekte i kojima su slane kopije cjelokupnog materijala koji bi Institut prikupio. Sve dok se samo Ministarstvo ili peruanska sveu ilišta ne potrude napraviti taj posao, Peruu je odgovaralo da to netko u ini. S druge strane, od infrastrukture koju je Institut postavio u Amazoniji, s njihovom flotom hidroaviona i njegovim sustavom komuniciranja radijom izme u sjedišta u Yarinacoci i mreže lingvista koji su živjeli me u plemenima, država je tako er imala koristi, s obzirom da su im se u itelji, inovnici i vojnici udaljenih lokaliteta u prašumi obi avali, i ne samo u hitnim slu ajevima, obratiti.

Kontroverzija nije završila niti e završiti, naravno.

Ta ekspedicija od nekoliko tjedana u kojoj sam imao sre e sudjelovati, ostavila je na mene tako snažan dojam da je se, dvadeset i sedam godina poslije, još uvijek sje am s obiljem pojedinosti i još uvijek pišem o njoj. Kao sada, u Firenci. Bili smo prvo u Yarinacochi, razgovaraju i s lingvistima, a zatim, daleko od tog mjesta, u podru ju Alto Maranona, obilaze i niz ku eraka i sela dvaju plemena porijeklom Jibaro: Aguarune i Fluambise. Nakon toga, popeli smo se do jezera Morona u posjet Shaprama.

Putovali smo u malom hidroavionu i ponegdje u indijanskim kanuima, kroz tanke kanale natkriljene tako gustom vegetacijom da je, usred bijela dana, izgledalo poput no i. Snaga i samo a prirode - golemog drve a, glatkih jezera, postojanih rijeka - podsje ali su na nedavno stvoreni svijet, bez ljudi, biljni i životinjski raj. Kad bismo stigli do plemena, naprotiv, suo ili bismo se s pretpoviješ u. Tamo se nalazilo elementarno i prvotno postojanje dalekih predaka: lovaca, skuplja a plodova, strijelaca, nomada, opsjednutih, arobnjaka, animista. I to je bio Peru i tek bih tada postao potpuno svjestan toga: još uvijek nepripitomljenog svijeta, kamenog doba, magijsko-religijskih kultura, poligamije, skidanja glava (u jednom naselju Shapra, u

Moroniju, poglavica Tariri nam je objasnio, preko prevoditelja, kompliciranu tehniku priprava koja je zahtijevala operaciju), odnosno, praskozorja ljudske povijesti.

Tijekom cijelog putovanja siguran sam da sam neprestano mislio na Saúla Zuratasa. A govorio sam esto o njemu i s njegovim u iteljem, doktorom Matasom Marom, koji je bio lan ekspedicije i s kojim sam, od tog putovanja, sklopio prijateljstvo. Matos Mar mi ispri a da je pozvao Saúla da do e s nama, ali on je to odbio jer se oštro protivio djelatnosti Instituta.

Putovanje mi je omogu ilo da bolje shvatim Mascaritino oduševljenje ovom zemljom i ovim ljudima, da odgonetnem snagu njegova zanosa koji mu je promijenio smjer života. Ali, osim toga, pružio mi je konkretna iskustva da bih mogao opravdati mnoga razilaženja u mišljenju sa Saúlom o amazonskim kulturama, koja su više intuitivna nego utemeljena na stvarnom poznavanju predmeta. Kakvog li je oduševljenja moglo biti u želji da se o uvaju ta plemena onakvima kakva jesu, onako kako su živjela? Na prvom mjestu, to nije bilo mogu e. Neka plemena sporije, druga brže, sva su se kontaminirala zapadnja kim i hibridnim utjecajima. A osim toga, je li bila i poželjna ta nestvarna konzervacija? emu bi služilo plemenima da nastave živjeti svojim starim životom i kao što su antropolozi puristi poput Saúla željeli da nastave živjeti? Prije bi se moglo re i da ih je njihov primitivizam pretvorio u žrtve najgorih kra a i okrutnosti.

U aguarunskom selu llrakusa, kamo smo stigli u predve erje, vidjeli smo, s prozor i a hidroaviona, prizor koji bismo ugledali svaki put kad bismo se spustili na vodu kraj obale kakvoga plemena: itavo selo polunagih i oslikanih muškaraca i žena, privu enih bukom motora, pratilo bi manevriranje aviona, dok bi si svi udarali lice i grudi objema rukama (ne bi li preplašili insekte). Ali, u Urakusi, osim bakrenastih tijela, obješenih grudi, djece iji su trbusi bili nate eni od uboda insekata, a koža prekrivena crnim i crvenim šarama, e kao nas je prizor koji nikada nisam zaboravio: prizor ovjeka kojega su mu ili. Bio je to mjesni poglavica, imenom Jum.

Ekspedicija bijelaca i mulata iz Santa Maria de Nieve - tvornice na obali rijeke Nieve, gdje smo tako er bili smješteni u jednoj katoli koj misiji - stigla je nekoliko tjedana prije nas u Urakusu. Sve civilne vlasti u mjestu, zajedno s još jednim vojnikom iz pograni noga garnizona, bile su dio ekspedicije. Jumu, koji ih je izišao do ekati, razbili su elo udarcem. Zatim, zapalili su kolibe u Urakusi, izudarali su Indijance koji su bili radno sposobni i silovali nekoliko žena. Juma su odveli u Santa Mana de Nieve, gdje su ga podvrgnuli zlostavljanju obrijavši ga do kože. Zatim su ga mu ili na javnome mjestu. Bi evali su ga; palili su mu pazuha vru im jajima i, naposljetku, objesili su ga za stablo, kao što se postupa s rije nim ribama da se ocijede. Nakon što su ga zadržali tamo nekoliko sati, pustili su ga i dopustili mu da se vrati u svoje selo.

Neposredni uzrok ovog divljaštva bio je manji incident koji se zbio u Urakusi me u Aguarunama i skupinom vojnika koji su tamo prošli. Ali dubinski razlog bio je to što je Jum pokušao organizirati zadrugu me u narodima Aguaruna u Alto Maranonu. Poglavica je bio ambiciozan ovjek, bistra uma, i lingvist iz Instituta koji je radio me u Aguarunama, potaknuo ga je da se upiše na te aj u Yarinacochi, ne bi li postao dvojezi ni u itelj. Takav je program osmislilo Ministarstvo obrazovanja uz pomo Lingvisti kog instituta. Vodio je u Yarinacochu ljude iz plemena koji su, poput Juma, izgledali sposobni za razvijanje pedagoške djelatnosti u svome selu. U Yarinacochi bi prošli trening - prili no površan, pretpostavljam - koji su vodili peruanski lingvisti i u itelji, da bi mogli opismenjivati svoje na svome vlastitom jeziku.

Zatim, vra ali bi ih u mjesto odakle su potekli s didakti nim materijalom i s diplomom, pomalo optimisti nom, dvojezi nog u itelja.

Program nije ostvario predvi eni cilj - opismenjavanje Indijanaca u Amazoniji po Juma je imalo nepredvi ene posljedice. Njihov boravak u Yarinacochi, kontakt s „civilizacijom”, razotkrili su poglavici Urakuse - zahvaljuju i njegovim vlastitim naporima, ili uz pomo instruktora - da njega i njegove nepravedno eksploatiraju gospodari s kojima trguju. Trgovci, bijelci ili mulati iz Amazonije, periodi no bi obilazili plemena ne bi li od njih otkupili kau uk i životinjske kože. Oni sami bi formirali cijenu onoga što su kupovali i pla ali bi za inima, ma etama, mamcima, odje om, puškama, cijene kojih bi tako er odre ivali onako kako bi im

se tog trena prohtjelo. Njihov boravak u Yarinacochi uvjerio je Juma da će dobiti za tu robu mnogo veći i iznos ukoliko se, umjesto da trguju s gospodarima, Aguarune odluče za prodaju kaučuka i kože u gradovima - uređima Hipotekarne banke, primjerice. I da bi tamo mogli jeftinije kupiti proizvode koje im prodaju gospodari.

Otkriće vrijednosti novca bilo je tragično za Urakusu. Jum je dao do znanja gospodarima da više ne mogu trgovati s njima. Takva odluka je jednostavno značila propast onih viracocha iz Santa Maria de Nieva koji su nas tako srdačno primili. Bijedni bijelci i mulati, k tome, polupismeni i boski, koji su živjeli u gotovo jednako bijednim uvjetima kao i njihove žrtve. Okrutni ekscesi koji bi znali prirediti Aguarune nisu ih obogatili, bilo je tek dovoljno za preživljavanje. Izrabljivanje u ovom kutku svijeta provodilo se na razini koja je bila gotovo ispod svake razine ljudske dostojnosti. Zato su organizirali kažnjenu ekspediciju protiv Urakuse i zato, dok su mu bili ili Juma, ponavljali su mu: „Zaboravi na zadrugu”.

To se naposljetku dogodilo. Jumove rane još uvijek nisu bile zacijelile. Kosa mu nije narasla. Dok su nam na mirnoj zaravni Urakuse prevodili tu priču - Jum jedva da je znao reći i koju rečenicu na španjolskome - ja sam mislio: „Moram o tome razgovarati sa Saúlom”. Što bi rekao Mascarita? Bi li priznao da se, u ovakvom slučaju, jasno vidi da ono što odgovara Urakusi, Jumu, nije kretanje unazad nego naprijed? Odnosno, osnivanje zadruge, trgovina s gradovima, ekonomski i društveni napredak, tako da bi mogli živjeti onako kao što su „civilizirani” napravili u Santa María de Nievi. Ili bi mi Saúl rekao, nerealno, kako pravo rješenje leži u tome da viracochi oti u odande, a u Urakusi se nastavi tradicionalan način života?

Te noći, Matos Mar i ja proveli smo budni, razgovarajući i o Jumovoj priči i o užasu koji se iz nje mogao zaključiti o položaju slabih i siromašnih u našoj zemlji. Nevidljiv i nijem, sudjelovao je u razgovorima s duhom Saúla Zuratasa, kojega bismo oboje rado imali tamo, iznoseći i svoje mišljenje i diskutirajući. Matos Mar je vjerovao kako će, iz Jumove nevolje, Mascarita izvesti zaključke koji će poduprijeti njegovu tezu. Nije li to dokazivalo da je suživot nemoguć, da se fatalno pretvara u vlasništvo viracocha nad Indijancima, u postupno i sustavno razaranje najslabije kulture? Ti divlji pijanci iz Santa Maria de Nieve ne mogu otvoriti nikada, ni u kojem slučaju, Urakusama put prema modernosti, samo put njihova istrebljenja, njihova „kultura” nema već pravo na hegemoniju od one koju imaju Aguarune, koji su, bez obzira koliko primitivni bili, razvili dovoljno znanja i umješnosti da bi koegzistirali - oni, da - s Amazonijom. Iz razloga starine, povijesti i morala, trebalo im je priznati suverenitet nad ovim područjem i istjerati strance uljeze iz Santa María de Nieve.

Ja se nisam slagao s Matosom Marom; mislio sam kako će Jumova priča možda navesti Saúla na praktičnija razmišljanja, na rezignaciju pred manjim zlom. Je li možda postojala bilo kakva mogućnost da neka peruanska vlada, bez obzira na njezin predznak, dopusti plemenima pravo na eksteritorijalnost u prašumi? Bilo je otkriveno da ne. Zašto onda ne promijeniti viracochi dok njihov način postupnja s Indijancima ne postane drukčiji?

Spavali smo na tlu, dijeleći zajedno štitnik protiv komaraca, u jednoj kolibi impregniranoj mirisom kaučuka (bilo je to skladište u Urakusi), okruženi disanjem naših prijatelja i nepoznatim zvukovima iz prašume. Matos Mar i ja dijelili smo tada i zanoseći i socijalističke ideje, a tijekom razgovora iskrsli su, naravno, i ti drevni društveni proizvodni odnosi koji su, poput arobnog štapića, služili da bi se objasnili i riješili svi problemi. Problem Urakusa - kao i svih plemena - trebalo je shvatiti kao dio općeg problema proisteklog iz klasne strukture peruanskog društva. Socijalizam, zamijenivši opsjednutost ekonomskim uspjehom - individualnom zaradom - pojmom služenja kolektivu kao poticajem za rad i ponovno uvodeći solidarno i ljudsko značenje u društvene odnose, dopustio bi supostojanje modernog i primitivnog Perua za koji je Mascarita vjerovao da je nemoguć i nepoželjan. U novom Peru, nadahnutom znanostima i Mariateguija, amazonska bi se plemena mogla istodobno modernizirati i sačuvati ono esencijalno u svojoj tradiciji i običajima unutar tog mozaika kultura od čega će se sastojati buduća peruanska civilizacija. Vjerujemo li doista da bi socijalizam zajamčio integritet naših magijsko-religijskih kultura? Ne postoje li već dovoljni dokazi da industrijski razvoj, bio on kapitalistički ili komunistički, zna i zlokobno uništenje tih istih? Postoji li jedna jedina iznimka u svijetu toga užasnog, neumitnog zakona? Ako

ovjek dobro razmisli - i iz perspektive prohujalih godina i iz ove tople Firence - jednako smo nestvarni i romanti ni poput Mascarite s njegovom arhai nom i antipovijesnom utopijom.

Taj dugi razgovor s Matasom Marom, ispod štitnika za komarce, gledaju i kako sa stupa od palmına liš a vise tamne vre e koje su tajanstveno nestale u svitanje - bilo je na stotine pauka, doznali smo kasnije, koji bi se uvijali u klupko na taj na in, po no i, u toplini vatre u kolibi - jedna je od nezaboravnih slika s tog putovanja. Druga uspomena na jednog zato enika, nekog neprijateljskog plemena, kojega su Shapre s jezera Morona držale na slobodi, dopuštaju i mu da se mirno kre e selom. Ali, njegov pas, naprotiv, bio je zato en u jednom kavezu i predmet brižnog nadzora. Zatvorenik i tamni ari o ito su se slagali u zna enju te metafore; iza njih i iza njega, zato ena životinja nije dopuštala da zatvorenik pobjegne, vezala je ovoga za njegove tamni are još snažnije - snagom rituala, vjerovanja, magije - nego željezni lanac. I još nešto, brbljanje i maštarije koje su nas progonile tijekom cijelog putovanja u vezi s jednim pustolovom, lupežom i feudalnim gospodarom, nekim Japancem po imenu Tushia, za kojega se govorilo da živi na jednom otoku na rijeci Pastaza s haremom djevoj ica otetih uzduž i poprijeko Amazonije.

Ali, gledano iz vremenske perspektive, najupe atljivija i naj eš a uspomena s tog putovanja - uspomena koja u ovoj firentinskoj ve eri plamti gotovo jednako tako silovito kao i žeravice ljetnog sunca u Toscani - bila bi ona koju sam ih ulo kako je pri a u Yarinacochi jedan par lingvista: bra ni par Schneil. U po etku, u inilo mi se sam tada prvi put uo ime tog plemena. Ali, odjednom shvatih da je rije o istom plemenu o kojem sam esto uo Saúla da pripovijeda, ono isto pleme s kojim je stupio u kontakt ve tijekom svojega prvog putovanja u Quillabambu: o Machiguengama. A opet, osim po imenu, inilo se da ta dva plemena imaju mnogo toga zajedni koga.

Malo po malo, odgonetao sam razlog nepodudaranja slika. Iako se radilo o istom plemenu, Machiguenge - za koje se pretpostavljalo da broje izme u etiri i pet tisu a - bili su razli ito povezani s ostatkom Perua i me usobno. Bio je to slomljeni narod. Razdjelna linija, ija je glavna to ka bio rije ni prijelaz Mainique, dijelila je Machiguenge raspršene po rubu planine, koja je grani ila s gorskim lancem - brdovit kraj, gdje su bili jako zastupljeni bijelci i mulati - od Machiguenga u isto nom podru ju, kod rije nog prijelaza, gdje po inje amazonska ravnica. Geografska slu ajnost, taj uski prolaz izme u planina gdje bi se Urubamba razlijevala i pjenila, kovitlala i bu ila, odvajala je ove s gornjih strana koji su imali dodire sa svijetom bijelaca i mulata i koji su zapo eli proces akulturacije - od drugih, raštrkanih po šumama u ravnici, koji su živjeli gotovo u posvemašnjoj izolaciji i koji su uvali manje-više netaknutim svoj oblik tradicijskog života. Dominikanci su organizirali misije me u onima prvima - kao što je slu aj s Chirunbijom, Koribenijem i Panticollom - a u tom podru ju bile su plantaže viracochasa, na kojima su neki Machiguenge radili. To je bilo podru je uvenoga Fidela Pereire i svijet Machiguenga na koji su upu ivala Saúlova prisje anja: najviše okrenut utjecajima izvana i sa Zapada.

Drugom dijelu zajednice - ali može li se, u ovim mjestima, govoriti o zajednici? - raspršenom po golemu podru ju korita rijeka Urubamba i Madre de Dios, bilo je jako stalo još krajem pedesetih godina da se drži podalje od civilizacije i opirao se svakom obliku komuniciranja s bijelcima. Do njih nisu doprli dominikanski misionari i u tom podru ju nije bilo ni ega što bi za sada privuklo viracoches. Ali ak ni taj sektor nije bio homogen. Me u najprimitivnijim Machiguengama postojala je još arhai nija mala skupina ili frakcija, u neprijateljstvu s ostalima. Takozvani Kogapakori. Okupljeni u podru ju koje su oplakivale dvije pritoke Urubambe - rijeke Timpía i Tikompíma - Kogapakori su hodali potpuno nagi, osim nekolicine ljudi koji su nosili kutije na injene od bambusa i koji bi napadali svakoga tko bi prodro u njihova podru ja, ak i ako bi pripadali istoj etni koj grupi. Njihov je slu aj bio izniman, jer su u usporedbi s bilo kojim drugim plemenom Machiguenge bili tradicionalno miroljubivi. Njihova blaga, krotka narav u inila je od njih privilegirane žrtve u razdoblju kau uka, za vrijeme velikog lova na Indijance ne bi li poslužili kao radna snaga na plantažama kau ukovca - razdoblje kad je pleme bilo doslovno desetkovano i kad je zamalo potpuno istrijebljeno — i zato bi uvijek najlošije prošli u okršajima s njihovim okorjelim neprijateljima, Yaminahuasima i Mashkosima, posebno ovim posljednjima, poznatim po

svojoj ratobornosti. To su bili Machiguenge o kojima su nam prišli supružnici Schneil. Dvije i pol godine sve su pokušali ne bi li ih ovi prihvatili i još uvijek bi nailazili na nepovjerenje i ponekad na neprijateljstvo skupina s kojima su uspjeli uspostaviti kontakt.

Yarinacocha, u vrijeme sumraka, kad crvena laka sunca počinje titrati iza krošanja drveća a i jezero zelenkaste vode plamti pod nebom indigo boje na kojemu trepere prve zvijezde, jedan je od najljepših prizora koje sam ikada vidio. Bili smo na terasi jedne drvene kuće i promatrali, iznad Schneilova ramena, kako nad horizontom prašume pada noć. Prizor je bio veličanstven. Ali svi smo se, vjerujem, osjećali nelagodno i deprimirano. Jer ono što su nam prišli supružnici - oboje prilično mladi i sportskoga, jednostavnog, puritanskog i marljivog izgleda, koji su na sebi nosili odjeću u nalik uniformi, oboje su bili lingvisti - bila je žalosna priča. Iako su oboje antropologa iz skupine - Matos Mar i Meksikanac Juan Comas - bili iznenađeni količinom iscrpljenosti i pesimizma koje su, prema Schneilovima, obuzeli slomljeno društvo Machiguenga. Prema onome što smo čuli, činilo se da se virtualno raspada.

Gotovo da nisu bili istraživani. Osim jedne male knjige, koju je 1943. godine objavio jedan dominikanac, otac Vicente de Cenitagoya, i nekoliko članaka drugih misionara o njihovom folkloru i jeziku, koji su se pojavili u časopisima toga religioznog reda, nije postojao nijedan ozbiljan etnografski rad o njima. Pripadali su obitelji Arawak i bili su donekle slični Campasima s rijeka Ene i Perene i Gran Pajonal, jer su njihovi jezici imali srodne korijene. Njihovo podrijetlo je bilo potpuno tajanstveno; njihov identitet, nejasan. Neodređeno nazvani Antisima, od strane Inka, koji su ih izbacili iz istočnog dijela Cuzca, ali nisu nikada uspjeli napasti njihova prašumska područja niti ih pokoriti, pojavljivali su se u kolonijalnim kronikama i izvješćima pod arbitrarnim imenima - Manares, Opataris, Pilcozones — dok ih u XIX. stoljeću, napokon, putnici nisu počineli zvati njihovim imenom. Jedan od prvih koji im je dao ime bio je Franco Charles Wiener, koji je 1880. godine pronašao „dva leša Machiguenga ritualno ostavljena na rijeci”, koje je smaknuo i pribrojio svojoj zbirci kurioziteta prikupljenih u peruanskoj šumi. Od pradavnih vremena bili su u pokretu i bilo je vjerojatno da nikada nisu živjeli u zajednicama, u kolektivu. Činjenica da su svako malo bili premješteni od strane ratobornijih plemena, i od bijelaca - u razdoblju groznica: one kaula, zlata, ružinog drveta, ratarske kolonizacije - prema sve nezdravijim i sterilnijim područjima, gdje je bio nemoguće suživjeti za brojne skupine, naglasila je njihovo raspadanje i razvila u njima gotovo anarhičan individualizam. Nije bilo ni jednog naselja Machiguenga. Nisu imali poglavice i činilo se da ne poznaju drugog autoriteta od onoga običnog u obitelji. Bili su raspršeni u malobrojne jedinice koje su brojile najviše tucet osoba, u tom golemom perimetru koji je obuhvaćao sve šume Cuzca i Madre de Dios. Siromaštvo područja obvezivao je te ljudske jedinice da se neprestano kreću, drže i se na znatnoj udaljenosti jedni od drugih, da ne bi previše iscrpili lovište. Zahvaljujući eroziji i osiromašnju zemlje, morali su najmanje svake dvije godine seliti svoje plantaže.

Ono što su Schneilovi uspjeli provjeriti iz njihove mitologije, vjerovanja i običaja, upućivalo je na težak život koji su vodili i dalo je naslutiti tragove njihove povijesti. Stvorio ih je Bog Tasurinchi, tvorac svega postojećeg, i nisu posjedovali osobna imena. Njihovo je ime bilo uvijek privremeno, relativno i prolazno: onaj koji stiže ili koji odlazi, supružnik netom preminule žene ili onaj koji se spušta kanuom, onaj koji se rodio ili koji je odapeo strijelju. Njihov jezik dopuštao je samo četiri velike: jedan, dva, tri i četiri. Sve druge izražavale su se s pridjevom „mnoge”. Njihov pojam raja bio je skroman: mjesto na kojem je u rijeci bilo riba i šuma, životinja za ulov. Povezivali su svoj nomadski život s prolaskom zvijezda po nebu. Indeks dragovoljnih smrti bio je jako visok među njima. Schneilovi su nam ispričali o nekim slučajevima kojima su prisustvovali kad su Machiguenge - muškarci i žene, ali osobito, ove posljednje - oduzimali sebi živote, zabadaju i si trnje od chambire u srce ili u sljepoočnice, ili kad bi ispijali otrovne napitke, zbog ispraznih razloga, poput diskusije, promašivanja strijele ili obiteljskog ukora. Beznačajna neprilika mogla je natjerati Machiguengu na samoubojstvo. Kao da se njegova volja za životom, njegov instinkt za preživljavanjem, smanjila na najmanju moguću mjeru.

I najmanja bolest mogla ih je dotući. Gajili su smrtni strah prema prehladi, poput mnogih amazonskih plemena - kihanje u njihovoj nazovnosti uvijek bi ih preplašilo - ali, za razliku od

drugih plemena, opirali bi se ozdraviti kad bi se razboljeli. Na pojavu glavobolje, krvarenja, nesreće, spremali bi se za smrt. Odbijali bi uzeti lijekove ili podvrgnuti se liječenju. „emu, kad u svakom slučaju moramo oti“, uzvraća ali bi. Savjetovali bi se i tražili bi svoje vratnice i nadričije - Seripigarije - da tjeraju zle duhove i duševne boli; ali jednom kad bi se ovi manifestirali u tjelesnim bolestima smatrali bi ih gotovo neizlječivima. Često se moglo vidjeti, među njima, da bolesnik ode do kraja rijeke, u iščekivanju smrti.

Njihova neosjetljivost i nepovjerenje prema strancima bila je golema, kao i njihov fatalizam i stidljivost. Patnje koje je zajednica iskusila tijekom doba kaucuka, kad su ih lovili osnivači i naselja ili Indijanci iz drugih plemena koji su na ovaj način plaćali svoje dugove gospodarima, ostavili su trag užasa u njihovim mitovima i legendama što su se odnosile na ono doba, koje su nazivali krvarenjem drveća. Možda je bilo to no, kao što je tvrdio dominikanski misionar, otac José Pio Aza - prvi koji je proučavao njihov jezik - da su oni preživi jedne panamazonske civilizacije (o kojoj su svjedočili ili tajanstveni petroglifi raštrkani po Alto Urubambi) koja je, od njihova sudara s Inkama, doživjela poraz za porazom i koja se malo-pomalo ugasila.

Schneilovima je trebalo puno truda da uspostave prve kontakte. Tek godinu dana nakon što su započeli sa svojim pokušajima, uspio je, on, da ga primi jedna obitelj Machiguenga. Isprva nam je kakvo je ugodno iskustvo bila njegova tjeskoba i iščekivanje toga jutra, u jednom od sjedišta kod rijeke Timpía, kad se potpuno nag, zaputio prema usamljenoj kolibi od iveraka kore drveta i sa slamnatim krovom, u kojoj je već prije bio u tri navrata ostavljajući i darove - ne našavši nikoga, ali osjećajući i za svojim leđima pogled Machiguenga koji su ga promatrali iz šume - i vidje kako pola tuceta mještana ovaj put ne traže.

Otada, Schneilovi su proveli kratka razdoblja – odvojena ili zajedno - s ovom i drugim obiteljima Machiguenga iz Alto Urubambe i njezinih pritoka. Pratili su skupine za sušnih razdoblja, kad bi izlazili pećati i loviti, i snimati zapise koje bi nam puštali da čujemo. Bilo noćno pucketanje, s naglim oštrim tonovima, i ponekad, strašno guturalno krkljanje koje su, kako su nam objasnili, pjesme. Posjedovali su transkripciju i prijevod jedne od tih pjesama, koju je napisao neki dominikanski misionar tridesetih godina i koje su Schneilovi ponovno poslušali, četvrt stoljeća poslije, u jednom klancu rijeke Sepahua. Tekst je sjajno ilustrirao to duševno stanje zajednice koje su nam opisali. U tolikoj mjeri, da sam ga prepisao. Otada, nosio sam ga sa sobom, presavijenog, u jednom kutu mog novčanika, kao amulet. Još uvijek se može dešifrirati:

Opampogyakyena shinoshinonkarintsi

Promatra me tuga

opampogyakyena shinoshinonkarintsi

promatra me tuga

ogakyena kabako shinoshinonkarintsi

tuga u mene gleda

ogakyena kabako shinoshinonkarintsi

tuga u mene gleda

okisabintsatana shinoshinonkarintsi

jako me žalosti tuga

okisabintsatana shinoshinonkarintsi

jako me žalosti tuga

m ky n tampia tampia tampia

donijela mi je zrak, vjetar

ogaratinganaa tampia tampia

podigao me je zrak

okisabintsatana shinoshinonkarintsi

jako me žalosti tuga

okisabintsatana shinoshinonkarintsi

jako me žalosti tuga

amaanatyomba tampia tampia

donijela mi je zrak, vjetar
onkisabintsatenatjo shinonka
jako me žalosti tuga
shinoshinonkarintsi
tuga
t k n popyenti pogyentima pogyenti
donijela mi je nemir, nemir
tampia tampia tampia
zrak, vjetar, zrak.

Iako su dovoljno poznavali jezik Machiguenga, Schneilovima je još puno nedostajalo da shvate tajne njegove strukture. Bio je to arhai an jezik, titraju e i aglutinativne sonornosti, u kojem je jedna jedina rije sastavljena od mnogih drugih mogla izraziti složenu misao.

Gospo a Schneil bila je trudna. To je bio razlog zašto su se oba supružnika nalazila u središtu u Yarinacochi. Jednom kad se rodi njihov prvi sin, par e se vratiti u Urubambu. Bez obzira ho e li biti dje ak ili djevoj ica, govorili su, odrastat e tamo i govorit e jezikom Machiguenga bolje i, možda, prije nego što su oni njime ovladali.

Schneilovi su dobili diplomu, jednako kao i drugi lingvisti, u Sveu ilištu u Oklahomi, ali bili su, prije svega, poput njihovih kolega, bi a koja je pokretao jedan duhovni projekt: širenje Biblije. Ne znam koja je bila njihova istinska vjerska opredijeljenost, jer me u lingvistima u Institutu pripadnici su razli itih crkava. Namjera koja ih je vodila prou avanju primitivnih kultura bila je religiozna: prevesti Bibliju na one jezike da bi ti narodi mogli uti rije Božju, u ritmu i modulacijama svoje vlastite glazbe. To je bila motivacija koja je vodila doktora Petera Townsenda - jednog zanimljivog lika, mješavine misionara i pionira, prijatelja meksi kog predsjednika Lazara Cardenasa i autora jedne knjige o njemu - da osnuje Institut, i poticaj koji još uvijek pokre e lingviste njihovu strpljivom radu. Prizor vrste postojane vjere, koja poti e ovjeka da mu posveti svoj život i da prihvati zbog nje bilo kakvo odricanje, uvijek bi me ganulo i preplašilo, jer iz takvog ponašanja mogu se izroditi podjednako junaštvo i fanatizam, altruisti ka djela i zlo ini. Ali, u slu aju lingvista iz Instituta, njihova mi se vjera u inila, na tom putovanju, dobrohotna. Još uvijek se sje am te žene - gotovo djevojke - koja je godinama živjela me u Shaprama u Moroni, i te obitelji koja je živjela me u Huambisima ija su naga djeca - ri okosi gringos - gackala po obalama rijeke s dje acima bakrenaste boje iz sela, razgovaraju i i pljuju i poput njih. (Huambisi pljuju dok govore ne bi li pokazali da govore istinu. ovjek koji ne pljuje dok govori za njih je lažljivac.)

To no je da su, bez obzira kako primitivni bili uvjeti u kojima su živjela ta plemena, uživali u infrastrukturi koja ih je štitila: avionima, radijskim prijemnicima, lije nicima, lijekovima. Ali, ak i tako, postojalo je me u njima duboko uvjerenje i nimalo uobi ajena sposobnost prilagodbe. Lingvisti koje smo vidjeli smještene me u plemenima, s tom razlikom što su bili odjeveni, a njihovi doma ini polunagi, živjeli su gotovo na isti na in: u istovjetnim kolibama ili gotovo bez krova nad glavom, ispod slabašnog pamacarija, dijele i skromnu dijetu i spartanski režim domorodaca. Me u svima njima bilo je tako er nešto od te uro ene sklonosti za pustolovinom - op injenost granicom - tako este u sjevernoameri kom mentalitetu i koja je zajedni ki nazivnik ljudi najrazli itijeg statusa i profesije. Schneilovi su bili jako mladi, po injali su svoj bra ni život, i prema onome što su nam dali naslutiti u tom razgovoru, nisu smatrali svoj dolazak u Amazoniju ne im prolaznim, nego životnim kompromisom dugoga trajanja.

Ono što su nam ispri ali o Machiguengama vrtilo mi se u glavi tijekom cijeloga našeg puta po Alto Maranonu. Bila je to tema koju sam želio prokomentirati sa Saúlom; osje ao sam potrebu da ujem njegove kritike i primjedbe na Schneilovo svjedo anstvo. Izenadio sam ga, osim toga. Jer sam napamet nau io tekst te pjesme i izrecitirao bih ga na jeziku Machiguenga. Mogao sam zamisliti njegovu grimasu, srda an grohotan smijeh...

Plemena koja smo posjetili, u Alto Maranonu i u Moroni, bila su jako razli ita od onih u Urubambi i Madre de Dios. Aguarune su održavali kontakte s ostatkom Perua i neka od njihovih sela prolazila su kroz proces miješanja stanovništva o itog na prvi pogled. Shapre su

bile izoliranije i donedavna - osobito zato jer su odrubljivali glave - bili su na glasu da su siloviti, ali nije se u njima mogao zamijetiti nikakav simptom obeshrabrenja, moralnog pada, kakav su nam Scheneilovi opisali kod Machiguenga.

Kad smo se vratili u Yarinacochu, da bismo krenuli natrag za Limu, proveli smo posljednju noć s lingvistima. Bila je to radna sesija, tijekom koje su ovi ispitivali Matosa Mara i Juana Comasa o njihovim dojmovima s putovanja. Kad je sastanak završio, upitah Edwina Schneila bi li mu smetalo da malo porazgovaramo. Odveo me svojoj kući. Njegova supruga nam je pripremila šalicu čaja. Živjeli su u jednoj od posljednjih koliba, gdje je Institut završavao i gdje je započinjala prašuma. Pravilno cvrkutanje, harmonično, simetrično, kukaca izvana, poslužilo je kao popratna glazba našem razgovoru, koji je dugo potrajao i u kojem je, na trenutak, sudjelovala i gospođa Schneil. Upravo je ona bila ta koja mijenja priču o fluvijalnoj kozmogoniji Machiguenga, gdje je Mliječna staza bila rijeka Meshiarení kojom su se spuštali bezbrojni bogovi i božici i njihovog panteona na Zemlju i kojom su se u raj penjale duše njihovih pokojnika. Upitah ih da li posjeduju fotografiju obitelji s kojom su živjeli. Rekoše mi da ne. Ali pokazaše mi brojne predmete Machiguenga. Tamburine i velike bubnjeve od majmunske kože, flaute povezane biljnim nitima u kosi niz koje su, naslonjene na donju usnu i dok bi se puhalo u njih, proizvodile bogatu ljestvicu zvukova od krajnje oštrog visokog tona do dubokoga niskoga. Sito od listova trstike izrezanih u trakice i upletenih u pletenicu, poput košarica, da bi se cijedila juka s kojom se izrađivao masato. Ogrlice i zvečke od zrnja, zubi i kostiju. Ogrlice za nožne lanke, narukvice. Krune od papagajeva perja, huacamaya, tkana i paučila, inkrustriranih u drveno prstenje. Lukove, vrške strijela isklesanih u kamenu i nekoliko rogova gdje su uvali curare ne bi li otrovali svoje strijele i tinkture za tetoviranje. Scheneilovi su napravili crteže, na dopisnicama, s likovima koje su Machiguenge slikale na svojim licima i tijelima. Bile su geometrične, neke jako jednostavne, a druge poput kompliciranih labirinata, objasniše mi da se nose prema prigodama i statusu pojedine osobe. Njihova je funkcija privući i dobru sreću i spriječiti zlu sreću. Neke su od njih bile napravljene za samce, druge su bile za oženjene, neke pak za izlazak u lov, a za druge nisu baš znali kome su bile namijenjene. Simbolika Machiguenga bila je krajnje profinjena. Jednu od tih figura - s dvije poprečne ukrštene linije unutar polukruga - oslikavali su na sebi oni koji bi se spremali umrijeti.

Tek na kraju, kad sam tražio priliku u razgovoru da se oprostim, slučajno je iskrsnula tema koja, gledano s distance, briše sve druge teme o kojima smo razgovarali te noć, i koja je zacijelo razlog zašto ja danas posvećujem svoje dane u Firenzi, ne toliko Danteu, niti Machiavelliju i renesansnoj umjetnosti, koliko prepletanju uspomena i fantazija iz ove priče. Ne znam kako je iskrsnula. Ja sam im postavljao mnoga pitanja i neka od njih zacijelo su se ticala vraćanja i nadričije njihova plemena Machiguenga (razlikovale su se dvije vrste: dobrohotni, Seripigaris, i zlonamjerni, Machikanaris). Možda ih je to izazvalo. Ili je možda, kad ih upitah o mitovima, legendama, pričama, koje su mogli prikupiti tijekom svojih putovanja, došlo do povezivanja ideja. Nisu baš puno znali o praksi robovništva Seripigarisa i Machikanarisa, osim da su se i jedni i drugi, kao što se događalo sa šamanima iz drugih plemena, koristili duhanom, ayahuascom i drugim halucinogenim biljkama - korom kobuiničija, primjerice - tijekom svojih sesija, koje su zvali vrtoglavicama, ni manje ni više nego kao i obično pijanstvo od masata. Machiguenge su bili sami po sebi jako govornjivi, sjajni kazivači, ali Scheneilovi nisu željeli previše inzistirati po pitanju vraćanja, bojeći se da ne budu previše nestrpljivi.

- Dobro, a osim Seripigarija i Machikanarija, postoji me u njima i ta čudna osoba, koja ne nalikuje ni nadričije niku ni svećeniku - reče odjednom gospođa Schneil. Okrenu se prema svome mužu, u nedoumici. - Dobro, možda je istodobno i jedno i drugo, nije li tako, Edwin?

- Ah, misliš na... - reče gospodin Schneil, i zastane. Iz grla mu se prolomi snažan, dugačak, guturalan i piskutav glas. Zašuti, tražeći pravu riječ. - Kako bi se moglo prevesti?

Ona pritrvi oči i prinese lanak ustima. Bila je plavokosa, izrazito modrih očiju i tankih usana i imala je dječji osmijeh.

- Možda, razgovaraš. Ili, možda prije, pripovjeda priča - reče, naposljetku. I ponovno joj se iz grla razliježe glasan zvuk: hrapav, piskutav, otegnut.

- Da, nasmiješi se on. - Mislim da je to najto nije prijevod. Pripovjeda pri a.

Nikada nisu nikoga vidjeli. Zbog te svoje cjepidla ke diskrecije - straha da e ih naljutiti - nikada nisu zatražili od svojih doma ina podrobno objašnjenje o funkcijama koje ovaj ima me u Machiguengama, niti da im podrobnije objasne je li rije o jednom ili o mnogima, ili, ak, iako su bili skloni odbaciti tu hipotezu, radi li se umjesto o konkretnim i suvremenim osobama, o nekome izmišljenome, poput Kientibakorija, gospodara demona i tvorca svega otrovnoga i nejestivoga. Sigurno je bilo to da se rije „pripovjeda pri a” izgovarala s izuzetnim izrazima poštovanja prema svim Machiguengama, te da bi, svaki put kad bi je netko izgovorio pred Schneilovima, drugi promijenili temu razgovora. Ali nisu vjerovali da je rije o tabuu. Jer radilo se o tome da im je uvena rije esto bila na usnama, što se inilo da upu uje na to da je pripovjeda pri a uvijek u njihovim mislima. Je li on bio šef ili vo a cijele zajednice? Ne, nije se inilo da posjeduje ikakvu posebno mo nad tim tako opuštenim, tako raspršenim arhipelagom: društvom Machiguenga. Što se drugoga ti e, ovo nije posjedovalo druge autoritete. Po tom pitanju Schneilovi nisu imali nikakve nedoumice. Poglavice su dobili tek onda kad su im ih nametnuli viracochasi, kao u malim aglomeracijama u Koribeniju i Chirumbiji, koje su organizirali dominikanci, ili u razdoblju plantaža i naselja podignutih na eksploataciji kau uka, kad bi gospodari imenovali jednoga od njih poglavicom da bi ih bolje kontrolirao. Možda je pripovjeda pri a imao ulogu duhovnoga vo e, možda je obavljao odre ene vjerske prakse. Ali, prema aluzijama uhva enima tu i tamo, i nekoj izdvojenoj re enici i u replici nekoga drugoga, funkcija pripovjeda a pri a inilo se da je prije svega upisana u njegovu nazivu: pripovijedanje.

Gospo i Schneil zbio se neobi an doga aj prije nekoliko mjeseci, na obali rijeke Kompiroshiato. Izenada, obitelj Machguenga s kojom je živjela - osmero ljudi: dva starca, jedan ovjek u zrelih godinama, etiri žene i jedna djevoj ica - nestali su, bez ikakva objašnjenja. Jako ju je to iznenadilo, jer nikada prije nisu napravili ništa sli nog. Svih osmero vratilo se nekoliko dana poslije, jednako tajanstveno kao što su i otišli. Kamo su otišli na taj na in? „Poslušati pripovjeda a pri a”, re e djevoj ica. Zna enje re enice bilo je jasno, ali gospo a Schneil nije mogla više doznati, jer nitko nije dodao još pojedinosti, niti ih je ona tražila. Me utim, sljede ih dana osmero Machiguenga bili su krajnje nemirni, neprestano se došaptavaju i. A gospo a Schneil ugledavši ih uronjene u svoje beskona ne tajne sastanke, znala je da se prisje aju pripovjeda a pri a.

Schneilovi su donijeli neke pretpostavke, iznijeli hipoteze. Pripovjeda pri a, ili pripovjeda , vjerojatno je nešto poput poštanskih službi u zajednici. Likovi koji su se premještali od jednog do drugog naselja, prostranim podru jem na koje su pobjegli Machiguenge, izvještavaju i jedne o tome što rade drugi, obavješ uju i se uzajamno o doga ajima, pustolovinama i udesima bra e koju su vi ali jako rijetko ili nikada. Ime ih je odre ivalo. Razgovarali su. Njihova su usta bila aglutiniraju e spona tog društva koje je borba za preživljavanje prisilila da se raskole i raštrkaju na sve strane svijeta. Zahvaljuju i pripovjeda ima, o evi su znali za djecu, bra a za sestre, i zahvaljuju i njima, doznawali su o smrtima, ro enjima i drugim doga ajima u plemenu.

- I tako er, još nešto - re e gospodin Schneil. - Imam dojam da pripovjeda pri a ne donosi samo aktualne vijesti. Nego i vijest o prošlosti. Vjerojatno predstavlja svojevrсно pam enje zajednice i obavlja funkciju nalik onoj srednjovjekovnih trubadura i žonglera.

Gospo a Schneil ga prekinu kako bi mi objasnila da je to teško ustanoviti. Verbalni sustav Machiguenga zamršen je i zbunjuju i, izme u ostaloga i zato jer se lako miješaju prošlost i sadašnjost. Kao što je rije „mnogi” - tobaiti - služila da bi se izrazile sve koli ine koje nadmašuju etiri, pojam „sada” obuhva ao je esto danas i ju er, a glagol u sadašnjem vremenu koristili su esto za ozna avanje radnje u bliskoj prošlosti. ini se da je samo budu nost bila za njih nešto precizno ograni eno. Razgovor je skrenuo prema lingvisti koj tematici i završio je nizom primjera koje su mi ispriповijedali o vedrim i uznemiruju im proturje jima jednog oblika govorenja u kojem se slabo može razlikovati izme u onoga prije i sada.

Ideja o tome bi u, o tim bi ima, u nezdravim šumama istoka Cuzca i Madre de Dios, koji su prevaljivali goleme udaljenosti što su trajale danima i tjednima prenose i i donose i pri e

od jednih Machiguenga do drugih, podsje aju i svakog plemenskog lana da drugi postoje, da usprkos velikim udaljenostima koje ih razdvajaju tvore jednu zajednicu i dijele jednu tradiciju, vjerovanja, pretke, nesre e i neke sre e, skrivena, možda legendarna silhueta tih pripovjeda a koji su s jednostavnim i drevnim na inom - obvezom, potrebom, ljudskom manijom - pripovijedanja pri a, predstavljali živu energiju koja je od Machiguenga inila jedno društvo, narod solidarnih i povezanih bi a, iznimno me potresla. Još uvijek me gane, kad mislim na njih, i upravo sada, ovdje, dok pišem ove retke, u Caffè Strozzi u staroj Firenci, pod srpanjskom žegom, još uvijek se naježim.

- A zašto se naježiš? - upita Mascarita. - Što je to što ti toliko privla i pozornost? Po emu su pripovjeda i pri a tako iznimni.

Doista, zašto ih od te no i ne mogu izbaciti iz glave?

- Oni su opipljiv dokaz da pripovijedanje pri a može biti nešto više od puke zabave - sjetih se da mu kažem. - Nešto iskonsko, nešto o emu ovisi samo postojanje jednog naroda. Možda je to ono što me toliko impresioniralo. ovjek ne zna uvijek zašto ga stvari mogu toliko ganuti, Mascarita. Diraju te u neku tajnu žicu i to je sve.

Saúl se nasmija, potapšavši me po ramenu. Ja sam mu ozbiljno govorio, ali on je to shvatio kao šalu.

- Ah, tebe tema zanima s književnog aspekta - povi e razo arano, kao da taj zaklju ak može umanjiti moju znatiželju. - Dobro, nemoj se unaprijed veseliti. Najvjerojatnije je da su oni koji su ti ispri ali pri u o pripovjeda ima pri a ti Amerikanci. Stvari ne mogu biti onakve kakve njima padnu na pamet. Uvjeravam te da Amerikanci razumiju Machiguenge još manje od misionara.

Nalazili smo se u jednom kafi u na aveniji Espana, jedu i kruh sa varcima. Proteklo je nekoliko dana od mog povratka iz Amazonije. Cim sam se vratio, iako sam ga potražio na sveu ilištu i ostavio mu poruku u La Estrelli, nisam se uspio s njim na i. I ve sam se bojao da u oti i u Europu ne oprostivši se sa Saúloom, kad ga ve er uo i mog odlaska u Madrid sretah, sišavši s omnibusa, na jednom uglu avenije Espana. Otišli smo do tog kafi a gdje e mi, re e, ponuditi rastanak uz sendvi e sa varcima i ledeno pivo, uspomenu koja e me pratiti cijelog mog boravka u Europi. Sje anje koje sam ipak ponio sa sobom bilo je ono njegova okolišanja i njegove nerazumljive nezainteresiranosti za jednu temu, pripovjeda e Machiguenge, za koju sam vjerovao da e ga jako oduševiti. Da li se radilo o stvarnoj nezainteresiranosti? Naravno da nije. Sada znam da je hinio kako ga tema ne zanima i da mi je lagao kad mi je, pod salvom mojih pitanja, potvrdio da nikada nije uo ni rije i o tim pripovjeda ima pri a.

Pam enje je ista prijevara: ispravlja, tanko utno prilago uje prošlost sadašnjosti. Pokušao sam toliko puta rekonstruirati taj razgovor u kolovozu 1958. godine s mojim prijateljem Saúloom Zuratasom, u toj kr mi strganih stolaca i klimavih stolova u aveniji Espana, da sada više nisam ni u što siguran, osim, možda, u njegov veliki madež jarkocrvene boje, koji je privla io poglede mještana, u njegov nestašni uperak crvenkaste kose, njegovu flanelsku potkošulju s crvenim i plavim kvadrati ima i njegove goleme cipele iskusnog pješaka.

Ali moje sje anje nije moglo potpuno izmisliti žestoku Mascaritinu dijatribu protiv Ljetnoj lingvisti koj školi, koju, ini mi se da još uvijek ujem, dvadeset i sedam godina poslije, niti moje iznena enje zbog gorke žestine kojom je govorio. Bio je to jedini put da sam ga takvog vidio: poplavjelog od bijesa. Tog sam dana doznao i da je arhan elski Saúl sposoban, poput ostatka smrtnika, prepustiti se bijesu koji je, prema njegovim prijateljima Machiguengima, mogao uneravnotežiti univerzum. Rekoh mu to, pokušavaju i ga primiriti:

- Izazvat eš apokalipsu tom govorancijom, Mascarita.

Ali on me nije slušao.

- Oni su najgori od svih, tvoji apostolski lingvisti. Dolaze u plemena ne bi li ih uništili iznutra poput plimnoga vala. Njihov duh, njihova vjerovanja, njihovu podsvijest, korijene njihova na ina postojanja. Drugi im oduzimaju životni prostor i iskorištavaju ih ili ih guraju unutra. U najgorem slu aju, fizi ki ih ubijaju. Tvoji lingvisti su profinjeniji, žele ih ubiti na drugi na in. Prevode i Bibliju na jezik Machiguenga, što misliš o tome!

Vidjeh ga tako uzbu enog, da mu nisam proturje io. Nekoliko puta, slušaju i ga, ugrizoh se za jezik da ga ne bih osporavao. Znao sam da, u slu aju Saúla Zuratasa, primjedbe na Institut nisu bile frivolne niti inspirirane politi kim predrasudama, ve su, bez obzira koliko mi se upitnim inile, odražavale duboko promišljeno i pro u eno stajalište. Zašto mu se posao Instituta inio još štetnijim od onoga bradatih dominikanaca i španjolskih redovnika u Quillabambi, Koribeni i Chirumbiji?

Vjerojatno je oklijevao odgovoriti, jer se gospo a koja je posluživala približila u tom trenutku s novom porcijom kruha sa varcima. Nakon što je stavila tanjur na stol, ostade neko vrijeme promatraju i Saúlov madež, op injena. Vidjeh je kako se povla i prema kuhinji križaju i se.

- Ne ini mi se štetnijim, griješiš - uzvratu mi naposljetku, sarkasti no, uvijek ljutit. - I oni im žele ukrasti dušu, naravno. Ali misionare guta prašuma, kao što je progutala Artura Cova u *Vrtlogu*. Nisi ih vidio na tom putovanju? Polumrtvi od gladi i osim toga, malobrojni. Žive u krajnjoj osamljenosti, s obzirom da nisu u situaciji da ikoga evangeliziraju, sre om. Izolacija im je otupila katehetski duh. Uglavnom samo preživljavaju. Prašuma im je odrezala nokte, prijatelju. I ritmom kako se stvari zbijaju u Katoli koj crkvi, uskoro ne e više biti sve enika niti u Limi, da ne govorimo o Amazoniji.

Lingvisti su bili nešto bitno razli ito. Posjedovali su, kao svoju pozadinu, ekonomsku mo i u inkovite mehanizme koji bi im dopustili, možda, da utemelje svoj napredak, religiju, vrijednosti, kulturu. U enje domoroda kih jezika, kakve li prijevare! emu? Da bi se od amazonskih Indijanaca napravilo dobre zapadnjake, dobre moderne ljude, dobre kapitaliste, dobre reformirane krš ane? ak niti to. Tek da bi se s mape izbrisalo njihove kulture, njihove bogove, njihove institucije i da bi ih izopa ili ak i u njihovim snovima. Kao što su u inili s crvenokošcima i s drugima, tamo u njihovoj zemlji. Da li to priželjkuješ našim zemljacima u prašumi? Da se pretvore u ono što jesu, sada, domoroci u Sjevernoj Americi? Da postanu sluge i ista i cipela viracochasa?

Na ini stanku jer primijeti da su za susjednim stolom, trojica ljudi prestali razgovarati kako bi ga uli, privu eni njegovim madežom i bijesom. Zdrava polovica njegova lica bijaše crvena; usta su mu bila poluotvorena i njegova napu ena donja usna, drhtala je. Ustadoh nevoljko pomokriti se, misle i kako e ga moje odsustvo primiriti. Gospo a iz kuhinje upita me dok sam prolazio, stišavaju i glas, je li to što moj prijatelj ima na licu jako ozbiljno. Prošaptah joj da nije, da je to tek madež, baš poput onoga koji Vi imate na ruci, gospo o. „Jadni ak, baš ga je tužno vidjeti”, prošapta. Vratih se za stol, i Mascarita se pokušala nasmiješiti dok je podizao ašu:

- Nazdravlje, prijatelju, za tebe. Oprosti što sam se naljutio.

Ali, zapravo, nije se primirio i moglo se vidjeti da je nemiran i da samo što opet ne eksplodira. Rekoh mu da mi njegov izraz priziva u sje anje jednu pjesmu i izrecitirah mu, na jeziku Machiguenga, stihove kojih sam se sje ao iz one pjesme o tugi.

Pošlo mi je za rukom da mi se nasmiješi, na trenutak.

- Govoriš jezik Machiguenga s blagim kalifornijskim naglaskom - nasmija se. - Zašto je tome tako?

Ali trenutak poslije, ponovno je navalio na ono što ga je toliko razdraživalo. I ne žele i, dirnuo sam nešto duboko, što gaje ljutilo i vrije alo. Govorio je bez stanke, kao da zadržava dah.

- Do sada nitko nije uspio, ali može biti da su ovaj put lingvisti uspjeli u svojem naumu. U etiri stotina, pet stotina godina pokušaja, nitko drugi nije uspio. Nikada nisu uspjeli pokoriti mala plemena koja su prezirali. Ja sam to vjerojatno pro itao u kronikama koje sam popisivao kod Porrasa Barrenechee, zar ne prijatelju? Ono što se dogodilo Inkama, svaki put kad bi poslali vojsku u Antisuyo. Prije svega, Tupaca Yupanquija, zar nisam pro itao? Kako su ratnici nestali u prašumi, kako su im se Antisi izmigoljili izme u prstiju. Nisu pokorili nijednoga i razo arani, civilizirani Cuscanci tada ih po eše prezirati. Zato su izmislili sve te pejorativne rije i na jeziku quechua protiv amazonskih Indijanaca: divljih, izopa enih. A opet, što se dogodilo Tahuantinsuyu kad se morao suo iti s civilizacijom koja je bila mo nija? Barbari iz Antisuya barem, i dalje su bili ono što jesu, zar ne? A zar nisu Španjolci imali više

uspjeha od Inka? Zar nisu svi njihovi pokušaji bili apsolutni poraz? Ubijali su ih kad su im mogli pružiti ruku, ali to se rijetko kad dogodilo. Zar tisu e vojnika, pustolova, bjegunaca, misionara, koji su se spustili s Istoka izme u 1500. i 1800. godine, nije moglo privesti jedno jedino pleme prosvijetljenoj krš anskoj i zapadnoj civilizaciji? Zar sve to meni ništa ne zna i?

- Reci mi, što to zna i za tebe, Mascarita, - uzvratih mu.

- Da te kulture treba poštivati - re e, blago, kao da se naposljetku po eo smirivati. - A jedini na in da ih se poštuje jest da im se ne približava. Da ih se ne dira. Naša kultura je previše snažna, isuviše agresivna. Ono što dotakne, proguta. Treba ih ostaviti na miru. Zar nisu ve dovoljno pokazali kako imaju pravo i dalje biti ono što jesu?

- Ti si okorjeli ljubitelj indijanskih kultura, Mascarita - zadirkirao sam ga. - Ni manje ni više nego poput intelektualaca iz tridesetih godina. Poput lije nika Luisa Valcarcela u mladosti, kad je zahtijevao da se sruše sve kolonijalne crkve i samostani jer predstavljaju anti-Peru. Zna i da moramo uskrsnuti Tahuantinsuyo? Zajedno sa žrtvovanjem ljudi, quipu znakovnog pisma, trepaniranjem lubanja nožem od kamena? Dražesno je što je posljednji ljubitelj indijanskih kultura u Peru upravo Židov, Mascarita.

- Pa dobro, Židov je bolje potkovan od drugih da brani pravo na postojanje manjinskih kultura - uzvрати mi. - Naposljetku, kao što kaže moj otac, problem Bora, Shapra, Pira, naš je problem ve tri tisu e godina.

- Je li to tako rekao? Je li se moglo, u najmanju ruku, iz onoga što mi je govorio, do i do sli nog zaklju ka? Nisam siguran. Možda je rije samo o mojem naknadnome mozganju. Saúl nije držao do vjerskih obreda i obi aja, ak nije bio niti vjernik, esto sam ga uo govoriti kako odlazi u sinagogu tek da ne bi razo arao don Salomóna. S druge strane, ta asocijacija, površna ili promišljena, vjerojatno je postojala. injenica da je uo, u svojoj ku i, u školi, u sinagogi, tijekom neizbježnih kontakata s drugim lanovima zajednice, tolike pri e o progonima i o dijaspori, o pokušajima podjarmljivanja židovske vjere, jezika i obi aja od strane ja ih kultura, pokušajima kojima se, pod cijenu velikih žrtvi, židovski narod odupro sa uvavši svoj identitet, nije li objašnjavao, barem djelomi no, gorljivu Saúlovu obranu života Peruanaca u kameno doba?

- Ne, nisam obožavatelj Indijanaca poput intelektualaca iz tridesetih godina. Oni su željeli uspostaviti Tahuantinsuyo i ja vrlo dobro znam da za potomke Inka nema povratka. Njima preostaje jedino da se integriraju. Neka se to privo enje zapadnja koj kulturi, koje je polovi no provedeno, ubrza, i što se prije završi tim bolje. Za njih sada, to je manje zlo. Kako vidiš, nisam utopist. Me utim, u Amazoniji je druk ije. Još uvijek ih nije zadesila velika trauma koja je preobrtila Inke u narod mjese ara i vazala. Jako smo ih tukli, ali nisu pobije eni. Sada nam je ve poznat užas koji pretpostavlja provo enje napretka, nastojanje da se modernizira jedan primitivan narod. To jednostavno zna i njegov kraj. Nemojmo po initi to zlodjelo. Ostavimo ih s njihovim strijelama, perima i prekrivalima. Kad im se približiš i promatraš ih, s poštovanjem, uz malo suosje anja, primijetiš kako nije pravedno nazivati ih barbarima ili zaostalima. Za sredinu u kojoj se nalaze, za okolnosti u kojima žive, njihova im je kultura dovoljna. I, osim toga, posjeduju duboko i suptilno poznavanje stvari koje smo mi zaboravili. O vezi ovjeka i prirode, primjerice. ovjeka i drveta, ovjeka i ptice, ovjeka i rijeke, ovjeka i zemlje, ovjeka i neba. ovjeka i Boga, tako er. O tom skladu koji postoji izme u njih i tih stvari za koje mi niti ne znamo što jest, jer smo ga zauvijek slomili.

Upravo je to rekao. Zacijelo, ne tim rije ima. Ali na na in koji bi se tako mogao prevesti. Je li govorio o Bogu? Da, uvjeren sam da je govorio o Bogu jer se sje am da sam ga upitao, iznena en onim što je rekao, pokušavaju i preokrenuti na šalu nešto što je bilo krajnje ozbiljno, zna i li to da sada moramo po eti vjerovati i u Boga.

Nastavi šutjeti, zamišljen. Jedan je obad uletio u kafi udaraju i u pocrnjele Židove. Gospo a koja je posluživala neprestance je promatrala Mascaritu sa šanka. Kad Saúl podiže pogled, u ini se zlovoljnim. Glas mu se uozbilji:

- Ja, prijatelju, više doista ne znam vjerujem li ili ne vjerujem u Boga. To je jedan od problema naše tako mo ne kulture. Od Boga je na inila nešto što nije neophodno. Za njih, Bog je zrak, voda, hrana, životna potreba, nešto bez ega ne bi bio mogu život. Produhovljeniji su od nas, iako nemoj biti tako siguran. ak i Machiguenge, koji su u

usporedbi s drugima, prili ni materijalisti. Zbog toga je toliko velika šteta koju im nanose ovi iz Instituta, oduzimaju i im njihove bogove da bi ih nadomjestili svojim, nekim apstraktnim Bogom koji njima nimalo ne služi u njihovu dnevnom životu. Lingvisti su uništavatelji idolatrija našega vremena. Zajedno s avionima, penicilinom, cjepivom i svime što je neophodno da bi se uništila šuma. A kako su fanatici, kad im se dogodi ono što se dogodilo onim Amerikancima u Ekvadoru, osje aju ve u inspiraciju. Ništa poput mu eništa ne može tako potaknuti fanatike, zar ne, prijatelju?

U Ekvadoru se dogodilo, prije nekoliko tjedana, da je sjevernoameri kog misionara, iz neke protestantske crkve, ubilo pleme Jibara, u kojem je živio jedan od njih trojice. Druga dvojica bila su u prolazu. Nisu bile poznate pojedinosti te epizode. Leševe, obezglavljene i prostrijeljene, pronašla je jedna vojna patrola. Kako su Ji'bari dželati, motiv dekapitacije bio je o it. To je izazvalo veliki skandal u tisku. Žrtve nisu pripadale Jezi nom institutu. Upitah Saúla, naslu uju i što e mi re i, što misli o ona tri leša.

- Barem ti mogu zajam iti jednu stvar - re e mi. - Bili su obezglavljeni bez okrutnosti. Nemoj se smijati! Tako se dogodilo, vjeruj mi. Bez namjere da ih se izvrgne patnji. U tome, bez obzira na razlike koje postoje me u plemenima, svi sli e jedni drugima. Ubijaju samo iz potrebe. Kad se osje aju ugroženima. Kad je u pitanju ubiti ili biti ubijen. Ili kad osje aju glad. Ali Jibari nisu ljudožderi, nisu ih ubili da ih pojedu. Nešto su rekli, nešto su u inili misionari što je navelo Ji'bare odjednom da se osjete u velikoj opasnosti. Neka tužna pri a, naravno. Nema ništa u njoj što bi bilo nalik nacisti kim plinskim komorama ili atomskoj bombi nad Hiroshimom.

Bili smo jako dugo zajedno, možda tri ili etiri sata. Pojeli smo brojne sedvi e sa varcima i naposljetku, vlasnica kafi a nas kao „ku a asti” posluži kašom od kukuruznog brašna sa še erom i medom. Kad smo se opraštali, ne uspijevaju i se suspregnuti, gospo a upita Saúla, pokazuju i mu na madež, „da li ga ta njegova nesre a jako boli”.

- Ne, gospo o, na sre u uop e me ne boli. Niti ne primje ujem da imam to na licu - nasmiješi se Saúl.

Prošetali smo, razgovaraju i još uvijek o jedinoj temi tog popodneva, u to uop e ne sumnjam. Na rastanku, na uglu trga Bolognesi i šetališta Colón, zagrlismo se.

- Moram ti se ispri ati - re e mi, iznenada ganut. - Brbljao sam poput papige i nisam ti dopustio da otvoriš usta. ak mi nisi mogao ni ispri ati tvoje planove za Europu.

Obe asmo jedan drugome da emo si pisati, makar povremenom razglednicom, da ostanemo u kontaktu. Ja sam mu pisao tri puta, sljede ih godina, ali on mi nikada nije odgovorio.

Tada sam posljednji put vidio Saúla Zuratasa. Slika ispliva, neošte ena, iz vihora godina. Sivi zrak, nebo s oblacima, i izjedaju a vlaga zime u Limi, kao pozadina. Iza njega, nepregledna gomila automobila, kamiona i omnibusa, ovijenih oko spomenika Bolognesiju, a Mascarita sa svojom tamnom mrljom na licu, svojom plamte om kosom i košuljom na kvadrati e, pozdravlja se sa mnom i mašu i mi vi e:

- Vрати se kao pravi Madri anin, govore i vosotros i izgovaraju i interdentalno z. I neka ti je sretan put! Neka te sre a prati tamo, prijatelju!

Prošle su etiri godine, a da nisam primio nikakvih vijesti od njega. Nikada, nitko od Peruanaca u prolazu, tamo u Madridu, ili u Parizu gdje sam živio nakon što sam završio svoj poslijediplomski studij, nije mi znao prenijeti nikakve vijesti o Saúlu. Ja bih ga se esto prisjetio, osobito u Španjolskoj, i ne samo zbog poštovanja koje sam gajio prema njemu, nego i zbog Machiguenga. Pri a o pripovjeda ima pri a koju sam slušao od Schneilovih uvijek mi se vra ala u sje anje, prepuna poticaja. Podbadala je moju maštu i moje želje poput kakve lijepe djevojke. Išao bih na sveu ilište samo ujutro; popodne bih proveo nekoliko sati u Nacionalnoj knjižnici, u ulici Castellana, itaju i viteške romance. Jednoga se dana prisjetih imena dominikanskog misionara koji je pisao o Machiguengama: fra Vicente de Cenitagoye. Potražih u katalogu i prona oh tu knjigu.

Pro itah je u jednom dahu. Bila je kratka i Machiguenge, koje je dominikanac esto nazivao divljima, i koje je znao paternalisti ki ukoriti da su djetinjasti, lijeni, pijanci, i zbog njihovih aranja - koje je fra Vicente nazivao „no nim aquelarrima” - prikazani su neprecizno

i s prili nom distancom, iako je misionar živio me u njima više od dvadeset godina. Ali fra Vicente je uznosio njihovo poštenje, poštovanje prema gorljivoj rije i i njihove fine manire. A, osim toga, njegova je knjiga potkrepljivala neke informacije koje su me naposljetku uvjerile. Posjedovali su gotovo boležljivu sklonost slušanju i pripovijedanju pri a, bili su nepopravljivi tra eri. Nisu mogli ostati na miru, nisu osje ali ni najmanju povezanost s mjestom gdje su živjeli i reklo bi se da su bili opsjednuti demonom kretanja. Šuma ih je na izvjestan na in o aravala. Misionari, služe i se razli itim vrstama mamaca, privla ili su ih prema centrima u Chirumbiji, Koribeniju i Panticollu. Iscrpljivali su se pokušavaju i ih iskorijeniti. Poklanjali bi im zrcala, jelo, sjemenke, u ili su ih o prednostima života u zajednici iz aspekta njihova zdravlja, obrazovanja, istog preživljavanja. Izgledalo je da su sigurni u ono što ine. Gradili su ku e, sadili plantaže, prihva ali su slati svoju djecu u malu školu u naselju i oni sami pojavljivali bi se namazani bojama i to ni, na popodnevnoj molitvi i na jutarnjoj misi. Vjerovalo se da su krenuli stazom krš anske civilizacije. I odjednom, jednoga dana, bez zahvale ili pozdrava, nestadoše iz šume. Bilo je snažnije od njih: drevni instinkt neodoljivo ih je tjerao na nomadski život, raspršivao ih je po neprohodnim šumama.

Te sam iste no i pisao Mascariti komentiraju i mu knjigu oca Cenitagoya. Napisah mu kako sam odlu io napisati pri u o pripovjeda ima Machiguengama. Ho e li mi pomo i? Ovdje, u Madridu, možda zbog nostalgije, ili zato jer sam toliko razmišljao o našim razgovorima, njegove mi se ideje više nisu inile tako besmislenima niti irealnim. U mojoj pripovijesti, u svakom slu aju, uložio bih krajnji napor ne bih li prikazao intimu Machiguenga na najautenti niji na in. Ho eš li mi pomo i, prijatelju?

Prionuh na posao s golemim oduševljenjem. Ali rezultati su bili jako slabi. Kako se može napisati pri a o pripovjeda ima bez makar i površnog poznavanja njihovih vjerovanja, mitova, obi aja, povijesti? Od samostana dominikanaca, u ulici Claudio Coello, imao sam veliku korist. uvali su kompletnu zbirku *Dominikanskih misija*, glasila misionara iz reda u Peruu, i tamo prona oh brojne lanke o Machiguengama, kao i studije o jeziku o folkloru plemena oca Joséa Pía Aze, od iznimne vrijednosti.

Ali možda najpou nija suradnja bio je razgovor, u prostranoj i akusti noj biblioteci u samostanu - visokog stropa, gdje nam je eho vra ao rije i koje smo izgovarali - s jednim bradatim misionarom. Fra Elicesio Maluenda živio je brojne godine u Alto Urubamba i zanimao se za mitologiju Machiguenga. Bio je to oprezan i u en starac, pomalo divljih navika onoga koji je život proveo bez krova nad glavom, žive i surov život prašume. Svaki as, gotovo kao da me želi što više impresionirati, miješao bi svoj u eni španjolski sa besmislenim rije ima Machiguenga.

Ostadoh op aran njegovim informacijama o plemenskoj kozmogoniji, bogatoj simetri noš u, i - otkrivam to sada, u Firenzi, itaju i prvi put *Commediu* na talijanskome - aluzijama na Dantea. Zemlja je bila središte svemira i postojala su dva podru ja iznad nje i dva ispod. Svaka sa svojim vlastitim suncem, svojim mjesecom i svojim rije nim klupkom. Na najuzvišenijem, Inkiteu, živio je Tasurinci, onaj koji sve može, tvorca ljudi, a tamo je tekla, oplakuju i plodne obale, s drve em koje se savijalo od vo a, Meshiaren i ili rijeka besmrtnosti, koja se mogla uo iti sa Zemlje jer je bila Mlije na staza. Ispod Inkitea, plutalo je nepostojano podru je oblaka ili Menkoripatsa, sa svojom prozirnou rijekom, Manaironchaari. Zemlja, Kipacha, bila je stanište Machiguenga, peripateti nog naroda. Ispod, smjestilo se turobno podru je mrvih prekriveno gotovo u potpunosti rijekom Kamairiom, gdje su plovile duše preminulih prije no što bi pronašle novo boravište. I naposljetku, najstrašnije i najdublje podru je, zona Gamaironi, rijeka crnih voda, bez ribe, pustopoljina na kojima se tako er nije mogla na i nikakva hrana. Bilo je to podru je Kientibakorija, tvorca prljavštine, duha zla i poglavara legije demona: kamagarinisa. Sunce svakog podru ja gubilo je na snazi, sjaju, u odnosu na prethodna. Sunce Inkite bilo je postojano i blistavo, bijelo Sunce. Sunce Gamaironi, tamno i ledeno. Sumnji avo Zemljino Sunce odlazilo bi i vra alo se: njegov opstanak bio je mitski povezan s ponašanjem Machiguenga.

Koliko je bilo istinskoga u tome i u drugim podacima koje mi je dao fra Maluenda? Nije li taj misionar isuviše toga dodao i izmijenio u gra i koju je prikupio? Upitah to Mascaritu, u mojem drugom pismu. Ni tu ne dobih odgovora.

Poslah mu treće pismo otprilike godinu dana poslije, kad sam već bio u Parizu. Korio sam ga zbog njegove ustrajne tišine i povjerio sam mu da sam odustao od pisanja pripovijesti o pripovjedaču. Ispunio sam brojne bilježnice i proveo mnoge sate na trgu Trocadero, u biblioteci i me u vitrinama Muzeja uvijek, pokušavaju i ih shvatiti i odgonetnuti, uzalud. Od mene izmišljeni, glasovi pripovjedača su odudarali. Tako da odustah od pisanja drugih priča. Pitao sam ga ime se bavi, kako mu ide, što je radio cijelo ovo vrijeme, na kakvim projektima? Bilo je to tek potkraj 1963. godine, kad se Matos Mar pojavio u Parizu, pozvan na jedan antropološki kongres, kad sam doznao vijesti gdje se smjestio. Ono što sam uo, ostavi me bez riječi.

- Saúl Zuratas je otišao živjeti u Izrael?

Nalazili smo se u Old Navy, u Saint-Germain-des-Pressu ispijaju i grog ne bi li se malo zagrijali od hladnoće i pretužne pepeljaste prosinake večeri. Pušili smo i ja nisam stizao postaviti mu sva pitanja o prijateljima i situaciji u dalekom Peruu.

- Uredio je to njegov otac, čini se - objasni mi Matos Mar, skutren ispod tako velikog šala i kaputa da se doimao Eskimom. - Don Salamona, iz Talare, jesi li ga upoznao? Saúl ga je jako volio. Sjećaš li se da je odbio onu stipendiju za Bordeaux kako ga ne bi ostavio samoga? Starici si je umislio da mora oti i umrijeti u Izrael, kako se čini. A onako odan kakav je bio, naravno da mu je Mascarita izišao u susret. Sve su jako brzo odlučili, preko noći. Jer, kad mi je Saúl to rekao, već su bili prodali malu trgovinu koju su imali u Breni, La Estrelli i imali su pripremljene kofere.

A da li je Saúlu bilo drago što ide živjeti u Izrael? Jer tamo, vjerojatno je trebao naučiti hebrejski, odslužiti vojni rok, preurediti si život od glave do pete. Matos Mar je, možda, mislio da će ga zbog njegova madeža osloboditi vojske. Naprezao sam pamćenje pokušavaju i se sjetiti jesam li ga kad uo da govori o sionizmu, da će napraviti alia. Nikada.

- Pa dobro, možda nije bila loša stvar za Saúla započeti sve od nule - razmišljao je Matos Mar. - Vjerojatno se priviknuo na Izrael, jer otada je prošlo već nekih četiri godine i, koliko ja znam, nije se vratio u Peru. Mogu ga jako dobro zamisliti kako živi u kibucu. Istina je da Saúl u Limi nije radio ništa. Razočarao se u etnologiju i u sveučilište zbog razloga koje nikada nisam potpuno shvatio. Ostavio je nedovršenom svoju doktorsku disertaciju. Pa čak vjerujem da je posustala i njegova ljubav prema Machiguengama. „Ne može li ti nedostajati tvoji urođenici iz Urubambe?“, upitah ga, na rastanku. „Sasvim sigurno ne može“, rekao mi je. „Se prilagođujem svemu. Tamo u Izraelu vjerojatno također ima mnogo urođenika.“

Protivno onome što je vjerovao Matos Mar, pomislih kako Saúlu zacijelo nije bilo tako jednostavno napraviti alia. Jer je bio jako ukorijenjen u Peruu, previše razuzdan i uronjen u peruanske poslove - barem u jedan od njih - da bi se oslobodio svega toga preko noći, poput nekoga tko si mijenja košulju. Često sam ga pokušao zamisliti na Srednjem istoku. Poznavaju i ga, moglo se pretpostaviti da je izraelskoga građanina Saúla Zuratasa vjerojatno zaskočio u njegovoj novoj domovini itav niz moralnih dilema o palestinskom pitanju i zauzetim područjima. Razmišljao sam, pokušavaju i ga sagledati u njegovu novom ambijentu, kako natuča svoj novi jezik, obavlja svoj novi posao - koji? - i zamolih Tasurinchija da ga ne sustigne metak u ratovima i pograničnim izraelskim sukobima otkad se Mascarita tamo nalazi.

V.

TASURINCHI, nestašni Kamagarini, prerušen u osu, ozlijedio ga je dok je mokrio. On hoda. Kako? Ne znam. Ali hoda, vidio sam ga. Nisu ga ubili. Mogao je izgubiti oči i glavu, mogla mu je izi i duša zbog onoga što je uinio, tamo, među Yaminahuasima. Ništa mu se nije dogodilo, čini se. Dobro je, hoda, zadovoljan. Ne bjesni i smije se, možda. „Nema razloga za takvu galamu“, govori. Dok sam išao u smjeru rijeke Mishahua njemu u posjet, razmišljao sam: „Ne uga pronaći. Ako je to no da je to uinio, vjerojatno je daleko pobjegao, gdje ga Yaminahuasi neće pronaći. Ili su ga možda već ubili, i njega i njegove rođake“. Ali tamo ga zatekoh, kao i njegovu obitelj i ženu koju je ukrao. „Jesi li tamo, Tasurinchi?“ „Da, he, tu

sam.”

Ona u i govoriti. „U ini to, neka i pripovjeda vidi da i ti govoriš”, naredi joj. Jedva se moglo razumjeti što je Yainahua govorila, kao i druge žene, rugaju i se, „kakva je to buka koju ujem?”, pretvaraju i se da traže, „koja se to životinja uvukla u ku u?”, podižu i prostirke. Tjeraju je da radi i loše s njom postupaju. „Kad podigne nogu i njoj e izi i ribe, kao Pareniju”, govorila je. Ali to no je, u i govoriti. Nešto od onoga što je govorila, razumjeh. „ ovjek hoda”, razumjeh je.

„Onda, to no je da si ukrao Yaminahuu”, primijetih Tasurinchiju. Kaže da je nije ukrao. Zamijenio ju je za jednu pseudokravu, vre u kukuruza i još jednu vre u juke. „Yaminahuasi se vjerojatno vesele, ono što sam im dao vrijedi više od nje”, potvrdi mi. Upita Yaminahuu u mojem prisustvu: „Zar nije tako?” I ona potvrdi: „Da, tako je.” re e. I to je razumjeh.

Otkad ga je Kamagarini ozlijedio, Tasurinchi mora raditi stvari koje mu iznenada padnu na pamet, a da ne zna kako ni zašto. „ je zapovijed koju ujem i moram je poslušati”, kaže. „Vjerojatno potje e od nekoga Boga ili od vruga, tko e ga znati.” Otmica te žene bila je jedna od tih zapovijedi, ini se.

U duši mu se nastanio duh koji mu je zapovjedio da bude druk iji i da radi ono što drugi ne razumiju. Pokazao mi je gdje je mokrio kad ga je Kamagarini ranio. „Jao, jao!”, vrisnuo je, posko io i više nije mogao nastaviti mokriti. Preplašio je osu jednim udarcem ruke i za u kako se možda smije. „U nekoj od mojih duša skriva se hirovita majka”, kaže. „Zato dovedoh Yaminahuu”.

ini se da se ona navikla na svoga novog muža. Evo je tu, u Mishahui, smirena je, kao daje oduvijek bila Tasurinchijeva žena. Druge, naprotiv, bjesne okolo, vrije aju je, i ne treba im izgovor da je tuku. Ja sam ih vidio i uo sam ih. „Ova nije poput nas”, re e, „nije ljudsko bi e, tko je onda. Možda majmun, možda riba koja je zapela Kashiriju u grlu”. Ona nastavi žvakati juku kao da ih ne uje.

Drugi put, nosila je vr vode i ne primijetivši, sudarila se s dje akom, srušivši ga na zemlju. U tom trenutku, sve se obrušise na nju: „Namjerno si to u inila, željela si ga ubiti”, govorile su. Nije to bila istina, ali tako su govorile. Ona zgrabi palicu i suprotstavi im se, bez ljutnje. „Jednoga e je dana ubiti”, rekoh Tasurinchiju. „Zna se braniti”, uzvratila mi. „Lovi životinje, nešto za što nisam mislio da su žene sposobne. I ona je ta koja ponese najviše tereta na le ima kad donosimo juku s plantaža. Bojim se da e ona poubijati druge. Yaminahuasi su borbeni ljudi, isto kao i Mashcosi. I njihove žene, možda.”

Rekoh mu da bi upravo zbog toga trebao biti uznemiren. I preseliti se na drugo mjesto što prije. Yaminahue bjesne zbog onoga što im je u inio. A ako se do u osvetiti? Tasurinchi prasnu u smijeh. Sve je bilo sre eno, ini se. Muž Yaminahue došao ga je vidjeti, s još dvojicom. Razgovarali su, ispijaju i masato. Dakle, me usobno su se razumjeli. Nisu voljeli ženu nego pušku, uz pseudokrave, kukuruza i juke koje im je dao. Bijeli Oci su im rekli da ima pušku. „Tražite”, ponudi im. „Ako je prona ete, odnesite je.” Naposljetku, oti oše. Zadovoljni, ini se. Tasurinchi ne e vratiti Yaminahuu njezinim ro acima. Jer ona ve u i govoriti. „Druge e se naviknuti na nju kad dobiju dijete”, primijeti Tasurinchi. Jer djeca su se ve navikla. Ponašaju se prema njoj kao da je ljudsko bi e, žena koja hoda. „Majka”, oslovljavaju je.

To je, barem, ono što sam ja doznao.

Tko zna ho e li Tasurinchiju, onome iz Mishahue, ta žena donijeti sre u. Može mu donijeti i nesre u. Kashirija, Mjeseca, silazak na ovaj svijet da bi se oženio jednom Machiguengom, unesre io ga je. Tako barem kažu. Ne bismo se trebali žaliti, možda. Kashirijeve nesre e hrane nas i dopuštaju nam da se zagrijemo. Zar nije Mjesec Sun ev brat kad je u pitanju jedna Machiguenga?

To je bilo prije.

Snažan, vedar, mladi , Kashiri se dosa ivao na najgornjem nebu, Inkiteu, na kojem još nije bilo zvijezda. Ljudi, umjesto juke i banane, jeli su zemlju. Bilo je to njihovo jedino jelo. Kashiri se spustio niz rijeku Meshiareni, veslaju i svojim rukama, bez motke. Kanu je zaobilazio virove i kamenje. Spuštao se, plutaju i. Svijet je još uvijek bio u tami i jako je puhao vjetar. Kišilo je kao iz kabla. Kod Oshiaje, tamo gdje se Zemlja spaja s nebeskim

svjetovima, gdje žive udovišta i gdje poniru sve rijeke, Kashiri isko i na obalu. Osvrnu se oko sebe. Nije znao gdje se nalazi, ali vidjelo se daje zadovoljan. Po ne hodati. Nedugo zatim ugleda u sjede em položaju, kako plete prostirku, pjeva potihom pjesmu da bi otjerala zmiju, jednu Machiguengu koja e mu donijeti sre u i nesre u. Nosila je šare na obrazima i na elu; dvije crvene crte protezale su joj se od ustiju do sljepoo nica. Bila je, dakle, neudana; tek e nau iti kuhati i praviti masato.

Da bi joj ugodio, Kashiri, Mjesec, pokaže joj što je juka, što banana. Pokaže joj kako se sade, beru i jedu. Otada postoji na svijetu jelo i masato. Tako je zapo elo poslije, ini se. Zatim, Kashiri se pojavi u ku i djevoj ina oca. Imao je pune ruke životinja koje je upecao i ulovio za njega. Naposljetku, predloži mu da napravi plantažu na najgornjem dijelu šume i da radi, siju i i upaju i travu, sve dok juka ne naraste. Tasurinchi prihvati da odvede njegovu k er. Morali su pri ekati prvu djevoj inu menstruaciju. Dugo je trebalo da se pojavi i u me uvremenu Mjesec je oplievio, spalio i o istio šumu i posadio bananu, kukuruz, juku, za ono što e biti njegova obitelj. Sve je išlo kako treba.

Djevojka tada dobi menstruaciju. Ostade zatvorena, ne uputivši ni rije svojim ro acima. Starica koja ju je štitila nije se odvajala od nje ni danju ni no u. Djevojka je neumorno prela i prela pamu ne niti. Ni jedan jedini put nije se približila vatri niti je jela crvenu papriku da ne bi na sebe, ili na svoje ro ake, navukla nesre e. Ni jedan jedini put nije pogledala prema onome koji e postati njezin muž niti je razgovarala s njim. Tako ostade sve dok nije prestala krvariti. Zatim, odreže si kosu i starica joj pomogne da se okupa u mlakoj vodi; škropila joj je tijelo polijevaju i je iz vr a. Naposljetku, djevojka je mogla oti i živjeti s Kashirijem. Naposljetku, mogla je biti njegova žena.

Sve je bilo po starom. Svijet je bio miran. Jata papagaja letjela su iznad njih, bu ni i zadovoljni. Ali u seocetu je živjela druga djevojka koja, možda, nije bila žena nego itoni, perverzni vraži ak. Sada se odijeva kao golubica, ali tada se odijevala kao žena. Razbjesnila se, ini se, ugledavši Kashirijeve poklone njegovim novim ro acima. Ona je vjerojatno željela da joj on bude muž, ona je pak možda željela, poroditi Sunce. Jer Mjeseva žena rodila je tog snažnog dje aka koji e kad naraste zagrijati i osvijetliti naš svijet. Da bi svi znali koliko je bijesna, lice je namazala crvenom bojom, tinkturom od arnota. I stade stražariti kod jednog ugla na putu kojim je Kashiri morao pro i na povratku s plantaže juke. U u e em položaju, pomokri se. Snažno se naprezala, nadimaju i se. Zatim, uroni ruke u prljavštinu i pri eka, preplavljuju i se bijesom. Kad vidje kako se približava, nasrnu na Kashirija, me u drve em. I prije no što je Mjesec uspio pobje i, natrlja mu lice svojim svježim izmetom.

Kashiri smjesta doznade kako mu se nikada ne e izbrisati te mrlje. Što e raditi na ovom svijetu s takvom sramotom? Tužan, vrati se Inkiteu, na gornje nebo. Tamo ostade. Ugasi mu se svjetlost zbog tih mrlja. Ali njegov sin blista. Zar Sunce ne blješti? Zar ne grije? Mi smo mu pomogli da prohoda. „Podigni se”, rekli bismo mu svake no i kad bi pao. Njegova majka je bila Machiguenga.

To je barem ono što sam ja doznao.

Ali Seripigari iz Segakiata pri a to druk ije.

Kashiri si e na Zemlju i uo i djevojku na rijeci. Kupala se i pjevala. Približi joj se i dobaci joj grumen zemlje koji je udari u trbuh. Ljutita, ona po ne bacati kamenje na njega. Po elo je kišiti, iznenada. Kientibakori je vjerojatno u šumi, pleše, sit masata. „Glupa ženo”, govorio je Mjesec djevojci, „bacio sam ti blato da bi dobila dijete”. Svi su vragovi bili sretni me u drve em, dobacuju i jedan drugome vjetrove. I tako se dogodilo. Djevojka ostade u drugom stanju. Ali, kad je došlo vrijeme porodu, preminu. Umre i njezin sin. Machiguenge su se tada vjerojatno razbjesnili. Uzeli su zacijelo svoje strijele, svoje noževe. Oti oše sigurno kod Kashirija govore i mu „moraš pojesti ovaj leš ’, okupiše se oko njega. Zaprijetiše mu svojim lukovima, natjeraše ga da pomiriše njihovo kamenje. Mjesec je vjerojatno oklijevao, drhte i. A oni: „Pojeđi ga, moraš proždrijeti mrtvu ženu”.

Naposljetku, pla u i, nožem otvori utrobu svoje žene. Tamo se nalazilo dijete, zabljesnuvši. Izvadi ga i dijete odmah oživje. Micalo se i kri alo, zahvalno. Bijaše živo. Na koljenima, Kashiri po ne proždirati tijelo svoje supruge od stopala. „U redu je, možeš oti i”, rekoše mu Machiguenge, kad je došao do trbuha. Tada se Mjesec, bacaju i iza kamena

ostatke, vrati na gornje nebo, pješice. Tamo je zacijelo, promatra nas. Vjerojatno me sluša. Njegove mrlje su komadi i koje nije pojeo.

Bijesan zbog onoga što su napravili Kashiriju, njegovu ocu, Sunce se primirilo, prže i nas. Isušivalo je rijeke, palilo plantaže i šume. Životinje je iscrpljivalo že u. „Nikada se više ne e pokrenuti”, govorili su Machiguenge upaju i si kosu. Bili su strašljivi. „Treba umrijeti”, pjevali su, tužni. Tada se Seripigari porazgovara sa Suncem. Uvjeri ga, ini se. Ponovno e se pokrenuti. „Zajedno emo hodati”, kažu da mu je rekao. Život je otada tekao tako, takav kakav jest. Tamo je završio prije i po eo poslije. Zato i dalje hodamo.

„ li zato tako blijeda Kashirijeva svjetlost?”, upitah Seripigarija iz rijeke Segakiatu. „Da”, uzvрати mi. „Mjesec je tek napola ovjek. Drugi kažu da mu je, kad je jeo ribu, zapela koš ica u grlu. I da se otada ugasio.”

To je, barem, ono što sam ja doznao.

Na dolasku iako sam poznavao put, izgubih se. Za to je zacijelo bio kriv Kientibakori, njegovi vraži i ili neki jako mo ni Machikanari. Kiša zapo e iznenada, bez upozorenja, a da se nebo prethodno nije naobla ilo niti se zrak pretvorio u rasol. Ja sam prelazio rijeku i kiša je sad ve padala toliko snažno da mi nije dopuštala uspon uzbrdo. Na inio bih dva, tri koraka, poskliznuo bih se, zemlja se urušavala pod mojim nogama i vratio bih se na dno jarka. Preplašen, papagaj po ne lepršati i kri e i pobježe. Ubrzo, padina se pretvori u korito bujice. Blato i voda, kao i kamenje, granje, šipražje, drve e koje je oluja raskolila, mrtve ptice i kukci. Sve se to korljalo prema meni. Nebo posta crno; povremeno bi munje zapalile nebo u požaru. Grmjelo je kao da su sve šumske životinje po ele urlikati. Kad gospodar groma tako bjesni, nešto se ozbiljno zbiva. Ja sam se i dalje pokušavao uspeti strminom. Da li bih mogao? Ako se ne popnem na neko poviše drvo, oti i u, pomislih. Ubrzo e se sve pretvoriti u proklju alu vodu na nebu. Više nisam imao snage da se uspinjem; moje noge i ruke bile su prepune rana od udaraca koje bih zadobio kad bih pao. Gutao bih vodu na nos i na usta. ak i na o i i kroz anus bi mi ulazila voda u tijelo. To je vjerojatno tvoj kraj, Tasurinchi, tvoja e duša pobje i tko zna gdje. I dotaknuo bih si vrh glave ne bih li osjetio kako izlazi.

Ne znam koliko vremena provedoh tako, puzaju i, kotrljaju i se, ponovno puzaju i, iznova padaju i. Jarak se pretvorio u široku rijeku, nakon što je njegove obale preplavila voda. Dok naposljetku od umora ne potonuh. „Odmorit u se”, rekoh, „dosta beskorisne borbe”. Ali, oni koji tako odlaze, da li se odmaraju? Nije li utapljanje najgori oblik smrti? Ubrzo u se na i kako plutam u rijeci mrtvih, Kamabiriji, prema bezdanu, bez Sunca i bez ribe, koji je donji svijet, mra na Zemlja Kientibakorija. A u me uvremenu, a da to nisam primijetio, rukama se uhvatih za deblo koje je oluja možda srušila u rijeku. Ne znam kako sam se uspio održati. Niti jesam li u tome istom trenutku zaspao. Sunce je zašlo. Tama je bila hladna. Na mojim le ima osje ao sam kapljice poput kamenja.

U snu, razotkrlih prijevaru. Ono za što sam ja vjerovao da je deblo, bila je neka vodozemna životinja. Ta tvrda kora, tako bodljikava, kojemu bi u može pripadati? To su kajmanova križa, Tasurinchi. Je li aligator primijetio da sam mu se popeo na slabine? Možda bi zapo eo udarati repom. Ili bi uronio ne bi li me prisilio da ga pustim i izgrizao me ispod vode, kao što to uvijek ine kajmani. Je li možda uginuo? Da je tako, plutao bi na le ima. Što eš u initi, Tasurinchi? Skliznuti u vodu, polagano, i otplivati do obale? Nikada ne bi stigao, po ovoj oluji. ak se ne vidi ni drve e. Možda više i nema zemlje na ovome svijetu. Ho u li pokušati ubiti aligatora? Nemam s ime. Tamo u jarku, dok sam se borio sa strminom, izgubio sam svoju torbu, svoj nož i strijele. Bolje da se primirim, na reptilu. Bolje da pri ekam da netko ili nešto odlu i.

Plutali smo prepušteni na milost i nemilost vodi. Osje ao sam strašnu hladno u, drhtao bih i cvokotao zubima. „Gdje li je sada papagaj?”, mislio sam. Reptil nije micao nogama niti repom, prepuštao se da ga nosi rije ni tok. Malo pomalo se ravedravalo. Blatnjava voda, životinjska trupla, komadi krovova, ku a, granja i kanua. Povremeno, od piranja napola izgriženi leševi i druge vodene životinje. Tmasti oblaci komaraca, vodenih pauka plazili su po mojemu tijelu. Osjetio bih kad bi me uboli. Osje ao sam strašnu glad i mogao sam, možda, uzeti neku od tih mrtvih riba koje je voda nosila sa sobom, ali što ako tako skrenem na sebe kajmanovu pozornost? Pio sam, i to je sve. Da bih utažio že , nisam se trebao kretati, samo

otvoriti usta. Kiša mi je utaživala že svježom vodom.

Tada, na moje rame sleti pti ica. Prema njezinoj crvenoj i žutoj kresti, perju, pozla enim grudima i tako oštrom kljunu, izgledao je kao kirigueti. Ali bio je možda tek kamagarini ili možda saankarite. Jer, tko je vidio da pti ice govore? „Nalaziš se u jako teškoj situaciji”, re e kreštavim glasi em. „Opustiš li se, reptil e te otkriti. Njegove iskošene okice gledaju dugo. Ošamutit e te udarcem repa, zgrabit e te za trbuh svojom zubatom eljusti i pojesti. Pojest e te s kostima i s kosom, jer je jednako tako gladan kao i ti. Ali, možeš li ostati na le ima tog kajmana cijeli svoj život?”

„ emu mi služi što mi govoriš ono što i sam jako dobro znam?”, uzvratih mu. „Zar mi ne bi prije mogao dati koji savjet? Reci mi što trebam u initi da izi em iz vode.”

„Poletjeti”, zacvrkuta, tresu i svojom crvenožutom krestom. „Nema drugog na ina, Tasurinchi. Kao što je u inio tvoj papagaj na strmini ili, tako, poput mene.” I posko ivši, kruže i okolo, nestade. Zar je tako jednostavno letjeti? Seripigari i Machikanari lete, za vrijeme plime. Ali oni posjeduju mudrost; pripravnici, mali bogovi i vragovi im pomažu. A ja, što posjedujem? Stvari koje mi pri aju i koje pri am, ništa više. To, možda, još uvijek nikoga nije natjeralo da leti. Proklinjao sam Kamagarinija odjevenog u Kiriguetija, kad osjetih kako mi nešto struže stopala.

Na reptilov rep sletjela je jedna aplja. Vidjeh njezine duge ruži aste noge, vidjeh njezin uvrnuti kljun. Kljucala je moja stopala traže i crve ili vjeruju i, možda, da su za jelo. I ona je bila gladna. Koliko sam god osje ao strah, spopadne me smijeh. Nisam se mogao suzdržati. Po eh se smijati. Tako kao i Vi sada, smijao sam se. Previjao sam se i previjao od grohotnog smijeha. Jednako kao i ti, Tasurinchi. I reptil se probudi. Tamo smjesta primijeti kako se njemu za le ima zbijaju stvari koje niti je vidio, niti je shva ao. Razjapi eljusti, ogłosi se, udari repom bijesno i ja, ne znaju i što inim, ve sam se uhvatio za aplju. Poput majmun i a za majmunicu, poput novoro en eta za majku koja ga doji. Preplašena udarcima repa, aplja je pokušavala oti i, lete i. I kako nije uspijevala, jer sam se ja držao za nju, ci ala je. Njezina cika još je više preplašila aligatora, a i mene. Sve troje smo, ini se, cijukali. Tako se nije znalo tko je od nas troje ja e vrištao.

I iznenada, ugledah, dolje, aligatora u rijeci, u blatu, a snažan vjetar jedva mi je dopuštao da dišem. Tu sam bio ja. Da, u zraku, tamo gore. Tamo ide Tasurinchi, pripovjeda pri a, leti.

aplja je letjela i ja, vise i o njezinu vratu i nogu ovijenih oko njezinih. Tamo dolje, vidjela se zemlja na kojoj je svitalo. Voda se sjajila posvuda. Te tamne mrlje vjerojatno su drve e; te zmijske rijeke. Bilo je tako hladno kao nikada. Jesmo li napustili Zemlju? Ovo je vjerojatno, Menkoripatsa, svijet oblaka. Nigdje se ne nazire rijeka. Gdje je Manaironchaari, pamu nih voda? Da lija to doista letim? aplja je narasla kako bi me mogla nositi. Ili sam se možda ja smanjio na veli inu štakora. Tko zna što je posrijedi. Ona je letjela, mirno, mašu i krilima, prepuštaju i se da je nosi vjetar. A da je moja težina nije smetala, možda. Koje li dubine, kako je daleko Zemlja! Osje ao sam tugu zbog nje, možda. Kad otvorih o i, ugledah njezina bijela krila, ruži aste rubove, ritmi an lepet. Toplina njezinih plu a štitila me od hladno e. Ona bi povremeno pro istila grlo, istežu i vrat, podižu i kljun, kao da sama sebi govori. To je, dakle, Menkoripatsa. Do tog su se svijeta uzdizali Seripigari tijekom plima; me u oblacima bi se posavjetovali s bogovima Saankaritsima o spletkama i štetama zlih duhova. Jako bih želio vidjeti nekog Seripigarija tamo, kako lebdi. „Pomozi mi, oslobodi me nevolje, Tasurinchi”, govorio mi je. Jer, tamo gore, lete i me u oblacima, zar nije bilo još gore nego leže i na le ima kajmana?

Tko zna koliko sam letio sa apljom. A sada, Tasurinchi? Ne eš dugo izdržati. Ruke i noge su ti sve umornije. Pustit eš se, u zraku e se tvoje tijelo raspasti kad padneš na zemlju, postat eš voda. Prestalo je kišiti. Sunce se uspinjalo na nebu. To me ispuni poletom. Naprijed, Tasurinchi! Udarih nogom, ritnuh se, udarih glavom, pa ak i ugrizoh aplju ne bih li je prisilio da sleti. Nije to ona shva ala. Preplašena, više nije ni izbacivala sluz; po ne cijukati okre u i glavu na sve strane. Prave i piruete ne bi li me zbacila. Gotovo da me je i pobijedila. Nekoliko sam puta gotovo spuznuo. I iznenada, primijetih da bismo, kad bih je zgrabio za krilo, padali, kao da se spotaknula u zraku. To me možda i spasilo. Skupih preostalu snagu i svezah svoja stopala zajedno od njezinih krila, svladavši je. Gotovo da više

nije uspijevala mahati tim krilom. Naprijed, Tasurinchi! Tada se dogodilo ono što sam i želio. Mašu i samo drugim krilom, bez obzira što je mahala brzo, jako brzo, nije više letjela kao prije. Umorila se, po ne se spuštati. Sve niže i niže, ispuštala je krikove, možda o ajna. Ja, naprotiv, bijah sretan. Zemlja se približavala. Sve bliže i bliže, baš imaš sre e, Tasurinchi. Gotovo je. Kad smo dodirnuli krošnje stabla, pustih se. Padaju i sve niže i niže, ugledah aplju. Graktala je, mahala krilima, ponovno sretna sa svoja dva krila, penjala se. Udarala me, grebala. Udarala je o granje, lomila ih, gulila debela i osje ala je da se i ja lomim. Pokušavala me pridržati, rukama, stopalima, „baš su majmuni sretni, da mi je barem rep da se objesim”, pomislih. Liš e i gran ice, lijane, penja ice, pau ina, zaustavljale su me u padu, možda. Kad padoh na Zemlju, udarac me nije ubio, vjerujem. Kakve li sre e, osjetiti Zemlju pod svojim tijelom. Bila je mekana, topla. I vlažna. Evo me, ovdje sam, stigao sam. To je moj svijet. To je moja ku a. Najbolje što mi se dogodilo jest život ovdje, na ovoj zemlji, ne u vodi, ne u zraku.

Kad otvorih o i, tamo je bio Tasurinchi, Seripigari, gledaju i me. „Tvoj papagaj te je jako dugo ekao”, re e mi. I tamo je bio on, kašljucaju i. „Kako znaš da je moj?”, našalih se. „Ima mnogo papagaja u šumi.” „Ovaj je sli an”, uzvratu mi. Bio je to moj papagaj, da. Brbljao je, zadovoljan što me vidi. „Spavao si ne znam koliko mjeseci”, re e mi Seripigari.

„Svašta mi se dogodilo na ovom putovanju, dok sam ti išao u posjet, Tasurinchi. Bilo je teško do i ovdje. Nikada i ne bih stigao da nije bilo jednog guštera, jednog kirigueta i jedne aplje. Pa možeš li mi ti objasniti kako je to bilo mogu e.”

„Spasilo te to što nisi bio ljut tijekom cijele tvoje pustolovine”, re e mi, nakon što mu ispri ah ono što Vam upravo ispri ah. Neka bude tako. Bijes unosi neravnotežu u svijet, ini se. Da ljudi nisu tako gnjevni, život bi bio bolji nego što jest. „Zlovolja je kriva što postoje kometi - Kachiborerine - na nebu”, primijeti. „Njihovi vatreni repovi i njihove putanje prijete da e zavladati kaos me u etiri svijeta univerzuma.”

To je pri a Kachiborérinea.

To je bilo prije.

Komet je bio Machiguenga u po etku. Mlad i smiren. Hodao je. Vjerojatno je bio sretan. Umrta mu je žena, ostavljaju i mu dijete koje je naraslo zdravo i snažno. On ga je odgajao i oženio se novom ženom, mla om sestrom žene koju je izgubio. Jednog dana, kad se vra ao s pecanja boquichicosa, zatekao je svoju drugu suprugu s nekim mladi em. Kachiborerine se udalji od kolibe, zabrinut. „Moram nabaviti ženu svome sinu”, pomisli. „Potrebna mu je supruga.”

Oti e se posavjetovati sa Seripigarijem. Ovaj je razgovarao sa Saankariteom i vratio se: „Jedino mjesto na kojem možeš na i ženu za svoga sina je u podru ju gdje žive Chonchoiti”, re e mu. „Ali budi na oprezu, znaš ve zašto.”

Kachiborérine oti e tamo, znaju i jako dobro da i Chonchoiti oštre zube nožem i proždiru ljudsko meso. im je došao na njihovo podru je, tek što je došao na pampu gdje po inje, osjeti da propada u Zemlju. Sve mu se zamra i pred o ima. „Pao sam u jednu Tseibarintsi”, pomisli. Da, tamo je bio u jednoj rupi prekrivenoj granjem i liš em i kopljima ne bi u nju pali sajino i tapir. Chonchoiti ga izvadiše otamo natu enog i prestrašenog. Nosili su vrazje krinke iza kojih su se nazirale gladne eljusti. Bili su zadovoljni, njuše i ga i ližu i. Posvuda su ga njuškali i lizali. Ne ase i ni trena, izvadiše mu utrobu, kao kakvoj ribi. I na licu mjesta, staviše ga da se pe e na vru e kamenje. Dok su Chonchoiti, zbunjeni, sretni, proždirali njegovu utrobu, poluprazna koža Kachiborérinea pobježe i napusti pampu.

Dok se vra ao ku i, napravi priprava od duhana. I on je bio Seripigari, možda. Prema vrtoglavići koju je osje ao, znao je da mu žena podgrijava napitak od otrova od biljke cumo da ga ubije. Ne prepuštaju i se još uvijek bijesu, Kachiborerine joj poslala glasnika savjetuju i je. „Zašto želiš ubiti svog muža?”, re e. „Nemoj to u initi. Jako je patio. Pripremi mu radije priprava koji e mu ozdraviti utrobu koju su pojeli Chonchoiti.” Ona je slušala bez rije i, gledaju i postrance mladi a koji je sada bio njezin muž. Bili su zadovoljni oboje žive i zajedno.

Nedugo zatim, Kachiborerine stiže svojoj ku i. Umoran od tolikog puta; tužan zbog svog neuspjeha. Žena mu donese posudu. Žu kasta teku ina izgledala je poput masata, ali bila je to

rakija od kukuruza. Otpuhuju i pjenu s površine, on žudno ispi. Ali teku ina mu se razlije po tijelu, koje je bilo sama koža, pomiješana s mlazovima krvi. Pla u i, Kachiborerine shvati da je prazan; plakao je, jer je ovjek bez utrobe i srca.

Tada, osjeti bijes.

Kišilo je, sijevale su munje. Svi e vragovi izi i u šumu plesati. Preplašena, žena potr i. Tr ala je posr u i prema farmi, uzbrdo. Tamo se sakri u deblo stabla koje je njezin muž izdubio da napravi kanu. Kachiborerine ju je tražio, vi u i bijesno. „Moram je rastrgati.” Pitao je gdje je utaknula juke na poljima, i kako mu nisu znale uzvratiti, upao ih je u snopovima. Pitao je magunu, floripondio: „Ne znamo”. Niti biljke, niti drve e nisu znali gdje se sakrila. Tada, posjekao bi ih svojom ma etom i zatim bi ih gazio. U dubini šume, ispijaju i masato, Kientibakori je plesao, sretan.

Naposljetku, osje aju i vrtoglavicu od potjere, slijep od tolikog bijesa, Kachiborérine se vrati svojoj ku i. Ubere jednu trstiku od bambusa, zgnje i jedan od njezinih vrhova, dobro je natopi u smolu od drveta ojee i potpali je. Gledao je tlo, gledao je šumu, ritaju i se i urlu u i. Naposljetku, guše i se od bijesa, pokazuju i na nebo, uzviknu: „Kamo mogu po i, a da uteknem od ovog prokletog svijeta? Tamo u gore po i, tamo e mi biti bolje, možda”. Sad ve preobražen u vruga, po e se uspinjati, uspinjati. I otada, nalazi se tamo. Otada je on taj kojega vidimo, povremeno, u Inkiteu: Kachiborérine, kometa. Ne vidi se njegovo lice. Ne vidi se njegovo tijelo. Tek trska u plamenu. Uvijek e hodati gnjevan, možda.

„Sva sre a da ga nisi susreo kad si letio obješen o aplju”, naruga mu se Tasurinchi, Seripigari. „Spalio bi te svojim repom.” Prema njemu, Kachiborerine se spušta na ovaj svijet, ponekad, prikupiti leševe Machiguenga, s rje nih obala. Natovari ih na le a i podigne ih, tamo. Pretvori ih u zvijezde padalice, kažu.

To je, barem, ono što ja doznah.

Razgovarali smo na tom podru ju gdje ima toliko krijesnica. Pala je no dok sam razgovarao s Tasurinchiem, Seripigarijem. Šuma bi se zapalila na jednome mjestu, ugasila na drugome, opet bi negdje buknuo plamen. inilo se kao da nam namiguje. „Ne znam kako možeš živjeti na ovom mjestu, Tasurinchi. Ja ne bih ovdje živio. Hodaju i okolo, vidio sam mnogo toga me u ljudima koji hodaju. Ali tvrdim ti da nigdje nisam vidio toliko krijesnica. Sa svakog drveta po ele su frcati iskre. Ne nagovješta li to nesre u? Svaki put kad ti dolazim u posjet, drhtim, sje aju i se tih krijesnica. ini se kao da nas gledaju, slušaju ono što ti govorim.”

„Naravno da nas promatraju”, potvrdi mi Seripigari. „Naravno da pažljivo osluškuju što govoriš. Poput mene, ekaju da do eš. Vesele se gledaju i kako dolaziš i dok slušaju tvoje pri e. Krasi ih dobro pam enje, za razliku od onoga što se meni doga a. Ja gubim zdrav razum, ponestaje mi i snage. Njih ovjek ima, ini se, samo dok je mlad. Kad ti odeš, zabavljaju me podsje aju i me na ono što su uli da si im ispri ao.”

„Izruguješ mi se, Tasurinchi? Posjetio sam mnoge Seripigarije i od svih sam uo nešto iznimno. Ali nikada da bi netko razgovarao s krijesnicama.”

„Evo, imaš pred sobom jednoga od takvih”, re e mi Tasurinchi, smiju i se mojem iznena enju. „Da bi ovjek uo, treba znati slušati. Ja sam nau io. Da nisam, prestao bih hodati ve davno prije. Sjeti se, imao sam obitelj. Svi su otišli, dotukla ih je bolest, rijeka, munja i tigar. Kako misliš da sam se uspio othrvati tolikim nesre ama? Slušaju i, pripovjeda a. Ovdje u ovaj kutak šume, nikada nitko ne zalazi. Tek s vremena na vrijeme, poneki Machiguenga iz nekog klanca iz donjih strana, u potrazi za pomo i. Do e, ode i ja ponovno ostanem sam. Nitko me ne e do i ubiti ovdje, nema viracocha, Mashcosa, Punaruna ili kakvog vruga koji bi se popeo na ovu planinu. Ali život ljudski tako brzo mine.”

„Što sam mogao u initi? Ljutiti se? O ajavati? Oti i na obalu rijeke i ubosti si trn od chambire?” Dadoh se u meditaciju i prisjetih se krijesnica. I meni su izazivale odre eni nemir, kao i tebi. Zašto ih je toliko bilo? Zašto se niti na jednom drugom dijelu šume nisu okupljale kao na ovome mjestu? Tijekom plime to provjerih. Upitah to duha jednog Saankaritea, tamo na krovu moje ku e. „Nije li to zbog tebe?”, uzvrat mi. „Nisu li došli da ti prave društvo? ovjeku je potrebna obitelj da bi hodao.” Ostadoh razmišljati o njegovim rije ima. I tada im se obratih. Osje ao sam se udno, razgovaraju i sa svjetlima koja se pale i gase, ne dobivaju i

odgovora. „Doznao sam kako su ovdje da bi mi pravili društvo. Mali bog mi je tako objasnio. Glupo je da to i prije sam nisam odgonetnuo. Zahvaljujem vam što ste došli, da ste se okupili oko mene.” Prošla je jedna noć, pa još jedna, i još jedna. Svaki put kad bi se šuma smrala i ispunila svjetlašcima, ja bih se prošetavao vodom, pripremio bih si duhan, pripravak i govorio bih im, pjevaju ih. Cijele bih im noći pjevao. Pa iako mi ne bi uzvraćale, slušao sam ih. Pažljivo. S poštovanjem. Ubrzo sam bio siguran da me shvaćaju: „Razumijem, razumijem. Stavljaju na kušnju Tasurinchijevo strpljenje.” Šutljiv, nepokretan, smiren, zatvorenih očiju, u iščekivanju. Slušao sam ih, a da nisam ništa rekao. Naposljetku, jedne noći i nakon mnogih, dogodilo se. Ovdje, sada. Neka buka različita od zvukova u šumi kad se spušta noć. Čuješ li ih? Zuborenje, šaptaje, jecaje. Slap tihih glasova. Vrtlozi glasova, glasovi koji se spotiču i mimoilaze, jedva čujni glasovi. „Poslušaj, poslušaj, pripovjedaću. Uvijek je tako, ispod etka. Poput nekakve zbrke glasova. Kasnije se veći mogu razaznati. Osvojih njihovo povjerenje, možda. Ubrzo, mogli smo razgovarati. A sada su moji rođaci.”

Tako je bilo, čini se. Navikle su se i one i Tasurinchi. Sada provode noći i u razgovoru. Seripigari im pričaju o ljudima koji hodaju i one mu pričaju svoju uobičajenu priču. Nisu zadovoljne, krijesnice. Prije, vjerojatno su bile. Izgubile su sreću u prije mnogo mjeseca, iako i dalje bliješte. Jer sve krijesnice odavde su muške krijesnice. To je njihova nesreća. Njihove ženke su svjetlost tamo gore. Da, Inkiteove zvijezde. Što one rade na gornjem svijetu, a oni na ovome? Ovo je priča koju pripovijedaju, prema Tasurinchiju. Gledajte, pogledajte ih. Svjetlašca koja se pojave i nestanu? Njihove riječi, možda. Sada, ovdje, oko nas, zacijelo pričaju jedne drugima kako su izgubile svoje žene. Ne umaraju se od priče o tome, primijeti. Žive prisjećaju i se svoje nesreće i proklinju i Kashiri, Mjesec.

To je priča o krijesnicama.

To je bilo prije.

U to doba tvorili su jednu obitelj, muške krijesnice imale su svoje ženske krijesnice i ženske krijesnice imale su svoje muške krijesnice. Vladao je mir, bilo je jela i one koje su odlazile, vraćale bi se nošene dahom Tasurinchija.

Mi Machiguenge još uvijek nismo pošli hodati. Mjesec je živio me u nama, oženjen jednom Machiguengom. Nezasitan, samo je želio biti s njom. Ona zatrudni i rodi se Sunce. Iznenada dođe do strašnih poremećaja. Svijet zadrhti, rijeke iziđu ošće iz korita, iz Velikog kanjona izroniše udovišna biča koja su pustošila područja. Ljudi koji hodaju, zbunjeni, zavedeni na krivi put, živjeli su noću, bježe i od dana, da bi što više udovoljili Kashiriju. Jer je Mjesec, ljubomoran na svoga sina, prezirao Sunce. Hoće li svi umrijeti? Činilo se da je tako. Tada, Tasurinchi popuhnu. Iznova huknu. Nastavi puhati. Nije ubio Kashirija, ali ga ugasi, ostavljaju i ga sa slabom svjetlošću u kojem sada sjaji. I ponovno ga vrati Inkiteu, odakle je sišao u potrazi za ženom. Tako će poslije započeti.

Ali, da se Mjesec ne bi osjećao usamljenim, „povedi nekoga sa sobom, koga želiš”, rekao je svome ocu Sunce. Kashiri, tada, pokaže na ženske krijesnice. Zašto svijetle svojom svjetlošću? Podsjećaju li ga možda na svjetlost koju je izgubio. Inkiteovo područje kamo je Sunce otac bio protjeran, vjerojatno je noć. Zvijezde posvuda, ženske krijesnice. One su zacijelo tamo, gore. A oni, bez svojih žena, čekaju ih. Da li zato kad se pojavi zvijezda repatica, kotrljaju i se, krijesnice polude? Možda zato jedna udara o drugu, sudaraju i se o stabla, lepršaju i amo-tamo? „Jedna je to od naših žena”, zacijelo misle. „Pobjegla je od Kashirija”, govore. Sve muške krijesnice snivaju: „Ona koja pobjegne, ona koja dođe, moja je žena”.

Tako će poslije početi, možda. Sunce tako će živjeti i pružati toplinu. Kashiri je kriv što se spustila noć. Sunce bi željelo imati obitelj, ponekad. Biti blizu svojega oca, bez obzira koliko zloestovnjak bio. Sigurno će ga i potražiti. I tada, pada, jedanput, drugi put. To su suncevi zalasci, čini se. Zato smo mi vjerojatno krenuli hodati. Da bismo svijet doveli u red i izbjegli zbrku. Tasurinchi, Seripigari, dobro je. Zadovoljan. Hoda. Okružen je krijesnicama.

To je barem ono što sam ja doznao.

Mного naučim na svakom putovanju, slušaju ih. Zašto muškarci mogu saditi i brati juku na plantažama juke, a žene ne mogu? Zašto žene mogu saditi i brati pamuk na plantažama, a muškarci ne smiju? Sve dok jedanput, tamo na rijeci Piuguitinari, dok sam slušao

Machiguenge, nisam shvatio. „Jer je juka mužjak i pamuk ženka, Tasurinchi. Biljka voli biti s drugom biljkom.” Ženka sa ženkom, mužjak s mužjakom. To je mudrost, inisi se. Nije li tako, papagaj i i?

Zašto žena koja je izgubila svog muža može i i peccati, dok naprotiv, ne može i i u lov bez opasnosti po svijet? Kad ustrijeli neku životinju, majka stvari pati, kažu. Vjerojatno pati, možda. Na zabrane i na opasnosti mislio sam dok sam dolazio. „Nije te strah putovati sam, pripovjeda u?”, pitaju me. „Povedi nekoga sa sobom.” Ponekad nekoga i pozovem. Ako netko ide u mojem smjeru, hodamo zajedno. Ako vidim neku obitelj kako hoda, hodam s njom. Ali nije uvijek lako na i suputnika. „Nije li te strah, pripovjeda u?” Prije me nije bilo strah, jer nisam znao. Sada osje am strah. Sada znam da bih mogao susresti u nekom klancu, u nekome rije nom jarku, nekog Kamagarinija, ili jednog od Kientibakorijevih udovišta. Sto bih tada u inio? Ne znam. Ponekad, kad bih podignuo sklonište, zakucao kolac na obali rijeke, posložio preko svega palmino liš e, po elo bi kišiti. A ako se pojavi vraži ak, što eš u initi?, pomišljam. I provodim no budan. Do sada se nije pojavio. Možda ga plaše trave u mojem rancu; možda, ogrlica koju mi je Seripigari objesio, govore i: „Zaštiti te protiv demona i nepodopština machikanarija”. Otada ga nikada nisam skinuo. Onaj tko vidi Kamagarinija izgubljenog u šumi, umre na licu mjesta, govore. Vjerojatno još nikada do sada nisam ubio nijednoga. Možda.

Nije dobro sam putovati šumom ni zbog lovnih zabrana, objasnio mi je Seripigari. „Što eš napraviti kad uloviš majmuna ili ustrijeliš pavitu?”, re e. „Tko e pokupiti lešinu? Dotakneš li životinju koju si ubio, zarazit eš se.” Opasno je, inisi se. Slušaju i, nau ih što treba initi. Prvo, o istiti krv, travama ili vodom. „O istiš joj dobro krv i možeš je dotaknuti. Jer lešina nije gnjila u mesu, niti u kostima, nego u krvi one koja je stradala.” Tako ja inim i evo me ovdje. Razgovaram. Hodam.

Zahvaljuju i Tasurinchiu, Seripigariju krijesnica, nikada se ne dosa ujem dok putujem. Ne osje am niti tugu. „Koliko još Mjeseca nedostaje do susreta s prvim ovjekom koji hoda”, pomislih. Prije svega, na ulim uši. I u im. Pažljivo slušam, poput njega. Oprezno, s poštovanjem, slušam. Nakon nekog vremena zemlja zapo ne pri ati. Kao i za vrijeme vrtoglavice, razveže se jezik svakome i svima. ak i stvari za koje ne biste uop e povjerovali, govore. Evo ih tamo: zборе. Kostii, trnje. Kami ci, lijane. Grmovi i liš e koje klija. Škorpija. Povorka mrava koja nosi obada u mravinjak. Leptir s dugom na krilima. Kolibri . Glagolji miš koji se uzverao na granu i žubore vodeni krugovi. Nepokretan, u leže em položaju, zatvorenih o iju, pripovjeda osluškuje. Neka svi zaborave na mene, razmišlja. Jedna od mojih duša odlazi, eto. I dolazi mi u posjet majka ne ega što me okružuje. Slušam, po injem slušati. Ve po injem razumijevati. Svi imaju nešto za ispri ati. To je, možda, ono što sam nau io slušaju i. Skarabej, primjerice. Kamen i koji se tek vidi, vire i iz blata. ak i uš iz kose koja se može noptom prepoloviti, ima nešto za ispri ati. Da se barem mogu prisjetiti svega što ujem. Ne bi se umorili od mojih pri a, možda.

Neke stvari znaju svoju pri u i pri e drugih ljudi; druge, znaju samo svoju. Onaj tko zna sve pri e, zacijelo je mudar. Od nekih sam životinja nau io njihovu pri u. Svi su bili ljudi, prije. Rodili su se pri aju i, ili bolje re eno, iz govora. Rije je postojala prije njih. Poslije, bilo je samo ono što je zna ila rije . ovjek je govorio i ono što bi govorio, pojavilo bi se. To je bilo prije. Sada, pripovjeda pri a, i to je sve. Životinje i stvari postoje. To bijaše poslije.

Prvi pripovjeda vjerojatno je bio Pachakamue. Tasurinchi je dahom stvorio Pareni. Bijaše to prva žena. Okupala se u Velikom kanjonu i odjenula je bijelu tuniku. Tamo bijaše ona: Pareni. Živi. Zatim, Tasurinchi stvori Parenijina brata: Pachakamue. Okupa se u Velikom kanjonu i odjenu tuniku boje ilova e. Tako posta on: Pachakamue. Onaj koji e, govore i, poroditi tolike životinje. I ne primijetivši, inisi se. Nadijevao im je svoje ime, izgovorio bi rije i muškarci i žene postajali su ono što bi Pachakamue govorio. Nije to želio u initi. Ali, posjedovao je tu mo .

To je pri a Paehakamue, iz ijih su rije i nastale životinje, drve e i stijene.

To je bilo prije.

Jednom oti e posjetiti svoju sestru, Pareni. Kad po eše piti masato, sjede i na prostirkama, on je upita za njezinu djecu. „Igraju se tamo, na drvetu”, uzvratila ona. „Kad e

postati majmun i i", nasmija se Paehakamue. I tek što je to rekao, oni koji su bili djeca, as s kosom, as s repovima, dignuše urnebesnu buku. Drže i se za grane svojim repovima, njihali su se, zadovoljni.

Kad je drugi put posjetio svoju sestru, Paehakamue upita Pareni: „ tvoja k i?” Djevojka je dobila prvu menstruaciju i istila se u jednom skloništu od liš a i trstike, iza svoje ku e. „Držiš je zatvorenu poput kakve sachavace”, primijeti Paehakamue. „Što zna i sachavaca?”, povika Pareni. Smjesta za uše mukanje i udaranje kopitima o zemlju. I tada izi e, prestrašena, njuškaju i, u smjeru šume, sachavaca. „Zna i upravo to”, promrmlja Paehakamue pokazuju i na nju.

Tada se Pareni i njezin muž Yagontoro uzbuniše. Zar takvim rije ima Paehakamue ne unosi nered u svijet? Bilo je razborito ubiti ga. Kakve e sve štete nastati ukoliko nastavi govoriti. Pozvaše ga da popije masato. Kad se napio, spretno ga odvedoše do ruba jedne provalije. „Gledaj, gledaj”, rekoše mu. On pogleda i tada ga gurnuše. Paehakamue se kotrljao i kotrljao. Kad je pao na dno, ak se nije niti probudio. Nastavio je spavati i podrugivati se, po njegovoj tunici vidjele su se mrlje od masata.

Otvorivši o i, jako se iznenadi. Pareni ga je špijunirala odozgora. „Pomozi mi da izi em odavde!”, zamoli ga. „Pretvori se u životinju i uspni se uz provaliju”, naruga se ona. „Ne iniš li to sa Machiguengama?” Slijede i njegov savjet, Paehakamue izgovori rije „sankori”. I na licu mjesta pretvori se u mrava sankori, koji pravi vise e galerije na deblima i na stijenama. Ali, ovaj put, mravlje konstrukcije udno su se ponašale; urušavale bi se svaki put kad bi se približili rubu provalije. „Što u sada u initi?”, zajeca pripovjeda , o ajno. Pareni ga posavjetova: „Reci nešto, u ini da nešto naraste me u kamenjem. I popni se na to”. Pachakamue izgovori „šaš” i šaš propupa i izraste. Ali svaki put kad bi se on uspravio, trstika bi se prepolovila i pripovjeda bi se otkotrljao do dna provalije.

Tada, Pachakamue oti e u drugom smjeru, slijede i rub ponora. Bijaše bijesan. „Izazvat u nesre e”, govorio je. Yagontora ga je progonio ne bi li ga ubio. Bila je to teška, duga potjera. Mjeseci su izlazili, a trag Pachakamue se gubio. Jednoga jutra, Yagontoro prona e biljku kukuruza. Tijekom vrtoglavice je doznao da je biljka narasla iz nekoliko preprženih kukuruznih zrna koje je Pachakamue nosio u svojem rancu; pali su na tlo, a da nije ni primijetio. Kona no ga je uspio dosti i. Zapravo, nedugo potom uspije ga zamijetiti. Pachakamue je zaustavio tijek rijeke, za epivši ga drve em i kamenjem koje je dokoturao. Želio je preusmjeriti rijeku ne bi li poplavio zaselak i podavio Machiguenge. Ispuštao je vjetrove, bijesan. Tamo u šumi, Kientibakori i njegovi kamagarinisi vjerojatno su plesali, pijani od sre e.

Tada mu se obrati Yagontoro. Osvježio mu je pam enje i uvjerio ga, ini se. Pozvao ga je da se zajedno vrata do Pareni. Ali tek što su krenuli na put, usmrti ga. Spusti se oluja koja uzburka rijeke i iš upa mnoga stabla. Pljuštalo je kao iz kabla, uz grmljavinu. Yagontoro, ravnodušan, i dalje je pokušavao odrubiti glavu lešu Pachakamua. Zatim, probode glavu s dva palmina trna, jednim okomitim, i drugim vodoravnim, i zakopa je na nekom tajnom mjestu. Ali zaboravi da joj odreže jezik i tu grešku pla amo i dan-danas. Dok ga ne odrežemo, bit emo u opasnosti, ini se. Jer taj jezik ponekad govori, unose i nered u poredak stvari. Gdje li je samo zakopana ta glava, ne zna se. Mjesto smrdi na pokvarenu ribu, kažu. A okolna paprat uvijek se dimi, poput kakve tinjaju e loma e.

Yagontoro, nakon što je odrubio glavu Pachakamuu, spremi se vratiti Pareni. Bio je zadovoljan, vjerovao je da je spasio ovaj svijet od nereda. Sada e svi mirno živjeti, vjerojatno misli. Ali, nedugo nakon što je krenuo hodati, osjeti nelagodu. I zašto je, osim toga, tako nespretnan? Preplašen, osjeti da su njegova stopala šape; njegovi dlanovi - ticala; njegove ruke, krila. Umjesto ovjeka koji hoda, bio je ve carachupa, kako to kazuje njegovo ime. Ispod šume, gutaju i zemlju, preko obaju sulica, Pachakamuev jezik bi rekao: „Yagontoro”. I Yagontoro postade, dakle, Yagontoro.

Mrtav i obezglavljen, Pachakamue je i dalje pretvarao stvari ne bi li postale nalik njegovim rije ima. Što bi dakle postalo od ovoga svijeta? U to doba, Pareni je imala drugoga muža i hodala je, zadovoljna. Jednoga jutra, dok je tkala tuniku, preple u i i raspli u i vlakna pamuka, pri e joj muž oblizuju i znoj koji joj se slijevao niz le a. „Nalikuješ kakvoj p elici

koja siše sok iz cvijeća”, reče neki glas iz njegove nutrine zemlje. On ga više nije mogao slušati jer je letio okolo i zujao, lagan u zraku, sretna pčela.

Pareni se oženi nedugo zatim za Tzonkiri, koji je još uvijek bio ovjek. On primijeti da mu žena daje jesti, uvijek kad bi se vraćao s pljevljenja plantaža juke, neku nepoznatu ribu: boquichicos. Iz koje li su rijeke, iz koje li su bare te ribe? Pareni nikada ne bi okusio ni zalogaj. Tzonkiri posumnja da se nešto ozbiljno događa. Umjesto da ode na plantažu, sakri se u gustiš izvišaju. Jako ga preplaši ono što je vidio: boquichicos izlaziše Pareni između u nogu. Račala ih je, poput djece. Tzonkiri se razbjesci. I nasrnu na nju da je ubije. Ali nije to mogao učiniti, jer neki udaljeni glas, koji iziđe iz zemlje, izgovori prethodno njegovo ime. A zar kolibri i mogu ubiti ženu? „Nikada više neće jesti boquichicos”, naruga se Pareni. „Sada neće lepršati od cvijeta do cvijeta, sišu i cvjetni prah.” Tzonkiri je, otada, ono što jest.

Pareni nije više željela imati drugoga muža. U pratnji svoje kćeri, krenu hodati. Pope se u jedan kanu i prevali rijeke; popne se gudurama, prijeđe gustiše. Nakon mnogo Mjeseca, stigoše do Brda Soli. Tamo, oboje za uše, izgovorene izdaleka, izdaleka, rije i zakopane glave koje ih okameniše. Sada su to dvije goleme sive stijene, prekrivene mahovinom. Vjerojatno su još uvijek tamo, možda. U njihovoj sjeni sjedili su ispijaju i masato i razgovaraju i s Machiguengama, čini se. Kad bi se popeli pokupiti sol.

To je, barem, ono što ja doznah.

Tasurinchí, travar, onaj koji živi na rijeci Tikompima, hoda. Trave koje nosim u svojem rancu dao mi je on, da se poslužim svakim listićem i svakim strukom, tumače i mi. Ova, sa spaljenim rubovima, za epinjuh tigrupa više ne može nanjušiti ovjeka koji hoda. Ova druga, žučkasta, štiti od zmijske. Toliko ih je da me zbunjuju. Svaka služi nečemu drugome. Protiv bolesti i stranaca. Da ribe iz bare uđu u mrežu. Da strijela ne zaobiđe svoj cilj. A ova da se ne spotakneš i ne upadneš u provaliju.

Otišao posjetiti travara znaju i da su u ovo područje nahrupili viracoches. Istina; još uvijek su tamo. I ima ih mnogo. Kad bih šetao stazom, ugledao bih čamce na rijeci, kako grme na rijeci, režu i valove i spuštaju i se nizvodno, prepuni viracochas. Na pješanim sprudovima, gdje bi po noći izlazile kornjake ostaviti svoja jajašca, i gdje bi ljudi odlazili preokrenuti ih, žive sada viracoches. Čak i tamo gdje se nalazi travarova kuća. Ovi tamo, čini se, nisu otišli po kornjake, niti zasaditi plantaže, niti posjedi drveće. Nego odnijeti kamen i epinjesak s rijeke. U potrazi za zlatom, čini se. Ne približio se, ne dopustih da me vide. Ali, iako izdaleka, uočih da ih je puno. Sagradili su svoje kuće. Tamo su da ostanu, možda.

Ne pronašao traga Tasurinchiju, travaru, niti njegovim rođacima, niti ijednome drugom ovjeku koji hoda u okolini. „Krenuo si na beskorisno putovanje”, pomislih. Bio sam nemiran s tolikim viracochasima okolo. A što ako naletim na nekoga od njih? Tako da se pritajih, sve dok se ne spusti noć, kako bih otišao do Tikonpinije. Uzverah se na jedno drvo, i skriven me u granjem, pažljivo sam ih motrio. Na obje obale rijeke vadili su zemlju i kamenje, rukama, kolcima i lopatama. I prosijavali bi ih kroz velika rešeta, kao što se rešeta juka za masato. Mljeli su i kamen i epinje u koritu. Neki bi odlazili u šumu u lov i čuli bi se njihovi pucnji. Od buke bi drhtalo drveće, a raspjevane ptice bi se preplašile. Zbog tolike buke uskoro neće ostati ni jedne životinje u ovom području. Otišao je, poput Tasurinchija, travara. Jedanput kad se smračilo, sidoh s drveta i brzo se udaljih. Kad sam bio dovoljno daleko, napravih skrovište od lišća ungrabija i usnuh.

Kad sam se probudio, ugledah šćenurenoga jednog od travarovih sinova. „Što će ti ovdje?”, upitah ga. „Iščekujem da se probudiš”, uzvрати. Pratio me je otkad me prethodnog dana opazio na stazi, kako idem prema rijeci gdje su bili viracochasi. Njegova obitelj preselila se tri Mjeseca hodanja, uzvodno uz jarak Tikompima. Putovali smo polagano, da ne bismo naletjeli na strance. Šuma je tamo teško prohodna. Nema puteljka. Drveće je gusto izraslo i zapljuje se jedno o drugo, tuku i se. Ovjeku se zamore ruke od probijanja maetom kroz granje i gustiš koji se zatvara kao da govori „neće proći”. Sve je prekruto blatom. Na obroncima, klizavima od kiše, upadali bismo u blato i kotrljali bismo se. Smijemo i se samima sebi zbog tako blatnog i izgrebanog prizora. Naposljetku, stigismo. Tamo se nalazio Tasurinchí. „Jesi li tamo?” „Aha, evo me.” Njegova žena izvadi prostirke da sjednemo. Jeli smo juku i pili masato.

„Povukao si se toliko u unutrašnjost da ovamo sigurno nikada ne e sti i viracoche”, reko mu. „Sti i e”, uzvрати mi. „Možda e zakasniti, ali sigurno e i ovdje sti i. Moraš to shvatiti, Tasurinchi. Oni nas uvijek dostignu. Tako je bilo od samoga po etka. Koliko li sam samo puta morao oti i jer su dolazili? Još i prije nego što sam se rodio, ini se. A tako e biti i kad odem i vratim se, ukoliko moja duša ne ostane u onostranim svjetovima. Uvijek smo odlazili jer je netko dolazio. U koliko li sam mjesta živio? Tko zna, ali bilo ih je mnogo.” „Hajdemo potražiti neko tako teško dostupno, tako zamršeno mjesto kamo nikada ne e sti i. „Ili, ukoliko stignu, na kojem nikada ne e poželjeti ostati.” A oni su uvijek stizali i uvijek su željeli ostati. To je poznata stvar. Nema prijevare. „Do i e i ja u oti i. Je li to loše? Pa dobro. Bit e to naša sudbina, Tasurinchi. Zar nismo oni koji hodaju? U tom slu aju treba zahvaliti Mashcosima i Punarunama. Kao i viracochasima. Upadaju li i u mjesta gdje živimo? Prisiljavaju nas da izvršavamo svoje obveze. Bez njih bismo se iskvarili. Sunce bi se survalo, možda. Svijetom bi zavladała tama; zemlja, Kashirijeva. Ne bi bilo ljudi i zavladała bi hladno a.”

Tasurinchi, travar, pri a poput pripovjeda a.

Najgore vrijeme prema njegovu mišljenju bilo je puštanje krvi stablima. Nije to doživio, ali njegov otac i njegova majku jesu. I uo je tolike pri e da se ini kao da ih je proživio. „Tolike da mi se ponekad ini da sam i ja zarezao debla ne bi li im izvadio sok, pa su i mene ulovili kao kakvog sajina otprativši me u logor.” Kad se dogode takve stvari, ne nestanu. Ostanu, u jednom od etiri svijeta, a Seripigari ih može oti i vidjeti za vrijeme vrtoglavice. Oni koji ih vide, vratit e se poreme eni, zubi e im cvokotati od ga enja. Zavladao je toliko veliki strah i takva zbrka da je nestalo povjerenja. Nitko nije vjerovao nikome, djeca sumnjaju i da e ih roditelji uloviti i roditelji da e ih djeca, iskoristivši i najmanje njihovo odsustvo nepažnje, odvesti vezane u logore. „Nije im trebala magija da ukradu ljude koji su im potrebni. Oslonivši se samo na lukavstvo uspjeli su u svemu što su željeli. Viracoche e biti mudri”, kaže zadivljeno Tasurinchi.

U po etku, oni obilaziše zemlju u lovu na ljude. Ulazili su u sela, pucali iz pušaka. Njihovi su psi lajali i grizli; bijahu i lovci.

Preplašeni bukom, ljudi koji hodaju preplašili bi se, poput ptica koje vidjeh na rijeci. Ali oni nisu uspijevali poletjeti. Lovili bi ih u ku ama; lovili bi ih po putovima i u kanuima, ukoliko su bježali rijekom. Naprijed, hrabro! Naprijed, Machiguenga! One koji su imali ruke da puste krv stablima, odvodili bi. Ali, novoro en ad i starce, nisu. „Ovi su beskorisni”, govorili bi. Žene bi tako er odvodili da uvaju plantaže i pripremaju hranu. Naprijed! Hrabro! Privezani za njihove vratove, ulazili bi u logore. Tamo su bili svi koji su pali. Naprijed, Machiguenge! Naprijed, Piro! Naprijed, Yaminahua! Naprijed, Ashaninka! Tamo bi ostali, uzbunjeni. uvali su ih dobro, ini se. Bijahu zadovoljni s viracochasima. Iz logora bi rijetko tko izišao. Brzo e oti i, onako ljutiti ili onako tužni da se njihove duše ne e vratiti, možda.

Najgore od svega, pri a Tasurinchi, travar, bijaše kad je u logorima po elo manjkati ljudi zbog tolikih ljudi koji su odlazili. Naprijed, dovraga! Nisu više imali snage. Iš eznula im je sva krepkost. Bez mogu nosti da podigu ruke, umirali su. Viracoche su bjesnili. „Što nam je initi bez ruku?”, govorili su. „Što trebamo raditi?” Slali bi tada bijednike da love ljude. „Kupi si svoju slobodu”, govorili bi im. A, osim toga, i poklone. „Ovdje je hrana. Ovdje, odje a. Tu je i puška. Je li ti potrebna?” Svima treba, ini se. Savjetovaše Pira: „Ulovi tri Machiguenge i možeš oti i zauvijek. Evo ti puška”. A Mashku: „Ulovi nekoliko Pira i možeš se vratiti ku i, sa svojom ženom i poklonima. Uzmi psa, neka pomogne”. Bili su sretni, možda. Da bi izišli iz logora, postojali su lovci na ljude. Jednako kao i drve e, i obitelji su po ele krvariti. Svi su lovili sve. Puškom, strijelom, stupicama, lasom, nožem. Naprijed, dovraga! I pojavili bi se u logorima: „Tu je, ulovio sam je za tebe. Daj mi moju ženu”, govorili bi. „Daj mi pušku. Daj mi poklon. Sada odlazim.”

Nestade povjerenja. Svatko je svakome bio neprijatelj. Da li Kientibakori pleše, sretan? Drhti li zemlja? Ho e li rijeke otplaviti ku e? Tko zna. „Svi moramo oti i”, govorili su oni, preplašeni. Izgubili su i svijest. „Što smo to u inili da smo se toliko pokvarili”, plakali su. Svakodnevno su izvršavane likvidacije. Rijeke su bile crvene i drve e poprskano krvlju. Žene su pora ale mrtvu djecu; odlazili su i prije no što bi se rodili, ne žele i živjeti u posvemašnjoj

zbrci i metežu. Mnogi od njih su bili ljudi koji hodaju, prije; poslije, malo ih ostade. To bijaše puštanje krvi drve u. „Svijet postade kaos”, bjesnili su. „Potonulo je sunce.”

Stvari koje su se dogodile mogu se ponovno dogoditi? Travar kaže da je tako. „Nalaze se tamo, u nekom od svjetova, i poput duša, mogu se vratiti. Bit će naša krivnja ako se dogodi, možda.” Bolje je biti mudar i imati dobro pamćenje.

Troje od sinova Tasurinchija, travara, otišli su otkad živi tamo gore. Vidjevši da jedan za drugim odlaze, pomisli: „Vraća li se to pošast koja je odnijela čitave obitelji?” Nije mogao provjeriti jesu li se njihove duše vratile. „Kako će biti, onda”, reče mi. Još uvijek ne poznaje dobro mjesto na kojem živi i ne zna zašto se događaju neke stvari. Sve je tamo za njega još uvijek tajanstveno. Ali ima i dosta trava. Neke već otprije poznaje, za druge, nikada nije čuo. Uvijek ih prepoznaje. Skuplja ih, provodi puno vremena promatrajući ih, uspoređujući ih, mirišući ih, i ponekad ih stavlja u usta. Žvače ih i ispljune, ili ih proguta. „Ova nije loša”, kaže.

Njegova tri sina jednako su tako otišla. Probudivši se smeteni, dršku i znojnu. I tako slabašni, kao da su pijani. Nisu se mogli držati na nogama. Pokušali su hodati, plesati i padali bi. Nisu čak uspijevali ni govoriti, čini se. Tasurinchi, kad se to dogodilo najstarijemu, povjerava da je to opomena da ode. Mjesto nije bilo dobro za život, možda. „Nisam to mogao znati”, kaže. „Bijaše to bolest drukčija od ostalih, nije bilo trava protiv toga.” Protiv Kamagarinijeve zločestine, možda. Ti vražji čini uvijek izi u praviti štetu kad kiši. Kientibakori ih špijunira s ruba šume, smiju se. Jako je grmjelo i pljuštala je kiša prethodnoga dana, a poznato je da, kad se to dogodi, svaki čovjek treba otkinuti kakvoga Kamagarinija.

Kad je taj sin otišao, Tasurinchijeva obitelj se još malo popela gore, u šumu. Nedugo zatim, drugi sin pođe osjećajući vrtoglavicu i nesvjesticu. Isto kao i prvi. Kad ovaj preminu, ponovno se preseliše. I tada, dogodi se isto trećemu sinu. Odlučio da više nikamo ne ide. „Oni koji su otišli pobrinuti su se da nas zaštitite od Kamagarinija koji nas želi izbaciti odatle”, reče. Tako je zacijelo bilo. Nitko više nije osjećao vrtoglavicu niti nesvjesticu, otada.

„Ima objašnjenje”, kaže travar. „Sve ima svoje tumačenje. I lov na ljude kad drve u puštaju krv. Ali nije to jednostavno provjeriti. Niti Seripigari to uvijek provjerava. Možda je njih sve troje otišlo razgovarati tamo, s tamošnjim majkama. S tri mrtvaca ovdje, one ne mogu na nas gledati kao na uljeze. Mi smo ovdje, sada. Zar nas ne poznaje to drveće, te ptice? Zar nas ne poznaju ovdašnje vode i zrak? Možda je to objašnjenje. Otkad su otišli, nismo osjetili neprijateljstvo. Kao da su nas prihvatili, ovdje.”

Proveo sam mnoge Mjesece s njim. Malo je nedostajalo da ostanem tamo živjeti, u travarovoj blizini. Pomagao sam mu da postavi stupice pticama i odlazio bih s njim na plantažu, pečati boquichicose. Radio sam s Tasurinchijem plijevu i šumu, na mjestu gdje se podiže novu plantažu kad ova koju sada posjeduje, bude zahtijevala počinak. Tijekom večeri bismo razgovarali. Dok su žene ubijale gnjide, prele, tkale prostirke i košulje, i žvakale i pljuvale juku, pripremaju i masato, mi bismo razgovarali.

Travar me je zapitkiavao o ljudima koji hodaju. O onima koje je upoznao i koje nikada nije vidio. O Vama mu ispričao, kao i Vi o njemu. Prolazili su Mjeseci i nisam imao volje otići. Događalo mi se nešto što mi se prije nije bilo dogodilo. „Jesi li umoran od hodanja?”, upita me. „Čini se mnogima događalo. Ne trebaš se brinuti, pripovjeda u. Ukoliko je tako, mijenjaj navade. Pusti korijene na jednom mjestu i osnuj obitelj. Sagrađi kuću, oplijevi šumu, uredi plantažu. Djecu već imati. Prestani hodati i prestani govoriti. Ovdje ne možeš ostaniti, u mojoj nas je obitelj mnogo. Ali možeš otići gore, krećući se dva ili tri mjeseca putovanja. Jedna strmina te čeka, vjerujem. Mogu te otpratiti do tamo. Želiš li obitelj? I u tome ti mogu pomoći, ako to želiš. Odvedi ovu ženu. Stara je i mirna i pomoći će ti jer zna kuhati i prestiti, kao rijetko tko. Ili, ako to radije želiš, mogu ti dati najmlađu od svojih kćeri. Nakon što dobije menstruaciju, dovesti će mi jednog sajina, ribu, nekoliko plodova zemlje, iskazujući mi priznanje i štovanje. Želiš li to, Tasurinchi?”

Razmišljao sam o njegovu prijedlogu. Osjetih želju da ga prihvatim. Čak sam i sanjao da sam ga prihvatio i da sam promijenio način života. Život koji sada vodim je dobar život, to već znam. Ljudi koji hodaju dojekuju me s radošću, daju mi jesti i laskaju mi. Ali živim putujući i koliko dugo još vremena mogu i tako? Udaljenosti me u obiteljima su sve već. U zadnje vrijeme često mislim, dok hodam, da jednoga dana neću imati snage. Nije li tako,

papagaj i u? Ostat u tamo, iscrpljen, na nekoj stazi. Nijedan Machiguenga ne e pro i, možda. Moja e duša oti i i moje prazno tijelo po et e gnjiliti dok ga budu ključale ptice i po njemu puzali mravi. Narast e trava izme u mojih kostiju, možda. Ronsoco e pojesti haljinu moje duše. Kad ovjeka spopadne taj strah, treba li promijeniti svoje navade? Tako se u ini Tasurinchiju, travaru.

„Tada prihva am tvoj prijedlog”, rekoh mu. On me otprati do mjesta koje me ekalo. Trebalo nam je dva Mjeseca da do emo. Trebalo je uspjeti se i si i po šumama u kojima se gubila staza, a kad bismo se popeli na neki obronak, s najviših grana, neki majmuni shimbillos koji su pravili užasnu graju, po eše na nas bacati ljske. U klancu na osmo mladun e tigra upletenog u korov prepun trnja. „Ovaj tigri želi nešto re i”, zabrinu se travar. Ali nije znao provjeriti što želi re i. Zato, umjesto da ga ubije i o ere mu kožu, pusti ga u šumu. „Nije li ovo dobro mjesto za život?”, upita me, pokazuju i mi na njega. „Možeš posaditi plantažu juke u ovoj šumi na uzvisini. Tamo sigurno ne e biti poplava. Ima mnogo drve a i malo trave, tako da e zemlja biti dobra i juka e dobro narasti.” Da, bilo je to mjesto na kojem se može živjeti. Iako, po no i, hladnije je nego što sam ikada osjetio na bilo kojem drugom mjestu. „Prije nego što se odlu iš, po imo vidjeti ima li životinja za ulov”, re e Tasurinchi. Postavimo stupice. Upadoše u njih jedan ronsoco i jedan majaz. Zatim, iz skloništa na krošnji nekog drveta, ustrijelismo pticu kanari. Odlu ih ostati tamo i sagraditi si ku u.

Ali, prije nego što sam po eo rušiti drve e, pojavi se travarov sin, isti koji me je odveo do svoje nove ku e. „Dogodilo se nešto”, re e. Vratismo se. Starica koju mi je Tasurinchi trebao dati za ženu bijaše mrtva. Usitnio je barbasco i napravio pripravak, mumljaju i: „Ne želim da bjesne na mene, govore i: Zbog nje emo ostati bez pripovjeda a. Re i e da sam ga namamila lukavstvom, da sam mu dala napitak da me uzme za ženu. Radije u oti i”.

Pomagao sam travaru da spali ku u, košulju, lonce, ogrlice i ostale stvari koje su pripadale ženi. Umotasmo je u nekoliko prostirki i stavismo je na jedan mali splav od iveraka ameri ke palme. Pogurasmo splav sve dok ga rije na struja ne odnese, nizvodno.

„ je opomena koju možeš prihvatiti ili odbiti”, re e mi Tasurinchi. „Da sam ja na tvom mjestu, ne bih to odbio. Svaki ovjek ima svoju obvezu. Zašto hodamo? Da bi bilo svjetla i topline, da bi sve bilo mirno. Takav je poredak svijeta. Onaj tko je razgovarao s krijesnicama ini ono što mora u initu. Ja se preselim kad se pojave viracochasi. Bit e to moja sudbina, možda. A tvoja? Posjetiti ljude, razgovarati s njima. Opasno je usprotiviti se sudbini. Pogledaj, ve je otišla ona koja je trebala postati tvom ženom. Da sam ja na tvom mjestu, krenuo bih što prije hodati. Što si odlu io?”

Odlu ih što mi je posavjetovao Tasurinchi, travar. A sljede eg jutra, kad je sun evo oko po elo promatrati ovaj svijet s Inkitea, ja sam ve bio hodao. Sada mislim na tu Machiguengu koja je otišla da ne bi postala moja žena. Sada se obra am Vama. Kako e biti sutra.

To je, barem, ono što ja doznah.

VI.

GODINE 1981. šest mjeseci vodio sam na peruanskoj televiziji program naslovljen *Kula babilonska*. Vlasnik kanala, Genaro Delgado, uvukao me u tu pustolovinu zasvijetlivši pred mojim o ima trima stakalcima: potrebom da se uzdigne razina televizijskog programa koji je, u dvanaest prethodnih godina dok je televizija bila u rukama države tijekom vojne diktature, dotaknula dno u pogledu gluposti i vulgarnosti; izazov eksperimentiranja s medijem koji je, u zemlji poput Perua, jedini sposoban da istodobno dopre do najrazli itije publike; i dobra pla a.

To je i za mene bilo doista jedinstveno iskustvo, iako i jedno od najnapornijih i najiscrpljuju ih koje sam ikada doživio. „Ako se dobro organiziraš i posvetiš polovicu dana programu, bit e ti dovoljno”, predkazao mi je Genaro. „Popodne eš mo i nastaviti pisati.” Ali ni u tom slu aju praksa se nije poklopila s teorijom. Zapravo, morao sam se posvetiti *Kuli babilonskoj* svakoga jutra, popodneva i ve eri tih mjeseci, a posebno sate kad naizgled nisam

radio ništa konkretno, nego bih se nervirao prisjeću i se onoga što je loše ispalo u prethodnoj emisiji i pokušavaju i predvidjeti što bi moglo po i po još veće em zlu u idu oju.

Kulu babilonsku pripremale su četiri osobe: Luis Llosa, koji je bio producent i kameraman; Moshé Dan Furgang, kao urednik; kameraman Alejandro Pérez i ja. Lucha i Moshéa sam ja doveo na televiziju. Obojica su imali iskustvo u radu u kinematografiji - ali, isto kao i ja, ni oni prije nisu radili na televiziji. Naziv programa otkrivao je njegove naivne ambicije: potrpati u njega sve, na initi kaleidoskop tema. Pokušavali smo dokazati gledateljima da kulturna emisija ne mora nužno biti uspavljujuća, ezoterična ili sitnišava, nego da može biti zabavna i svima nadohvat ruke, s obzirom da kultura nije sinonim za znanost, književnost ili bilo koje drugo specijalizirano znanje, nego prije svega način da se pristupi svijetu oko sebe, motrište koje može obuhvatiti sve ljudske sadržaje. Naša namjera je bila, u tjednome televizijskom terminu - onome koji bi se obično oduljio na sat i pol - svaki put otvoriti dvije ili tri teme, međusobno potpuno različite, koje bi pokazale publici kako kulturni program nije u klinu, recimo, s nogometom ili boksom, niti sa salsom ili humorom, te da politička reportaža ili dokumentarac o plemenima iz Amazonije može biti lagodan kao i poučan.

Kad smo, s Luchom i Moshéom sastavljali popise tema, osoba i mjesta kojima bi se trebala baviti *Kula babilonska* i kad smo planirali najspretniji način predstavljanja, sve bi funkcioniralo savršeno. Bili smo prepuni ideja i s golemom željom da otkrijemo kreativne mogućnosti jednoga od najpopularnijih medija našega doba.

No, ono što smo otkrili bilo je robovanje nerazvijenosti, suptilan način na koji se podmeću i najboljim namjerama i frustriraju najgorljiviji naponi. Bez pretjerivanja, mogu reći i da većinu vremena koje smo Lucho, Moshé i ja posvetili *Kuli babilonskoj* potrošilo se - protračilo se - ne na kreativne poslove, pokušavajući i intelektualno i umjetnički obogatiti program, nego pokušavajući riješiti naizgled beznačajne probleme, koji ne zaslužuju da ih se uzme u obzir. Sto u initi, primjerice, da nas mali televizijski kamioni pokupe u dogovoreno vrijeme, tako da ne zakasnimo na sastanke, na avione, na intervju? Rješenje je bilo osobno probuditi vozače u njihovim kamionima i zajedno s njima otići i do postaje da pokupe snimateljsku ekipu i zatim na aerodrom ili gdje bilo. Ali bilo je to rješenje koje nam je oduzimalo sate i sate spavanja i koje tako čer nije uvijek funkcioniralo, jer moglo se dogoditi da se, osim toga, blaženim kamionima isprazni akumulator ili da im administracija ne javi na vrijeme da promijene karter, ispušnu cijev ili kotač koji se raspao većer prije u samoubilačkim rupama na aveniji Arequipa...

Od prve reportaže koju smo snimili, primijetih kako su slike bile zatamnjene nekim ružnim mrljama. Što su ti prljavi polumjeseci? Alejandro Pérez nam je objasnio da je riječ o problemu filtera kamere. Istrošeni su i treba ih promijeniti. Pa dobro, neka ih onda promijene. Koja bi sredstva trebala promijeniti da bi se to postiglo? Dali smo sve od sebe i ništa nije poslužilo. Poslali smo memorandume u Logistiku, molili smo, zvali telefonom i osobno razgovarali s inženjerima, tehničarima, administratorima, a došli smo, mislim, i do samog vlasnika kanala. Svi su se složili s nama, svi su se naljutili, svi su naredili da se hitno promijene filtri. Možda su se promijenili. Ali sivkasti polumjeseci zamrljali su sve naše emisije, od prve do posljednje. Još uvijek vidim, ponekad, te nametljive sjene, s određenom melankolijom, kad upalim televizor i pomislim: „Ah, kamera Alejandra Péreza”.

Ne znam tko je na televiziji odlučio da Alejandro Pérez radi s nama. Ispala je dobra odluka, jer - imajući u vidu, naravno, robovanje nerazvijenosti, koje je on prihvaćao s postojanom filozofijom - Alejandro je bio jako vješt s kamerom u ruci. Njegov je talent potpuno intuitivan, s osjećajem za kompoziciju, pokret, kut snimanja, udaljenost, koji su mu urođeni. Jer Alejandro je slušajno postao kameraman. Bio je običan lilač, koji je došao iz Huanuca, i netko mu je jednog dana predložio da zaradi dodatni džeparac pomažući i puniti televizijske kamere, na stadionu, tijekom nogometnih dana. Od toliko punjenja naučio je njima rukovati. Jednoga je dana zamijenio nekog odsutnoga kamermana, drugoga dana nekoga drugog i kao svatko tko se skanjuje, postao je kameraman televizijska zvijezda.

Ispostetka, njegova me šutnja činila nervoznim. Samo je Lucho uspijevaao razgovarati s njim. Ili, u svakom slučaju, razumijevali su se subliminalno, jer ja se ne sjećam da sam u tih šest mjeseci uo ikada da je Alejandro izgovorio jednu cjelovitu rečenicu, sa subjektom,

glagolom i predikatom. Tek neko potvrdno ili nije no mumljanje, i usklik, od kojega sam ja zazirao kao od crne kuge, jer sam želio re i da smo bili - još jednom — poraženi od strane svemo njih i sveprisutnih bezveznjaka: „Sad je nastradao!” Koliko li je samo puta upropastio kazetofon, vrpce, reflektor, bateriju, monitor? Sve se moglo upropastiti bezbroj puta: bilo je to svojstvo stvari s kojima smo radili, možda jedino prema kojemu su svi oduvijek pokazivali pasju vjernost. Koliko puta su minuciozno isplanirani, pripremljeni projekti, intervjui dogovoreni nakon iscrpljuju ih pregovora, otišli dovraga jer je lakonski Alejandro sudbonosno promrmljao: „Sve je propalo!”

Sje am se, osobito, onoga što nam se dogodilo u Puerto Maldonado, jednome gradu u Amazoniji, kamo smo otišli da bismo snimili kratki dokumentarac o smrti pjesnika i gerilskog borca Javiera Herauda. Alaín Elías, Heraudov pratilac i šef gerilskog odreda koji je bio razbijen ili zato en onoga dana kad su ubili Herauda, stao je pred kamere da ispri a sve što se tom prilikom dogodilo. Njegovo je svjedo anstvo bilo zanimljivo i emotivno - Alaín se nalazio s Javierom Heraudom u kanuu u kojemu je na ovoga osuta paljba, a i on sam izišao je ranjen iz puškaranja - i odlu ili smo dopuniti to sa slikama mjesta gdje su se zbili ti doga aji, a ako nam po e za rukom, i sa svjedo anstvima susjeda iz Puerto Maldonado koji bi se sjetili doga aja što su se zbili prije dvadeset godina.

Osim Lucha, Alejandra Péreza i mene, ak je i Moshé - koji bi uvijek ostao u Limi nastavlja i s emitiranjem programa - oputovao s nama u prašumu. U Puerto Maldonadu, nekoliko svjedoka pristalo je da budu intervjuirani. Naše veliko otkri e bio je jedan od policajaca koji je sudjelovao, prvo, u po etnom doga aju, u središtu grada, koji je otkrio vlastima prisustvo gerilaca u Puerto Maldonadu - epizodu u kojoj je poginuo jedan policajac - a zatim i u potjeri i u puškaranju Javiera Herauda. Bio je to ovjek koji se ve povukao iz službe, koji je radio na jednoj plantaži. Nagovoriti ga na intervju bilo je jako teško, jer je bivši policajac bio prepun ograda i strahova. Naposljetku, uvjerismo ga. I uspjeli smo, ak, dobiti dopuštenje da snimimo razgovor u postaji iz koje su tada izišle patrole.

U istom tom trenutku kad je po eo razgovor s bivšim policajcem, po eli su pucati, poput karnevalskih balona, reflektori Alejandra Péreza. A kad su svi popucali, kako ne bi bilo nikakve sumnje da su bogovi manes iz Amazonije bili protiv *Kule babilonske*, ispraznila se baterija našega prijenosnog motor i a i zvu nik je zanijemio. Sve je propalo! Da, i jedan od glavnih hitova televizijskog programa. Morali smo se vratiti u Limu praznih ruku.

Da li preuveli avam stvari ne bi li ih u inio vidljivijima? Možda. Ali mislim da nisam jako pretjerao. Mogao bih ispri ati na tucet sli njih anegdota. Kao i nekih drugih, kako bih ilustrirao ono što je, možda, simbol zaostalosti: razilaženje izme u teorije i prakse, raspoloženja i injenica. Tijekom tih šest mjeseci mi smo osje ali te nesvodljive razlike u svim fazama našega rada. Bilo je nekoliko službi koje su ravnomjerno raspore ivale montažne kabine i studije za snimanje me u razli itim televizijskim režiserima. Ali, zapravo, nisu bile presudne te službe, nego su domišljatost i bezobzirnost producenata ili tehni ara odre ivali ho e li netko raspolagati s više ili manje vremena za redigiranje i snimanje i ho e li raspolagati s najboljom ekipom.

Brzo smo, naravno, nau ili smicalice, lukavstva, vragolije ili ljupkosti na koje je trebalo ra unati da bismo uspjeli, nikako u smislu neke povlastice, nego tek ne bismo li uz minimum dostojanstva napravili ono za što su nas pla ali. Sve su to bile prihvatljive smicalice, ali sve su imale taj nedostatak da su nas lišavale dragocjena vremena koje smo trebali posvetiti tek kreativnom poslu. Nakon što smo prošli kroz to iskustvo, kad mi se dogodi da poneki put vidim na televiziji neku dobro snimljenu i ure enu emisiju, spretno snimljenu, originalnu, mojemu divljenju nema kraja. Jer znam da se iza svega toga krije mnogo više od napora i talenta: arobnjaštvo, udo. Nekih tjedana, nakon što bismo posljednji put pregledali produkciju nekoga televizijskog programa, u potrazi za kakvim detaljem koji bi se još mogao promijeniti, govorili bismo: „ dobro, naposljetku je ispalo savršeno”. No, me utim, te nedjelje, na televizijskom ekranu, nestao je zvuk, slika je titrala, pojavljivali su se prekidi... Pa što je sada krenulo loše? Je li se to dežurni tehni ar, zadužen da presnimi vrpce, napio ili je zaspao, protisnuo neispravan gumb ili je sve krivo isprogramirao... Za onoga tko pati od perfekcionizma, televizija je opasna, uzrok beskrajnih briga, lupanja srca, ireva, sr anih

udara...

A opet, kad uvijek podvu e neku crtu, tih šest mjeseci bili su tako er strastveni i intenzivni. Prišje am se s emocijama intervjuja s Borgesom, u njegovu stanu u središtu Buenos Airesa - nije mi nikada oprostio, ini se, to što sam rekao da mu je stan skroman i da prokišnjava - i u kojem je maj ina soba sa uvana u istom stanju kako ju je ona ostavila na dan svoje smrti (jedna ljubi asta haljina, starije gospo e, stajala je raširena na krevetu), i portreta pisaca koje je naslikao Sabato, a koje nam je ovaj dopustio da snimimo, u njegovoj ku ici u Santos Lugares kamo smo ga otišli posjetiti. Otkad sam otišao živjeti u Španjolsku, po etkom sedamdesetih godina, želio sam intervjuirati jednu spisateljicu melodrama i ljubi a, Corín Tellado, ije su pri e proždirale u obliku romana, radio-romana, fotoromana i teleromana neizmjerne mase u Španjolskoj i Latinskoj Americi. Prihvatila je pojaviti se u *Kuli babilonskoj* i provedoh jednu ve er s njom, u okolici Gijóna, u Asturiasu - pokazala mi je podrum s tisu e svojih odba enih romana: završila bi po jedan roman svaka dva dana, uvijek od nekih stotinjak stranica - gdje se povukla jer je, u tom trenutku, bila žrtvom pokušaja iznu ivanja, nije bilo jasno da li od neke politi ke grupe ili obi nih delinkvenata.

Iz ku a pisaca nosili bismo kamere na stadione — snimili smo emisiju o jednom od najboljih brazilskih klubova, Flamengo, i intervjuirali smo Žica, ondašnju zvijezdu, u Rio de Janeiru - ili u Panami, gdje bismo istraživali, obilaze i ringove amatera i profesionalaca, kako i zašto je ta mala srednjoameri ka zemlja kolijevkom tolikih latinoameri kih i svjetskih šampiona u gotovo svim kategorijama. U Brazilu, ušli smo u ekskluzivnu kliniku atleti ara lije nika Pintaguya, iji su skalpeli uljepšavali i pomla ivali sve žene koje su bile u stanju platiti njegove usluge, a u Santiago de Chileu razgovarali smo s Chicago Boysima o Pinochetu i o demokrš anskoj opoziciji koja je, usred jedne okrutne represije, pružala otpor diktaturi.

Otišli smo u Nikaragvu snimiti reportažu o sandinistima i njihovim protivnicima, na drugu obljetnicu revolucije, kao i na Sveu ilište Berkeley, nedaleko San Franciska, gdje je u jednom sobi ku na Odsjeku za slavenske jezike radio veliki pjesnik Czeslaw Milosz, poznati nobelovac za podru je književnosti. Posjetili smo i Coclecito, u Panami, u ku i generala Omara Torrijosa, koji je, iako teoretski nije bio u vladi, i dalje bio gospodar i vladar zemlje. Provedosmo itav dan s njim, pa iako se ponio ljubazno prema meni, nije na mene ostavio tako dobar dojam kakav je ostavio drugim piscima koji su bili njegovi gosti. U inio mi se kao tipi ni nezahvalni latinoameri ki vo a, snažan, odlu an, autoritaran i ma isti ki ovjek, kojemu se ulagivala itava povorka civila i vojnika (koji su tijekom dana prodefilirali kroz ku u) i to s toliko servilnosti da je bilo mu no gledati. Najupadljivija osoba u Coclecitovoj ku i bila je jedna od generalovih ljubavnica, neka zavodljiva plavuša koju smo zatekli kako se odmara u vise oj ležaljci. Nalazila se tamo kao još jedan predmet namještaja, jer joj se general uop e nije obra ao, niti ju je predstavljao bilo kome od gostiju koji su dolazili i odlazili...

Dva dana nakon dolaska u Limu, nakon puta u Panamu, Lucho Llosa, Alejandro Pérez i ja bili smo zapanjeni: Torrijos je stradao u malom avionu u kojem nas je bio poslao da odemo iz Coclecita u grad Panamu. Pilot je bio isti onaj s kojim smo mi letjeli.

U Puerto Ricu, jednoga dana nakon što smo završili snimanje kratke reportaže o prekrasnoj rekonstrukciji starog San Juana, u kojoj smo pratili ovjeka koji je sve i pokrenuo, Ricarda Alegriju, padoh s nogu od umora. Bio sam dehidriran zbog trovanja u nekoj rakijašnici u jednom seocetu na peruanskom sjeveru, u Catacaosu, gdje smo otišli snimiti emisiju o izra iva ima slamnatih šešira - umije u koje lokalni žitelji njeguju ve stolje ima - o tajnama ton era, nekoga regionalnog plesa, kao i o lokalnim pikanterijama, o dobroj rakiji i vru im specijalitetima (naravno, uspio sam se otrovati upravo zahvaljuju i njima). Nemam dovoljno rije i zahvale za sve portorikanske prijatelje koji su prakti no zaprijetili ljubaznim lije nicima iz Bolnice San Jorge da me izlije e na vrijeme kako bi *Kula babilonska* izišla u eter to no u nedjelju.

Emisije su se emitirale redovito, svakoga tjedna, i uzimaju i u obzir kako smo radili, to je bio poprili an juna ki pothvat. Ja sam pisao scenarije u snimateljskim kolima ili u avionima, a s aerodroma bih odlazio odmah u studije ili u montažne kabine, i izlazio bih tek da bih sjeo na

drugi avion i prevalio stotinu kilometara kako bih u nekom gradu ili zemlji proboravio krajeve nego što mi je trebalo da dođem do tamo. U tih šest mjeseci zaboravio sam spavati, jesti, pisati i naravno, pisati. Kako je televizijska postaja raspolagala s ograničenim proračunom, neka sam od tih putovanja usuglašavao s kakvim pozivom za prisustvovanje na nekome književnom kongresu ili za kakvim predavanjem, tako da bih svojoj postaji uštedio putne i boravišne troškove. Problem je bio u tome što me takav način života prisiljavao na shizofreni naraštaj osobnosti, jer sam se u sekundi morao preobraziti iz uloge predavača u onu novinara, morao sam od pisca uskočiti u ulogu onoga kojemu podmem u mikrofon da govori, u ulogu novinara koji vodi intervju koji bi, kao po prisili, izvlačio odgovore od ljudi s kojima je razgovarao.

Iako smo snimili poveći broj emisija o inozemstvu, programi su uglavnom bili o peruanskim temama. O tradicijskim plesovima i praznicima, o sveuobičajnim problemima, o prethispanskim arheološkim središtima, o nekome starom sladoledaru koji je triciklom i nakon pola stoljeća, još uvijek obilazio ulice Mirafloresa, o predaji o nekoj javnoj kući iz Piure, o zatvorskom podzemlju. Otkrili smo kako je *Kula babilonska* naišla na dobar odaziv kod publike i to prema preporukama i pritiscima koji su nas poželjeli sustizati od najrazličitijih ličnosti i institucija ne bismo li se pozabavili i njima. Najneobičniji je možda došao od Istražne policije (PIP). Neki poručnik pojavio se jednoga dana u mojemu uredu s prijedlogom da posvetim jednu emisiju *Kule babilonske* PIP-u, povodom neke obljetnice: da bi emisija bila što zanimljivija, institucija bi oponašala akciju hvatanja preprodavača kokaina uz pučnjavu...

Jedan od poziva koje sam primio, već kad je rok od šest mjeseci na koji sam se obvezao s televizijom bio gotovo istekao, došao je od jedne prijateljice koju nisam jako dugo vidio: Rosite Corpancho. Njezin je glas bio topao, s blago loretanskim prizvukom, ni manje ni više nego kao tijekom mojih sveuobičajnih godina. Oduševljenje Rosite Corpancho za Jezičnu ljetnu školu bilo je nepromijenjeno i možda još veće. Sjećam se Škole, zar ne? Ali, Rosita... Pa dobro, dakle. Trebalo se uskoro navršiti nešto što ne znam to no koliko godina Škole u Peruu, i osim toga, ubrzo se trebala preseliti, smatraju i misiju u Amazoniju završenom. Ne bi li možda bilo moguće da *Kula babilonska*...? Prekidoh je pristajući. S velikim zadovoljstvom snimiti dokumentarac o radu lingvista-misionera. I iskoristiti u putovanje u prašumu, osim toga, da snimim reportažu o nekome od manje poznatih plemena, nešto što je bilo sastavnim dijelom našega plana otpočeka. Rosita, sretna, rekla mi da će ona sve dogovoriti s Institutom kako bismo se mi mogli kretati po unutrašnjosti prašume. Imam li na umu neko posebno pleme? Ne razmišljaju i dvaput uzvratih joj: „Machiguenge”.

Još od neuspjelih pokušaja sedamdesetih godina da napišem priču o pripovjedaču ima Machiguengama, ta mi se misao vrtila po glavi. Vjerovala bi mi se, svako malo, poput kakve stare ljubavi koja nikada nije prestala tinjati, iskre mogu odjednom planuti. Nastavio sam praviti bilješke i škrabati natuknice koje bih uvijek poderao. I pisati, uvijek kad bih uspio na malo vremena, studije i članke koji bi se tu i tamo pojavili u znanstvenim časopisima, o Machiguengama. Neznanje o tome da su bili žrtvama ustupalo je mjesto drukčijoj radoznalosti. Jedna francuska antropologinja, France-Marie Renard-Cesevitz i Amerikanac Allen W Johnson proveli su dugo vremena među njima i opisali njihovu organizaciju, njihove radne metode, njihovu rodbinsku strukturu, simbole, njihov osjećaj vremena. Švicarski etnolog, Gerhard Baer, koji je također živio među njima, proučio je doista njihovu religiju, a otac Joaquin Barriales počeo je objavljivati, prevedeno na španjolski jezik, svoju golemu zbirku mitova i pjesama Machiguenga. I neki peruanski antropolozi, Mascaritini kolege, poput Alejandra Camina Díeza Canseca i Víctora J. Guevare, istražili su običaje i vjerovanja plemena.

Ali nikada, ni u jednom od tih suvremenih radova nisam pronašao bilo kakvu informaciju o pripovjedaču. Neobično, reference o njima nisu se više pojavljivale otprilike od pedesetih godina. Nije li oslabjela da bi se naposljetku i ugasila institucija pripovjedača i to upravo u vrijeme kad su ih supružnici Schneil otkrili? U tekstovima dominikanskih misionara koji su pisali o njima tridesetih i četrdesetih godina - sve enika Pía Aze, Vicente de Cenitagoye i Andresa Ferrera — sve vrvi aluzijama na pripovjedača priča. Također, i kod nekih putnika iz XIX. stoljeća. Jedno od prvih spomena nalazi se u knjizi istraživača Paula..., koji je,

na obali llrubambe, nabasao na *orateurea*, kojega je francuski putnik gledao kako doslovno hipnotizira auditorij antisa tijekom dugih sati. „Misliš li da su ti Antisi Machiguenge?“, upitao me antropolog Luis Roman, ukazuju i mi na citat. Ja sam bio siguran da jesu. Zašto moderni etnolozi nikada ne spominju pripovjeda e? To sam si pitanje postavljao svaki put kad bi mi u ruke došla neka od tih studija ili terenskih istraživanja i otkrivao bih kako se ni tada ak ni usputno ne spominju ti lutaju i pripovjeda i pri a koji su za mene najdelikatniji i najdragocjeniji dio tog malog naroda i koji su, u svakom slu aju, formirali tu neobi nu sentimentalnu sponu izme u Machiguenga i moga vlastitog zvanja (da ne kažem jednostavno mojega života).

Zašto nisam bio u stanju, tijekom svih tih godina, napisati pripovijest o pripovjeda ima? Objašnjenje koje sam si obi avao dati, uvijek kad bih bacio u sme e polunapisani rukopis o toj nestalnoj pri i, bijaše poteško a koju mi je predstavljalo izmišljanje na španjolskome, i unutar logi kih intelektualnih shema, književnog oblika koji bi vjerodostojno do arao na in pripovijedanja primitivnog ovjeka, magijsko-religioznog mentaliteta. Svaki moj pokušaj završio bi uvijek stilom koji mi se inio toliko otvoreno prijetvornim, tako neuvjerljivim, poput stila kojim su u XVIII. stolje u, kad je u Europi postao moderan plemeniti divljak, prosvjetiteljski filozofi i romanopisci davali pravo na rije svojim egzoti nim likovima. Ali, usprkos neuspjehu, a možda upravo zahvaljuju i njemu, iskušenje je uvijek bilo prisutno i svako malo bi ponovno oživjelo zbog neke pogodne okolnosti, zadobilo bi sjaj i nejasna, prolazna prašumska silueta pripovjeda a zaposjela bi moju ku u i moje snove. Kako onda ne bi, postojala emotivna mogu nost da naposljetku ugledam lica Machiguenga?

Od toga putovanja iz sredine 1958. godine, kad sam otkrio peruansku šumu, bio sam nekoliko puta u Amazoniji: u Iquitosu, u San Martinu, u Alto Maranonu, u Madre de Dios, u Tingo Maria. Ali nisam se vratio u Pucallpu. U dvadeset i tri godine koje su prošle otada, to malo i prašnjavo mjestasće, kojega sam se ja sje ao prepunog pogrebnih poduze a i evangeli kih crkava, preživjelo je industrijski i trgova ki boom, zatim jednu krizu, a tog popodneva u mjesecu rujnu 1981. godine kad smo Lucho Llosa, Alejandro Pérez i ja aterirali tamo da bismo snimili ono što e biti pretposljednja emisija *Kule babilonske*, po elo je proživljavati novi boom, ali ovaj puta zbog loših razloga: trgovine kokainom. Val vru ine i ognjenog svjetla, u ijem naru ju osobe i stvari zadobijaju tako bistre obrise (za razliku od Lime, gdje ak i blještavo sunce ima nešto sivkasto), nešto je što me, im zakora im u Amazonu, uvijek obavije valom oduševljenja.

Ali još snažniji dojam od amazonskog pejzaža i njegove temperature ostavilo je na mene, toga jutra na aerodromu u Pucallpi, otkri e osoba koje je Institut poslao da nas do ekaju: supružnika Schneil. Bili su to oni glavom i bradom. Proveli su etvrt stolje a u Amazoniji stalno rade i me u Machiguengama. Iznenadili su se što ih se sje am - imao sam dojam da se oni mene nisu uop e sje ali - te da se još uvijek sje am s toliko pojedinosti onoga što su mi pri ali, tada, tijekom ona dva razgovora u Bazi Yarinacocha. Dok smo se truckali u jeepu prema Institutu, pokazaše mi fotografije svoje djece, skupine mladih ljudi, nekih ve s diplomom, koji su živjeli u Sjedinjenim Državama. Jesu li svi govorili jezik Machiguenga? Naravno, bijaše to drugi obiteljski jezik, još i prije negoli španjolski. Razveselilo me saznanje da e nam Schneilovi biti vodi i i prevoditelji u selima koje emo posjetiti.

Jezero Yarina i dalje je izgledalo kao na razglednici, a zalasci sunca na njemu bili su još ljepši. Na obalama jezera, na sve strane su iznikli institutski bungalovi. Tek što smo sišli iz džipa, dadosmo se na posao s Luchom i Alejandrom i dogovorismo se da e nam nave er, kao najavu putovanja u prašume Alto llrubamba, Schneilovi podastrijeti kakvu informaciju o mjestima i osobama koje emo tamo vidjeti.

Osim Schneilovih, u Yarinacochi nije ostao nijedan lingvist kojega bih znao s prethodnog putovanja. Neki su se vratili u Sjedinjene Države, drugi su se bavili terenskim israživanjima u drugim prašumama po svijetu, a netko, poput osniva a Instituta, doktora Tovvnsenda, nije više bio me u živima. Ali lingvisti koje smo upoznali i s kojima smo razgovarali, i koji su nam bili vodi i dok smo fotografirali razli ita mjesta, izgledali su poput bra e blizanaca kojih sam se ja sje ao. Oni, ošišani jako nakratko i atletskog i zdravog izgleda, osobe koje svakodnevno vježbaju i jedu prema uputama dijeteti ara, koji ne puše niti piju alkohol ili

kavu, a one, odjevene u halje koliko jednostavne toliko i edne, bez trunke šminke ili tragova koketiranja, i ostavljaju i dojam nevjerojatne efikasnosti. I jedni i drugi s tim uvijek nasmiješenim i kao nesalomljivim pogledima osoba koje vjeruju, koje rade ono u što vjeruju i koje poznaju svoju istinu, i koje su mene oduvijek fascinirale i plašile.

Sve dok nam je to dopuštalo svjetlo i hirovi ekipe Alejandra Péreza prikupljali smo gra u za emisiju o Institutu. Seminar dvojezi nih u itelja iz razli itih sela koji se održavao tih dana; po etnice i gramatike koje su napisali lingvisti; njihova svjedo anstva; panorama maloga grada Baza Yarinacocha, sa svojom školom, bolnicom, prostorom za tjelovježbu, knjižnicom, crkvama, poštom i aerodromom.

Nave er, nakon jedne isto takve radne ve ere s kojom smo stavili to ku na dio emisije posve en Institutu, po eli smo pripremati drugu, koju emo snimiti sljede ih dana: o Machiguengama. U Limi, ja sam iskopao i konzultirao dokumentaciju koju sam prikupio o njima otprije mnogo godina. Ali upravo je razgovor sa Schneilovima - ponovno u njihovoj kolibi, ponovno dok smo ispijali šalicu aja s keksima koje je pripremila gospo a Schneil - bio taj koji nam je pružio gra u iz prve ruke o stanju te zajednice koju su oni napamet poznavali, jer im je bila dom posljednjih dvadeset i pet godina.

Stvari su se dosta promijenile za Machiguenge iz Alto Urubamba i Madre de Dios od dana kad je Edwin Schneil nag pristupio toj obitelji i ona nije pobjegla. Je li došlo do promjena na bolje? Bili su vrsto uvjereni da je tako. Prije svega, i za Machiguenge koji su živjeli s onu stranu rije nog prolaza Mainique, prestala je u velikoj mjeri disperzija u kojoj su prije živjeli, ta dijaspora skitni kih grupica koje su pobjegle tu i tamo, gotovo bez me usobna dodira, bore i se svaki od njih svim silama za preživljavanje, koje bi, da se nastavilo, donijelo isti i potpuni rasap zajednice, topljenje njihova jezika, asimilaciju njihovih lanova u druge skupine i kulture. Nakon mnogih napora, koji su došli od strane vlasti, katoli kih misionara, antropologa i etnologa, i samoga Instituta, Machiguenge su prihvatili ideju da osnuju sela, da se okupe na mjestima pogodnima za obradu zemlje, uzgoj životinja i razvoj trgovine s ostatkom Perua. Stvari su se brzo razvijale. Bilo je ve šest sela, neka su od njih nedavno nastala. Mi emo posjetiti dva: Nuevo Mundo i Nueva Luz.

Od pet tisu a Machiguenga - približne ra unice - gotovo polovica je živjela u tim selima. U jednome je od njih, osim toga, pola su žitelja bili Machiguenge a polovina Campe (Ashaninke) i, do sada, suživot pripadnika tih dvaju plemena nije predstavljao ni najmanji problem. Schneilovi su bili optimisti i vjerovali su da e i ostatak Machiguenga, ak i oni najnepristupa niji me u njima - takozvani kogapakori - kad vide kako je osnivanje zajednica njihovoj bra i donijelo niz pogodnosti - manje nesiguran život, mogu nost da dobiju pomo u slu aju nužde - postupno napustiti svoja skloništa u unutrašnjosti šume da bi osnovali nova naselja. S istinskim oduševljenjem, Schneilovi su nam ispriповijedali koje su konkretne mjere poduzeli u naseljima da ih integriraju. Osnivanje škola i poljoprivrednih zadruga, primjerice. I u mjestu Nuevo Mundo kao i u Nueva Luz djelovale su dvojezi ne škole, s domoroda kim u iteljima. I njih emo vidjeti.

Zna i li to da e Machiguenge prestati biti primitivan narod, zatvoren u sebe, pesimisti an, poražen, kakvog su mi opisali 1958. godine? Donekle je tako. Bilo je me u njima, barem me u Machiguengama koji su sada živjeli u zajednici, manje zazora prema novome, prema napretku, možda više životnog elana. Ali u pogledu izolacije, nije se moglo govoriti još uvijek o radikalnim promjenama. Jer iako bismo mi uvijek stigli do njihovih naselja za dva ili tri sata u avionima Instituta, putovanje rijekom do tih sela, iz bilo kojeg važnijeg mjesta u Amazoniji, moglo je potrajati danima i ponekad tjednima. Tako da injenica njihove integracije u Peruu nije više bila nešto tako daleko kao u prošlosti, ali još uvijek nije postala stvarnoš u.

Mogu li razgovarati na španjolskome s nekim Machiguengama? Da, s nekima, s nekolicinom. Primjerice, poglavica ili upravitelj mjesta Nueva Luz govori te no španjolski. Kako? Zar sada ima poglavica me u Machiguengama? Zar nije možda bilo najupe atljivije obilježje plemena to što nikada nije imalo hijerarhijski organiziranu politi ku organizaciju, s poglavarima i podre enima? Da, istina je. Prije. Ali taj anarhi ni sustav kakav je bio njihov mogao se protuma iti njihovom disperzijom; sada, okupljeni u sela, imali su potrebu za

vlastima. Administrator ili poglavar Nueva Luza bijaše mlad ovjek i sjajan vođa zajednice, školovan u Biblijskoj školi Mazamari. Treba li im onda protestantski pastor? Pa dobro, donekle. Postoji li već prijevod Biblije na jezik Machiguenga? Naravno, i oni su je sami preveli. U Nuevo Mundo i Nueva Luz možemo snimiti primjerke Novoga zavjeta na jeziku Machiguenga.

Sjetih se Mascarite, našega posljednjeg razgovora u onom kafi u aveniji Espana. Ponovno za uha njegove prijekore i prorokanstva. Prema onome što su nam ispričali Schneilovi, strahovi Saúla Zuratasa, tog popodneva, samo su se potvrdili. Kao i druga plemena, Machiguenge su se nalazile usred procesa akulturacije: Biblija, dvojezične škole, evangelisti koji vođa, privatno vlasništvo, vrijednost novca, trgovina, bez sumnje zapadnjačak odjevak... Je li sve to donijelo dobro? Da li su od toga imali konkretne prednosti kao pojedinci i kao narod, kako su naglašavali Schneilovi? Ili su se od slobodnih i samodostatnih „divljaka” poželjeli pretvarati u zombije, karikature zapadnjaka, prema Mascaritinu izrazu? Hoće li mi biti dovoljan posjet od samo dva dana da se u to uvjerim? Ne, naravno da mi neće biti dostatno.

Te noći, u bungalovu Yarinacoche, ostadoh dugo budan, razmišljajući. Kroz metalno prozorsko platno, vidio sam komadi jezera, s jednom pozlaćenom zvijezdom, ali mjesec - koji sam zamišljao okrugao i sjajan - skrivao mi je od pogleda šumarak. Je li dobar ili loš znak da mi Kashiri, ta muška zvijezda, ponekad zloudna, a drugi put dobrohotna, prema mitologiji Machiguenga, skriva svoje lice s mrljama? Prošlo je dvadeset i tri godine otkako sam spavao u jednom od tih bungalova prvi put, i za to vrijeme ne samo što sam se ja promijenio, proživio na tisuće novih iskustava, ostario. I ti su Machiguenge, o kojima sam znao tek po dvama kratkim svjedočanstvima toga američkog para, iz mog razgovora u Madridu s jednim dominikancem i iz nekoliko etnoloških radova, doživjeli velike promjene. Kako se čini, više se nisu uklapali u slike koje sam ja stvorio o njima. Više nisu bili skupinica neukrotivih i tragičnih, društvo iscjepkano u majušne obitelji, koje su bježale, uvijek u bijegu od bijelog ovjeka, od mješanca, od gorštaka, od drugih plemena, iščekuju i stoje kišobonosno prihvaćajući i individualni i kolektivni nestanak, ali ne odustaju i od svoga jezika, od svojih bogova, od svojih običaja. Neka nesavladiva melankolija obuze me kad pomislih kako ovo društvo, raspršeno po vlažnim i golemim šumama, kojemu je nekolicina putujućih pripovjedača služilo kao životni eliksir, nestaje.

Koliko sam puta u ove dvadeset i tri godine mislio na Machiguenge? Koliko sam ih puta pokušao shvatiti, pisati o njima, koliko sam projekata napravio da otputujem u njihovu zemlju? Oni su krivi što su svi likovi ili institucije koje su im mogle nalikovati ili se na neki način povezati sa svijetom pripovjedača Machiguenge, u meni izazvali takvu nevjerojatnu oporost. Poput putujućih trubadura iz područja Bahije koji su uz pratnju svojega oslonca - gitare - tamarali po prašnjavim selima brazilskog sjeveroistoka prenose i stare srednjovjekovne romances i regionalne tračeve. Bilo mi je dovoljno to što sam vidio jednoga od njih, tog popodneva, na tržnici Uauá, da bih naslutio, potiskujući i siluetu *cabocla*, u njegovu sakou i kožnatim šeširovom, koji je priča, pjevajuć, ispred jednog podrugljivog skupa priča o princezi Magaloni i dvanaestorici paževa iz Francuske, žućkastozelenkastu kožu, ukrašenu simetričnim crvenkastim linijama i tamnim mrljama, polunagog pripovjedača koji je, daleko, na nekoj plažici skrivenoj ispod grana Madre de Dios, pripovijedao nekoj pažljivoj obitelji, koja je uvala, o svačemu i oko izdaje Tasurinchija i Kientibakorija, iz koje su nastala sva dobra i sva zla biča ovoga svijeta.

Ali još i više od trubadura, bijaše to irski *seanchaí*, koji me podsjetio, i to kako samo snažno, na pripovjedačički Machiguenge. *Seanchaí*: „Kazivač starih priča”, „onaj koji zna stvari”, prevedeno na engleski, rastreseno, netko, u nekom dublinskom baru. Kako objasniti, ako ne Machiguengama, tu emociju, to naglo ubrzanje u grudima, koje me dovelo do toga da se umiješam, da zapitkujem i kasnije, da dodijavam i izludujem poznate i irske prijatelje sve dok me ne odvedoše pred jednog *seanchaíja*? Živuća relikvija starih aeda iz Hibernije koji, poput onih njihovih predaka, miješaju se siluete miješaju, u noćna vremena, s keltskim mitovima i predajama, koji predstavljaju kulturne temelje Irske, a *seanchaí* još uvijek pripovijeda, do naših dana, u zadimljenoj toplini nekoga *puba*, na nekoj proslavi prekinutoj iznenada zbog zatavljenosti njegovom riječi, ili u nekoj bliskoj kućici, pokraj ognjišta, dok vani sipi kiša ili

bjesni oluja, drevne bajke, epske priče, užasna ljubakanja, uznemirujuća uroda. On je vlasnik bara, voza kamiona, pastir, prosjak, netko kojega je udesno dodirnuo arabijski štapi mudrosti i umijeće pripovijedanja, prisjećanja, izmišljanja i obogaćivanja onoga što se pripovijedalo tijekom stoljeća, glasnik iz vremena mitova i magije koji prethode povijesti, koje suvremeni Irci još uvijek slušaju, sate i sate, jako pažljivo. Oduvijek sam znao da taj intenzivan osjećaj s kojim sam doživio to putovanje u Irsku zahvaljujući *seanchaíu*, bijaše metaforičan, jedan na in da se putem njegove pripovjedačke i da se doživi iluzija da i sam iniš sastavni dio publike Machiguenga, onako stisnut među slušateljima.

I, naposljetku, sutradan, na taj nepromišljen način, i voleniji manje nego samim supružnicima Schneil, upoznat u Machiguenge. Život ponekad sliči romanu, zar ne? Upravo tako. „Rekao sam ti, dovraga, da želim završiti jednim zoomom, dovraga, Alejandro”, buncao je Lucho Llosa u krevetu do mene, vrteći se ispod štitnika od komaraca.

Krenusmo u zoru, u dvama institutskim jednomotorcima Cessna, s tri putnika u svakome. Pilot avion i a u kojemu sam se ja vozio, usprkos svojem adolescentskom licu, već je nekoliko godina proveo s misionarima lingvistima i prije nego što je upravljao avionima u Amazoniji, to je već uinio u prašumama Srednje Amerike i u Bornejskim prašumama. Bijaše to jednoga prozra noga jutro, tijekom kojega se iz zraka moglo lijepo pratiti meandriranje Ucayalija, prvo, a zatim i Urubambe - njihove otočice, njihove mucave jahte s izvanbrodskim motorom ili pequepeques, njihove kanue, kanale, uske rijeke ne prolaze, pritoke - i majušna sela koja su se, povremeno, otvarala u istine s kolibama i crvenkastom zemljom u beskrajnoj zelenoj ravnici. Prodosmo iznad Kažnjene kolonije Sepa i iznad dominikanske misije Sepahua i zatim napustismo tijek Gornje Urubambe, da bismo nastavili komplicirani tijek rijeke Mipaya, blatnjave zmijske na rijim smo obalama, oko deset sati ujutro, ugledali naše prvo odredište: Nuevo Mundo.

Ime Mipaya izaziva povijesne reminiscencije. Ispod toga biljnog gustiša nalazilo se prije jednog stoljeća mnoštvo logora za skupljanje kau ukovca. Nakon užasnog pomora koje je pleme doživjelo, pasivno, u godinama kau ukovca, nekadašnji propali proizvođači kau ukovca pokušali su, dvadesetih godina, otvoriti haciende u tom području, osiguravajući si radnu snagu zahvaljujući starom sustavu lova na Indijance. Tada je ovdje, na obalama Mipaya, došlo do jedinog poznatog slučaja u povijesti otpora Machiguenga. Kad je jedan mjesni zemljoposjednik došao po mlade i po žene, Machiguenge su ih do ekali strijalama i ubili su i ranili nekoliko viracocha, prije nego što će ih istrijebiti. Prašuma je prekrila pozornicu svojim gustim pokrovom trupaca, granja, lišća, a nije ostalo ni traga tim sramotama. Prije no što će sletjeti, pilot je napravio nekoliko krugova iznad dvadesetak koliba unjastih krovova, ne bi li Machiguenge iz Nuevo Munda povukli djecu iz jedine ulice u mjestu, koja je služila kao pista za ateriranje.

Schneilovi su stigli istim avionom kao i ja i im su ih ugledali kako silaze iz aviona, stotinjak se mještana sjati oko njih, pokazujući izraze velikog uzbuđenja i radosti. Natjecali su se među sobom tko će ih dotaknuti, potapšati, ijedni i drugi govorili su istodobno na nekom ritmičnom, grubom jeziku, prepunom oštrih modulacija. Osim uiteljice, koja je nosila suknju i bluzu i koja je na nogama imala sandale, svi su drugi Machiguenge hodali bosonogi, muškarci s minijaturnim pokrivalom i u tunici, a žene također u pamunim tunikama, žutosmeđe ili sive boje, koje su karakteristične za mnoga plemena. Samo su neke starice nosile krpe ispod struka, tanki ogrtač skupljen oko struka koji im je grudi ostavljao nepokrivene. Gotovo svi, muškarci i žene, nosili su na sebi crvenkaste i crne tetovaže.

Tamo su bili, dakle. To bijahu Machiguenge.

Nisam imao vremena niti osjetiti suut. Da bismo što više iskoristili danju svjetlost, dadosmo se smjestiti na rad i srećom, nikakva nas katastrofa nije spriječila da uslikamo kolibe - sve jednake među sobom: jednostavna platforma od trupaca koji su stajali na stupovima, tanke pregrade od trske koje su pokrivalo samo polovicu stranica, perjanica od palmina lišća koja je predstavljala krov, i nekoliko strogih interijera jer su se u njima nalazile tek smotuljci prostirki, korita, mreže za pecanje, lukovi i strijele i hrpice juke, kukuruza i tikvi - ni traga ne bijaše uiteljici, jedinjoj koja se mogla izražavati, iako s poteškoćama, na španjolskome. Bijaše ona i administratorica seoske trgovine, gdje je dvaput mjesečno stizao amas

potrepštinama. Moji pokušaji da od nje doznam kakve informacije o pripovjeda ima bijahu beskorisni. Je li uspijevala razumjeti na koga mislim? Inič se da nije. Promatrala bi me s iznenaenim izrazom, pomalo nemirna, kao da me preklinje da postanem razumljiviji.

Iako nismo mogli razgovarati izravno s njima, nego preko Schneilovih, ostali Machiguenge ponijeli su se prilično uslužno i uspješni smo snimiti neke pjesme i plesove i profinjeni obred tijekom kojega si je jedna starica oslikavala, po licu, geometrijske crteže, tinkturom od arnike. Snimili smo kadrove usjeva u cvatu, peradarnike, školu, a u iteljica je inzistirala da poslušamo kako u enici pjevaju Nacionalnu himnu na jeziku Machiguenga. Jedan od djeaka imao je lice uništeno onom vrstom gube koja se zove uta - Machiguenge je pripisuju ubodu krijesnice ruži aste boje, abdomena prepuna sjajnih točica - ali, prema nesputanosti i prirodnosti ponašanja i trkaranja me u drugim dječacima, nije izgledao, barem ne na prvi pogled, predmetom diskriminacije i poruge zbog svoje unakaženosti.

Kad smo, po etkom veeri, utovarivali stvari da krenemo na put u selo gdje ćemo prenoići - Nueva Luz - saznasmo kako će Nuevo Mundo vjerojatno uskoro morati promijeniti lokaciju. Što se to dogodilo? Jedna od onih geografskih nepredvidljivost koje su svakodnevna pojava u prašumi. Rijeka Mipaya, tijekom posljednjeg kišnog razdoblja, zbog poveanog vodostaja, potpuno je promijenila svoj tok, udaljivši se toliko od Nuevo Mundo da su sada, kad su se vode spustile na zimski vodostaj, stanovnici morali jako dugo pješaćiti kako bi stigli na njezine obale. Zato su se nalazili u potrazi za drugim mjestom, koje neće biti tako izloženo nepogodama, da utabore svoje selo. Neće to biti komplicirano onima koji su itav život proveli u selidbama - njihovi gradovi, inič se, također su nicali pod atavističkim znakom kretanja, peripatetike sudbine - a s druge strane, te kolibe od trupaca, trstike i palmina lišće, lakše su se mogle demontirati i ponovno podignuti nego kućice u civilizaciji.

Objasnili su nam kako dvadeset minuta leta, koliko nam treba da od Nuevo Mundo stignemo do Nueva Luza, zavarava jer hodaju i po prašumi ta udaljenost zahtijeva barem tjedan dana putovanja, a u kanuu dva dana.

Nueva Luz bijaše najstarije od svih sela Machiguenga - upravo je navršio svoj drugi roćendan - i imalo je otprilike dvostruko više koliba i žitelja od Nuevo Munda. I ovdje je jedino Martín, poglavica upravitelj i u itelj u dvojezičnoj školi, nosio košulju, hlače i cipele, i imao je frizuru podšišanu na zapadnjačkin način. Bijaše poprilično mlad, sićušan, smrtno ozbiljan, i govorio je spretan, tean i sinkopirani španjolski, prepun apokopa. Jednako kao i u prethodnom selu, u Nueva Luzu Machiguenge su Schneilove do ekali ekstatično i bučno, i ostatak dana i dobar dio noći vidjeli smo kako skupine pojedinaca strpljivo iščekuju da se drugi oprostene bi li im se približili i zapodjenuli bućan razgovor, urešen gestikulacijom i pokretima.

I u Nueva Luzu snimili smo plesove, pjesme, bubnjarska sola, školu, trgovinu, usjeve, tkalačke stanove, tetovaže, i intervju s upraviteljem koji je diplomirao na Biblijskoj školi Mazamari, mladim ovjekom, jako mršavim, kose ošišane gotovo do tjemena, ceremonijalnih manira. Bijaše on pravi uenik svojih u itelja, jer je, radije nego o Machiguengama, govorio o Rije i, Glagolu, Svetome Duhu. Imao je on mrzovoljan običaj da se zaustavlja na nevažnim pojedinostima, i da odugovla i o biblijskim nejasnim mjestima, uvijek kad ne bi želio odgovoriti na neko pitanje. Dvaput sam ga pokušao isprovocirati da nešto kaže o temi pripovjedača, i obadva puta, gledajući me bez razumijevanja, ponovno mi objasni kako je ta knjiga koju drži na koljenima rije Božja i rije njegovih apostola na jeziku Machiguenga.

Nakon što smo završili s poslom, otićemo se okupati u jedan klanac Mipaye, nekih petnaestak minuta udaljenog od sela, voćeni dvama avijatićima iz Instituta. Bijaše po etak sutona, najtajanstvenijeg i najljepšeg sata u Amazoniji, pod uvjetom da nema pljuskova. Mjesto je bilo pravo otkriće. Jedan rukavac Mipaye se odvajao zbog prirodnog grebena stijena, tvoreći svojevrsnu uvalu u kojoj se moglo plivati u mirnim i mlakim vodama, ili u kojoj se, ukoliko je to netko htio, mogao prepustiti struji zaustavljenoj stijenama. Iako je i lakonski Alejandro Pérez po eto gacati po vodi i smijati se, lud od sreće, u tom amazonskom jacuzziu.

Kad smo se vratili u Nueva Luz, mladi Martín (njegova je ljubaznost bila pretjerana i njegovi pokreti kraljevski elegantni) pozove me na topli napitak od hierbaluise, u njegovu

kolibu, odmah pokraj škole i seoske trgovine. Imao je radio-prijemnik s kojim je uspostavljao vezu sa Sjedištem u Yarinacochi. Bijasmo obojica sami u sobi, koja je bila toliko ista kao i sam Martín; Lucho Llosa i Alejandro Pérez otišli su pomoći pilotima da istovare ležaljke za njihanje i štitnike od komaraca ispod kojih ćemo spavati. Svjetlost je brzo padala i rasle su mrlje od sjena okolo nas. Itava je prašuma po elu sinkroni no škripati, kao uvijek u taj sat, podsjeća aju i nas kako ispod njezina zelena šipražja mirijade kukaca vladaju svijetom. Ubrzo, nebo će se ispuniti zvijezdama.

Vjeruju li doista Machiguenge da su zvijezde bljesak koji izlazi iz aura duhova? Martín, postojano, potvrdi. Da su zvijezde pa alicе vatrene strijele tih boži aka-djece, Ananeriitea, a jutarnja rosa njihova mokra a? Martín se ovaj put nasmije; da, tako vjeruju. A sada, kad su Machiguenge prestale hodati, da bi se ukorijenili u selima, hoće li Sunce pasti? Sigurno neće: Bog će se pobrinuti da ga zadrži. Odmjeri me na trenutak, zabavljaju i se: kako sam ja doznao za ta vjerovanja? Rekoh mu da me Machiguenge zanimaju otprije gotovo četvrt stoljeća; kako od tada pokušavam pročitati sve što postoji napisano o njima. I ispričah mu zašto. Dok sam govorio, njegovo lice koje je ispod etka bilo dobrohotno i nasmiješeno, postajalo je sve ozbiljnije, nepovjerljivije. Saslušao me s ozbiljnošću, ne mi u u ni jedan mišić na licu.

- Vidite, moja pitanja o pripovjedaču ima nisu puka znatiželja, nego nešto mnogo ozbiljnije. Ona su jako važna za mene. Možda jednako onoliko koliko i za Machiguenge. Martín - on bi ostao nijem i miran, s bljeskom koji mu je stražario u dnu zjenica. Zašto mi niste htjeli ništa ispričati o njima? Niti u iteljica iz Nuevo Munda nije mi željela ništa reći. Otkuda toliko tajanstvenosti s pripovjedaču ima, Martín?

Potvrdi mi kako ne razumije što mu ja to govorim. O čemu je riječ kad spominjem pripovjedača? Nikada nije čuo da se oni spominju, ni u ovom selu niti u bilo kojem drugom mjestu. Možda postoje u drugim plemenima, ali ne među Machiguengama. Upravo mi je to govorio, kad u oše Schneilovi. Nismo valjda popili svu hierbaluisu, koja je najmirisnija u itavoj Amazoniji, zar ne? Martín promijeni temu i meni se u u ini razboritim ne ustrajavati na temi.

Ali, sat vremena kasnije, kad smo se oprostili od Martína i nakon što smo postavili moju njihaljku i štitnik od komaraca u kolibi koju su nam posudili, iziđoh sa Schneilovima udahnuti svježim noćnim zrakom, šećerom i po pustopoljini okruženoj nastambama Nueva Luza, tema mi se ponovno nametnu sama od sebe, a da se tome nisam mogao oduprijeti.

- Ono malo sati koje sam proveo među Machiguengama nisam mogao čuti mnogo toga - rekoh im. - Ali, primijetio sam barem jednu stvar. Jednu važnu stvar.

Nebo bijaše šuma zvijezda i mrlja oblaka skrivala je mjesec, koji se primjetivo tek po raspršenu sjaju. U Nueva Luzu zapalili su lomaču na jednom kraju sela i oko nje iznenada bi iskrsnule nestalne siluete. Sve su kolibe bile u mraku, osim one koju su nam posudili, koja je bila osvijetljena, pedeset metara od nas, zelenom svjetlošću u prijenosne svjetiljke. Schneilovi su iščekivali da ja nastavim. Hodali smo polagano, po mekanom zemlji, usred visoke trave. Unatoč izmama, po čemu sam osjećati na lancima i na preponama ubode komaraca.

- A što ste to shvatili? - upita, naposljetku, gospođa Schneil.

- Da je sve to jako relativno - nastavih, nepromišljeno.

- Hoću reći, nadjenuti tom selu ime Nueva Luz, a za poglavicu izabrati Martína. Pa to što postoji Novi zavjet na jeziku Machiguenga, pa onda što se uroenike šalje u biblijske škole iz kojih izlaze kao pastori. Prenagli prijelaz iz nomadskog života u sjedalači. Ubrzana okcidentalizacija i kristijanizacija. Navodna modernizacija. Primijetio sam daje to puki privid. Bez obzira što su po elu trgovati, služiti se novcem, njihova im je tradicija još uvijek mnogo važnija od svega toga.

Ušutjeh. Da li ih time vrijetam? Ja sam nisam znao kakav zaključak mogu izvući iz te nepromišljene refleksije.

- Da, naravno - nakašlja se Edwin Schneil, pomalo zbunjeno.

- Naravno. Stotine godina nekih vjerovanja, nekih običaja, ne nestaju preko noći. Za to je potrebno vrijeme. Važno je da su se po elu mijenjati. Sadašnje Machiguenge više nisu ono što su bile kad smo došli ovdje, to Vam mogu potvrditi.

- Primijetio sam da za njih postoji dno koje je još uvijek nedodirljivo - prekinuh ga. - Kao

što sam upitao i u iteljicu u Nuevo Mundo, upitah ovdje i Martína o pripovjeda ima. A reakcija i u iteljice i Martína bila je jednaka: zaniijekali su da ovi postoje, pravili su se da ak i ne znaju o emu im pri am. Želite re i kako se ak i me u najzapadnja kijim Machiguengama, poput u iteljice i Martína, zadržao redukt vjernosti prema vlastitim vjerovanjima. Prema nekim tabuima kojih se nisu spremni odre i. Zato ih tako strogo skrivaju od stranaca.

- Pripovjeda i? - upita Edwin Schneil. Njegovo se iznena enje doimalo iskrenim.

Usljedi je duga pauza, tijekom koje se u inilo da je zujanje nevidljivih kukaca postalo zaglušuju e. Ho e li to on mene upitati tko su pripovjeda i? Ho e li mi i Schneilovi re i, poput u iteljice i poglavice-pastora, kako nikada nisu uli da se govori o njima? Pomislih kako, doista, pripovjeda i ne postoje: ja sam ih izmislio i smjestio zatim u lažna sje anja da bih ih u inio stvarnim.

- Ah, pripovjeda i! - uskliknu gospo a Schneil, napokon. I zašušta ovom rije ju ili frazom poput šuštanja liš a po kojemu se gazi. U ini mi se da dopire do mene, prelaze i vrijeme, od bungalova do obala plantaže na Yarini gdje sam je prvi put uo kad sam bio još gotovo adolescent.

- Ah - ponovi Edwin Schneil, oponašaju i šuštanje, jedanput, dvaput, pomalo zbunjeno. - Pripovjeda i. *Speakers*. Da, naravno, to je jedan od mogu ih prijevoda.

- I kako ste Vi doznali za njih? - re e gospo a Schneil, okre u i malo glavu prema mjestu na kojem sam stajao.

- Od Vas, od Vas dvoje - promrmljah.

Naslutih kako su u polusjeni, razroga ili o i, kako me usobno razmjenjuju meni nerazumljive poglede. Otkrih im tada kako od te no i, u njihovu bungalovu na obali jezera Yarina, u kojem su me prihvatili kao svoga, pripovjeda i Machiguenge žive sa mnom, intrigiraju i me, uznemiravaju i me i kako sam ih od tada tisu u puta pokušao zamisliti na njihovim hodo aš ima kroz prašumu, kako prikupljaju i prenose pripovijetke, pri e, tra eve, maštarije, od jednog oto i a Machiguenga do drugoga, u tom amazonskom moru na kojem su plutali prepušteni sudbini na milost i nemilost. Rekoh im kako je, zbog razloga koji je teško objasniti, postojanje tih pripovjeda a, znanje o onome što oni rade i kakvu funkciju njihovi poslovi imaju u životu njihova naroda, u ove dvadeset i tri godine bilo velik poticaj mojemu vlastitom radu, izvor inspiracije i primjer koji bih želio oponašati. Shvatih kako govorim s prevelikim zanosom i ušutjeh.

Bez prethodnog dogovora, zaustavismo se pokraj neke uzvisine s deblima i granama, nagomilanih u središtu istine da bi se zapalila loma a. Sjedosmo, ili naslonismo se o drvo. Sada se mogao vidjeti Kashiri, u prvoj etvrti, žuto-naran aste boje, okružen svojim golemim haremom pucketaju ih krijesnica. Osim komaraca, bilo je tamo mnogo moskitosa i bili smo prisiljeni mahati rukama cijelo to vrijeme da bismo ih udaljili s naših lica.

- Pa dobro, baš neobi no, tko bi pomislio da se Vi toga sje ate, a osobito da e to postati tako zna ajno u Vašem životu - re e naposljetku, da bi nešto rekao, Edwin Schneil. Izgledao je zbunjeno i pomalo s nelagodom. Ja se nisam ni sje ao da smo tada dotaknuli temu fabulatora, zar ne?, ne, pripovjeda a, nije li tako? Baš neobi no, baš neobi no.

- Uop e me ne iznena uje da Martín i u iteljica iz Nuevo Munda nisu ništa željeli re i o njima - pridometnu, nakon jednog trenutka, gospo a Schneil. - To je tema koju ne želi dodirnuti ni jedan Machiguenga. Jako privatn predmet, jako tajan. Pa ak ni u našoj prisutnosti, koji ih poznajemo ve toliko dugo, koji smo vidjeli ro enje mnogih od njih. Ja to ne razumijem. Jer oni sve ispri aju, svoja vjerovanja, svoje rituale s Ayahuaskima, vradžbine. Ne ustru avaju se ni ega. Ali o pripovjeda ima nerado kazuju. To je jedino što e uvijek presko iti. Edwin i ja esto smo se zapitali otkud taj tabu.

- Da, udna je to stvar - potvrdi Edwin Schneil. - Nije razumljivo, jer su oni jako komunikativni i nikada se ne ustru avaju odgovoriti niti na jedno pitanje. Najbolje informirane osobe na svijetu, upitajte bilo kojeg antropologa koji se tu pojavio. Možda ne vole pri ati o sebi, niti da ih se upozna, jer u pripovjeda ima su pohranjene obiteljske tajne. Poznaju sva otajstva Machiguenga. Kako glasi ona poslovice? Da se prljava roba treba prati samo kod ku e, nije li tako? Možda tabu o pripovjeda ima sadrži takav osje aj.

U tami, gospo a Schneil se nasmija.

- Pa dobro, meni se ta teorija ne čini uvjerljivom - reče. - Jer Machiguenge nisu nimalo rezervirani o privatnim stvarima. Samo da znate koliko sam puta ostala bez riječi i crvena od stida zbog onoga što su pripovijedali...

- Ali, u svakom slučaju, uvjeravam Vas da griješite ukoliko vjerujete da je riječ o vjerskom tabuu - primijeti Edwin Schneil. - Nije tako. Pripovjedači nisu ni vračevi ni svećenici, poput Seripigarija ili Machikanarija. Oni su jednostavno to, pripovjedači.

- Znam ja to - rekoh. - Već ste mi to prvi put objasnili. I upravo je to ono što me ganulo. Da ih Machiguenge smatraju toliko važnima da bi ih čuvali kao tajnu, obično ne pripovjedačima.

S vremena na vrijeme neka šutljiva sjena prošla bi pokraj nas, šušnula bi nakratko, Schneilovi bi prošušljali odgovor koji je otprilike trebao zvučati kao „dobra večer“, i sjena bi nestala u magli. Nikakva buka nije dolazila iz koliba. Da li je to čitavo selo usnulo?

- I sve ove godine niste nikada čuli nekog pripovjedača? - upitah ih.

- Ja nisam imala tu sreću - reče gospo a Schneil. - Meni se do sada nije pružila prilika. Ali Edwinu jest.

- I to dvaput - nasmija se on. Iako u četvrt stoljeće, to nije mnogo, zar ne? Nadam se da Vas ovo što Vam govorim neće razočarati, ali mislim da mi se neće svidjeti ponoviti to iskustvo.

Prvi put bilo je to sasvim slučajno, ima tome manje od deset godina. Schneilovi su živjeli nekoliko mjeseci u maloj naseobini Machiguenga kod rijeke Tikompima, a jednoga jutra, ostavivši tamo svoju suprugu, Edwin otiče posjetiti drugu jednu obitelj u zajednici, nekoliko sati vožnje kanuom uzvodno. Putovao je u pratnji nekog dječarca, koji mu je pomagao veslati. Kad stigoše, otkriše kako, umjesto pet ili šest Machiguenga koji su živjeli tamo, i koje je Edwin Schneil poznao, bijaše njih barem dvadesetero, od kojih su neki pristigli iz udaljenih zaselaka. Klečali su u polukrugu, starci i djeca, muškarci i žene, okupljeni oko jednog muškarca koji je držao govor, sjedeći i prekrivenih nogu, okrenut prema njima. Bijaše to pripovjedač. Nitko nije imao ništa protiv kad su Edwin Schneil i dječak tako čer sjeli slušati. A pripovjedač nije prekinuo monolog dok su se oni priključivali publici.

- Bio je poprilično star i govorio je tako brzo da mi je bilo teško pratiti ga. Vjerojatno je već bio dugo govorio. Nije ni najmanje izgledao umoran. Priredba je potrajala još nekoliko sati. Povremeno došla bi mi do ruku tikvica s masateom da si osvježim grlo kojim gutljajem. Ne, nikada prije nisam vidio tog pripovjedača. Poprilično star, na prvi pogled, iako, kako Vam je poznato, ovdje se u prašumi brzo stari. Vremešan, što me u Machiguengama može značiti trideset godina. Bijaše on nizak, snažan, jako izražajan muškarac. Ja, Vi, bilo tko drugi, tko provede sate i sate pričajući, promuknuo bi ili ostao bez glasa. Ali on, ne. Pričao je i pričao, jako energično. Naposljetku, bijaše to njegov poziv i nesumnjivo ga je dobro obavljao.

O čemu je govorio? Pa dobro, nemoguće je prisjetiti se. Kakve li zbrke! O svemu malo, o stvarima koje su mu padale na pamet. O onome što je radio većer prije i o četiri svijeta kozmosa Machiguenga, o svojim putovanjima, magičnim travama, o ljudima koje je upoznao i o bogovima, malim bogovima i fantastičnim bićima iz plemenskog panteona. O životinjama koje je vidio i o nebeskom zemljopisu, labirintu rijeka čijih se imena nitko ne sjeća. Edwinu Schneilu bijaše teško pratiti koncentrirano tu bujicu riječi i u kojoj se skakalo od razgovora o branju juke pa do demonskih vojski Kientibakorija, duha zla, a od tih tema do poroda, brakova i obiteljskih smrti ili o nedaćama vremena puštanja sokova drveća, kako su oni nazivali razdoblje kaucukovca. Ubrzo se Edwin Schneil više zainteresirao, umjesto za pripovjedača, za zadivljujuću, nepomičnu pozornost kojom su ga Machiguenge slušali, prateći njegove viceve grohotnim smijehom, ili suosjećajućim zajedno s njim. Lakomih zjenica, poluotvorenih ustiju, uspravnih glava, ne bi im promaknula ni stanka, ni promjena u modulaciji glasa onoga što je uvijek govorio.

Ja sam slušao lingvistu kao što su oni slušali pripovjedača. Da, postojali su i izgledali su kao iz mojih snova.

- Zapravo, malo se sjećam onoga što je pričao - reče Edwin Schneil. Dat ću Vam samo

nekoliko primjera. Kakve li konfuzije! Sje am se, toga se dobro sje am, kako je ispri ao obred inicijacije nekog mladog šamana, s Ayahuascom, koji je vodio neki Seripigari. Ispri ao je kakve je sve vizije imao. udne, nepovezane, poput kakvih modernih pjesama. Govorio je, tako er, o svojstvima neke pti ice, chobiburiti; ukoliko se zakopaju koš ice krila, u ku nu zemlju zajam ena je obiteljska sloga.

- Primijenili smo recept i zapravo nismo dobili tako dobre rezultate - našalila se gospo a Schneil. Što ti kažeš, Edwine?

On se nasmija.

- Zabavljaju se, to su njihovi filmovi, njihova televizija - pridoda, sad ve ozbiljno, nakon stanke. Njihove knjige, njihovi cirkusi, te zabave u kojima uživamo u civilizaciji. Za njih postoji samo jedna zabava na svijetu. Pripovjeda i su za njih upravo to.

- Ni manje ni više - ispravih ga blago.

- Molim? - upita rastreseno. - Pa dobro. Ali, oprostite mi što inzistiram, ne vjerujem da se iza toga krije bilo što vjerskoga. Zato privla i toliku pozornost sav taj misterij, tajna koja ih okružuje.

- Okruženo je tajnom ono što nam je važno - usudih se primijetiti.

- U to nema nikakve sumnje - potvrdi gospo a Schneil. Njima su pripovjeda i važni. Ali nismo otkrili zašto.

Pro e još jedna plaha sjena, zašušlja i Schneilovi tako er. Upitah Edwina je li razgovarao tada sa starim pripovjeda em.

- Jedva sam imao vremena. Doista, kad je prekinuo pri u ve sam bio premoren, boljele su me sve kosti. Tako da smjesta zaspah. Zamislite, etiri ili pet sati u sjede em položaju, bez promjene položaja, nakon što ste veslali usuprot struji gotovo itav dan. I slušaju i to šuškanje anegdota. Nisam imao volje ni za što. Oti oh spavati, a kad se probudih, pripovjeda je ve bio otišao. Kako Machiguenge nerado pri aju o tome, nisam više uo za njega.

Tamo je bio. U šumovitoj tami Nueva Luza koja me obavijala, ugledah ga: puti pomalo bakrenaste, a pomalo zelenkaste, naborane zbog godina u bezbrojne bore; jagodice, nos, ela naki ena linijama i krugovima ija je funkcija bila da ga zaštiti od pandži i o njaka zvijeri, vremenskih nepogoda i magije strelica neprijatelja; niska rasta, kratkih i vornatih nogu, s malim platnom oko struka, i nesumnjivo, s lukom i tobolcem prepunim strijela u ruci. Tamo bijaše on: hodaju i me u šipražjem i deblima, poluvidljiv u gustoj šikari, hodaju i, hodaju i, nakon što je govorio deset sati, u susret svojoj sljede oj publici, da bi nastavio pripovijedati. Kako je zapo eo? Je li to posao koji se naslje uje? Da li ga ovjek odabire? Da li ga name u drugi?

Glas gospo e Schneil izbrisa sliku:

- Ispri aj mu o drugom pripovjeda u - re e. Onome koji je bio onako agresivan. O albinu. Zanimat e ga, sigurno.

- Pa dobro, ne znam je li bio pravi albino - nasmija se, u tami, Edwin Schneil. Me u nama zvali smo ga i gringo.

Ovaj put nije se radilo o slu aju. Edwin Schneil boravio je u nekom taborištu na rijeci Timpia, s jednom obitelji starih poznanika, kad iznenada do oše druge obitelji iz okolice, u stanju velikog uzbu enja. Edwin sazva tajni skup; pristadoše, odvojiše se da bi raspravili. Doku i razlog njihove uznemirenosti. Re e im da se ne brinu, smjesta e oti i. Posavjetovaše se, iako na inzistiranje vlasnika ku e, i rekoše mu da može ostati. Ali, kad stiže onaj kojega su ekali, planu nova rasprava, gruba, duga ka, jer je pripovjeda na neugodan na in zahtijevao da stranac ode, dok je lokalna obitelj bila uporna u tome da ostane. Edwin Schneil se odlu i oprostiti od svojih doma ina, rekavši im kako ne želi biti povodom rasprave. Skupi svoje stvari u smotuljak i oti e. Išao je u smjeru drugog taborišta, stazom, kad ga Machiguenge kod kojih je bio smješten, dostigoše. Mogao se vratiti, mogao je ostati. Uvjerili su pripovjeda a.

- Doista, nisu bili sigurni ni jedni drugi trebam li ostati, a još manje je to znao pripovjeda - pridoda. Njemu se nikako nije svi ala moja prisutnost tamo. Osjetih njegovo neprijateljstvo po tome što me ni jedan jedini put nije pogledao. Tako postupaju Machiguenge: u ine drugoga nevidljivim svojim bijesom. Ali ta obitelj iz Timpije i mi imali smo jako blizak odnos, duhovnog srodstva, odnosili smo se jedni prema drugima kao roditelji i „djeca”...

- Je li zakon gostoprimstva jako snažan me u Machiguengama?

- Prije je rije o zakonu srodstva - uzvрати gospo a Schneil. Ukoliko im ro aci do u u posjet, s njima se postupa kao prema prin evima. Nije to jako esto, zbog velikih udaljenosti na kojima žive. Zato su prisilili Edwina da se vrati i pomirili se s time da uje pripovjeda a. Nisu željeli uvrijediti ro aka.

- Bolje bi bilo da nisu bili tako gostoljubivi i da su me pustili da odem - uzdahnu Edwin Schneil. Još uvijek me bole kosti, a osobito usta, od tolikog zijevanja, prisje aju i se te no i.

Pripovjeda je po eo svoje pri e uve er, prije no što se skrilo sunce, i pripovijedao je cijele no i, bez prekida. Kad zašuti, svjetlost zapali krošnje stabala. Bilo je oko podneva. Edwinu Schneilu noge su bile toliko zgr ene, osje ao je bolove po itavu tijelu, da su mu morali pomo i da stane, zakora i, ponovno nau i hodati.

- Nikada nisam uo toliko besmislica u svojem životu - promrmlja. Nije znao što od umora, od neudobnosti. Cijele no i nije sklopio oka, hrvaju i se s bolovima u miši ima. Da sam ustao, jako bi se naljutili. Tek sam prvog sata, ili možda dva prva sata, pratio pri e. Poslije, nisam ništa drugo radio osim borio se sa samim sobom da ne utonem u san. I unato mojim naporima, cijelo mi je vrijeme glava klimala s jedne na drugu stranu, poput klatna kakvog zvona.

Nasmija se, potiho, uronjen u svoja sje anja.

- Edwin još uvijek pati od no nih mora sje aju i se te probdjevne no i, pokušava suspregnuti zijevanje i masira noge - nasmija se gospo a Schneil.

- A pripovjeda ? - zapitah.

- Imao je golem madež - re e Edwin Schneil. Na ini stanku, prebiru i po uspomenama ili rije ima kojima bi ga mogao opisati. I kosu koja je bila mnogo izrazitije ri okosa od moje. udan neki tip. Ono što Machiguenge zovu Serigórompi. To zna i ekscentri an, netko tko je druk iji od normalnog. Po toj kosi boje mrkve prozvali smo ga me u nama albinom, gringom.

Na mojim nožnim lancima komar i zapo eše krvavu gozbu. Osje ao sam njihova rilca i inilo mi se da ih osje am kako se zabadaju u moju kožu, koja e sada nate i u male plikove od kojih u osje ati nepodnošljiv svrab: tu sam cijenu morao platiti svaki put kad bih došao u prašumu. Amazonija mi nikada nije prestala napla ivati tu cijenu.

- Veliki madež? - upitah zamuckuju i. - Želite re i da se radi o gnojnim irevima? Kao što ih je imao dje arac kojega smo ovoga jutra vidjeli u Nuevo Mundo...?

- Ne, ne, rije je o madežu, tammome madežu - prekinu me Edwin Schneil, dižu i ruku. Prekrivao mu je cijelu desnu stranu lica. Dojmljiv prizor, uvjeravam Vas. Nisam nikada vidio ovjeka s takvim madežom, ni me u Machiguengama, ni negdje drugdje. I nisam ga više ponovno vidio.

I ja osjetih ubode moskitosa na svim razotkrivenim dijelovima tijela: po licu, vratu, rukama, dlanovima. Oblaci koji su ga skrivali razmaknuli su se i sada, Kashiri je bio tamo, nepotpun i sjajan, promatraju i nas. Drhtavica mi pro e tijelom, od glave do stopala.

- Je li ri okos? - promrmljah, polagano. Osušila su mi se usta dok su mi se ruke, naprotiv, znojile.

- Više od mene - nasmija se on. Pravi gringo, vjerujte mi na rije . Možda je ipak albino. Nisam, doduše, ni imao puno vremena da ga promotrim. Ve sam Vam rekao kako sam se osje ao nakon te sesije pri a. Kao da sam pod anestezijom. A kad se probudih, on je ve bio otišao, naravno. Da ne bi morao pri ati sa mnom niti mi gledati u lice.

- Koliko bi godina mogao imati? - promrmljah, osje aju i veliki umor, kao da sam ja proveo cijelu no pripovijedaju i.

Edwin Schneil slegnu ramenima.

- Tko zna - uzdahnu. - Zacijelo ste ve primijetili koliko je teško doku iti koje su životne dobi. Oni ne znaju, ne ra unaju poput nas, a osim toga, svi jako brzo dosegnu sredovje nost. Godine Machiguenga, re i emo. Ali mla i od mene, to je izvjesno. Poput Vas, možda, ili ak i mla i.

Nakašljah se, bezvoljno, dvaput ili triput, prikrivaju i tjeskobu. I osjetih, iznenada, snažnu, nezadrživu želju da zapalim cigaretu. Kao da su mi se sve pore tijela odjednom otvorile zahtijevaju i da udahnem jedan ili tisu u udaha dima. Prošlo je pet godina otkako

sam popužio cigaretu za koju sam vjerovao da mi je posljednja, bio sam siguran da sam se zauvijek oslobodio duhana, ak i jednostavan miris cigarete bio mi je odbojan, a evo, sada, odjednom, u no i u Nueva Luzu, ne znam iz kakvih tajanstvenih dubina, javila se u meni nesavladiva, neodgodiva želja za pušenjem.

- Da li je dobro govorio jezikom Machiguenga? - za uh se kako tiho izgovaram.

- Dobro? - zapita Edwin Schneil. Pa dobro, govorio je te no, bez stanke, bez zastajkivanja - nasmija se pretjeruju i. Kao što govore pripovjeda i. Pripovijedaju i o prošlim i o budu im stvarima. Eto, tako je to bilo.

- Da - uzvratih ja. Ho u re i, jezik Machiguenga, je li dobro govorio? Da se ne radi o...?

- Da? - re e Edvvin Schneil-

- Ništa - rekoh. Glupa ideja. Ništa, ništa.

Još uvijek kao da snivam, vjeruju i da sam još jako usredoto en na žalce komaraca i moskitosa i na svoju želju za cigaretom, vjerojatno upitah Edvvinu Schneila, s udnom boli u vilicama i na jeziku, kao da su mi se istanjili od tolike uporabe, koliko je vremena prošlo otkad se to dogodilo - „Oh, bit e da tome ima nekih tri i pol godine”, uzvratih - i da li se ponovno uo s njim, vidio ga ili uo vijesti o njemu, a on mi vjerojatno odgovori nije no na sva tri pitanja: ja sam to ve znao, bijaše to tema o kojoj Machiguenge nisu bili spremni razgovarati.

Kad se oprostih od Schneilovih - spavali su u Martinovoj ku i - i kad oti oh do kolibe gdje je bila moja njihaljka, probudih Lucha Llosu, mole i ga za cigaretu. „Otkad pušiš?”, iznenadi se, dodaju i mi jednu, ruku nesprenih od sna.

Nisam je zapalio. Zadržah je me u prstima, u ustima, miluju i pokrete otupuhivanja dima, tijekom te duge no i, dok sam se lagano njihao u ležaljci, slušao polagano disanje Lucha, Alejandra i pilota, osluškivao škripanje šume i osje ao kako jedna za drugom prolaze, polagano, veli anstveno, nevjerojatno, ushi eno, sekunde.

Vratili smo se u Yarinacochu jako rano. Vjerojatno smo aterirali nepredvi eno, u pola leta, jer nas je iznenadila oluja. U malom mjestasu Campa gdje potražismo uto ište, na obali Urubambe, živio je neki sjevernoameri ki misionar koji je bio poput kakvog faulknerijanskog lika nositelj samo jedne ideje, neustrašive tvrdoglavosti i alarmantnog junaštva. Zivi u toj pustari ve godinama, sa ženom i mnoštvom male djece, a u sje anju ga još uvijek vidim, ispod olujnog pljuska, kako energijim pokretima dirigira himne koje on sam, da bi pružio primjer, pjeva ispod nadstrešnice koju mlazovi vode prijete svaki as urušiti. Dvadesetero Campa jedva je micalo ustima, ostavljali su dojam da ne ispuštaju zvuka, ali gledali su netremice u njega, s pozornoš u i zatravljenost u kojom Machiguenge vjerojatno promatraju svoje pripovjeda e.

Kad smo nastavili let, Schneilovi me upitahu osje am li se dobro. Uzvratih kako sam dobro, iako pomalo umoran, jer sam malo spavao. U Yarinacochi, zaustavismo se tek toliko vremena koliko je bilo potrebno da se prebacimo u džip koji e nas odvesti u Pucallpu, da bismo stigli na let Faucetta za Limu. U avionu, Lucho me upita: „ to lice? Što je loše ispalo ovaj put?”. Zamalo sam mu otkrio zašto sam zanijemio i pomalo otupavio, ali im otvori usta, shvatih da ne u mo i. Ne bi stalo u jednu anegdotu; bijaše previše irealno i književno da bi bilo vjerodostojno, i previše ozbiljno da bih se šalio kao da je rije o kakvoj dosjetki.

Sada znam razlog tabua. Znam li ga? Da. Je li mogu e? Jest, mogu e je. Zato su izbjegavali razgovarati o sebi, zato su se brižno skrivali od antropologa, od lingvista, od dominikanskih misionara posljednjih dvadeset godina, zato se nisu pojavljivali u tekstovima suvremenih etnologa o Machiguengama. Nisu štitili instituciju, nekog apstraktnog pripovjeda a. Štitili su sami sebe. Na njegovu molbu, nesumnjivo. Ne buditi znatiželju viracocha o tome neobi nome plemenskom pridošlici. A oni su se ponašali kao što ih je on zamolio, prije toliko godina, štite i ga kao dio tabua koji je djelovao zarazno na cijelu instituciju, na apstraktnog pripovjeda a. A ako je tome tako bilo, zna ilo je da ga jako cijene. Ako je bilo tako, za njih je on ve jedan od njih.

Po eli smo ure ivati emisiju još te iste pono i u televizijskoj postaji, nakon što smo otišli našim ku ama da se istuširamo, presvu emo, a ja sam svratio u ljekarnu u potrazi za kremama i antialergijskim preparatima protiv uboda komaraca. Odlu ili smo da e emisija imati formu

putopisnih zapisa, u kojima se se miješati primjedbe i sjećanja na razgovore koje smo vodili u Yarinacochi i Alto Urubambi. Kao uvijek, Moshé, dok je pregledavao materijal, prigovarao nam je što nismo drukčije snimili te kadrove ili što smo snimili upravo te kadrove. Tada se sjetih da je i on Židov.

- U kakvim si odnosima s izabranim narodom, ovdje u Peruu?

- U dobrim, naravno - uzvрати. - Zašto? Želiš proći i ritual obrezivanja?

- Ako bi mi htio napraviti jednu uslugu. Postoji li način da se provjeri što se zbiva s obitelji iz židovske zajednice koja je otišla u Izrael?

- Hoće li jednu emisiju *Kule babilonske* posvetiti kibucima? - upita Lucho. U tom slučaju, drugu emisiju trebalo bi snimiti o palestinskim izbjeglicama. Ali, kako, zar ne završavamo sa snimanjem emisije sljedeći tjedan?

- Zuratasi. Otac, don Salomón imao je malu trgovinu u Breñi. Ja bijah prijatelj njegova sina, Saúla. Otišli su u Izrael početkom šezdesetih godina, čim su se. Kad bih mogao doznati njihovu adresu tamo, u Peruu, bio bi mi veliku uslugu.

- Vidjet će u što mogu učiniti - uzvрати mi Moshé. - Pretpostavljam da u zajednici posjeduju nekakav zapisnik.

Emisija o Lingvisti kom institutu i Machiguengama ispala je dulje od predviđenoga. Kad smo je predali Uredu za provjeru, upozorili su nas da u nedjelju postoji fiksno određeni termin, tako da, ukoliko ga mi sami ne skratimo to ne može trajati sat i više, u početku je to ugrubo operater, kad je bude pustio u eter. Morali smo na brzinu napraviti rezove i osje ali smo ljutnju jer nismo imali dovoljno vremena. Tada smo već urednici posljednju *Kulu babilonsku*, program koji će se emitirati sljedeće nedjelje. Dogovorili smo se da ta emisija bude antologija dvadeset i četiri prethodne. Ali, kao i uvijek, morali smo promijeniti planove. Otkad smo započeli sa snimanjem, ja sam pokušao uvjeriti Doris Gibson da nam dopusti intervju s njom i pomogne nam da napravimo kratku bilješku o njezinu životu osnivačice i glavne urednice časopisa, žene poduzetnice, borca protiv diktature i njezinih žrtava - u jednoj slavnoj prilici istukla je policajce koji su došli zaplijeniti primjerke *Caretasa* - a osobito nas je zanimalo da snimimo reportažu o ženi koja je u jednom društvu, koje je tada bilo mnogo izrazitije nego inače, i s mnogo više predrasuda nego sada, bila sposobna utri sama sebi put i posti i uspjeh u područjima koja su smatrana monopolom muškarca. Istodobno, Doris je bila jedna od najljepših žena u Lima, kojoj su se udvarali milijunaši, i muza glasovitih slikara i pjesnika. Odlučila na Doris, koja je ipak jako stidljiva, odbila je moju molbu, jer je rekla da se osjeća nelagodno pred kamerom. Ali, tog posljednjeg tjedna, promijenio mi je mišljenje i poručio mi da prihvaća pojaviti se u emisiji.

Tako sam snimio intervju, i taj razgovor, zajedno s antologijom, bila je zadnja emisija *Kule babilonske*. Kako joj je već bilo suđeno, posljednja emisija, koju smo Moshé, Lucho, Alejandro i ja pogledali kod mene, okupljeni oko stola s kineskom hranom i pišama hladnoga piva, postala je žrtvom nepredvidljivog tehničkoga. Zbog jednog od tih tajanstvenih razloga - nebeske sabotaže - koja je bila kruh naš svagdašnji na televiziji, u trenutku emitiranja, pojavi se neka nepredviđena jazz glazba koja je kao zvuk na podlogu pratila sve anegdote koje je Doris pripovijedala o diktaturi generala Odria, policijskim otmicama *Caretasa* ili o slikama Sérvula Gutiérreza.

Kad je program završio i dok smo nazdravljali njegovoj smrti i ne-uskrсну u, zazvoni telefon. Bijaše to Doris s pitanjem ne bi li bilo primjerenije da smo intervju popratili umjesto tim pomalo neuobičajenim jazz ritmovima, glazbom Yaraviesa iz Arequipa (ona je, između ostaloga, tvrdoglava Arequipanka). Kad su se Lucho, Moshé i Alejandro prestali smijati objašnjenjima koje sam ja izmislio ne bih li opravdao prisutnost jazz u programu, Moshé rekao je:

- Skoro sam zaboravio. Već sam provjerio.

Prošlo je više od tjedan dana i ja se toga nisam bio sjetio, jer sam zamišljao odgovor i plašio sam se da će se moje pretpostavke potvrditi.

- Čim se kako nisu otišli u Izrael - rekao je. - Otkuda si doznao da su otišli?

- Zuratasi? - zapitah ga, znaju i jako dobro o čemu je govorio.

- Barem don Salomón Zuratas nije otišao. Preminuo je ovdje. Zakopan je na židovskom

groblju u Limi, na aveniji Colonial - Moshé izvadi papiri iz džepa i pro ita. - Dana 23. listopada 1960. godine. Tog su ga dana sahranili, još jedan podatak. Moj ga je djed poznao i bio je na njegovu pokopu. Što se njegova sina ti e, tvoga prijatelja, možda je otišao u Izrael, ali nisam mogao ništa provjeriti. Nitko koga sam priupitao nije znao ništa.

„Ali ja jesam”, pomislih. „ sve to znam.”

- Je li imao veliki madež na licu? - zapita Moshé. Moj se djed ak i toga sje a. Jeste li ga zvali Fantom iz opere?

- Imao je golem madež. Zvali smo ga Mascarita.

VII.

DOGA AJU se dobre stvari i doga aju se loše stvari. Loše je da se gubi mudrost. Prije, bijaše mnogo više Seripigarija, i ako ste imali nedoumice što pojesti, kako izlije iti neku ranu, o kamenju koje štiti protiv Kientibakorija i njegovih vraži aka, ovjek koji hoda otišao bi pitati. Uvijek bi se našao neki Seripigari u blizini. Pušio bi, pio pripravak, razmišljao i razgovarao sa Saankariteom o gornjim svjetovima, on bi provjerio odgovor. Sada, ima ih malo, i neki se ne bi trebali zvati Seripigari, jer znaju li oni davati savjete? Mudrost im se sasušila poput trulog korijena, možda. To donosi veliku zbrku. Tako govore, tamo gdje idem ljudi koji hodaju. Je li to zato jer se dovoljno ne kre emo?, govore. Jesmo li postali lijeni? Možda ne izvršavamo svoje obveze.

To je barem ono što sam ja doznao.

Najmudriji Seripigari kojega sam upoznao je otišao. Možda se i vratio; možda i nije. Živio je s druge strane Velikog kanjona, na rijeci Kompiroshiato. Zvao se Tasurinchi. Za njega nije bilo tajni na ovome svijetu niti na drugima. Znao je razlikovati jestive crve po boji njihovih koluti a i po na inu na koji pužu. Promatrao bi ih tako, mršte i se, svojim dubokim pogledom. Dugo bi ih tako promatrao. I tada bi doznao. Sve što doznah o crvima, doznao sam od njega. Crvi koji žive u trstici, chakokieni, dobri su crvi, a loši su oni koji žive u lupuni. Pa dobro, neki crvi žive u gnjilim deblima, shigopi, a neki u granama juke. Jako su loši oni koji se ugnijezde u oklopu kornja e. Najbolji i najukusniji crv je onaj što živi u komini koja ostaje iza juke i kukuruza prosijanih da bi se napravio masato. Taj crv, kororo, zasлади usta, pro isti trbuh, zasiti i uljulka vas u san. Naprotiv, crv iz krokodilske lešine izvu ene na obalu bare, prlja tijelo i izaziva vizije loše vrtoglavice.

Tasurinchi, onaj iz Kompiroshiata, poboljšao je život ljudi. Raspolagao je sa svim mogu im receptima najraznovrsnijih namjena. Mnoge mi je pokazao. Sad se sje am ovoga. Kad netko umre od zmijskog ugriza treba ga brzo spaliti; u protivnome, iz njegova e leša nastati reptili i okolna e se šuma napu iti otrovnim životinjama. Evo još jednog recepta. Nije dovoljno spaliti ku u onoga koji odlazi, treba to u initi iza le a. Gledati u plamen donosi nesre u. Razgovor s tim Seripigarijem ulijeva strah. ovjek dozna koliko mnogo ne zna. Iz neznanja njegove opasnosti, možda. „Kako si nau io toliko toga?”, pitao bih ga ja, govore i mu: „ inisi se da si živio prije nego što smo po eli hodati i da si vidio sve i da si kušao sve”.

„Najvažije je da ovjek ne izgubi strpljenje i da se dogodi ono što se mora dogoditi”, uzvratim mi. „Ukoliko ovjek živi mirno, bez uzbu enja, ima vremena da razmišlja i da se prisjeti”, re e. Tako e prona i svoju sudbinu, možda. Živjet e zadovoljno, možda. Ono što je nau io, ne e zaboraviti. Ukoliko izgubi strpljenje, pohitavši ispred vremena, svijet se zamuti, inisi se. I duša padne u blatnu pau inu. Tako nastane zbrka. Što je najgore, kažu. U ovome svijetu i u duši ovjeka koji hoda. Tada ne zna što bi napravio, kamo bi pošao. Ne zna ni kako bi se obranio; što u u initi?, što moram u initi?, govori. Tada, vragovi i njihovi vraži ci umiješaju se u njihov život i poigravaju se s njim. Poput djece koja tjeraju žabe da ska u igrat e se. Greške se po ine uvijek zbog zbuđenosti, inisi se.

„Što treba raditi da se ne izgubi smirenost, Tasurinchi?” Treba jesti zdravo i poštivati zabrane, pripovjeda u. U protivnom slu aju, svakome se može dogoditi što i Tasurinchi, tada.

Što mu se dogodilo?

Ovo se dogodilo. To je bilo prije.

Bijaše on veliki lovac. Znao je kako je velika stupica za sajina, vor užeta za paujila. Znao je improvizirati kavez da bi u njega namamio ronscoa. Ali znao je, prije svega, baratati lukom. Njegove su strelice uvijek poga ale u cilj otprve, uvijek.

Jednoga dana izi e u lov, nakon posta i nakon što na sebe nanese šminku onako kako je to želio, osjeti kako se nedaleko od njega pomi e liš e. Predosjeti neki oblik i zaustavi se, goleme li životinje, re e. Približi se polagano, neoprezno. Ne provjeravaju i tko je, požurivši se, odape strijelu. Potr a vidjeti. I prona e ga tamo, mrtvoga. Što je palo? Jelen. Jako se prestraši, naravno. Sada e mu se nešto ružno dogoditi. Što se dogodi onome tko ubije zabranjenu životinju? Nije bilo nikakvog Seripigarija u blizini da ga priupita. Ho e li se njegvo tijelo ispuniti plikovima? Ho e li ga mu iti strašni bolovi? Ho e li mu iš upati dušu te no i Kamagarinisi i odnijeti ga na vrh drveta da ga o erupaju lešinari? Prošli su mnogi mjeseci i ništa mu se ne dogodi. Tada, Tasurinchi se uzoholi. „ da ne treba ubijati jelene prava je obmana”, za uše ga kako govore njegovi ro aci, „govorkanja plašljivaca, i ništa više”. „Kako se usu uješ to re i!”, prekoriše ga, gledaju i postrance, gore i dolje, preplašeni. „ sam ubio jednoga i osje am se mirno i sretno”, uzvratim.

Govore i, govore i, Tasurinchi po ne raditi ono što je govorio. Po ne loviti jelene. Pratio im je trag do collpe gdje bi dolazili lizati slanu zemlju. Pratio ih je do rukavca rijeke gdje su se okupljali na pojilu. Tražio je spilje gdje su ženke dolazile da se okote. Sklonio bi se u neki zaklon i ugledavši jelena odapeo bi strijelu. Oni bi umirali gledaju i ga svojim velikim o ima. Ranjeni, kao da su pitali: „Što si mi u inio?” On bi ih prebacio preko ramena. Sretan, možda. Nije se brinuo ne e li se isprljati krvlju ulovljenih životinja. Ništa mu više nije bilo važno. Ni ega se više nije bojavao. Odnio bi ih svojoj ku i obra aju i se svojoj ženi: „Skuhaj to. Kao sachavacu, jednako tako”, govorio bi. Ona bi ga slušala drhte i od straha. Ponekad, pokušavala bi to sprije iti. „Ovo jelo e nam nanijeti štetu”, jecala je. „Tebi i meni i svima, možda. To je kao da pojedješ svoju vlastitu djecu ili djecu svoje majke, Tasurinchi. Jesmo li chonchoites, možda? Kad je Machguenga pojeo ljudsko meso?” On joj se izrugivao. Guše i se zalogajima mesa, žva u i, govorio je: „Ako su jeleni preobra eni ljudi, chonchoites imaju pravo. Hrana je to, ukusna. Pogledaj samo kakvu sam si gozbu priredio, pogledaj kako uživam u ovom jelu.” I ispuštao je vjetrove. U šumi, Kientibakori je pio masato, plešu i na jednoj sve anosti. Njegovi su prdeži nalikovali gromovima; njegovo podrigivanje rici jaguara.

I upravo tako, usprkos jelenima koje je lovio i jeo, Tasurinchi se ništa nije dogodilo. Neke su se obitelji uzbunile; druge, pou ene njihovim primjerom, baciše se na zabranjeno meso. Svijet postade konfuzan, tada.

Jednoga dana, Tasurinchi prona e neki trag u šumi. Bijaše jako sretan zbog toga. Trag je bio širok, teško se mogao pratiti i njegovo mu iskustvo re e da se radi o krdu jelena. Lutao je tamo tijekom mnogih Mjeseca, oduševljen, a njegovo je srce udaralo. „Koliko u ih uloviti?”, snivao je. „Možda onoliko koliko strijela nosim. Odvu i u ih jednoga po jednoga do moje ku e, izrezat u ih, posoliti i imat emo hrane još jako dugo.”

Trag se gubio u jednome malom jarku tamnih voda; u jednome uglu romonio je slap, poluskriiven granjem i liš em drve a. Vegetacija je prigušivala buku vode i mjesto nije izgledalo kao ovaj svijet nego kao Inkite. Tako krotko, možda. Ovdje je dolazilo krdo na pojilo. Ovdje su se okupljali jeleni da pojedu dnevne ostatke hrane. Ovdje su vjerojatno i spavali, griju i jedan drugoga. Uzbu en svojim otkri em, Tasurinchi pretraži okolicu. I prona e najbolje drvo. Otuda e imati dobar pogled, otuda e im baciti strijele. Popne se na stablo na inivši skrovište me u granjem i liš em. Pritajen, tih, kao da bi njihove duše pobjegle i njegovo tijelo ostalo poput prazne ljuštore, e kao je.

Ne zadugo. Nakon kratkog vremena njegov istan an sluh velikog lovca, koji je reagirao na svaki šušanj, osluhnu u daljini bubnjanje kopita jelena u šumi: troc, troc, troc. Ubrzo ga zamijeti: visokog jelena, arogantnog, tužnog pogleda ovjeka kakav je nekada bio. Tasurinchi zablistao e i. Ovlažiše mu se usne, možda, „kako li je nježan, kako ukusan”, pomisli. Nanišani i odapnu strijelu. Ali strelica prozvižda pokraj jelena, kao ugibaju i se da ga ne dotakne, i izgubi se negdje u dnu šume. Koliko puta može umrijeti ovjek? Mnogo puta, ini se. Ovaj jelen nije uginuo. Niti se preplašio. Što se doga a? Umjesto da pobjegne, po ne

piti vodu. Istežu i vrat s obale kanala, uranjaju i njušku u vodu da se napoji, pucketaju i jezikom, pio je, shh shh. Shh, shh, zadovoljno. Kao da ne osjeća opasnost. Mirno. Možda je gluh? Nedostaje li tom jelenu njuh? Tasurinchi je već imao spremnu drugu strelicu. Troc, troc. Tako primijeti drugog jelena kako dolazi, razmišlja u granje, uklanjaju i lišće. Zaustavi se pokraj prvoga i poje piti. Oba jelena izgledaše zadovoljno, dok su se napajali vodom. Shh shh shh. Tasurinchi odape strijelu. Niti ovaj put nije uspio. Što se zbiva? Oba jelena su i dalje pila, ne ustrašivši se, ne bježe. Pa što je onda s tobom, Tasurinchi? Drhti li ti ruka? Jesi li izgubio vid? Više ne znaš izražavati udaljenost? Što se uiniti. Razmišljao je, nesigurno. Svijet mu se pretvori u sumrak. I tako ostade, odapinju i strelice. Odape sve strelice. Troc, troc. Troc, troc. Jeleni i dalje pristizahu jedan za drugim. Bilo ih je sve više, i više, bezbroj. U Tasurinchijevim ušima, bubnjevi njegovih kopita nisu prestali odzvanjati. Troc, troc. Činilo se da ne dolaze s ovoga svijeta nego odozdola ili odozgora. Troc, troc. Tada vjerojatno shvati. Možda. Jesu li to oni ili si ti pao u stupicu, Tasurinchi?

Jeleni su stajali tamo mirno i postojano. Pili su, jeli, oklijevaju i otiču, u redovima. Zapliću i svoje vratove, sudaraju i se glavama. Kao da se ništa nije dogodilo, i kao da se ništa neće dogoditi. Ali Tasurinchi je znao kako oni znaju da je on tamo. Hoće li tako osvetiti svoje mrtve? Puštaju i ga da pati tako istekuju? Ne, to je bio tek po etak. Ono što se mora dogoditi neće doći sa suncem Inkitea, nego poslije, u vrijeme Kashirija. Zlovoljnog, umrljanog. Smrtilo se. Nebo se ispuni zvijezdama. Kashiri posla svoju blijedu svjetlost. Tasurinchi je vidio kako u oči ima jelena blista nostalgija što još nisu postali ljudi, tuga što ne hodaju. Životinje su se, iznenada, kao da su čule naredbu, počele meškoljiti. Istodobno, čini se. Svi su prilazili Tasurinchijevu drvetu. Tamo bi zastali. Bilo ih je mnoštvo. Šuma jelena. Jedan za drugim, poredani, ne gube ni strpljenje, ne uznemiruju i se, udarali bi glavom o drvo. Isprva kao da se igraju, zatim jače. Sve jače. On bijaše tužan. „Moram pasti”, rekao je. Nikad ne bih mogao povjerovati da bih prije nego što odem bio poput majmuna shimbilla očajnog o grani, pokušavaju i da ne padnem u tu tamu jelena. Pružao je otpor cijele noći, ipak. Znoje i se i jecaju i izdržao je, prije nego što osjeti zamor ruku i nogu. U zoru, iscrpljen, odustao pružati otpor. „Moram prihvatiti svoju sudbinu”, rekao je.

Sada je i on jelen, poput drugih. Tamo sad vjerojatno hoda, gore i dolje po šumi, troc, troc. Bježe i od tigra, strahuju i od zmije. Troc, troc. Čuvaju i se od pume i od strelice lovca koji iz neznanja ili zlobe, ubija i jede svoju vlastitu braću.

Kad sretnem jelena, prisjetim se prije koju sam čuo od jednog Seripigarija na rijeci Kompiroshiato. A ako je to Tasurinchi, lovac? Tko bi to mogao znati. Ja barem ne bih znao reći je li jelen prije bio uvijek koji hoda. Klonim se, i to je sve, takvome pogledu. Možda me prepozna; možda će, kad me vidi, pomisliti: „Ja sam bio poput njega”. Tko zna.

Tijekom jedne loše vrtoglavice Machikanari s dugine rijeke, Yoguieto, pretvorio se u tigra. Kako je to shvatio? Po potrebi koju je iznenada osjetio da ubija jelene i jede ih. „Osljepio sam od bijesa”, rekao je. I ruku i od gladi, dade se u trk šumom, prate ih. Sve dok nije naletio na jednoga i ubio ga. Kad ponovno postade Machikanari, u zubima je imao ostatke mesa i nokti su mu krvarili od tolikih udaraca pandžom. „Kientibakori je zacijelo zadovoljan”, govorio je. Vjerojato je sretan, možda.

To je, barem, ono što doznah.

Poput jelena, svaka šumska životinja vjerojatno ima svoju priču. I mala, i srednja i velika. Oni koji lete, poput kolibrija. Oni koji plivaju, poput boquichica. Oni koji uvijek trče u krdu, poput huangane. Svi su nekada bili nešto drugo nego što su sada. Svima će se dogoditi nešto o čemu se može pričati. Biste li rado doznali što im se dogodilo? Ja bih. Mnoge priče koje znam, čuo sam od Seripigarija iz Kompiroshiata. Da se mene pita, još bih ih uvijek slušao, tamo, poput Vas ovdje, sada. Ali on me, jednoga dana, izbaci iz svoje kuće: „Do kada ćeš ostati ovdje, Tasurinchi”, korio me. „Moraš otiči. Ti si pripovjedač, ja sam Seripigari, i sada, s tolikim pitanjima, pozivima na razgovor, mijenjaš me u onome što ti jesi. Da li bi volio postati Seripigari? Morao bi se ponovno roditi. Pro i sva iskušenja. Pro i istiti se. Doživjeti mnoge vrtoglavice, dobre i loše, a prije svega, morao bi patiti. Doseguti mudrost je teško. Već si star, ne vjerujem da ćeš je dosegnuti. Osim toga, tko zna hoće li to biti tvoja sudbina. Odlazi, po ni hodati. Govori, govori. Ne mijenjaj poredak svijeta, pripovjedaču.”

Istina je, ja sam mu uvijek postavljao pitanja. Sve je znao i to je uvećavalo njegovu znatiželju. „Zašto si ljudi koji hodaju oslikavaju tijelo arnikom?“, upitah ga jedanput. „Zbog Moritonija“, uzvratila mi. „Zbog one ptičice, želiš reći?“ „Da, upravo zbog nje.“ I tada poeh meditirati. Zašto misliš da Machiguenge izbjegavaju ubijati Moritonije? Zašto, kad ga pronađu na pašnjaku, izbjegavaju stati na njega? Zašto kad se pojavi na drvetu i kad primijetiš njegove bijele pandžice, njegove crne grudi, osjećaš zahvalnost? Zahvaljuju i biljci arniki i ptičici Moritoni hodamo, Tasurinchi. Bez nje, bez njega, ljudi koji hodaju bi nestali. Prokuhali bi, gore i od plikova, rasprskavali su se njihovi mjehuri i.

To bijaše prije.

Moritoni je bio dječak koji hoda. Jedna od njegovih majki je bila Inaenka. Da, bolest koja razara tijelo bijaše žena. Bolest koja pali lice ostavljaju i ga prepuno ožiljaka. Inaenka. Ona je ta bolest i ona je majka Moritonija. Izgledala je poput bilo koje druge žene, ali šepala je. Zar svi vragovi šepaju? Činilo se da je tako. Kažu da i Kientibakori šepa. Njegovo bi šepanje razbjesnilo Inaenku; nosila je dugačku tuniku, jako dugu, i nikada joj se nisu vidjela stopala. Nije ju bilo lako prepoznati, shvatiti da nije žena nego to što jest.

Tasurinchi je pecao kraj obale rijeke. Iznenada, neki golemi Súngaro uplete se u njegovu mrežu. On bijaše prezadovoljan. Mogao je izvući i korito ulja, možda. Tada ugleda, pred sobom, kanu koji sijeće vodu. Uoči ženu koja vesla, nekoliko djece. Jednoga Seripigarija kako udiše duhan sjede i u Tasurinchijskoj kolibi, upravo je tamo uočila opasnost. „Nemoj je zvati“, upozori ga. „Zar ne vidiš da je Inaenka?“ Ali Tasurinchi tada već nestrpljiv, ispusti zvižduk, već je dobacio pozdrav. Tangane koji su upravljali kanuima ustadoše. Tasurinchi ugleda kako se brod približava obali. Žena skočila na plažu, zadovoljna.

„Kakvog si lijepog Súngara upecao, Tasurinchi“, približi mu se govoreći. Hodala je polagano i nije primjećivao njezino šepanje. „Hajde, odnesi ga svojoj kući, ja ću ti ga skuhati. Za tebe.“

Tasurinchi poslušao, ohol. Prebaci ribu preko ramena i krenu put svoje kolibe, ne znajući da je pronašao svoju sudbinu. Znajući i što će mu se dogoditi, Seripigari ga je tužno promatrao. Nedostajalo je još nekoliko koraka do cilja, ali Súngaro mu izmigolji s ramena, privukao nekim nevidljivim Kamagarinijem. Tasurinchi ugleda kako je, dotaknuvši tlo, životinja po elu gubiti kožu, kao da su je polili kipućom vodom. Bijaše toliko iznenađena da se nije usuđivao pozvati Seripigarija niti se maknuti s mjesta. To bijaše strah. Cvokotali su mu zubi, možda. Ošamutilo ga je, nikako nije mogao shvatiti da se njemu tako nešto dogodilo ono isto što i Súngaru. Tek kad osjetio vrenje i namiriše spaljeno meso, pogleda svoje tijelo: i on se ljuštio. Na nekim mjestima, već je mogao vidjeti svoju sukrvavu astu utrobu. Pade na zemlju prestrašen, vičući. Udarao je nogama i Tasurinchi je plakao. Tada, približi mu se Inaenka i pogleda ga vlastitim licem, vodeni plik koji je ključao. Dobro ga zalije, poistaviti tijelu, uživaju i gledati kako se i Tasurinchi, jednako kao i Súngaro, linja, ključa i umire od štete.

Inaenka počinje plesati, zadovoljna. „Ja sam vlasnica bolesti koja brzo ubija“, vikala je, izazivajući ljude. Jako je podizala glas, kako bi to cijela šumoglasno. „Ubio sam ih i sada ih skuhanem i za njihove arnikom, moram pojesti“, govorio je. Kientibakori i njegovi vražji čini tako čer su plesali, veseli, guraju i se i grizu i se u šumi. „Ehé, ehé, ona je Inaenka“, pjevali su.

Tek tada primijeti žena, čije je lice bilo poput proključalog plika, da je tamo i Seripigari. Gledao je smireno što se događalo, bez bijesa, bez straha, udišući i duhan kroz nos. Kihao je, mirno, kao da se ona ne nalazi tamo, ili kao da se ništa nije dogodilo. Inaenka ga odlučila ubiti. Približi mu se i već ga je htjela politi s malo vruće vode kad joj Seripigari, hladnokrvno, pokaže dva bijela kamena koja su poskakivala visoko i mu o vratu.

„Ne možeš mi ništa učiniti dok imam ovo kamenje“, podsjeti je. „Ona me štite od tebe i od svih bolesti svijeta. Zar ti to nije poznato?“

„To ne je“, uzvratila Inaenka. „Pričekaj u ovdje, pokraj tebe, da zaspeš. Tada, skinut ću ti kamenje, bacit ću ih u rijeku, i zalit ću te onako kako ja to budem željela. Ništa te neće moći spasiti. Oljuštiti ćeš se poput Súngara i rasprsknut će ti se koža u plikovima kao Tasurinchijsku.“

To će se dogoditi, možda. Koliko god se borio protiv sna, Seripigari nije mogao izdržati. Po noći, omamljen lažljivim svjetlom Kashirija, umrljan, zaspe. Inaenka mu se približi

šepaju i. Jako oprezno skinu mu dva kamena i baci ih u rijeku. Tada ga je ve mogla poprskati vodom iz velikog plika koji je bio njezino lice i uživala je gledaju i kako Seripigarijevo tijelo klju a, kako se nadima u bezbroj mjehuri a i kako se po inje ljuštiti, rasprskavati.

„Kakvu li u si sada gozbu prirediti”, za uh je kako vi e, poskakuju i i plešu i. Njezina djeca, iz kanua privezanog za obalu, vidjeli su Inaenkina nedjela. Vjerojatno su bili zabrinuti, možda. Tužni, možda.

Tamo se u blizini nalazila jedna biljka arnike. Jedan od sinova žene-bolesti primijeti kako bilj ica pruža svoje grane i njiše liš e u njezinu smjeru. Želi li joj nešto re i, možda? Dje ak joj se približi i skutri se pod goru om zaparom njezinih plodova. „ sam Potsotiki”, za u je kako govori drhtavim glasom. „Inaenka, tvoja majka, dokraj it e narod koji hoda ako nešto ne u inimo.” „Što možemo u initi?”, rastuži se dje ak. „Ona raspolaže s mo i, ona je bolest koja brzo ubija.” „Ako mi želiš pomo i spasiti ljude koji hodaju, možemo. Ako oni nestanu, Sunce e nestati. Prestat e zagrijavati ovaj svijet. Ili bi radije da sve postane mrak i da se Kientibakorijski demoni domognu svega?” „Pomo i u ti”, re e dje ak. „Što trebam u initi?”

„Pojeđi me”, pokaže mu biljku arnike. „Promijenit eš lice i majka te ne e prepoznati. Pristupit eš joj i re i eš: „Poznajem mjesto gdje nesavršeni postaju savršeni; udovišta, ljudi. Tamo, tvoja e stopala postati poput stopala drugih žena”. I tada, odvest eš je tamo.” Razmaknuvši mudro liš e i granje, dovode i svoje plodove da veselo plešu, Potsotiki objasni djetetu smjer kojim treba krenuti.

Inaenka, zabavljena komadanjem životinja koje je ubila, gledaju i njihove iznutrice, njihovo srce, nije primje ivala kakve planove kuju. Kad je naposljetku izrezala meso, ispe e ga i za ini arnikom, koju je jako voljela. Do tada, dje ak je ve bio pojeo Potsotikija. Ponovno postade ri okosi dje ak, kose boje ilova e, boje arnike. Pristupi svojoj majci i ova ga ne prepozna. „Tko si ti?”, upita je. „Kako mi se osu uješ pri i? Zar ti još ne znaš tko sam ja?”

„Naravno da znam”, re e dje ak-arnika. „Došao sam po tebe, jer znam jedno mjesto na kojem možeš biti sretna. Dovoljno je da kro iš nogom na tu zemlju i da se okupaš u njezinim rijekama, i svaki prijelom zacijeli. Svi osaka eni udovi ponovno narastu. Odvest u te do tamo. Prestat eš šepati. Bit eš sretna, Inaenka. Do i, po i za mnom.”

Govorio je tako uvjerljivo da je Inaenka, oduševljena tim dje akom udne boje, koji je se nije plašio i koji joj je obe avao ono što je najviše priželjkivala - normalna stopala - pošla za njim.

Putovanju se nije nazirao kraj. Prošli su kroz šume, prešli su rijeke, jarke, kanjone; popeli su se i spustili niz planine i zatim bi ponovno ušli u druge šume. Pokisli su nekoliko puta. Munja se zažarila iznad njihovih glava i oluja im je prijetila, zaglušuju i ih. Nakon jedne kaljuže koja se isparavala, s leptirima koji su zujali, stigoše. Bio je to Oskiaje. Tamo se sastaju sve rijeke ovoga svijeta i drugih svjetova; Meshiareni se spušta do tamo s neba zvijezda, a Kamabiria, ije vode nose duše mrtvih do dubokih svjetova, tako er prolazi ovuda. Bijaše tamo svakojakih udovišta svih veli ina koja su dozivala svojim surlama i pandžama Inaenku. „Do i, do i, ti pripadaš nama”, rikali su.

„Zašto si me doveo dovde”, promrmljala je Inaenka, nemirna, bijesna, osje aju i naposljetku prijevaru. „Zakora ila sam na ovu zemlju i moja su stopala još uvijek deformirana.”

„Doveo sam te ovdje poslušavši savjet Potsotikija, biljke arnike”, otkri joj njezin sin. „Da više ne uništavaš narod koji hoda, eto zato. Sunce ne smije nestati tvojom krivnjom.”

„ dobro”, re e Inaenka, mire i se sa sudbinom. „Možda si ih uspio spasiti. Ali tebe u progoniti danono. Danono, dok te ne poškropim svojom vatrenom vodom. Posut eš se plikovima. Vidjet u kako se guliš, pocupkuju i. I smijat u se tvojim patnjama. Ne eš me se mo i osloboditi.”

Ali on se uspio osloboditi. Doduše, da bi pobjegao od Inaenke, njegova je duša morala odbaciti ovje ji lik. Otišao je i, lutaju i, lutaju i u potrazi za uto ištem, smjestio se kod te crne pti ice, bijelih pandži. Sada je Moritoni. Sada živi kraj rijeke i spava na livadama, ušuškan u travi. Zahvaljuju i njemu i Potsotikiju, ljudi koji hodaju spasili su se od nevolje

koja ih oguli, spali i ubrzo ubije. Zato svoje tijelo farbamo tinkturom od arnike, ini se. U potrazi za zaštitom Potsotikija, eto. Nitko ne staje na Moritonija kojega zatekne kako spava na livadi; prije e se ukloniti. Kad Moritoni padne u stupicu od smole koju lovac postavlja na pojilištima, oslobodi ga iz zamke, ugrije ga i utješi svojim dahom, a žene ga uspavaju na svojim grudima sve dok ne može opet letjeti. Zato možda sve to.

Ništa od onoga što se doga a, ne doga a se tek tako, govorio bi Tasurinchi, Seripigari Kompiroshiata. Sve ima svoje tuma enje, sve je uzrokom ili posljedicom ne ega. Možda. Ima više malih bogova i vraži aka nego kapljica vode u najve im kanalima i rijeci, govorio bi. Pomiješani su sa stvarima. Kientibakorijeva djeca da bi unijela nered u svijet i Tasurinchijska djeca da bi taj red sa uvala. Onaj koji poznaje uzroke i posljedice posjeduje mudrost, možda. Ja je još uvijek nisam dosegnuo, govori, iako sam pomalo mudar i mogu u initi stvari koje drugi ne mogu. Koje, Tasurinchi? Letjeti, razgovarati s dušama mrtvih, posjetiti podzemlje i gornji svijet, u i u tijelo živih, doku iti budu nost i razumjeti jezik nekih životinja. I to je mnogo. Ali tolike druge mudrosti nisu mi poznate.

To je barem ono što sam ja doznao.

Istina, on je to odgonetnuo: da nisam pripovjeda , volio bih da sam Seripigari. Upravljači plimama svojom mudroš u da bi uvijek bile dobre. Jedanput, tamo, u tapirovoj rijeci, Kimariato, doživio sam lošu vrtoglavicu i doživio sam tijekom nje pri u koje se ne želim prisjetiti. Ali, usprkos svemu, uvijek u je se sje ati.

Ovako glasi pri a.

To bijaše poslije, na tapirovoj rijeci.

Ja bijah ovjek. Imao sam obitelj. Spavao sam. I baš sam snivao, kad se trgnuh iz sna. Tek što sam otvorio o i, shvatih, aj, Tasurinchi! Pretvorio sam se u kukca. U cvr kamachacuya, možda. Tasurinchi-Gregorio bijah. Ležao sam na le ima. Svijet je postao ve i, tada. Sve sam primje ivao. Te dlakave, koluti ave nožice, bijahu moje nožice. Ta krila boje blata, prozirna, koja su škripila dok sam se kretao, izazivaju i u meni veliku bol, prije su bile moje ruke. Smrad koji me obavijao, je li to bio moj miris? Gledao sam ovaj svijet na druk iji na in: gore i dolje, ispred i iznad vidio sam istovremeno. Jer sada sam, kao kukac, posjedovao nekoliko o iju. Što ti se dakle dogodilo, Tasurinchi-Gregorio? Neki zli vra pojeo je uperak tvoje kose i ti si se promijenio? Neki vraži ak Kamagarini, koji ti je ušao kroz guzicu, pretvorio te u kukca? Osjetih golem stid gledaju i se takvim. Što e re i moja obitelj? Jer ja sam imao obitelj poput drugih ljudi koji hodaju, ini se. Što e pomisliti kad vide da sam se pretvorio u ne istu životinju? Cvr kamachacuya možete samo zgnje iti. Može li ga se pojesti? Od njega se mogu lije iti bolesti? Ne koristi ni da bi se napravili Machikanarijevi prljavi pripravci, možda.

Ali moji ro aci nisu ništa rekli. Pretvaraju i se da ništa ne vide, hodali su gore-dolje po kolibi, po rijeci, kao da ne primje uju nevolju koja mi se dogodila. Možda su se i stidjeli. Kako li su ga samo promijenili!, govorili su, i zato me nisu oslovljavali. Tko zna. A u me uvremenu, ja sam sve vidio. Svijet je izgledao sretan, jednako kao i prije. Gledao sam djecu kako podižu kamenje s mravinjaka i kako jedu, svi sretni, tuku i se me usobno, mrave slatke ljuštore. Ljude, kako odlaze o istiti travu s polja juke ili nanose i sebe arniku i huito prije nego što e izi i u lov. Žene, kako režu juku, žva u je, ispljunu, ostavljaju i je da odstoji u koritima za masato i rasple u i pamuk da bi istkale tunike. U sumrak, stari bi pripremali vatru. Gledao sam ih kako režu dvije lijane i kako je zarezuju tamo gdje je najkra a, kako je postavljaju na tlo, drže i je nogama, prislanjaju drugu lijanu u rupu i zatim je okre u, okre u, strpljivo, dok se naposljetku ne pojavi tra ak dima. Gledao sam ih kako skupljaju prašinu na jedan list banane, kako je zamataju u pamuk, kako mašu s njim sve dok se ne rasplamsa vatra. Tada bi zapalili loma e i obitelji bi okolo legle na po inak. Muškarci i žene su dolazili i odlazili, nastavljaju i sa svojim životom, zadovoljni, možda. Ne komentiraju i moju promjenu, ne pokazuju i ljutnju ili iznena enje. Tko pita za pripovjeda a? Nitko. Je li netko Seripigariju donio vre icu s jukom i drugu s kukuruzom govore i: „Pretvori ga ponovno u ovjeka koji hoda?” Nitko. Mnogi su se muvali. Izbjegavali su gledati prema kutu gdje sam se ja nalazio. Tasurinchi-Gregorio, aj, jadnik! Maše krilima i nogama bjesno. Pokušavali su da me okrenu, upirali sve sile da me osove, aj, aj!

Kako zamoliti za pomoć kad uvijek ne govori? Ne znam. To je možda i najveća muka. Znati da me nitko ne čuje i da ne može doći na noge, patiti. Zar nikada više ne može hodati? Prisjetio sam se malih kornjaka i charapas. Kad bih odlazio u lov na njih, na malu plažu na kojoj bi zakapale jaja. Kako bih ih okretao, držao ih za oklop. A sada sam ja bio u takvoj situaciji, poput njih, mahao sam nogama, klatarao se bespomoćno, a da se nisam mogao uspraviti. Bio sam cvrčak-machacuy, a osjećao sam se konjom. Jednako kao i one, bio sam žedan, bio sam gladan i poslije je moja duša otišla. Da li se duša jednog cvrčaka-machacuya vraća? Možda se vratiti.

Izenada, shvatih. Zatvorili su me. Tko je to učinio, tko? Moji rođaci, upravo oni. Zakrpa unali su kolibu, zagrađivši sve pukotine kroz koje bih mogao pobjeći. Poput djevojaka tijekom njihova prvog krvarenja, držali su me. Ali Tasurinchija-Gregorija tko će doći i okupati, ponovno ga vratiti u život, sad već proći eno, istog? Nitko ne može doći, možda. Zašto su mi to napravili? Zbog osвете, vjerojatno. Da me nijedan posjetitelj ne bi mogao vidjeti niti se zgaditi nada mnogom i izrugivati mi se. Jesu li mi moji rođaci išli uperak kose i odnijeli je Machikanariju da me pretvori u Tasurinchija-Gregorija? Ne, možda je to neki vrag, ili možda Kientibakori. Nešto sam i ja skrivio, možda, kad su me, pored sve te nevolje, ovako zatvorili poput neprijatelja. Zašto mi nisu poslali nekog Seripigariju koji će mi vratiti moj pokrov? Možda su i otišli do Seripigarija, možda su te zatvorili da se ne povrijediš izišavši u prirodu.

Ta mi je nada pomogla. Nemoj rezignirati TasurinchijaGregorio, još uvijek ne, bijaše tračak sunca usred oluje. U me uvremenu, pokušavao sam se okrenuti. Boljele su me nožice od tolikog bacakanja na jednu i na drugu stranu i krila su krčkala zbog mojih napora kao da se cijepaju. Koliko je vremena tako prošlo, tko zna. Ali, izenada, uspio sam. Naprijed, TasurinchijaGregorio! Učinio sam još jedan energični pokret, istegnuo sam koliko sam mogao jednu od nožica. Ne znam. Ali moje se tijelo skupilo, nagnulo na stranu, okrenulo i osjetih ga, ispod sebe, tvrdo. Vrsto, kruto. Bijaše to tlo. Zatvorih oči, pijan. Ali radost što sam se uspravio, smjesta nestade. A ta snažna bol u leđima? Kao da su me palili, tako. Dok sam tako energično poskakivao, ili prije, dok sam se mučio, rasparao sam desno krilo o jedan iverak. Tamo je bilo krilce, rascijepljeno na dvoje, vukući se. To je bilo moje krilo, možda. Počeo osjećati i glad. Bilo me je strah. Svijet je postao nepoznat. Opasan, možda. U bilo kojem trenutku mogli su me zgnječiti. Zdrobiti. Mogli su me pojesti. Aj, Tasurinchija-Gregorio! Gušteri! Drhte oči, drhte oči. Zar nisam vidio, možda, kako jedu žohare, skarabeje, sve kukce koje bi ulovili? Slomljeno krilo sve me više i više boljelo i jedva sam se mogao kretati. I stalno od gladi bodlja, koja mi je razdirala utrobu. Pokušao sam progutati suhu slamu zabijenu u pregrade, ali mi je povrijedila usta, ne zagrađivši se, tako da je ispljunuh. Počeo eprkati, tu i tamo, po vlažnoj zemlji, sve dok, nakon mnogo vremena, ne naiđem na gnijezdo ličinki. Male larve micale su se, želeći pobjeći. Bile su to majušne ličinke, crvi koji napadaju drvo. Progutah ih polagano, sklopivši oči, sretan. Osjećaju i kako se vraćaju u moje tijelo komadići i duše koji su odlazili. Da, sretan.

Još nisam bio progutao larve, kad mi neki različit smrad natjera da skočim visoko uvis, pokušavajući letjeti. Osjetih neko strano dahtanje, nedaleko. Toplina tog daha ulazila je u moje nos. Mirisalo je i bijaše opasnost, možda. Gušterica! Pojavila se, dakle. Tamo bijaše njezina trokutasta glava, izmeću dvije crvotočine nagrižene pregrade. Tamo bijahu njezine krmeljive oči, gledajuć me. Blistajuć od gladi. Usprkos boli ja sam lepršao, bez mogući nosti da se podignem, neprestano pokušavajući. Posrnuh nekoliko puta nespretno, uginući se. Gubeći i ravnotežu, šepajuć. Pojačala se bol moje rane. Eno je kako dolazi. Uvijajuć se poput zmije, iskrivljavajuć se, njezino tijelo provuče se izmeću pregrada i uniče. Tamo se dakle smjesti gušterica. Približavala mi se polagano i netremice me promatrala. Kako li je samo golemo izgledala! Brza, brza na svoje dvije šapice, trčala je prema meni. Vidjeh je kako razjapi svoja velika usta. Vidjeh dva niza njezinih zubiju, zakrivljenih, bijelih, i njezin me dah zasljepi. Osjetih njezin ugriz, osjetih kako mi upa oštećeno krilo. Osjećao sam toliki strah da je bol minula. Osjetih vrtoglavicu, kao da tonem u san. I vidjeh njezinu zelenu naboranu kožu, bušu koja joj drhti, dok je preživjela, i kako žmirka proždrijući taj zalogaj preda mnogom. Pomiriti u se sa svojom sudbinom, dakle. Prije svega. S tugom, možda. Iščekujuć i da me cijelog

proguta. Zatim, kad me pojede, mo i u vidjeti, iz njezine nutrine, iz njezine duše, preko njezinih velikih o iju, sve je zeleno, kako se vra a moja obitelj.

Ulazili su u kolibu s nekadašnjom strepnjom. Više je nije bilo. Kamo je mogla oti i?, govorili su. Prišli su uglu gdje se nalazio cvr ak-machacuy, gledaju i, traže i. Nema ni ega! Uzdahnuli su s olakšanjem, kao da su spašeni velike opasnosti. Smijali su se, zadovoljno. Ve smo se oslobodili tolikog srama, mislili su. Ne e morati ništa skrivati od posjetilaca. Mo i e sada nastaviti sa svojim svakodnevnim životom, možda.

Tako je završila pri a o Tasurinchiju-Gregoriju, tamo kod Kimariata, tapirove rijeke.

Upitah Tasurinchija, Seripigarija, za zna enje onoga što je doživio tijekom te loše vrtoglavice. Razmisli na trenutak i napravi pokret kao da e ukloniti nekoga nevidljivog. „Da, bijaše to loša vrtoglavica”, priznade naposljetku, zamišljeno. „Tasurinchi-Gregorio! Kako je to mogu e! Loše je krenulo. Postati cvr ak-machacuy vjerojatno je Kamagarinijevo djelo. Ne bih ti to znao re i sa sigurnoš u. Morat u se popeti po štapu u kolibi i upitati Saankaritea u svijetu oblaka. On e to znati, možda. Najbolje je da zaboraviš. Nemoj više o tome govoriti. Ono ega se sje amo, živi, može se ponovno dogoditi.” Ali ja nisam mogao zaboraviti i hodam okolo pri aju i to.

Nisam oduvijek bio ovakvim kakvim me vide. Ne mislim samo na svoje lice. Ovu mrlju boje ljubi astog kukuruza, imao sam oduvijek. Nemojte se smijati, govorim Vam istinu. Ro en sam s njom. Doista, nema razloga za smijanje. Ja znam da mi ne vjerujete. Znam što sada vjerojatno mislite. „Da si takav ro en, Tasurinchi, tvoja bi te majka bacila u rijeku. Ako jesi ovdje, i hodaš, ro en si ist. Tek poslije, netko ili nešto u init e te takvim kakav jesi.” Je li to ono što misle? Vidite vi sada, odgonetnuo sam to, a da nisam vra i bez potrebe za dimom ili vrtoglavicom.

Seripigarija sam mnogo puta upitao: „Što zna i imati lice poput mojega?” Nijedan Saankarite nije ti znao dati odgovor, ini se. Zašto mi je to udahnuo Tasurinchi? Mir, mir, nemojte se ljutiti. Zašto vi ete? Pa dobro, nije bio Tasurinchi. Je li možda bio Kientibakori? Nije? Pa dobro, nije ni on. Ne kaže li Seripigari da sve ima svoje uzroke? Još uvijek nisam pronašao razlog momemu licu. Neke stvari dakle nemaju razloga. Jednostavno se dogode. Vi se s time ne slažete, to mi je poznato. Da, naravno, nepoznavanje stvari ne zna i da one ne postoje.

Prije, ova mi je mrlja jako puno zna ila. Nisam to govorio. Rekao bih to samome sebi, svojoj nutrini. uvao bih je i ta me je tajna izjedala. Malo-pomalo me izjedala ovdje iznutra. Tužna je živjela, ini se. Sad mi to nije bitno. Barem, tako mislim. Zahvaljuju i Vama, vjerojatno. Tako se to dogodilo, možda. Jer shvatih kako ni onima koje u oti i posjetiti, s kojima u razgovarati, nije bilo bitno. Upitah to prvi put, prije mnogo Mjeseci, jednu obitelj s kojom sam živio na rijeci Koshireni. „Smeta li im da me vide? Smetam li im takav kakav jesam?” „Ono što ljudi ine i ono što ne ine, i te kako je važno”, objasni mi Tasurinchi, najstariji. Govore i: „Ako hodaju, ispunjavaju i svoju sudbinu, važno je. Kad lovac ne dira ono što je ulovio, niti ribar ono što je upecao. Poštovanje prema zabranama. Važno je ukoliko su sposobni hodati, da Sunce ne bi palo. Da svijet bude sre en. Da se ne vrati tama, neda e. To je ono što je važno. Mrlje na licu, ne, možda”. To je mudrost, kažu.

Želio sam Vam re i kako ja zapravo prije nisam bio ono što sam sada. Postadoh pripovjeda nakon što sam postao ovo što ste sada Vi u ovom trenutku. Slušatelji. To bijah ja: slušatelj. Dogodilo se neželjeno. Malo-pomalo zbililo se. Nesvjesno sam malo-pomalo otkrivao svoju sudbinu. Polagano, smireno. Pojavila se malo-pomalo. Ne sa sokom iz duhana niti iz priprava od huaske. Niti uz pomo Seripigarija. Sam sam ja to otkrio.

Odlazio bih s jednoga mjesta do drugoga, u potrazi za ljudima koji hodaju. Jesi li ovdje? Aha, ovdje sam. Odsjeo bih kod njih i pomagao bih im da o iste polje juke od korova i da postave stupice. im bih doznao u kojoj rijeci, u kojem klancu živi obitelj ljudi koji hodaju, otišao bih je dakle posjetiti. Iako sam morao krenuti na jako duga ak put i prije i Veliki kanjon, išao bih. Stigao bih, naposljetku. Tamo bijahu oni. Jesi li došao? Aha, došao sam. Neki su me poznavali, drugi su me polako upoznavali. Prihva ali su me, davali su mi jesti i piti. Posu ivali su mi prostirku za spavanje. Ostajao bih mnogo mjeseci sa njima. Osje ao bih se kao jedan iz obitelji. „Zar si došao dovde?”, pitali bi me. „Nau io sam kako se priprema

duhan prije nego što ga udahnem kroz nosnice”, uzvraća im. „Da bih doznao kako se katranom lijepe kosti ptice kanari kako bi se mogao udisati dim”, govorio sam im. Puštali su me da slušam ono o čemu pričaju, da naučim što su oni. Ja sam želio, dakle, upoznati kako žive. Uti to iz njihovih ustiju. Kakvi su, što rade, odakle dolaze, kako se vraćaju, kako odlaze, kako se vraćaju. Ljudi koji hodaju. „Dobro je”, govorili su mi. „Hajdemo, dakle.”

Ostah zadivljen slušajući ih. Sjećao sam se svega što su govorili. O ovome svijetu i o drugima. O onome prije i o onome poslije. Prisjećao sam se tumačenja i razloga. Ispostavlja se, Seripigariji nisu imali povjerenja u mene. Poslije, jesu. Puštali su da ih i ja saslušam. Tasurinchijeve priče. Kientibakorijeve pakosti. Tajne kiše, munje, duge, boja i crta koje si ljudi oslikavaju prije no što izađu u lov. Ništa od onoga što bih naučio, nisam zaboravljao. Ponekad, obitelji koju bih išao posjetiti priča o bih što sam vidio i naučio. Nisu svi znali sve i, ako su i znali, rado bi to ponovno poslušali. Kao i ja. Prvi put kad sam naučio priču o Morenanchiiteu, gospodaru gromova, jako me impresionirala. Kod svih sam se o njoj raspitivao. Molio bih ih da mi je sveudilj ponovno i ponovno ispričaju. Raspolaže li gospodar gromova s lukom? Da, s lukom. Ali, umjesto da odapinje strelice, baca gromove. Hoda li okružen tigrovima? Da. I s dvije pume, čini se. Pa iako nije viracocha, nosi bradu? Da, bradu. Ja sam ponavljao priču o Morenanchiiteu gdje god bih išao. Oni bi me slušali i bili bi zadovoljni, možda. „Ispričaj nam to ponovno”, govorili su. „Pričaj nam, pričaj nam.” Malo pomalo, ne znaju i što se događa, po čemu se baviti onim što sada radim.

Jednoga dana, stigavši kod neke obitelji, iza mojih leđa, rekoše mi: „Ovdje stiže pripovjedač. Idemo ga poslušati”. Ja poslušah. Ostah jako iznenađen. „Govore li o meni?”, upitah ih. Svi kimnuše glavama, „aha, aha, o tebi govorimo”, uzvratih. Ja dakle bijah pripovjedač. Ostah zapanjen. Takav ostah. Moje je srce izgledalo poput bubnja. Udarao sam u svoje grudi, bum, bum. Jesam li pronašao svoju sudbinu? Možda. Tako je vjerojatno, onaj put. U jedan mali kanjon rijeke Timphla otišao, gdje su bile Machiguenge. Više nikoga nema tamo. Ali, svaki put kad prođem kraj tog kanjona, moje srce ponovno zapleše. „Ovdje se po drugi put rodih”, pomislih. „Ovdje se vratih, a da nikamo i nisam otišao”, rekoš. Tako postah ono što jesam. Bijaše to najbolje što mi se dogodilo, mislim. Otada govorim. Hodaju i. I nastaviti tako dok budem mogao, čini se. Jer ja sam pripovjedač.

To je, barem, ono što sam doznao.

Je li grijeh imati lice poput mojega? Roditi se s manje ili više prstiju od normalnog, je li bolest? Nesreća, izgledati poput udovišta, a da to ipak nisi? Možda je nevolja i bolest istodobno. Možda. Giniti se da izgledate, a da to ipak niste, kao jedan od iskrivljenih, napuknutih, zgrbljenih, obilježenih, opremljenih o njacima i pandžama koje je stvorio Kientibakori na dan stvaranja, tamo u Velikom kanjonu. Praviti se da si demon ili vrag kad si samo uvijek kojega je stvorio Tasurinchi, nesreća i nevolja mora biti. Bit će da je tako.

Kad sam počeo hodati, za ču kako je neka žena utopila u rijeci svoju tek rođenu kćer jer joj je nedostajalo jedno stopalo ili nos, jer je imala mnogo mrlja ili zato jer su joj se rodila dva sina umjesto jednoga. Nije shvaćala, čini se. „Zašto to radiš? Zašto si je ubila?” „Nije bila savršena, dakle, morala je otići.” Ja nisam shvaćao. „Tasurinchi je stvorio tek savršene žene i muškarce”, objasniše mi. „Udovišta je stvorio Kientibakori.” Nikada neću to dobro shvatiti, možda. Onakav kakav jesam, s ovakvim licem kakvo imam, bit će mi teško. Kad ujem: „Bacih je u rijeku jer se rodila kao vraginja, ubio sam je jer se rodio vrag”, iznova nisam razumio. Čemu se smijete?

Ako su nesavršeni ne isti, Kientibakorijeva djeca, zašto postoje ljudi koji šepaju, s obilježjem na koži, slijepi, sputanih ruku? Kako su bili tamo, i hodali? Zašto ih nisu ubili, dakle? Zašto mene nisu ubili, s mojim licem? Pitao sam ih. I oni su se smijali: „Kako će biti Kientibakorijeva djeca, kako će biti vragovi ili udovišta!” Jesu li se možda tako rodili? Bili su isti; rodili su se savršeni. Ovakvi postadoše poslije. Njihova je krivnja, ili krivnja nekog Kamagarinija ili kakvog drugoga Kientibakorijeva demona. Tko zna zašto su ih promijenili. Njihov je pokrov udovištan, iznutra će uvijek biti isti.

Iako Vi u to ne vjerujete, mene nisu takvim stvorili Kientibakorijevi vragovi. Rodio sam se kao udovište. Moja me majka nije bacila u rijeku, ostavila me na životu. Ono što mi se, prije, činilo okrutnošću, sada mi izgleda kao sreća. Uvijek kad odem u posjet nekoj obitelji

koju još ne poznajem, padne mi na pamet da se i se preplašiti, „ovo je udovište, ovo je vraži ak”, govorili bi kad bi me vidjeli. Ponovno se smiju. Tako se svi smiju kad ih upitam: „Ho u li biti vrag? Želi li ovo lice to re i?” „Ne, ne, nisi, nisi ti udovište. Ti si Tasurinchi, ti si pripovjeda”. Umire me tako. Zadovoljniji sam, možda.

Duša djece koju majke utope u rijekama i kanalima spuštaju se na dno Velikog kanjona. Tako kažu. Na dno, u dubine. Unutar vodenih virova i slapova prljave vode, do spilja prepunih rakova. Tamo su vjerojatno, me u golemim stijenama, gluhi od tolike graje, pate i. Tamo se sastati duše te djece sa udovištima koje je stvorio Kientibakori kad se posva o s Tasurinchiem. To bijaše po etak, ini se. Prije toga, svijet po kojem hodamo bijaše prazan. Onaj koji se utopi u Velikom kanjonu, da li se vra a? Utopi se, tone uz zaglušnu buku vode, vir zarobi njegovu dušu i vrte i je, vrte i, spusti je. Do mra nog, blatnjavog dna, spustit e je, tamo gdje žive udovišta. Tamo e sjesti me u duše druge utopljene djece. Vragove, udovišta, ut e kako se žale na onaj dan kad je Tasurinchi po eo stvarati. Tog dana kad se pojaviše toliki Machiguenge.

To je povijest stvaranja.

To je borba Tasurinchiya i Kientibakorija.

To bijaše prije.

Tamo se dogodilo, u Velikom kanjonu. Tamo na po etku po etaka. Tasurinchi se spustio s Inkitea rijekom Meshiareni s jednom zamisli u glavi. Udahnuvši duboko, po ne puhati. Dobra zemlja, rijeke prepune riba, krcate šume, toliko jestivih životinja, pojavljivalo se. Sunce je vrsto stajalo na nebu, zagrijavaju i svijet. Zadovoljno, promatraju i što se zbiva. Kientibakori se strašno razbjesni. Vjerojatno je povra ao zmiije i žabe gledaju i što se tamo doga a. Tasurinchi je puhao i po eli su se pojavljivati i Machiguenge. Tada, Kientibakori napusti svijet voda i crnih oblaka Gamaironija i uspne se rijekom od mokra e i izmeta. Bjesne i, puše i se od bijesa, „ to moram bolje napraviti”, govorio je. Tek što je stigao do Velikog kanjona, po ne puhati. Ali iz njegova daha ne pojaviše se Machiguenge. Gnjila zemlja na kojoj ništa nije raslo; mo varni kanali gdje su se samo vampiri mogli oduprijeti tome smrdljivu zraku. Pomaljale su se zmiije. Otrovnice, gušteri, miševi, moskitosi i šišmiši. Mravi, jastrebovi. Nicale su sve te biljke koje izazivaju plikove, koje peku kožu, koje su nejestive. Samo te biljke. Kientibakori je i dalje puhao, i umjesto Machiguenga pojavljivali su se Kamagarinisi, vraži ci krivonogi i britkih nogu s mamuzama. Ženski vragovi su se pojavljivali, sa svojim magare im licima, jedu i zemlju i mahovinu. A etveronožni ljudi, Achaporo, onako kosmati i krvolo ni. Kientibakori je bjesnio. Toliko je bijesan bio da su bi a koja je ispuhivao izlazila, poput zala i šteto ina, još prljavija i još krvolo nija. Kad prestadoše puhati i vratiše se, Tasurinchi Inkiteu i Kientibakori Gamaironiju, ovaj svijet postade ono što je sada.

Tako po ne poslije, ini se.

Tako po esmo hodati. U Velikom kanjonu. Otada dakle hodamo. Opiru i se zlima, ispaštaju i okrutnosti Kientibakorijevih vragova i vraži aka. Veliki je kanjon prije bio zabranjen. Vra ali su se tamo tek mrtvi, duše koje su odlazile nepovratno. Sada mnogi odlaze; viracochi i Punarune idu. Kao i Machiguenge. Sa strahom i uz poštovanje idu. Vjerojatno misle: ta snažna buka je li to tek voda koja udara o stijene pri padu? Je li to samo rijeka koja prolazi izme u kamenih Židova? Ne ini se. Buka je to koja se penje odozdo. Možda su jecaji i pla utopljene djece. Penju se iz dubinskih spilja. uje se u no ima Mjeseca. Vjerojatno jecaju tužni. Kientibakorijeva udovišta ih zlostavljaju, možda. Ho e li im naplatiti mukama to što su tamo. Ne e misliti da su ne isti nego Machiguenge, možda.

To je, barem, ono što sam ja doznao.

Neki mi Seripigari re e: „Najgore zlo nije roditi se s licem poput tvojega: nego ne znati koja ti je obveza”. Ne pomiriti se sa svojom sudbinom, zna i? To mi se doga alo prije nego što sam postao ovo što sam sada. Bijah tek ljuštura, ljuška, tijelo iz kojega je pobjegla duša kroz glavu. I za obitelj i za narod najgore je zlo ne znati koja je tvoja obveza. Obitelj-udovište, narod-monstrum je to, kojemu nedostaju ruke, stopala ili ih ima previše. Mi hodamo, Sunce je gore. Vjerojatno je to naša dužnost. Izvršavamo je, ini se. Zašto preživljavamo neda e od tolikih vragova i vraži aka? Vjerojatno zato. Zato smo sada ovdje, ja

govorim, Vi slušate. Tko zna.

Narod koji hoda sada je moj. Prije, ja sam hodao s drugim narodom i mislio sam da je moj. Još uvijek se nisam bio rodio. Uistinu sam se rodio tek otkad hodam kao Machiguenga. Onaj drugi narod ostao je tamo, iza. Tako er je imao svoju povijest. Bio je mali i živio je jako daleko odavde, na jednom mjestu koje je nekada bilo njegovo i sad više ne pripada njemu, nego drugima. Jer su ga zauzeli neki lukavi i snažni viracoches. Kao tijekom puštanja krvi stablima? Upravo tako. Unato prisutnosti neprijatelja u njihovim šumama, oni su se bavili lovom na tapire, sijanjem juke, pripremom masata, plesom, pjevanjem. Neki ih je mo ni duh udahnuo. Nije imao ni lica ni tijela. Bijaše Tasurinchi-Jehova. Štitio ih je, ini se. Nau io ih je što moraju initi kao i zabrane. Poznavali su svoje obveze. Vjerojatno žive mirno. Zadovoljni i smireni žive, možda.

Sve dok jednoga dana, u jednome zaba enom kanjonu, nije ro en dje ak. Bijaše razli it. Serigorompi? Da, možda. Po ne govoriti: „Mene je udahnuo Tasurinchi, ja sam Tasurinchijev sin, ja sam Tasurinchi. Ja sam istodobno sve tri stvari”. Tako je govorio. I da se spustio s Inkitea na ovaj svijet, poslan od svog oca, koji je bio on sam, da promijeni obi aje jer su se ljudi iskvarili i više nisu znali hodati. Oni su ga vjerojatno slušali, iznena eni. Vjerojatno je pripovjeda ”, govorili su. „Vjerojatno su to pri e koje pri a”, govorili su. On je tumarao okolo, poput mene. Govorio je, govorio je. Zaplitao je i rasplitao stvari, daju i savjete. Posjedovao je druk iju mudrost, ini se. Želio je nametnuti nove obi aje jer su, prema njemu, obi aji koje ljudi prakticiraju, ne isti. Bijahu zlo. Donosili su nesre u. I svima bi ponavljao: „ sam Tasurinchi”. Morate me slušati, poštivati. Samo on, nitko drugi osim njega. Drugi nisu bili bogovi nego vragovi i vraži ci koje je udahnuo Kientibakori.

Znao je dobro uvjeravati, kažu. Seripigari s velikim mo ima. Posjedovao je i magiju. Je li on bio zli vra , Machikanari? Ili dobri vra , Seripigari? Tko zna. Mogao je pretvoriti ono malo juka i nekoliko somova u mnoštvo, u mnoštvo juka i riba da bi svi ljudi mogli jesti. Vra ao je ruke kljastima, o i slijepcima pa je ak i vra ao svojem vlastitom tijelu duše koje su otišle. Impresionirani, neki ga po eše slijediti i slušati ono što je govorio. Odricali su se svojih obi aja, nisu slušali nekadašnje zabrane. Pretvarali su se u druge ljude, možda.

Seripigari su se jako uznemirili. Putovali su, okupili su se u ku i najstarijega. Popili su masato, sjede i na prostirkama, u krugu. „Naš e narod nestati”, govorili su. Raš init e se poput oblaka, možda. Postat e možda vjetar naposljetku. „Što e nas razlikovati od drugih?”, plašili su se. Ho e li postati poput Mashcosa? Ho e li biti Ashaninka ili Yaminahua? Nitko nije znao tko je tko, ni oni ni drugi to nisu znali. „Nismo ono što vjerujemo da jesmo, šare koje si oslikavamo, na in na koji postavljamo stupice?”, raspravljali su. Zar, slušaju i pripovjeda a pri a, ukoliko sve budu radili druk ije, naopa ke, ne e pasti Sunce? Što e ih održati zajedno ukoliko postanu jednaki drugima? Ništa, nitko. Ho e li nastati sveop a zbrka? Seripigariji ga tada osudiše jer je došao uprljati isto u svijeta. „On je varalica”, govorili su, „lažljivac; vjerojatno Machikanari.”

Viracoches, mo nici, tako er se uznemiriše. Nastade posvemašnji nered, ljudi su hodali usplahireni, sumnji avi prema brbljarijama tog pripovjeda a pri a. „ li to laž ili istina? Trebamo li ga poslušati?” I ostadoše razmišljati o onome što je pri ao. Tada, vjeruju i da e ga se tako osloboditi, oni koji su zapovijedali, ubiše ga. Prema njihovim obi ajima, kad bi netko po inio neku zlo u, kad bi krao ili kad bi prekršio neku zabranu, viracoches bi ga izbi evali i stavili bi mu krunu od trnja chambire. Zatim, poput rije nih paichesa da bi mu se ocijedila voda, prikovali bi ga na dva prekrížena debbla drveta, ostavljaju i ga da mu se iscijedi krv. Pogriješili su. Jer, nakon što je otišao, taj se pripovjeda pri a vratio. Da bi nastavio unositi još ve i nered u ovaj svijet, vratit e se. Po eše si me usobno govoriti: „ je to no. On je Tasurinchijev sin, Tasurinchijev dah, to je Tasurinchi glavom i bradom. Sve tri stvari zajedno. Došao je. Otišao je i ponovno se vratio”. I tada, po eše obavljati ono što im je pokazao i poštivati njihove zabrane.

Otkad je taj Seripigari ili Bog umro, ukoliko je uop e umro, užasne nesre e dogodiše se narodu u kojem se rodio. Ovome, kojega je udahnuo Tasurinchi-Jehova. Viracochasi ga istjeraše iz šume u kojoj je do tada živio. Van, van! Poput Machiguenga, morao je oti i tumarati šumama. Rijeke, kanali i kanjoni ovoga svijeta vidješe ga kako dolazi i odlazi. U

neizvjesnosti ho e li mo i ostati u mjestu do kojega je došao, naviknuo se živjeti hodaju i i on. Život postade opasnost, kao da ga u bilo kojem trenutku može zasko iti tigar, ili kao da mu može doletjeti strijela Mashcosa. Oni vjerojatno žive prestrašeni, iš ekuju i zlo. Iš ekuju i arolije Machikanarisa. Oplakuju i svoju sudbinu, možda.

Sa svih mjesta na kojima bi se utaborili, naposljetku bi ih istjerali. Podigli bi kolibe i tamo bi se pojavili viracochasi. Punarune, Yaminahuasi bi banuli, optužuju i ih. Optuživali bi ih za svakojake zlo e i nesre e. ak i za to da su ubili Tasurinchija. „On postade ovjekom, do e na ovaj svijet i Vi ste ga izdali”, govorili su im, bacaju i na njih kamenje. Ako bi negdje prošla Inaenka prolijevaju i svoju kipu u vodu na ljude, a ovi bi se oljuštili i umirali, nitko ne bi rekao: „ su nesre e goru eg plika, i kihanje i ispuštanje vjetrova Inaenke to su tako er . Krivnja je na ovim prokletim strancima koji su ubili Tasurinchija”, govorili bi. „Sad su napravili aroliju, da dokraj e sa svojim gospodarom koji je Kientibakori.” Posvuda se proširilo to vjerovanje: da pomažu vragove, da plešu i piju masato zajedno, možda. Tada, odlazili bi u kolibe onih koje je udahnuo Tasurinchi-Jehova. Tada bi ih udarali; uzimali bi od njih ono što imaju, bacali bi na njih strelice, žive bi ih palili. A oni su morali tr ati. Bježe i, skrivaju i se. Raštrkani po najraznovrsnijim šumama svijeta hodali su. „Kad e nas do i ubiti?”, mislili su. „Tko e nas ovaj put ubiti? Viracochasi? Mashcosi?” Nigdje ih nisu željeli smjestiti. Kad bi došli u posjeti i priupitali gospodara ku e: „Jesi li ovdje?”, odgovor je uvijek bio: „Ne, nisam”. Kao i narod koji hoda, morale su se razdvojiti obitelji jedne od drugih da bi bile prihva ene. Ukoliko ih je bilo malo, ako nisu pravili sjene, drugi bi im narodi ostavljali mjesta za sijanje, lov i pecanje. Ponekad bi im nare ivali: „možeš ostati, ali nemoj sijati. Ili nemoj loviti. Takav je obi aj”. Tako bi prošli Mjeseci; mnogi, možda. Ali uvijek bi završili loše. Ako bi jako kišilo ili ako je bila suša, ako bi se dogodila kakva katastrofa, po eli bi ih mrziti. „Na Vama je krivnja”, govorili su. „Van!” Istjerali bi ih ponovno i inilo se da e nestati.

Jer ta se pri a ponavljala na mnogim mjestima. Uvijek jedna te ista, poput Seripigarija koji se ne može povratiti od loše vrtoglavice i ostaje vrte i se u krug, dezorijentiran, me u oblacima. A ipak, usprkos tolikim nesre ama, nije nestao. Unato njegovim patnjama, preživio je. Nije bio ratnik, nikada nije pobijedio u ratu, i evo ga ovdje. Živi posvuda, njegova obitelj istjerana u šume svijeta, a on je ostao. Ve i narodi, ratnika, jakih naroda, Mashcosa, viracocha, mudrih Seripigarija, naroda koji su izgledali neuništivi, odlazili su. Nestaju i. Ni traga nije ostalo o njih na ovome svijetu; nitko ih se nije sje ao, poslije. Oni su, naprotiv, i dalje bili tamo. Putuju i, odlaze i i žive i, u bijegu. Živi i hodaju i, naposljetku. Od pamtivijeka i posvuda.

Možda zato jer, unato svemu što mu se dogodilo, narod Tasurinchi-Jehova, nije odustao od svoje sudbine. Ispunit e svoju obvezu, uvijek. Poštivaju i i zabrane. Ho e li ga mrziti zato što je druk iji od ostalih? Je li ga zato nisu prihvatili narodi me u kojima je bio? Tko zna. Ljudi ne vole živjeti s druk ijim ljudima. Nemaju povjerenja, možda. Drugi obi aji, druk iji na in govora možda ih plaše, kao da je svijet iznenada postao konfuzan, neproziran. Ljudi bi voljeli da su svi jednaki, da drugi zaborave na svoje obi aje, ubiju Seripigarije, ogluš e se o zabrane i da oponašaju njihove obi aje. Da je tako postupio, narod Tasurinchi-Jehova bi nestao. Ne bi ostao od njega ni pripovjeda da ispri a svoju pri u. Ja ne bih bio ovdje, pripovijedaju i, možda.

„Dobro je da ovjek koji hoda - hoda”, kaže Seripigari. To je mudrost, vjerujem. Dobro e to biti. Da ovjek bude ono što jest. Zar mi Machiguenge nismo sada onakvi kakvi smo bili prije mnogo vremena? Kao tog dana, na Velikom kanjonu, kad je Tasurinchi po eo puhati. Zato nismo nestali. Zato i dalje hodamo, možda.

To sam nau io od Vas. Prije ro enja, mislio sam: „Narod se mora mijenjati, preuzeti obi aje, zabrane, arolije, jakih naroda. Prihvatiti bogove i male bogove, vragove i male vragove mudrih naroda. Tako e svi postati iš i”, mislio je. I sretniji. Nije to bilo to no. Sada znam da nije bilo. Nau ih to od Vas. Tko je iš i i sretniji kad se odri e svoje sudbine? Nitko. Budimo ono što jesmo, bolje je tako. Onaj tko prestane ispunjavati svoje obveze da bi izvršio obveze drugih, izgubit e svoju dušu. I svoju ljušturu, možda, poput Tasurinchija-Gregoria koji se pretvorio u cvr kamachacuya tijekom te loše vrtoglavice. Možda se, kad ovjek izgubi

dušu, najodbojnija bi a, najpogubnije šteto ine nasele u praznom tijelu. Muhu e progutati obad; obada e pojesti pti ica; pti icu zmija. Želimo li da nas progutaju? Ne. Želimo li nestati ne ostavljaju i za sobom traga? Ni to. Ako nas nestane, nestat e i svijeta. Bolje je da i dalje nastavimo hodati, ini se. Pridržavaju i Sunce na nebu, rijeku u njezinu toku, drvo u korijenu i šumu na zemlji.

To je barem ono što sam ja doznao.

Tasurinchi je dobro. Hoda. Baš sam ga želio posjetiti u njegovoj ku i, na rijeci Timpía, kad ga sretoh na stazi. S dvojicom svojih sinova vra ao se s mjesta Bijelih roditelja, onih koji žive na obali Sepahua. Odnio im je svoj urod kukuruza. Time se ve odavno bavi, ispri ao mi je. Bijeli roditelji mu daju sjemenke, ma ete za plijevljenje šume, lopate za razgrtanje zemlje i za sadnju krumpira, camotea, kukuruza, duhana, kave i pamuka. Poslije, on im proda ono što mu ne treba i tako kupi druge stvari. Pokazao mi je ono što je imao: odje u, jelo, uljnu svjetiljku, mamce, nož. „Možda u sljede i put mo i kupiti i jednu pušku”, re e, i da bi tada mogao svašta uloviti u šumi. Ali Tasurinchi nije bio zadovoljan. Prije je bio zabrinut; njegovo elo bijaše naborano i o i neprozirne. „U ovim zemljama Timpíe može se samo dvaput saditi na jednom mjestu, ne više puta”, žalio se. „ na nekim mjestima, samo jedanput. Loša je to zemlja, ini se. Posljednja sjetva juke i krumpira urodila je lošom berbom.” To je zemlja koja se brzo umori, ini se. „Želi da je se ostavi na miru”, govorio je Tasurinchi. Gorko mi se požalio. „Lijene zemlje su ove zemlje Timpíe”, rekao je. „Tek što ih se po ne obra ivati, zahtijevaju odmor. Takve su.”

Razgovaraju i o tim i o drugim stvarima, stigismo njegovoj ku i. Izi e nam u susret njegova žena, jako uznemirena. Oslikalala si je lice bojama žalosti, i gestikuliraju i rukama, pokaže, re e kako je rijeka lopov. Ukrala je jednu od njezine tri kokoši. Ona ju je držala u rukama da je zagrije, jer je izgledala bolesno, dok je cijedila vodu u posudu. I iznenada, sve se po ne tresti. Zemlja, šuma, ku a, sve, po ne drhtati. „Kao u nevolji”, re e. „Kao da pleše je drhtala”. Preplašena pusti kokošku i ugleda kako je struja nosi i kako nestaje u njoj, a da nije imala vremena daje spasi. U tom kanjonu Timpía, voda je jako uzburkana, nije li tako. ak i na obalama je uzbibana.

Tasurinchi je po ne tu i, pobješnjelo. „Ne tu em te jer si je pustila da je odnese rijeka, to se svakome može dogoditi”, re e. „Nego zbog laži. Zašto, umjesto što izmišljaš da je zemlja podrhtavala, ne kažeš da si zaspala? Iskliznula ti je iz ruku, nije li tako? Ili si je ispustila tamo na obali i ova se otkotrljala. Ili si je bacila u rijeku jer te obuzeo bijes. Ne govori o onome što se nije dogodilo. Zar si ti pripovjeda pri a, ti? Zar ne nanose obiteljima štetu laži? Tko e ti povjerovati da je zemlja po ela plesati. Ja bih to tako er osjetio.”

I kad je Tasurinchi po e tako grditi, bjesne i i tuku i je, zemlja po ne drhtati. Nemojte se smijati. Nije izmišljaj, nisam to sanjala. Dogodilo se. Po ne plesati. Za usmo prvo hrkanje, duboko, kao da je gospodar gromova tamo ispod izazvao svoje jaguare da ri u. Ratna buka, bubnjevi koji udaraju istodobno, ispod, u unutrašnjosti Zemlje. Duboka buka; prijete a. I tamo osjetismo kako svijet više nije na miru. Zemlja se micala, plesala, skakala kao da se napila. Micalo se drve e, Tasurinchijeva ku a, rije na voda je klju ala, uznemireno, poput juke koja vrije u koritu. Osje ao se bijes u zraku, možda. Nebo se ispuni prestrašenim pticama, papagajima koji su kri ali na stablima, a iz šume dopiraše rika, zvižduci, graktanje, prestrašenih životinja. „Drugi put, drugi put”, vikala je Tasurinchijeva žena. A mi, zbunjeni, gledali bismo na jednu i na drugu stranu, ne znaju i ho emo li ostati ili potr ati. Dje ica po eše plakati; uhva eni od Tasurinchija, plakali su. I on se uplašio, kao i ja. „Da li je stigao kraj svijeta?”, re e. „Ho e li ponovno pasti mrak, ho e li zavladati kaos?”

Kad naposljetku prestade drhtati, nebo se zamra i kao da je Sunce po elo padati. Brzo se zamra i, jako brzo. I podignu se velika prašina, odasvuda, prekrivaju i ovaj svijet bojom pepela. Gotovo da nije mogao vidjeti Tasurinchija niti njegovu obitelj u oblaku prašine. Sve bijaše sivo. „Doga a se nešto jako ozbiljno i ne znamo što”, re e Tasurinchi, ustrašen. „ li došao kraj nas koji hodamo? Je li kucnuo as da odemo, možda. Sunce je palo. Više se ne e podi i.”

Znam da nije palo. Znam da ne bismo bili ovdje da je palo. Prašina se slegla, nebo se ponovno razbistrilo i zemlja se napokon primiri. Osje ao se miris rasola i gnjilih biljaka, miris

koji je izazivao mu ninu. Svijet nije bio zadovoljan, možda. . „Vidiš da nisam lagao, vidiš da se treslo. Dogodilo se to stoga jer je rijeka progutala kokoš”, govorila je Tasurinchijeva žena. Ali on se zainatio, govore i: „Nije to no”. Bjesnio je: „Lagala si”, vikao je svojoj ženi, „možda e se zato zemlja sada ponovno zatresti”. Ponovno je istu e, napuhnuvši se, ri u i od tolike sile koju je u to unosi. Tasurinchi, onaj iz Timpíe, jako je tvrdoglav ovjek. Nije to prvi put da ga je obuzeo bijes. I drugi put sam ga vidio da bjesni. Možda mu zato rijetki ljudi dolaze u posjet. Nije prepoznao da je pogriješio, ali ja sam primijetio, svatko bi to shvatio, da je njegova žena rekla istinu.

Jeli smo, oti osmo se odmoriti na prostirkama i, nedugo zatim, mnogo prije nego što je svanulo, osjetih kako je ustao. Vidjeh da odlazi sjesti na jedan kamen, nekoliko koraka od kolibe. Tamo bijaše Tasurinchi, pod svjetloš u mjese ine, nepovjerljiv. Ustadoh u polumraku i oti oh s njim porazgovarati. Mljeo je duhanski prah, da bi ga udisao. Vidjeh ga kako stavlja malo praha u šuplju kost pave i zamoli me da je otpuhnem. Stavih mu prah u nosnicu i otpuhnem; on je snažno udisao, tjeskobno, sklapaju i o i. Zatim u inih isto s drugom nosnicom. Poslije, prah koji je ostao, on otpuhnu u moj nos. Bijaše nemiran, Tasurinchi. Tjeskoban. „Ne mogu spavati”, re e, glasom jako umornog ovjeka. „Dogodile su se dvije stvari koje pozivaju da se o njima promisli. Rijeka je ukrala jednu od mojih kokoši i zemlja je po ela drhtati. Nebo se smra ilo, osim toga. Što mi je za initi?” Ja to nisam znao, bijah jednako zbunjen poput njega. Zašto me to pitaš, Tasurinchi? „T što su se dogodile te stvari, jedna odmah nakon druge, gotovo istodobno, zna i da nešto moram u initi”, re e mi. „Ali ne znam što. Nemam koga priupitati, ovdje. Seripigari je udaljen mnoge Mjesece, uzvodno uz Sepahuu.”

Tasurinchi ostade itavog dana sjediti na tom kamenu, ne razgovaraju i ni s kim. Bez pi a i jela. Kad mu njegova žena donese kašu od banana, nije joj dopustio ni da mu se približi; zaprijeti joj rukom, kao da e je ponovno istu i. I te no i ne u e u njezinu ku u. Kashiri je jako sjajio gore u visinama i ja bih ga vidio, ostaju i sveudilj na istome mjestu, glave uronjene u grudi, pokušavaju i shvatiti te nesre e. Što su mu zapovijedali da u ini? Tko to zna. Svi su u obitelji bili nijemi, nemirni, ak i djeca. Špijuniraju i ga, mirni, tjeskobni. Što e se dogoditi?, mislili su.

Oko podneva, Tasurinchi, onaj s rijeke Timpía, ustade s kamena. Žustrim korakom pristupi ku i; dozivaju i nas s obje ruke, vidjesmo ga kako dolazi. Imao je odlu an izraz lica, ini se.

„Po nimo hodati”, re e, ozbiljnim glasom, nare uju i. „Hodati. Ovoga asa. Treba oti i daleko odavde. To je ono što zna i. Ako ostanemo, bit e nevolja, dogodit e se katastrofe. To je poruka. Naposljetku sam to shvatio. Na ovome mjestu više nismo poželjni. Moramo oti i, dakle.”

Teško mu je bilo odlu iti se. Prema licima žena, muškaraca, prema tuzi njihovih ro aka, vidjelo se koliko im je teško oti i. Ve su dugo vremena kod rijeke Timpía. Urodima koje su prodavali Bijelim roditeljima iz Sepahue kupovali su stvari. Izgledali su zadovoljno, možda. Pronašli su svoju sudbinu, možda? Nije bilo tako, ini se. Propadaju li zato što su toliko vremena bili mirni? Tko zna. Ostaviti sve to, tako, iznenada, ne znaju i kamo po i, ne znaju i ho e li ponovno imati ono što ostavljaju, velika bi to žrtva bila. Bol za sve, eto.

Ali nitko u obitelji nije prigovorio; niti žena, niti djeca, niti mladi koji živi tamo u blizini jer se želi oženiti starijom Tasurinchijevom k erkom, nisu se žalili. Veliki i mali po eše s pripremama. „Brzo, brzo, treba oti i odavde, ovo je mjesto postalo neprijateljsko”, požurivao ih je Tasurinchi. Izgledao je ogor eno, nestrpljiv da ode. „Da, brzo, krenimo, dakle, pobjegnimo”, re e, požuruju i se, tjeraju i samoga sebe.

Ja im pomogoh u pripremama i tako er po oh s njima. Prije toga, spalismo dvije kolibe i sve što nismo mogli ponijeti sa sobom, kao da je netko umro. „Ovdje ostaje sve ne isto što je bilo naše”, potvrdi Tasurinchi svojoj obitelji. Hodali smo nekoliko Mjesece. Bilo je malo jela. Životinje se nisu dale uloviti u stupice. Naposljetku, u jednom kanalu, ulovismo nekoliko bagresa. Jeli smo. Po no i, sjedili smo i razgovarali. Cijeje sam im no i pri ao, možda.

„Sada sam mirniji”, re e mi Tasurinchi, kad sam se oprostio od njih, nekoliko Mjesece poslije. „Više ne u biti bijesan, vjerujem. U posljednje sam vrijeme bio jako srdit. Sada više

nisam, možda. Dobro sam u inio kad sam krenuo hodati, ini se. Ovdje u grudima to osje am.” „Kako si znao da moraš po i odavde?”, upitah ga. „Sjetio sam se ne ega sa znanjem ega sam se rodio”, uzvratu mi. „Ili što sam nau io tijekom vrtoglavice, možda. Ako se neda e doga aju na Zemlji, to je stoga jer se ljudi više ne brinu, jer se ne brinu onako kako bi se trebali brinuti. Može li Zemlja govoriti, poput nas? Da bi rekla ono što želi, nešto mora u initi. Drhtati, možda. Nemojte zaboraviti na mene, govori. I ja živim, govori. Ne želim da me zlostavljaju. Na to se žalio dok je plesuckao. Možda sam je ja natjerao da se tako preznojava. Možda Bijeli roditelji nisu onakvima kakvima se ine, nego Kamagarinisi povezani s Kientibakorijem, i savjetuju i me da uvijek tamo živim, žele nanijeti štetu zemlji. Tko zna. Ali, ukoliko se ona žali, morat u nešto u initi. Kako emo pomo i Suncu, rijekama? Kako emo pomo i ovome svijetu, životu na Zemlji? Hodaju i. Ispunio sam obvezu, vjerujem. Gledajte, ve daje rezultate. Poslušaj tlo pod svojim nogama; kro i njime, pripovjeda u. Kako li je samo mirno i vrsto! Vjerojatno je ponovno zadovoljno, sada kad ponovno osje a da hodamo po njemu.”

Gdje li se sada nalazi Tasurinchi? Ne znam. Je li ostao u ovom podru ju gdje smo se oprostili? Tko zna. Jednoga u to dana saznati. Mora da je dobro. Zadovoljan. Hoda, možda.

To je, barem, ono što sam ja doznao.

Kad se odvojih od Tasurinchija, napravih polukrug i uputih se u smjeru rijeke Timpía. Nisam bio u posjetu Machiguengama ve dugo vremena. Ali prije no što stigoh, padoše mi na pamet razna iznena enja i bio sam prisiljen promijeniti smjer. Zato sam vjerojatno ovdje s Vama, možda.

Pokušavaju i presko iti šipražje s koprivama, ubodoh se na trn. Ovdje, u stopalo. Isisah ranu i ispljunuh. Neka je nevolja ostala, jer me nedugo zatim po ne boljeti. Jako me boljelo. Prestadoh hodati i sjedoh. Zašto mi se to dogodilo? Potražih u svojoj torbi. Tamo su i dalje bile trave koje mi je dao Seripigari protiv zmijskog ugriza, protiv bolesti, protiv udnih stvari. A na komadi u moje tunike nalazio se iserepito koji štiti od zlih uroka. Taj kamen i , još uvijek nosim sa sobom. Zašto me ni trave ni iserepito nisu zaštitili protiv vraži ka iz koprive? Stopalo mi je toliko nateklo; nalikovalo je ne ijem drugom stopalu. Mijenjam li se ja to u udovište? Napravih veliku vatru i postavih stopalo blizu plamena da bi sa znojem, izišao iz njega i trn. Jako me bolio; ri u i, pokušah preplašiti bol. Od tolikog znoja i vike, zaspao sam. A u snu, uo sam brbljanje i smijeh papagaja.

Morao sam ostati mnogo Mjeseca na tom mjestu dok je moje stopalo splašnjavalo. Pokušao sam hodati i, aj, aj, jako me boljelo. Nije mi ponestalo hrane, na sre u; u rancu sam nosio juku, kukuruz i nekoliko banana. Osim toga, sre a e biti sa mnom. Na istom mjestu, bez potrebe da ustanem, vuku i se, zabodoh komadi mekog drveta, i zaobljih ga vornatim konopom koji sakrih na tlu. Nedugo zatim, u stupicu pade jarebica. Posluži mi kao hrana za dva dana. Ali bijahu to dani mu enja, ne zbog trna, nego zbog papagaja. Zašto ih bijaše toliko? Otkud takav nadzor? Bijaše mnogo jata; sjatili su se na sve okolne grane i žbunje. Svaki as pristizala bi nova. Sva su se okupila oko mene bulje i netremice. Doga a li se nešto? Zašto toliko kri e? Ima li to kri anje kakve veze sa mnom? Razgovaraju li to oni sa mnom? Ponekad, za uo bi se njihov grohotan smijeh, od onih koje ispuštaju papagaji, ali koji kao da potje e od ljudi. Izruguju li se to oni? Odavde nikada ne eš izi i, pripovjeda u, govore? Bacih na njih kamenje da ih preplašim. Beskorisno, na trenutak se uskomešaše i vratitše na svoja mjesta. Tamo bijahu, mnoštvo njih, na mojoj glavi. Što žele? Što e se dogoditi?

Drugoga dana, odjednom, oti oše. Jako preplašeni oti oše papagaji. Svi istodobno, uz graju, rasipaju i svoje perje, sudaraju i jedni o druge, kao da se približava neprijatelj. Namirisali su opasnost, ini se. Jer na istom tome mjestu pro e iznad mene, skaku u i sa stabla na stablo, majmun pripovjeda . Yaniri. Da, upravo on, taj crveni, veliki i brbljavi majmun, yaniri. Golem, bu an, okružen skupinom ženki. One su skakutale, mašu i rukama okolo, sretne što su s njim. Sretne što su njegove ženke, možda. „Yaniri, yaniri!”, povikah mu. „Pomozi mi! Nisi li prije bio Seripigari? Si i, izlije i mi ovo stopalo, želim nastaviti svoj put.” Ali majmun pripovjeda nije na mene obra ao pozornost. Je li to no da prije bijaše Seripigari koji hoda? Zato ih ne treba ni loviti niti jesti, možda. Kad se kuha majmuna

pripovjeda a, zrak se ispuni mirisom duhana, kažu. Aromom koju je udahnuo i popio u vrtoglavicama onaj koji je jednom bio Seripigari.

Tek što je nestao yaniri sa svojim krdom ženki, vratiše se papagaji. I to u pratnji drugih papagaja. Stadoh ih promatrati. Bijahu najrazličitijih vrsta. Veliki, mali, majušni; zaobljenih i jako dugačkih kljunova, kao i spljoštenih kljunova; bilo je malih papagaja, tukana i ara. Ali, najviše je bilo papigica. Brbljale bi istodobno, snažno, neprekidno, do ušiju mi je dopirala grmljavina papagaja. Bijah nemiran, promatraju ih. I jedne i druge sam gledao, dugo i pozorno. Što li tamo rade? Nešto će se dogoditi, zacijelo, usprkos mojim travama protiv udnih stvari. „Što žele, što govore”, po eh im vikati. „Što vam govore, čemu se rugaju?” Prestrašen, ali istodobno znatiželjan. Nikada ih prije nisam vidio najednom mjestu. Nije li to možda podudarnost, nije li to možda ista koincidencija. Koji bijaše motiv? Tko mi ih je poslao?

Prisječući i se Tasurinchija, prijatelja krijesnica, pokušao sam razumjeti njihovo brbljanje. Ukoliko su tamo, uokolo mene, govore i tako uporno, nisu li možda došli zbog mene? Žele li mi nešto reći? Sklapao bih oči, izoštravao pažnju, usredotočio se na njihovo brbljanje. Pokušavajući i se osjetiti papagajem. Teško je to bilo. Ali zbog napora zaboravio bih na bol u stopalu. Oponašao sam njihovo krikanje, njihovo grgljanje; oponašao sam njihovo mrmljanje. Sve njihove zvukove. A, između stanke i stanke, malo pomalo, za uho bih izdvojene riječi, svjetlašća u tami. „Smiri se, Tasurinchi”, „nemoj se plašiti, pripovjedaču”, „nitko ti ne može nauditi.” Razumijevao sam što su govorili, možda. Nisu se smijali, nije to bio san. Ono što su oni govorili, razumio sam. Svaki put čuo sam sve razgovjetnije. Osjetih smirenost. Moje tijelo prestade drhtati. Hladno a nestade. Nije li ih tamo poslao Kientibakori, u tom slušaju. Ni u kojem Machikanarijevom slušaju. Iz znatiželje, možda? Da bi mi pravio društvo?

„Upravo zato, Tasurinchi”, prozre neki glas izdvajajući se nad drugim glasovima. Sada više nema nikakve dvojbe. Govorio je i ja sam ga razumio. „Ovdje smo da ti pravimo društvo, da te bodrimo dok ne ozdraviš. Ovdje ćemo i ostati dok ponovno ne prohodaš. Zašto si nas se uplašio? Škripali su ti zubi, pripovjedaču. Jesi li vidio da papagaj pojede Machiguengu? Naprotiv, mi smo vidjeli mnoge Machiguenge kako jedu papagaje. Samo se ti smij, Tasurinchi. Već te odavno pratimo. Kamo god kreneš, mi ćemo biti uz tebe. Jesi li to tek sada shvatio?”

Tek sada to razumijem. Drhtavim glasom ga upitah: „Da li mi se ti to rugaš?” „Govorim istinu”, bijaše uporan papagaj, prevrćući i lišće udarcima krila. „Morao si zabosti trn u svoje tijelo da otkriješ svoje družbenike, pripovjedaču.”

Vodili smo jedan dugi razgovor, čini se. Cijelo to vrijeme koliko bijah tamo, iščekujući i da nevolja prođe, razgovarali smo. Dok sam preznojavao stopalo u vatri, ne bi li me prošla bol, prišli smo. S tim papagajem; i s drugima. U toj graji, svi ostadoše bez glasa. Povremeno, ne bih razumio što govore. „Tišina, tišina. Govorite sporije, ijedan po jedan.” Nisu me slušali. Bijahu poput Vas, jednaki. Čemu li se samo toliko smiju? Izgledaju kao papige. Ne čekaju da jedan prestane govoriti da bi svi graknuli. Zadovoljni su što se naposljetku razumijemo. Nagurali su se, lepršajući ih. Osjetih olakšanje. Zadovoljstvo. „Kako je nevjerojatno ono što se događa”, pomislih.

„Hajde, sva sreća, shvatio si da smo pripovjedači”, reče iznenada, jedan od njih. A drugi zanijemise. Sumom zavlada duboka tišina. „Sada već razumjeti zašto smo ovdje, u tvojoj pratnji. Sada već razumjeti zašto te, otkad si se ponovno rodio i po eo hodati, govoriti, pratimo. Danju i noću; po šumama i rijekama. I ti si pripovjedaču, nije li tako, Tasurinchi? Nismo li sličili, možda?”

Sjetih se, tada. Svaki uvijek koji hoda ima svoju životinju koja ga prati, nije li tako? čak i ako je on ne vidi, niti je uspije prepoznati. Već prema onome što jest, prema onome što radi, majka životinje odabire ga, govore i svome mladunčetu: „Ovaj je uvijek za tebe, ovaj ga”. Životinja postane njegovom sjenom, čini se. Je li moja životinja papagaj? Da, bijaše papagaj. Nije li to životinja koja puno priča? Znao sam to i činilo mi se da sam to još otprije znao. Zašto bih inače, uvijek osjećao ljubav prema papagajima? Često, na svojim putovanjima, slušao bih njihovo brbljanje, smijući se njihovu lepršanju i graji. Bili smo, dakle, rođaci,

možda.

Dobro je znati da je moja životinja papagaj. Sada, putujem s više povjerenja. Nikada se više ne u osje ati usamljen, možda. Ako me obuzme umor, strah, ako me zbog nekog razloga zaokupi bijes, sad znam što mi je initi. Podi i pogled prema drve u i ekati. Ne e me iznevjeriti, mislim. Poput kišice nakon vrue, pote i e graja. Tamo e biti papagaji, eto. „Da, ovdje smo, nismo te napustili”, govore. Zato sam mogao putovati sam toliko vremena. Jer nisam putovao usamljen.

Kad odjenuh tuniku i kad se namazah huitom i arnikom, i po eh udisati duhan i hodati, mnogi su se udili što putujem sam. „ je drskost”, upozoravali su me. „Zar nije šuma prepuna užasnih demona i prljavih avolica koje je stvorio Kientibakori? Što eš u initi ako se pojave pred tobom? Putuj kao Machiguenga, dakle. S dje akom i barem s jednom ženom. Nosit e životinje koje uloviš, pokupit e one koje padnu u stupice. Ne eš se razboliti, dok budeš skupljao lešine koje si ubio. Imat eš osim toga nekoga s kim možeš pri ati. Grupa je uvijek ja a ako se pojave Kamagarinisi. Gdje si još vidio Machiguengu kako sam tumara šumom!” Ja nisam obra ao pažnju na njih jer se nikada nisam osje ao usamljeno u mojim lutanjima. Tamo, me u granjem, pomiješani s liš em drve a, gledaju i me svojim zelenim velikim o ima, pratili su me moji prijatelji. I osje ao sam ih ak i da toga nisam bio svjestan, možda.

Ali nije to razlog zbog kojega imam ovog papagaja. To je druga jedna pri a, ini se. Mogu je sada ispri ati kad je zaspao. Ako odjednom zašutim i po nem govoriti gluposti, nemojte misliti da sam izgubio glavu. Bit e da se papagaj probudio. Pri a je to koju nerado sluša, pri a koja ga vjerojatno boli onoliko koliko je mene bolio koprivin trn.

To se dogodilo poslije.

Išao sam u Cashiriari u posjet Tasurinchiju i ulovio sam jednog paujila, na stupicu. Skuhao sam ga i po eo sam ga jesti, kad osjetih brbljanje pokraj moje glave. Bijaše tamo neko gnijezdo, me u granjem, poluskriveno jednom velikom pau inom. Ovaj se tek rodio. Nije još otvorio o i; bijaše umotan u svoju bijelu slinu, kao što je ve mladun ad kad izi e iz svoje ljuske. Špijunirao sam ga, bez i najmanjeg pokreta, mirno, da ne bih razljutio papagajku, da je ne bih razbjesnio previše se približivši njezinu mladun etu. Ali papagaj nije na mene obra ao pozornost. Prou avao je tek ro eno mladun e, jako ozbiljno. Izgledao je nezadovoljno. I odjednom ga po ne kljucati. Da, kljucati svojim zaobljenim kljunom. Da li mu želi ukloniti njegovu bijelu sluz? Ne. Želi ga ubiti. Je li gladan? Uzeh ga za krila, ne dopustih mu da ga nastavi kljucati, uklonih papagaja iz gnijezda. I da se primiri, dadoh mu ostatke paujila. Zadovoljan, on ih pojede; brbljaju i i lepršaju i je jeo. Ali njegove su goleme o i i dalje bile bijesne. A kad završi s jelom, odleprša natrag u gnijezdo. Oti oh pogledati i zatekoh ga kako ponovno kluca mladun e. Nisi se probudio, papagaj i u? Nemoj se probuditi, pusti me da prije toga završim pri u o tebi. Zašto želi ubiti svoje mladun e? Nije zbog gladi, dakle. Zgrabih papagaja za krila i bacih ga snažno u zrak. Nakon što napravi nekoliko krugova, vrati se. Suprotstavljaju i mi se. Bijesno, vrati se uz neopisivu graju spreman da ponovno napadne mladun e. Zainatio se da e ubiti mladun e, ini se.

Tek tamo shvatih zašto. Nije se rodilo kako je o ekivao, možda. Imalo je isključenu pandžu i tri okljaštrena prsti a. Sve do tada ja nisam nau io ono što svi Vi znate: da životinje ubijaju mladun ad koja se izleže druk ija. Zašto puma zarije pandže u svoje šepavo ili slijepo mladun e? Zašto kobac raš ere i svoga pti a slomljena krila? Pogodit ete jer bi, kako nisu savršeni, njihov život bio težak, patni ki, s obzirom da se ne bi znali braniti, letjeti, loviti, pobje i niti ispuniti svoje obveze. Da bi živjeli kratko, jer bi ih druge životinje ubrzo pojele. „Radije u ga onda ja pojesti, neka mi barem posluži kao hrana”, re e. Ili možda i one, poput Machiguenga, ne prihvaaju nesavršenosti? Možda i oni vjeruju da je mladun e koje nije savršeno stvorio Kientibakori? Tko zna.

Ovo je papagajeva pri a. Oduvijek je takav, š u uren na mojem ramenu. Baš me briga što nije ist, što je ljutit, što šepa, što im uzleti na visinu, padne. Jer i krila su mu ispala jako kratka, ini se. Jesam li ja savršen? Nalik jedno drugome, razumijemo se i pravimo jedan drugome društvo. Putuje na ovom ramenu i svako malo, iz rasonode, popevši se na moju glavu, prije e na drugo rame. Ode i vrati se, do e i ode. Uhvati se za moju kosu dok se vere.

upaju i me kao da me upozorava: „Pazi da ne padnem, pazi da me ne moraš kupiti sa zemlje”. Nije uopće težak, niti ga ne osjećaš. Spava ovdje, u mojoj tunici. Kako ga ne mogu zvati ocem, ni rođakom, ni Tasurinchijem, oslovljam ga jednom riječju

koju sam izmislio za njega. Papagajaska graja, dakle. Da vidimo, oponašajte je. Probudimo ga, pozovimo ga. On je to naučio i jako to dobro ponavlja: Mas-ca-ri-ta, Mas-ca-ri-ta, Mas-ca-ri-ta...

VIII.

FIRENTINCI su poznati, u Italiji, po svojoj aroganciji i po tome što mrze turiste koji ih preplavljaju, svakoga ljeta, poput kakve amazonske rijeke. U ovome trenutku teško je provjeriti je li to točno, jer gotovo da više i nema pravih Firentinaca. Otišli su, malo-pomalo, onako kako se povećavala vrućina, povlačila se većerni lahor, isparavale vode Arna, a moskitosi polako zauzimali grad. Oni predstavljaju prave leteće mirijade, koje se uspješno opiru sredstvima za uništavanje gamadi i insekticidima obušavaju i se na svoje žrtve danju i noću, posebno u muzejima. Jesu li firentinske zanzare totemske životinje, anđeli uvari Leonarda, Cellinija, Botticellija, Filippa Lippisa, fra Angelica? Čini se da je tako. Jer upravo u podnožju tih skulptura, freski i slika ja primih najveći broj uboda koji su mi ostavili tragove na rukama i nogama i to uvijek kad putujem u peruansku šumu.

Ili su moskitosi instrumenti kojim se služe odsutni Firentinci ne bi li otjerali odvratne osvajače? U svakom slučaju, beskorisno je. Niti kukci, niti vrućina, niti išta drugo na svijetu ne može zaustaviti mnogoljudnu invaziju. Jesu li to tek slike, palače, kamenje zamršene stare četvrti ono što privlači i tako snažno u Firenci, unatoč ljetnih neudobnosti, nas, horde stranaca? Ili je taj savez fanatizma i viška, pobožnosti i okrutnosti, spiritualnosti i senzualne profinjenosti, političke korupcije i odvažnosti inteligencije, njegove prošlosti, ono što nas privlači i ovome zagušljivome gradu, koji su napustili njegovi mještani? U ova dva mjeseca, sve se pozatvaralo: trgovine, praonice, neudobna Nacionalna knjižnica pokraj rijeke, kina koja bijahu moje utočište u noćima, i naposljetku, kafi i u koje sam odlazio čitati Dantea i Machiavellija, i razmišljati o Mascariti i Machiguengama s izvorišta rijeka Alto Urubamba i Madre de Dios. Prvo se zatvorio koketni Caffè Strozzi, s njegovim namještajem i art déco dekoracijom, koji je osim toga, raspolagao s air conditionom, udesnom oazom za vruće noći; zatvorio se zatim i Caffè Paszkowski gdje ste se mogli, čak i u znoju, osamiti, na drugom katu starog démodé izgleda, s njegovim udobnim kožnim namještajem i tamnocrvenim baršunastim zastorima; zatvoren je zatim i Caffè Gillio, i naposljetku, turistima najzanimljiviji i najposjećeniji Caffè Rivoire na Piazzia della Signoria, gdje me ispijanje *machiata* koštalo koliko i večera u nekoj obližnjoj trattoriji. Kako nije ni najmanje moguće čitati niti pisati u *gelateriji* ili u *pizzeriji* (to su rijetke gostoljubive enklave koje su nastavile raditi), morao sam se pomiriti s čitanjem u mojem pansionu Borgo del Santi Apostoli, mučeći se pod prigušenom svjetlošću u svjetiljki koja se čini kao daje dizajnirana s namjerom da se otežava čitanje ili kazni svojeglavi čitatelj naglim sljepilom. To su neudobnosti koje, kao što bi rekao užasni fratar iz San Marcosa - ne očekivane posljedice tog boravka u Firenci značile su, za mene, otkriće, zahvaljujući i njegovu biografu Robertu Ridolfiju, da je prezreni Savonarola bio, naposljetku, zanimljiv lik i možda bolji od lika njegovih krvnika - pripremaju duh da bolje shvati, da gotovo proživi danteovske muke tijekom paklenog hoda, ašraf, ili za meditaciju, uz neophodan mir, o zastrašujućim zaključcima koje je o gradu, ljudima i o upravljanju njihovim poslovima izvukao iz njihovih iskustava kao inovnik ove republike, Machiavelli, ledeni analitičar njegove povijesti.

Zatvorila se tako i prirodno, mala galerija u ulici Santa Margherita gdje su, između u jedne optičke radnje i druge sa željeznarijom, nasuprot takozvane Danteove crkve, bile izložene fotografije Machiguenga od Gabriela Malfattija. Ali uspio sam ih još nekoliko puta vidjeti prije ljetnog odmora. Treći put kad me vidjela kako ulazim, mršava djevojka, s naočalama, zaposlena u galeriji, naglo mi dade do znanja da ona ima *fidanzata*. Morao sam joj potvrditi, na mojem nespretnom talijanskome, da je moja revnost prema toj izložbi

ravnodušna, donekle patriotska, i kako nema veze s njezinom ljepotom nego tek s Malfattijevim fotografijama. Nikada mi nije povjerovala da sam toliko vremena provodio gledaju i te fotografije zbog iste nostalgije za svojom zemljom. A osobito, onu, fotografiju skupine Indijanaca koji sjede u položaju nalik lotosovu cvijetu, koji zadivljeno slušaju tog ovjeka koji gestikulira? Siguran sam da nikada nije ozbiljno shvatila moje tvrdnje kako je ta fotografija savršeno remek-djelo, nešto u čemu se treba uživati polagano, kao što se u Galeriji Uffizi promatra *Alegorija proljeća* ili *Bitka Svetog Romana*. Ali, naposljetku, nakon četvrti ili peti put što me vidjela u praznoj galeriji, njezino se nepovjerenje smanjilo i jednoga mi se dana, čak, srda no obratila obavješuju i me kako ispred Chiesa di San Lorenzo, svake noći, „skupina Inka” svira peruansku glazbu na tipičnim instrumentima: zašto ih ne bi otišao pogledati, prisjetiti se tako i svoje domovine. (Poslušah je, otišao i otkrih kako su Inke zapravo dvojica Bolivijaca i dvojica Portugalaca iz Rima koji izvode nespojivu mješavinu fada i carnavala iz Santa Cruza.) Prije tjedan dana, galerija Santa Margherita zatvorila se i mršavica s naom Alama ljeta provodi u Anconi, tamo gdje su njezini *genitori*.

Tu fotografiju, u svakom slučaju, nemam potrebu ponovno vidjeti. Naučio sam je napamet, u svim njezinim pojedinostima, milimetar po milimetar. I toliko sam razmišljao o njoj da za čudo znam kako goli likovi na njoj, u sjedećem položaju, ravnih kosa, lik govornika koji stoji i obzor perjanica drveća i masivnih debala i isprepletenih grana ispod vrela sivih i trbušastih oblaka, vjerojatno predstavljaju najtrajniju uspomenu na to firentinsko ljeta. Trajniju i ganutljiviju možda i od arhitektonskih i skulpturalnih čuda renesanse, skladnog žubora danteovske tercine ili prašumskih *ritomella* (u njihovu slučaju uvijek kompatibilnih s lueiferskom inteligencijom) Machiavellijeve proze.

Siguran sam da fotografija prikazuje pripovjedača priča Machiguengu. To je jedino ono o čemu nema nikakve dvojbe. Čovjek koji drži govor, pred tim ushi enim auditorijem, tko bi mogao biti ako ne onaj lik zadužen da od pamtivijeka pobudu uje znatiželju, maštu, sjeća anje, želju za snom i za laži naroda Machiguenga? Kako je uspio Gabriele Malfatti naznačiti toj sesiji i kako su mu dopustili da snimi fotografije? Možda razlog tajnovitosti koja je obavijala pripovjedača priču a u suvremeno doba - prisutnost stranca koji je postao Machiguenga - više nije postojala kad je Talijan posjetio područje. Ili je, možda, ovih posljednjih godina, situacija na Alto Urubamba tako brzo evoluirala da pripovjedača priča više nemaju svoju stoljetnu funkciju, izgubili su autentičnost i postali su, poput ceremonija s ayahuascom i liječenja koje su izvodili šamani iz drugih plemena, organizirana pantomima za turiste.

Ali sumnjam da je tako. Život se promijenio u tom području, da, ali ne u smislu dajе uspio pospješiti turizam. Prvo su se pojavili naftni bazeni, logorišta za one koji su bili zaposleni kao težaci, mnoge Kampe, Yaminahue, Pire, i sigurno Machiguenge. Poslije, ili istodobno, trgovina drogom počela se širiti Amazonijom, poput kakve biblijske kuge, mreža plantaža koke, tajnih laboratorija i aerodroma, i kao logična posljedica, nastupiše periodi na klanja, raširavanja una me u rivalskim bandama Kolumbijaca i Peruanaca, paljenje usjeva, lovačke ekspedicije i policijske istke. I naposljetku - ili možda i istodobno, zatvaraju i trokut užasa - terorizam i antiterorizam. Revolucionarni odredi sandinista, oštro potu enih u Andama, spustili su se u prašumu i također operiraju u toj zoni Amazonije, koju jednako tako napada i vojska, kaže se čak i da je bombardira avijacija.

Kakve je sve to posljedice ostavilo na narod Machiguenga? Je li ubrzao njihov raspad i rasipanje? Postoje li još uvijek naselja koja su ih počela okupljati prije pet ili šest godina? Ta sela, na-ravno, bila su izložena neodoljivo uznemirujućem mehanizmu te proturječne civilizacije, koju predstavljaju dobre plaće Shella i Petra Peru, škrinje prepune dolara od trgovine kokom, te izloženost rizicima da će upasti u stupicu krvavih ratova preprodavača drogom, gerilaca, policajaca i vojnika, ne razumijevaju i ni riječi od onoga što je u igri. Kao kad su ih napale vojske Inka Indijanaca, istraživači, španjolski konkvistadori i misionari, republikanski plantažeri kaučuka i trgovci drvom, tragači i zlata i imigranti gorštaci iz XX. stoljeća. Za Machiguenge povijest ne napreduje niti se vraća: vrti se, ponavlja. Ali, iako je razaranje zajednice bilo veliko zbog svega toga, najvjerojatnije je dobar dio njih, našavši se usred zbrke posljednjih godina, odabrao tradicionalni način da bi preživio dijasporu. Još jednom krenuti hodati, kao u najizdržljivijem njihovom mitu.

Hoda li me u njima, svojim kratkim korakom, ptice pliva ice koja kro i istodobno punim stopalom po tlu, tipi nim za ljude amazonskih plemena, moj bivši prijatelj, bivši Židov, nekadašnji bijelac i nekadašnji zapadnjak, Saúl Zuratas? Odlu ih da je pripovjeda pri a s Malfattijeve fotografije on. O ito, nemam mogu nosti da to doznam. Izvjesno je da se na stoje em liku primje uje na licu intenzivnija sjena - na desnoj strani, gdje mu je nekada bio madež - koja bi mogla biti klju za njegovu identifikaciju. Ali, na toj udaljenosti, dojam bi mogao biti pogrešan, možda je rije tek o pukoj sun evoj svjetlosti (lice je okrenuto na takav na in da svjetlost sutona, koje dopire sa suprotne strane, osjen ava itavu desnu stranu ljudi, drve a i oblaka). Možda je najvažniji trag oblik siluete. Iako se nalazi daleko, nema sumnje: to nije tipi na tjelesna gra a jednog Indijanca iz prašume, ovjeka uglavnom niskoga stasa, kratkih i zaobljenih nogu i širokoga prsnog koša. Onaj tko govori ima izduljeno tijelo i zakleo bi se da mu je put - nag je od pasa nagore - mnogo svjetlija od puti njegove publike. Ali njegova kosa otkriva, to je izvjesno, frizuru u obliku kruga, poput srednjovjekovne kapulja e, jednog Machiguenge. Odlu ih a je ta spodoba koja se nalazi na lijevom ramenu pripovjeda a pri a na fotografiji papagaj. Ne bi li bilo najprirodnije na svijetu da pripovjeda pri a tumara šumama s papagajem kao totemom, prijateljem ili ministrantom?

Nakon što ste mnogo puta presložili i ponovno složili kockice, dijelovi se puzzlea napokon slažu. Ocrtavaju manje ili više koherentnu pri u, pod uvjetom da se zadržite na samoj anegdoti i ne postavljate pitanje o onome što je Fray Luis de Leon nazvao „pravim i skrivenim principom stvari”.

Još od onoga prvog putovanja koje je poduzeo u Quillabambu, gdje je živio ratar ro ak njegove majke, Mascarita je došao u dodir sa svijetom koji ga je zaintrigirao i zaveo. Ono što je vjerojatno u po etku bilo izraz intelektualne znatiželje i simpatije za na in života i uvjete u kojima žive Machiguenge, postade s vremenom kako ih je bolje upoznao, u io njihov jezik, prou avao njihovu povijest i po eo provoditi razdoblja života s njima, koja su postajala sve dulja i dulja, pretvorivši se u svojevrsnu konverziju u kulturalnom i u religioznom zna enju termina, u poistovje enje s njihovim obi ajima i tradicijama u kojima je - zbog razloga koje mogu naslutiti, ali ne i potpuno razumjeti - Saúl pronašao svoju duhovnu hranu, poticaj, životnu radost, poziv, na koje nije naišao me u drugim plemenima Peruanaca - me u Židovima, krš anima, marksistima, i tako dalje - me u kojima je živio.

Preobrazba je vjerojatno tekla jako sporo, nešto što se odvijalo nesvjesno, tih godina koje je posvetio studiju etnologije na San Marcosu. To da se razo arao u studiju, daje uo io u znanstvenom stavu etnologa prijetnju toj primitivnoj i arhai noj kulturi (on, tada, vjerojatno ne bi prihvatio te attribute), upletanje destruktivnog moderniteta, oblika podilaženja, nešto je što mogu razumjeti. Ideja ravnoteže izme u ovjeka i zemlje, svijest o skrnavljenju okoliša koje dolazi od industrijske kulture i moderne tehnologije, prevrednovanje mudrosti primitivnog ovjeka, i koji je primoran poštivati svoje stanište ukoliko ne želi biti istrijebljen, nešto je što je, tih godina, ukoliko se nije radilo o pukoj intelektualnoj modi, ve zapo elo puštati korijenje posvuda, ak i u Peruu. Mascarita je vjerojatno sve to proživio osobito intenzivno, nakon što je vlastitim o ima vidio golema razaranja koje su civilizirani provodili u prašumi, i s druge strane, gledaju i kako su Machiguenge skladno živjeli sa svijetom prirode.

Odlu uju i korak za veliki pomak bijaše nesumnjivo smrt don Salomóna, jedine osobe za koju je Saúl bio vezan i prema kojoj je osje ao obvezu polagati ra une o svom životu. Mogu e je, prema na inu na koji je promijenio svoje ponašanje na drugoj ili na tre oj godini sveu ilišta, daje odlu io otprije kako e nakon o eve smrti sve napustiti i oti i živjeti u Alto Urubambu. Do tog mjesta nema ništa neobi no u njegovoj pri i. Šezdesetih i sedamdesetih godina - godina studentske pobune protiv potroša kog morala - mnogi mladi srednje klase napustili su Limu, tjerani mješavinom želje za pustolovinom i nezadovoljstvom životom u glavnome gradu, i otišli su živjeti na planinu ili u prašumu, životom u ponekad jako nesigurnim uvjetima. Jedna od emisija Kule babilonske - koju su na nesre u jako upropastile kroni ne anomalije kamere Alejandra Péreza - bila je posve ena upravo jednoj skupini mladi a iz Lime koji su emigrirali u Cuzco, gdje e preživjeti obavljaju i pitoreskne službe. Da e, poput njih, Mascarita odlu iti odre i se gra anske budu nosti i oti i živjeti u Amazoniju, u pustolovinu - povratak elementarnom, izvorima - ne treba previše privla iti

pozornost.

Ali Saúl nije bio poput njih. Brisao je tragove svojega odlaska i svojih namjera, navode i svoje poznanike da pomisle kako odlazi u Izrael. Što bi drugo mogao znači itav taj alibi Židova koji ini *aliá*, nego da je napuštaju i Limu, Saúl Zuratas odlučio, nepovratno, promijeniti kožu, ime, običaje, tradiciju, Boga, sve što je do tada bio? O čemu je napustio Limu s namjerom da se ne vrati i da zauvijek postane netko drugi.

Iako mi je u to trebalo uložiti određeni napor, do tog mjesta ga još uspijevam razumjeti. Mislim da je njegovo poistovještavanje s malom lutajućom i marginalnom zajednicom Amazonije bilo pomalo povezano - jako povezano - kao što je pretpostavio njegov otac, s činjenicom što je Židov, član druge zajednice koja je također bila nomadska i marginalna tijekom cjelokupne povijesti, parije me u društvima u svijetu u kojem je, poput Machiguenga u Peruu, živjela uklopljena, iako nikada pomiješana, niti u potpunosti prihvaćena. A zacijelo, na tu je solidarnost utjecao, kako sam se znao šaliti, taj golemi madež koji ga je pretvarao u marginalca među marginalcima, u svakom slučaju sudbinu zauvijek pratiti ljaga ružnoće. Mogu čak i prihvatiti kako se među obožavateljima duha drve i gromova, ritualistima duhana i priprava od ayahuaske, Mascarita osjećao prihvaćeniji - utopljen u kolektiv - nego među Židovima ili kršćanima u svojoj zemlji. Na osoban i suptilan način, otišavši u Alto Urubamba da se ponovno rodi, Saúl na ini *aliá*.

Tamo gdje mi ga je jako teško pratiti - što me žalosti i frustrira - je u sljedećoj fazi: u transformaciji preobraćenog Židova u pripovjedača priča. To je, naravno, činjenica koja mi se čini najpotresnijom u čitavoj Saúlovoj priči, zbog čega neprestano mislim na nju, zapliću u i je i raspliću u i po tisućputa, i to je ono što me potaknulo da je zapišem, ne bi li se nje oslobodio.

Jer preobraćenje u pripovjedača priča značilo je nevjerodostojnome pridodati nemoguće. Vraćenje u vremenu, iz hlače i kravate do krpice za pokrivanje sramote i do tetovaže, od kastiljskog do aglutinativnog šušljanja Machiguenga, od razuma do magije i od monoteističke religije ili zapadnjačkog agnosticizma do poganskog animizma, teško je progutati ali još uvijek moguće, uz određeni napor mašte. Drugo mi je, međutim, prekriveno mrakom koji je, što ga više pokušavam razgrnuti, sve gušći.

Jer govoriti onako kako govori pripovjedača priča znači i poeti osjećati i doživljavati ono najintimnije u toj kulturi, prodrijeti u njezine tajne, doći do srži njezine povijesti i mitologije, somatizirati njezine tabue, odraze, apetite i drevne strahove. Znači to pretvoriti se u najesencijalnijem mogućem smislu, u korijenskog Machiguengu, još jednog pripadnika te drevne vrste koja je, već u tom razdoblju u kojem je ova Firenca u kojoj pišem proizvodila zasljepljujuće mnoštvo ideja, slika, zgrada, zlodjela i intriga, tamarala po šumama moje zemlje odnose i donose i anegdote, laži, izmišljotine, tračeve i viceve koji su u inili od ovog naroda raštrkanih bičeva - zajednicu i koja održava živim među njima osjećaj zajedništva, pripadnosti nečemu bratskome i kompaktnom. To što je moj prijatelj Saúl Zuratas odustao biti sve ono što je bio i što je mogao postati da bi, već više od dvadeset godina, prenosio po prašumama Amazonije, produljuju, unatoč svim neprilikama - a osobito, usprkos samih pojmova moderniteta i napretka - tradiciju te nevidljive loze lutajućih pripovjedača priča, nešto je što mi se, s vremena na vrijeme, vrati u sjećanje i kao onoga dana kad sam to doznao, u tami sa zvijezdama nad mjestom Nueva Luz, potresa moje srce jače nego što su to ikada uspjeli strah ili ljubav.

Smrčilo se i mogu se vidjeti zvijezde, iako nisu tako svjetle kao one nad prašumom, u firentinskoj noći. Predosjećam kako u svaki čas ostati bez tinte (gradske trgovine u kojima bih mogao pronaći uložak za moje naliv-pero također su u fazi *chiusura estiva*, naravno). Vrućina je nepodnošljiva i soba u Pansionu Alejandra ključava od komaraca koji zuje i lete oko moje glave. Mogao bih se istuširati i oti i se prošetati, u potrazi za rasonodom. Moguće je da u Lungarnu puše neki vjetrovi, i ako se prošetam tamo, prizor kejova, mostova i osvjetljenih palača, uvijek lijep, pretapa se u drugi prizor, bezdušniji, pogled na Cascine, danju blaženog šetališta gospođa i djece, a u ove sate, jazbine prostitutki, homoseksualaca i preprodavača droge. Mogao bih se pomiješati s mladeži opijene glazbom i marihuanom na Piazza Santo Spirito ili na Piazza della Signoria koja u ove sate predstavlja šareni Dvorac čuda gdje se

istodobno improviziraju etiri, pet ili ponekad deset predstava: skupine svira a na maraca instrumentima s Kariba i tumbadores, pa turski pelivani, guta i vatre iz Maroka, neki španjolski uli ni sastav - *tuna*, francuski mimi ari, ameri ki svira i jazza, Ciganke gatare, njema ki gitaristi, ma arski flautisti. Ponekad je ugodno izgubiti se na trenutak u toj šarolikoj i mladala koj gomili. Ali ove bih no i uzalud pošao bilo gdje. Znam da u na kamenim žutosme im mostovima nad Arnom, ispod prostitutskog drve a na Cascineu ili ispod miši a na Neptunovoj fontani i bronce Cellinijeva Perzeja isprljane golubljim izmetom, bilo gdje da se sklonim pokušavaju i ublažiti vru inu, komarce, egzaltaciju mojega duha, i dalje uti, pokraj sebe, neprekidno, pucketavo, pradrevno, tog pripovjeda a pri a Machiguengu.

*Firenca, srpanj 1985.
London, 13. svibnja 1987.*

ZAHVALA

KAO I SVI DRUGI romani koje sam napisao i ovaj mnogo duguje, slu ajno ili namjerno, razli itim institucijama i osobama. Želim spomenuti Ljetnu jezi nu školu, dominikansku misiju u Urubambi i CIPA (Centar za istraživanje i promociju amazonske kulture) i zahvaliti Vam na ljubaznosti koju ste mi pružili u prašumi; Vicenteu Szyszlu i Luisu Romanu, dobrim suputnicima po Amazoniji, i ocu Joaquinu Barrialesu, O.P, skuplja u i prevoditelju mnogih pjesama i mitova Machiguenga koji se pojavljuju u mojoj knjizi.

